# Panování

# císaře a krále Leopolda II.

Sepsal

Dr. Justin V. Prášek.

V PRAZE.
NAKLADATEL I. L. KOBER KNIHKUPECTVÍ.
1904.

Národní knihtiskárna I. L. Kobra v Praze.

*Váženému a milému příteli svému*

*panu*

# *Juliu Veselému,*

*rytíři řádu císaře Františka Josefa, vrchnímu řediteli Pražské úvěrní banky atd. atd.,*

*v blahé upomínce na krásná léta kolínského soužití připisuje*

*spisovatel.*

# Panování císaře a krále Leopolda II.

## Leopold II.

Tragika před časem zmařeného života fysickým i duševním vysílením nikdy neobjevila se tak zřejmě jako při smrti Josefa II. Čilému duchu jeho nebylo ani popřáno, aby nemusil sám účastniti se zkázy poměrů, které způsobil, a ohlasem zklamaných nadějí jsou slova resoluce ze dne 28 ledna 1790: „Zavedl jsem změny ve správě pouze v úmyslu, abych prospěl obecnému blahu, a v naději, že lid blíže se s nimi seznámiv, také s nimi se spřízní. Avšak přesvědčiv se, že lid dává přednost starým poměrům, v nichž vyhledává a nachází celou svou blaženost, ustupuji přáním jeho a prohlašuji správní formy, jaké jsem zastal při nastoupení své vlády, opět za právně platné“ [1]). Na smrtelném loži tudíž doznával císař, že lid, v jehož zájmech potíral práva stavů, neporozuměl jeho úmyslům. Možno-liž mysliti si větší zklamání, když živel, pro nějž desítiletí s nejvyšším napjetím vší své individuální mohutnosti císař pracoval, snaze této své sankce odepřel? Ztroskotána byla tudíž veškera politika císařova ještě dříve, než ducha svého vypustil, a se škodlivými v účincích opatřeními trpěla i nařízení v pravdě prospěšná.

[1]) Springer, Dějepis Rakouska od míru Vídeňského (český překlad V. Pravdy = Václ. Zeleného), 20.

Proto nepřekvapila ani zpráva o úmrtí císařově, neboť dávno již nebylo tajemstvím, že nezhojitelně podryt jest kmen života jeho, ne toliko z příčin, jež uplatňovati chtěli vezdy lehkomyslní Vídeňané, nýbrž z přílišného napínání duševních sil v nehrubě zdravé schránce tělesní. Také nebylo pamětníka lhostejnosti při úmrtí panovníka vynikajícího, jakáž obecně při úmrtí Josefa II pozorována a sice ve všech vrstvách obyvatelstva, i v kruzích poddanských, u nichž zrušení roboty i poddanství vyváženy byly nepřiměřenou a hotové placení zavádějící reformou berní. Exequie za zemřelého panovníka konány sice s obvyklým vnějším leskem, ale za účastenství kruhů toliko úředních; než pravého, ze srdce vytrysklého soucitu nad závěrem poměrně mladého panovnického života nebylo. Vrstvy společenské, dohnané k opposici soustavou císařovou, netajily uspokojení nad obratem věcí a stoupenci i sloupové Josefinismu nevědouce, co nejbližší budoucnost přinese, chovali se zdrželivě, ano mnozí z nich počali zřejmě odsuzovati soustavu, jíž před kratičkou ještě dobou hlavní byli podporou.

Vídeňský dopisovatel do vynikajícího tehdy periodického spisu[1]), horlivý jinak osvícenec, psal již krátce po císařově úmrtí nekrolog zvěčnělému, ve kterémž trefně posuzuje vladařskou činnost jeho. Především vytýká Josefu II neúplné vzdělání, zaviněné v mládí neschopnými učiteli, odkudž prýštila císařova nechuť k vědám, vědeckému badání i četbě. Josef II prý jako panovník nic nečetl kromě spisů francouzského publi-

[1]) Hamburský Politisches Journal 1790, 10 března.

cisty Le Trosnea, z něhož nepochybně přejal své zásady národně-hospodářské. Císař nedostatky tyto znal a proto kladl velikou váhu na zprávy svých úředníkův. A tu praví dopisovatel výslovně [1]: „Čeho nedostávalo se císaři co do hbitosti ducha, náleželo doplňovati moudrým státním úředníkům lidmi, kteří by byli spůsobilí pochopiti veliké idee Josefovy, jim náležitý projev zjednati a mužně ukázati, čeho potřebí k jejich provádění; ale zdá se, že právě takových lidí začasté jemu se nedostávalo".

Tím se vysvětluje, že smutek ze smrti Josefovy, jakkoli byl úřadně nařízen a veškery hlučné zábavy po delší čas zapověděny, přece nezbyl se rázu prostě formalního. Podlé nařízení, jež vydal arcivévoda František, zvoněno bylo 26, 27 a 28 února 1790 po vší Praze všemi zvony od dvanácté do jedné hodiny s poledne. 1, 2 a 3 března konány slavné exequie ve chrámu svatovítském za přítomnosti kruhův úřadních, 4, 5 a 6 března ve všech farních chrámech pražských a ve stoličních chrámech tří českých biskupství, 8, 9 a 10 března ve všech chrámech městských, ale kromě kruhů, jimž účastenství při smuteční bohoslužbě bylo povinností, bylo přítomného obecenstva všude po skromnu. Legenda josefinská ještě tehdy nevznikala.

Nebylo zajisté lítosti nad úmrtím císařovým, naopak obecně pozorováno rozhořčení, které ovládalo netoliko stavy nýbrž i široké vrstvy národa. Stavové čeští, v čele majíce vyšší rodovou šlechtu a vyšší duchovenstvo, byli již od několika let v tuhé opposici proti josefinské soustavě, která odnímala stavov-

---

[1]) Tamže, 355.

skému sněmu spoluúčastenství ve správě zemské, zemským zřízením a výsadami panovníků zaručené, a utvořila všemohoucí stav pyšného zeměpanského úřednictva, neschopného, nepoctivého a přes míru osobivého, které těžíc z poměrů doby, libovalo si ve zřejmých přehmatech administrativních. Jednání sněmu českého r. 1790 a 1791 podává o tom výmluvné svědectví. Opposice stavů projevila se za života císařova nejzřejměji ve známém již stížném listu ze dne 11 února 1790 (VIII, 373), pak obracela se ostře proti představitelům a zástupcům soustavy vládní, zejména proti nejvyššímu purkrabí pražskému hraběti Cavrianovi, který vyznamenával se příkrým byrokratickým směrem a nedostatkem politické prozíravosti. Šlechta rodová, hlavně soustředěná v českém stavu panském, shledávala podklad ku stížnostem svým v rušení zřízení a svobod zemských a při tom počínala i kriticky zkoumati právní podstatu Obnoveného zřízení zemského, Ferdinandem II vydaného; účinku zásad, které právě z Francie vítězně po Evropě se šířily, není lze v jednání tehdejších stavů českých neuznati. V popředí stavů českých vystoupili tehdy mužové vzdělaní a osvícení se širokým rozhledem světovým, kteří jali se výmluvně hájiti programm svých soudruhův a v odporu proti nenáviděné vládní soustavě dodali jemu určitých, hluboce zakotvených obrysů. Vůbec tanula tehdejším stavům českým na mysli restituce politických poměrů předbělohorských na základě zemského zřízení Vladislava krále, s předností jazyka českého v úřadě i ve škole, se stavovskou správou země i krajů, s přísným zachováváním zásady, že české stavovství závisí na

inkolátu a držení zemského statku bez ohledu na nobilitaci králem vykonanou. Toužili tudíž tehdejší stavové čeští po plné obnově samostatného a svéprávného státu českého, spravovaného králem dle odvěkých řádů zemských za zákonného spoluúčastenství svého, ale neuzavírali se při tom novým ideám, které z Francie po vší Evropě se rozšiřovaly. Mluvčí stavů českých v nepopíratelné závislosti na theoriích Montesquieuových horovali veřejně o „ústavě“ a o jejím porušování, dotýkali se ve vývodech svých „práv lidských“ a aby charakterisovali přechod z dosavádních řádů k novým, prohlašovali se za přirozené zástupce svých poddaných a tudíž za zákonné repraesentanty všeho národa.

V odporu proti vládní soustavě byli stavové čeští svorni a jest zajisté s podivením, že ani ti členové stavů, které bylo lze dle skutečných poměrů pokládati za závislé na dvoru i vládě, nepřekáželi opposici, vládní soustavu ve všech příčinách potírající; pohříchu jednali tak jen pokud jednalo se o výlučně stavovské zájmy.

Nejpřednější zástupci Josefinismu mezi stavy, biskup Kindermann, někteří státní úředníci ze stavu rytířského a zástupci pražského magistrátu ve stavu městském, přestávali buď na pouhé obraně zvláštních svých tužeb anebo na domněle věcné přímluvě, jež ale docházela zřídka uznání skrze oppoziční většinu. Ani však opposice v jednotlivostech neměla společného programmu, jakkoli jednala sebevědomě a s energií, kde šlo o obecná přání. Rozhodné ale jednostranné stanovisko zaujímal toliko stav praelátský, jehož předními mluvčími byli zástupci métropolitní

kapituly světící biskup a probošt Krieger, děkan Herites a kanovník Varlejch z Bubna. K nim družili se strahovský opat Mayer a generální velmistr křižovníků Suchánek, jakkoli vystupování těchto dvou praelátů bylo na venek mírnější. Duchovní stav žádal především, aby byla zrušena nařízení práva církve omezující, aby obnoveny byly zrušené kláštery, jichž představení měli hodnost praelátů zemských, a aby částečně alespoň odvolán byl patent toleranční, čímž by nemožnými se staly odstupy od církve katolické. Páni žádali zvláště, aby obnoveny a původní právomocí byly nadány starodávné úřady zemské s podmínkou inkolátu, držení zemského statku a přijetí mezi stavy, městský stav pak naléhal, aby počet hlasů jeho ve sněmu byl rozmnožen. Velmi určitě vymezovali stavové na základě dřevních ustanovení pojem inkolátu a příslušenství k zemi. Uznávali sice právo královské udíleti inkolát pro stav panský a rytířský, ale přísně vyhrazovali sobě právo udíleti indigenát nebo místo a hlas ve sněmu zemském. Všichni stavové v celku svém byli pak svorni v odporu proti novému způsobu zdaňování a s ním spojenému zrušení roboty, jakož i proti přehmatům gubernia a krajských úřadů.

Netoliko v království Českém, nýbrž i na Moravě i ve Slezsku stavěli se stavové energicky proti soustavě, která nesla jméno právě zemřelého panovníka. Na Moravě stáli rovněž v popředí praeláti a páni, než ani města nebyla nečinna, pokud jednalo se o zvláštní jejich zájmy. Ku stížnostem oprávněným bylo látky všude dosti. Ve Slezsku obecné bylo očekávání, že obnovena bude samostatná správa zemská a šířeny naděje,

že nejvyšší kancléř hrabě z Kolovrat požadavek tento podporuje.

Než stavovské hnutí v zemích koruny české nebylo lze ani z daleka přirovnávati k poměrům v ostatních Státech Dědičných, z nichž v Haliči působila propaganda polská ze zbytku polské republiky, v Uhřích a Sedmihradsku zřejmě připravována byla revoluce a v Nizozemsku byla revoluce v plném proudu, ba za mocné podpory Anglie, Pruska a Hollandska zdálo se již, že stává se nad vládní auktoritou vítězem.

Takové bylo dědictví, jež po Josefu II nastoupil věkem nejbližší bratr jeho Leopold, velkovévoda toskánský. Ve všech téměř Státech odpor nebo vzpoura, na jihu nedokončená válka s Turky, na severu hrozící válka s Pruskem a s Polskem!

Přes to obracely se ku Florencii naděje-plné pohledy všech politických hlav ve Státech Dědičných. Po 25 již let spravoval Leopold neveliký sice ale přírodou bohátě obdařený stát spůsobem, který mu zjednal v Evropě pověst vládce moudrého, nadaného spůsobilostí, aby porozuměl proudům doby, sice i energického, ale jednajícího vždy účelně a státnicky, aby ostrý hrot novoty nevnikl příliš prudce a náhle do obvyklostí staletími utvrzených. Leopold II byl vladař vůle samostatné, již na jevo dal zvláště u věcech církevních, reformuje život duchovenský a ruše některé dle svého zdání přebytečné kláštery, ve všech ale příslušných nařízeních dbaje přiměřené skutečným poměrům zdrželivosti. S Josefem II žil po všechna léta v nejlepším přátelství, o čemž důkaz podává korrespondence obou bratří, byl jemu i upřímným rádcem, ale neschvaloval velmi mnohé

z vladařských úkonů jeho. Nejupřímněji stýkal se se sestrou svou Marií Kristinou, chotí Albrechta vévody saského a slezského knížete v Těšíně, kteříž oba spravovali až do vzniku revoluce generální místodržitelství nizozemské. V dopisech této své sestře zasílaných projevoval Leopold II nepokrytě nespokojenost i nelibost svou se soustavou Josefa II. Vůbec jsou zachované dopisy Leopolda II nejlepším zrcadlem duše i státnických zásad jeho.

Leopold Petr, třetí syn císaře Františka I a císařovny i královny Marie Terezie, narodil se ve Vídni 5 května r. 1747, a nebyl tudíž ještě zplna 43 let stár, když úmrtím bratrovým povolán byl k vládě nad Dědičnými Státy. Vychování a vzdělání jeho dálo se velmi pečlivě, z jazyků dobře přiučil se českému, francouzskému i vlašskému. Když císař František I 14 července 1763 prohlásil své velkovévodství toskánské za sekundogenituru rodu habsburského, stal se Leopold čekancem velkovévodské důstojnosti a ještě za otcova života, 2 ledna 1765, jako 18letý jinoch ujal se vlády v krásné italské zemi. 16 února 1765 zasnoubil se velkovévoda Leopold se španělskou infantkou Marií Louisou, dcerou krále Karla III, načež 5 srpna slaven v Inšpruce sňatek, tím zkalený, že uprostřed dvorských slavností byl císař František mrtvicí zachvácen. S počátku vládní úkony ano i dvorské poměry Leopoldovy závisely na vůli císařovny-matky, ale od r. 1770 vládl již Leopold samostatně, v duchu mírně osvíceném. S chotí svou zplodil 16 dětí, mezi nimi 12 synů. Manželství velkovévodské rodiny toskánské bylo pokládáno v Evropě za tak vzorné jako státní správa

a není tudíž s podivením, že se o velkovévodě Leopoldu a jeho choti vyvinula legenda již za jejich pobytu v Toskáně. Přispělo k tomu velice, že názory Leopoldovy pronikly záhy do širších vrstev, a způsob, jímž Toskánu spravoval a domácnost svoji řídil, že byly předmětem obecného obdivu. Samostatné časopisy pojednávaly o Leopoldově správě Toskány s nadšením a tu nemůže překvapovati, že byl pokládán Leopold za způsobilého, aby jako panovník uklidnil rozháraný stav věcí veřejných ve Státech Dědičných. Odtud i obecné naděje, jež obyvatelstvo kladlo do jeho příchodu.

V názorech o správě státní byl Leopold muž v pravdě osvícený, moderní, u něhož četba současných spisů politických pojila se s rozumným uvažováním. Proti absolutismu Josefovu přál si Leopold spolučinnosti stavů s panovníkem, ano schvaloval v odporu se všemi tehdejšími mocnáři evropskými, že Ludvík XVI svolal za úpravou financí říšský sněm francouzský. Nejzřejměji dal na jevo, jakými zásadami říditi se chce ve správě státní, v listu sestře své Marii Kristině, daném 25 ledna 1790, když již nebylo pochybnosti, že dny Josefa II jsou sečtěny. Pravíť v listě tomto, který nazýván bývá jeho „politickým vyznáním víry“: „Soudím, že mocnář i dědičný jest pouze delegátem, úředníkem lidu, pro nějž jest určen, aby jemu věnoval své péče námahy a bdění...; že má býti v každé zemi základní zákon jakýsi jako úmluva mezi lidem a vládcem, kterýž by tohoto obmezoval auktoritu a oprávněnost; že vládce, který by zákona toho nezachovával, vzdává se takto skutečně místa, které mu toliko s touto podmínkou bylo propůj-

čeno, a že není nikdo nadále jemu povinen poslušenstvím; že panovníku přísluší moc výkonná, zákonodárná ale lidu a jeho zástupcům; že lid při každé změně panovnické může nové podmínky klásti; že nepřísluší panovníkovi, aby se ať již přímo nebo nepřímo vkládal do sporného nebo hrdelního soudnictví, měně výměry nebo pokuty jimi vyslovené, udíleje rozkazy anebo zaváděje změny. Panovník jest povinen klásti účty z užití veřejných peněz a ze stavu finančního, není však oprávněn dle svého dobrozdání daně, dávky a břemena ukládati a vybírati; toto právo přísluší výhradně lidu, když panovník jemu vyloží potřeby státu a když lid skrze své zástupce oprávněnost jejich uzná. Panovník jest povinen podávati zprávu o všech změnách ve vládní soustavě i zákonů, o výsluhách a darech, a dožadovati se schválení jejich dříve než byly veřejně prohlášeny; nařízení jeho nabývají platnosti zákonné teprvé, když vyslovili stavové souhlas svůj. Vojska má býti užíváno toliko k ochraně země, nikdy ale proti lidu. Bez soudního rozkazu nesmí nikdo býti ani zatčen ani souzen, nýbrž vždy dle zákonných ustanovení a veřejně, nikdy na základě libovolného rozkazu, byť by i panovníkem vydaného. Konečně soudím, že smí panovník vládnouti toliko po zákonu, že jej zplnomocňuje lid, který nikdy nemůže mlčky vzdávati se svého nezadatelného přirozeného práva ani nemůže býti o ně oloupen.“ [1])

U věcech církevních bylo známo jeho stanovisko z Toskány, kdež provedl četné

---

[1]) U Wolfa, Leopold II und Marie Christine. Ihr Briefwechsel (1781—1792), 80 sld.

reformy, zejména ve příčině vybavení biskupů z područí papežského. On rozmnožoval fary, zrušil některé kláštery, pečoval o vyšší vzdělání duchovenstva, ale vnitřních církevních institucí, jako obřadnictví, dávných zvykův a p., se nedotýkal. Také nerušil ani neprofanoval chrámů, jakkoli právě v Toskáně jako po vší Italii vyskytoval se jich počet převeliký.

Leopold II byl si zplna vědom úkolu, který jej očekává, když vycházely z Vídně zprávy o beznadějném stavu císaře Josefa II. Tento sice přál si, aby bratr a nástupce jeho přijel ihned a ujal se otěží vládních, ale jemný takt nedovoloval Leopoldovi, aby staršímu bratru již příchodem svým ohlašoval, co se od delší doby za neodvratné pokládalo. Proto ve Florencii konány přípravy k odjezdu, který byl ustanoven až po příchodu zprávy o konci císařově. 23 února 1790 časně z rána přinesl kurýr do paláce Pitti zprávu o neočekávaném úmrtí arcivévodkyně Elišky, což způsobilo u velkovévodského dvora i v obyvatelstvu hluboké pohnutí. 25 února večer přibyl druhý kurýr, který již přinesl zprávu o smrti císařově. Leopold II ihned chystal se na cestu, jakkoli v obou prvých městech velkovévodství, Florencii i Livornu, vypukly nepokoje. Již 1 března 1790 opustil nový král o osmé hodině ranní Florencii a dal se skrze Pistoji a Marcello k Modeně, odtud pak dále k Mantově. V Modeně i Mantově učiněny zastávky. 4 března odpoledne vjel Leopold do Rovereda v jižním Tyrolsku, kdež uvítán byl předsedou tyrolského gubernia hrabětem Sauerem. 5 března přijel do Bolzána, kdež právě konán byl hlučný trh, a tu již přijímal deputace, zejména společen-

stvo domácích i cizích kupcův, odtud pak jako programm nového vládního směru roznesla se Leopoldova slova veřejně pronešená, že pokládá stavy za hlavní sloupy svého panství a že je uvede v někdejší činnost i práva [1]). 6 března setkal se Leopold v Brunnecku se sestrou svou arcivévodkyní Eliškou, 8 března pozdravil jej v Celovci, kamž otci v ústrety z Vídně vyjel, arcivévoda František, 10 března pobyl Leopold v Lubně, 11 března v Schottwienu a 12 března o 11 hodině noční vjel do hradu vídeňského.

Den 13 března věnoval Leopold odpočinku po dlouhé a namáhavé cestě, načež 14 a 15 zahájeny úkony vládní. Král sám navštívil státního kancléře knížete z Kounic a žádal jej o podporu vlády své. Byl to čin šetrnosti panovnické, který trvale utkvěl v paměti současníků. V týchž dnech přijímáni ministři, praesidenti ústředních úřadů, polní maršálové Laudon a hrabě Lacy. Když představovali se nejvyšší dvorní hodnostové, oznámil král, že zachován bude nadále dvorský způsob dle řádů za Marie Terezie obvyklých. Komoří ujali se tudíž opět působnosti své dřevní a odtud každý, kdož chtěl před panovníka předstoupiti, musil se hlásiti k audienci. Prostý Josefův způsob a idylla Kontrolorského korridoru odstraněny, což pokládáno za prvou koncessi vysoké rodové šlechtě.

Ve Vídni arcivévoda František hned po úmrtí císařově kázal zapečetiti jeho kabinet a nepřipustil odtud nikoho z ministrů k sobě. Vlastnoručním svým listem ze dne 20 února 1790 zpravil arcivévoda nejvyššího dvorského

---

1) Kalousek, České státní právo², 489.

kancléře o úmrtí císařovu a vyzval jej, aby zatím běžné věci obvyklým způsobem vyřizoval[1]). Tím ovšem byla zúžena působnost státní rady s hrabětem Hatzfeldem v čele, která dle vůle zvěčnělého císaře měla správu říditi až do příchodu nového krále (VIII, 374). 21 března 1790 podal přes to hrabě Hatzfeld Leopoldovi žádost o prozatímní stvrzení členů státní rady v úřadě, což se i formálně, ale toliko ústně, stalo[2]). Již tento úkon byl důležitou úchylkou od josefinského směru, neboť Leopold dával jim na jevo, že chce otupiti příkře neústavní ráz této korporace, proti zákonným institucím namířený. Po Leopoldově rozhodnutí měla býti státní rada tím, čím byla dvorská rada před Ferdinandem II: poradnou korporací panovníkovou, ale bez charakteru určité úřadní instance, nadřízené nejvyšším úřadům jednotlivých Dědičných Států[3]).

Poměry Dědičných Států zastal Leopold II ve stavu na výsost neutěšeném. Obrátil tudíž veškeru snahu svou k tomu, aby zjednal pokoj uvnitř a zkoncoval válku s Turky, čímž by odpadlo i nebezpečenství války s Pruskem, Polskem a dle poměrů i se Saskem.

---

1) Sammlung von Gesetzen... Leopold des II, I, čís. 17.

2) Písemně, ale toliko prozatím, byly potvrzeny veškery úřady dvorním reskriptem ze dne 22 a 23 srpna 1790. Viz Sammlung von Gesetzen... Leopold des II, I, čís. 61 sld.

3) Hock-Biedermann, 629.

## Mírumilovná politika Leopoldova.

Nejprvé hleděl Leopold II Nizozemce usmířiti. V manifestu generálnímu guvernéru zaslaném doznával, že nebyl dotud o věcech nizozemských náležitě zpraven a odsuzoval změny za let právě uplynulých zavedené, spolu pak projevoval ochotu, že slavně ztvrdí veškery výsady jak celé země tak jednotlivých krajin. Ale Nizozemci spoléhajíce na pomoc Pruska, Anglie a Hollandska, odpověděli novými přípravami k válce, rozmnožováním vojska a rozpisem nových daní k potřebám válečným. Tu zbývalo leč rozhodnutí zbraní. Ježto vévodství lucemburské panovníku věrným zůstávalo, soustřeďovány v něm i síly branné, odtud pak vévodství limburské opanováno. Generální stavové v Bruxellích shromáždění žádali o příměří, ale velitelství Leopoldových vojsk žádost odmítlo. Zatím ujednána s Pruskem úmluva v Reichenbachu a Nizozemci dověděli se, že nemohou nadále naděje své v pruské zakročení skládati. Poselství do Londýna, Berlína a Haagu vypravené vrátilo se s radou, aby hledali stavové smíru se svým zeměpánem. Leopold II vycházel jim sám v ústrety druhým manifestem ze dne 18 srpna, jejž polní maršálek Bender kázal prohlásiti, ale vůdce nizozemských povstalců van der Noot setrvával nadále v odporu. Anglie, Prusko a Holland nabídly nizozemským stavům prostředkování své na kongressu v Haagu, kamž vypravili ihned své zástupce. Také Leopold II dal se hrabětem Mercym zastupovati. Kongress navrhoval příměří, ale stavové v Bruxellích shromáždění příměří zamítli. Tu Leopold, zatím za císaře zvolený, vyzval z Frank-

furta stavy, aby se podrobili, což působilo. Stavové sice konali přípravy obranné, lid však váhal, a zatím císařské vojsko vpadlo do země. Stavové žádali zástupce mocí v Haagu o prodloužení lhůty k podrobení se, ale hrabě Mercy žádost tu odmítl, jakkoli ji všechny tři prostředkující moci podporovaly. Maršál Bender přešel u Liège řeku Meusu, Namur se vzdal, revoluční generálové Köhler a Schönfeld po některých nešťastných šarvátkách ustoupili, císařští osadili Bruxelly a ve 12 dnech byla celá země v rukou Leopoldova vojska [1]). Po žádosti zástupců prostředkujících mocností ujednal 10 prosince 1790 hrabě Mercy smlouvu, kterou Nizozemcům svobody jejich ponechány, obecná amnéstie povolena, z níž toliko hlavní vinníci vyňati, a josefinské změny v nejdůležitějších věcech odstraněny.

Stavové nizozemští podrobili se, za to ale počal bouřiti se lid velkých měst, při čemž doznal podpory z Hollandska a Anglie. Vůdcové vzpoury van der Noot a van Eupen nalezli v Hollandsku útočiště, anglický bank přijal peníze revoluční vlády a emissaři pařížských klubů revolučních jali se v zemi znovu rozdmychovati povstání. Vůdce démokratické strany advokát Vonks vyčítal stavům vlastizradu a naléhal, aby po francouzském způsobu zavedena byla naprostá démokratie. Tu odhodlal se Leopold přes návrhy mocností prostředkujících k energickému jednání. Hrabě Mercy v únoru 1791 obnovil a osadil radu brabantskou a generální guvernér Albrecht vévoda saský a slezský kníže v Těšíně se svou chotí arcivévodkyní Marii

---

1) Sartori, Leopoldinische Annalen I, 176—191.

Kristinou obdrželi rozkaz, aby se odebrali do Bruxellů. 15 června za vojenské assistence vrátil se generální guvernér s chotí svou do hlavního města, kdež byli duchovenstvem i obyvatelstvem uvítáni.

Ale pokoj zjednán jen zdánlivě. Stavové brabantští žádali důtklivě, aby do rady brabantské povoláno bylo pět členů, jež hrabě Mercy vyloučil, aby obnoveny byly zrušené kláštery i bývalé zřízení university louvainské a aby byla udělena obecná amnéstie. Leopold II jsa již tehdy císařem, vyplniti tyto požadavky odepřel, načež Nizozemci spoléhajíce na podporu Anglie, Hollandska a revoluční Francie, chopili se znovu zbraně a učinili vrchním vůdcem svým Charosta hraběte de Bethune. Než Leopold neváhal s energickým zakročením. 20 září 1891 vyhlášen přísný zákaz říditi se resolucemi stavův a spolu vymáhána na stavích náhrada škod, jež jednotlivcům revolucí byly spůsobeny. Když brabantští stavové se zdráhali náhrady dáti, učiněn návrh v radě brabantské, aby odpůrcům byly zabaveny statky, 17 října 1791 prohlásila rada brabantská neplatnost stavovských resolucí, 9 listopadu zjímáni čtyři hlavní původcové odporu a přípravy ku vzpouře bdělostí gubernia v čas zmařeny. Ale tím byl lit toliko olej do ohně. Opposiční členové stavů vzdálili se z Bruxell a na francouzské půdě v Lillu, Douay a Valenciennech sbírány zástupy ku brannému vpádu do Belgie. Vláda hleděla si pomoci zjímáním všech předních účastníků dne 17 ledna 1792 a ministr Klement hrabě Metternich podal císaři zprávy o spiknutí Sicilským nešporám prý podobném, které tím bylo zamezeno. Odpovědí byla adressa brabantských

stavů, v níž obviňována vláda rušením náboženství a ústavy. Leopold chtěl nyní zakročiti rozhodně, ale náhlá smrt zmařila úmysly tyto [1]).

Rovněž nesnadné bylo jednání s Turky a péče o odvrácení války s Pruskem a jeho spojenci. Až do poslední chvíle svého života nepomýšlel Josef II na mír s Turky, jakkoli již r. 1789 byly za příčinou války této poměry k Prusku na výsost napiaty. 4 února 1790 ohlašovány z Vídně zprávy [2]), že přípravy válečné dějí se s největší čilostí. Od hlavní armády v Uhřích byl vypraven jeden armádní sbor do Haliče proti Polákům, jichž spolek s Pruskem byl tehdy nepochybný, a po obou březích dunajských mezi Rábem a Kremží rozestaveny posily armády v Čechách rozložené, celkem 38 divisí jízdných a 32 praporů pěchoty, jež odňaty rovněž uherské armádě, jelikož docházely zvěsti o příchodu nových vojsk ruských do Bessarabie a tudíž byla čáka, že jádro branných sil tureckých obrátí se proti Rusům. Pěchota, která přezimovala u Vídně a Křemže, postoupila do Čech a vojsko v Čechách rozestavené posunuto až k pruským hranicům. V Čechách, na Moravě i v Haliči zakládány veliké válečné zásobárny a pevnosti Olomouc, Hradec Králové, Ples a Terezín obdržely rozkaz, aby se potravou na rok opatřily. Vedle pravidelného vojska zřizovány dobrovolnické sbory, v Čechách i v Haliči po dvou, v Uhřích pak nové pluky vystrojovány. Všechny tyto přípravy svědčily, že se císař připravuje vážně na válku s Prusy; tak vy-

1) Sartori, Leopoldinische Annalen II, 53—71.
2) Politisches Journal, Hamburk 1690, 182.

kládáno zejména, že polní maršál baron Laudon odvolán ze Srbska a jmenován generalissimem na severním bojišti, pod nímž v Čechách veleli polní zbrojmistři princ Hohenlohe a hrabě Wurmser, v Haliči Václav hrabě Colloredo, Sauer a Karaiczay. Na Moravě, kamž položen hlavní stan, velel Laudon sám.

Také na straně pruské bylo úsilně zbrojeno a množily se znaky, že z pruské strany podpory docházeli ve svém odboji Nizozemci. I v Uhřích bylo patrno pruské působení ve prospěch kandidatury saského vévody Karla Augusta ve Výmaru na trůn uherský, ano přicházely zvěsti, že král pruský pomýšlí i na dědičné panství svého rodu v Polsku. Přes to neutuchaly naděje do míru, jakkoli porážky Turkův a nemoc císařova příslušnému vyjednávání byly překážkou.

Úmrtí císařovo a nastoupení Leopolda II nepřičinilo s počátku v situaci politické podstatnějších změn. Tvrdilo se ihned po příjezdu Leopoldovu, že v platnosti zůstane spolek s Ruskem a že potrvá válka s Turky, k níž přistoupí válka s Pruskem dle všeho dohadu nezbytná a nedaleká. 6 března 1790 došel rozkaz pluků chorvátských, k pochodu do Čech určených, aby vytrhly na místo svého poslání, a v časopisích kolovaly zprávy, že podobný rozkaz dodán i jiným plukům do Čech určeným. V zasvěcených kruzích jistili, že jest již i manifest ve Vídni k tisku připraven, a na námitky finanční odpovídáno, že ještě dosti hotovosti i úvěru, jakkoli válka turecká již pohltila 190,000.000 zl. Vojenská správa tvrdila, že jest vojska v Dědičných Státech 400.000 mužů ve zbrani[1]).

---

[1]) Politisches Journal, Hamburk 1790, 298 sld.

Válečné smýšlení odvozováno bylo znepokojujícími pověstmi o nepřátelském smýšlení pruského krále. Tak šířeny zvěsti v březnu, že mešká v Berlíně deputace uherské šlechty, kující pikle proti novému králi českému a uherskému, a že pruská vláda pronajala 6000 mužů do služeb vzbouřených stavů nizozemských. Obyvatelstvo pražské pobouřeno bylo 31 března 1790 příchodem tří jízdných poslů od hranic oznamujících, že se Prusové ve Slezsku při českém pomezí četně shromažďují. Pluky u Prahy položené odtáhly ihned ke Kolínu [1]). Zvěsti tyto nabývaly podpory politikou pruskou, která živě vyhledávala alliance s Tureckem, Polskem, Hollanďany, Anglií i Švédskem a potají i v Uhřích i Belgii podněcovala odpor proti dvoru vídeňskému. Naproti tomu očekávalo se, že s Leopoldem II kromě Ruska spojí se i Francie, Španělsko a Dánsko, jakkoli Francie příčinou hrozivého průběhu revoluce ztrácela politického významu.

Příjezd Leopolda II do Vídně utvrzoval veřejné mínění v očekávání, že věci spějí k rozhodnutí. Obratná politika králova otupila však značně napjetí v Uhřích a razila dráhu k dohodě i v Belgii, jakkoli démokratická strana tamní všechen smír zavrhovala. Mysli obyvatelstva v Dědičných Státech značně se povznesly, když se rozšířila zpráva, že anglický vyslanec při prvé audienci ujistil Leopolda II mírumilovností vlády své, uznávající svrchovanou moc rodu habsburského v Belgii. Proto Polsku, které 29 března 1790 ujednalo spolek s Pruskem, nabídl Leopold II neutralitu a zatím v zemích koruny české

1) Pelcl, Josef II MS, str. 146.

a v Haliči soustřeďován veliký počet vojska. S počátku dubna na Moravě bylo již rozloženo 84.000, v Čechách 54.000 a v Haliči 20.000 mužů pěšího i jízdného vojska.

Mezi Pruskem a Turky ujednán tou dobou spolek na výboj i odboj, ale pruská vláda nechtějíc před světem býti obviňována, že sama válku vyhledává, a nedůvěřujíc svým spojencům, vyhradila si neočekávaně pětiměsíční lhůtu k ratifikaci smlouvy ujednané. Ne poslední příčinou bylo rázné ultimatum, jež Leopold II ku konci března do Berlína odeslal. Následkem toho učinilo Prusko 20 dubna ve Vídni návrh, že chce vzdáti se výhod ze spolku s Turky plynoucích, přičiniti se o příznivý mír mezi Dědičnými Státy a Turky a neklásti překážek snaze o znovunabytí Nizozemska, když postoupena bude Halič Polsku. V Berlíně se domnívali, že návrhem tímto Leopolda II zastraší, ale dožili se opaku. Nový panovník proti radám knížete z Kounic dával přednost míru, ale čestnému. Kounic radil totiž, aby ve válce s Turky energicky bylo pokračováno a tím Prusko v úmyslech svých zastrašeno, Leopold snažil se ale především o mír s Pruskem. Následkem toho podal kníže z Kounic 26 dubna 1790 žádost za propuštění, která však již nazejtří byla vrácena. Odpovědí Leopoldovou na návrh pruský byl rozkaz, aby veškery oddíly vojska pohyby své zrychlily a 20 dubna odjel polní maršál baron Laudon k armádě do Moravy, doživ se před tím se strany Leopoldovy neobyčejného projevu důvěry. Když totiž Leopold II Laudonovi oddával vrchní velitelství nad armádou proti Prusům vyzbrojenou, pravil, „že cítí se šťastným, uveden byv Laudonem do vojenské školy, pokud známosti

její panovníku potřeba" [1]). Požadavek, aby Halič vrácena byla Polsku, začež by toto postoupilo Prusům Gdánska a Toruně, prohlášen rozhodně notou 28 dubna do Berlína zaslanou za nepříjetný a za nespůsobilý k dalšímu vyjednávání. Prusko s odpovědí nespěchalo a mezitím na obou stranách dály se pronikavé disposice válečné. Na pruské straně projevována neobyčejná bojovnost. Tvrdilo se i tiskem, že Prusku války jest potřebí, že pruskému vojínu třeba po 27 létech cviku a p. Poněvadž očekáván pruský vpád do severních Čech a do Moravy k Olomouci, rozloženo jádro vojska v Čechách v pevných stanoviskách od Poděbrad k Mýtu Vysokému. Hlavní stan podmaršálka Stuarta byl v Kolíně n. L., podmaršálka Keila v Pardubicích. Nejhustěji bylo rozloženo vojsko armády české v oblouku od Poděbrad k Hlušicům, Novému Bydžovu a Bohdanči. Na Moravě prvý šik šířil se z okolí Velikého Meziříčí k Výškovu, Prostějovu a Holešovu, opíraje se o pevnost Olomouc. Hlavní stan generála jízdy Františka hraběte Kinského byl v Prostějově [2]). Celkem bylo v dubnu 1780 rozloženo po Moravě 61 praporů pěchoty se 48.000 a 20 divisí jízdních s 5000 muži [3]). V prvých dnech května hnula se veškera česká armáda po rozkazu maršála Laudona, v Novém Jičíně meškajícího, trojím směrem k hranicům a sice k Trutnovu, Náchodu, Kayersdorfu a Sensdorfu. Vrchním zemským kommissařem u české armády ustanoven v dubnu loketský krajský hejtman

---

[1]) Sartori, Leopoldinische Annalen I, 71.
[2]) Schönfeldské král. Pražské Noviny 1790, čís. 16, 17.
[3]) Politisches Journal, Hamburk 1790, 183.

Filip hrabě z Kolovrat, který s personálem přiděleným podjal se v Praze úřadování.

V Berlíně váhali proto s odpovědí, poněvadž požadavek Leopoldův je neuspokojoval, z Belgie ale docházely zprávy pro povstalce nepříznivé, které nesli̇bovaly úspěchů v hrozící válce. Leopold II prohlásil, že přeje míru, že však není s to vzhledem k velikým nákladům a k dosavádnímu průběhu války s Turky, aby vzdal se byť i jen části Haliče, proti Turkům pak žádal obnovu hranic Požarovského míru kromě zemí na pravém břehu dunajském a bosenského Posáví. Kabinet berlínský uznával, že se situace proň horší, a byl by rád vyvlekl se ze situace nemilé na základě návrhů, jež Leopold II učinil, ale překážkou byli spolčenci jeho, jež nebylo lze snadno uspokojiti, především spolek s Tureckem. Bylo tudíž ústupem, když z Berlína prohlášeno, že pruský vyslanec v Cařihradě Diez překročil plnou moc, spolek s Portou ujednávaje, a když nedlouho potom vyslanec tento odvolán. Ježto však Prusko Gdánsko a Toruň za každou cenu chtělo podržeti, což nebylo lze bez náhrady Polsku, odvětil konečně kabinet berlínský dvoru vídeňskému, že přestává na postupu Polákům solních dolů ve Věličce a území zámośćského.

Tento krok Leopoldem náležitě oceněn, ale proti úmyslům knížete z Kounic. Staříčký státník žádal stále, aby se vší energií vedena byla válka s Turky, proti Prusku pak aby užilo se politiky zastrašovací, ale Leopold přál si upřímně míru; aby pak nebylo pro další jednání překážky, povolán Laudon od své armády do Vídně a armádě

uherské dán rozkaz, aby proti Turkům přestávala na obraně. Když takto strany se blížily, ustanoven Reichenbach v Pruském Slezsku za sídlo kongressu, který by sporné otázky vyřídil. 10 června odebral se do Slezska sám král Fridrich Vilém II a ubytoval se v Schönwalde, aby nebyl dalek jednáním v nedalekém Reichenbachu zahajovaných. S králem přijel i státní ministr hrabě Hertzberg a vyslanci český i uherský, anglický, hollandský a polský. Přes to, že jednání o smír se v Reichenbachu zahájilo, přece v přípravách válečných z obou stran nejhorlivěji pokračováno. Prusko žádalo, aby Leopold II postoupil Polákům alespoň západní část Haliče od slezského pomezí až k Dunajci, což Leopold výslovně odmítl, Laudon pak odebral se podruhé z Vídně k vojsku. Důraz tento přispěl ku zdaru reichenbašských jednání, neboť hrabě Hertzberg se přesvědčil, že Leopold II nepřipustí, aby z vítězství jeho nad Turky těžili Prusové. Leopoldovi zástupci na kongressu kníže Reuss a baron Spielmann projevili ochotu, že učiní král český a uherský mír s Turky bez podstatné změny hranic, ale odstoupení kterékoli části Haliče že jest vyloučeno. Hrabě Hertzberg již neodporoval a tím byla naděje v brzký mír utvrzena. Uprostřed jednání zemřel 17 června v Novém Jičíně po krátké churavosti polní maršál baron Laudon, načež jmenován ihned jeho nástupcem maršál hrabě Lacy, který se sice odebral bez prodlení na Moravu, než předcházela jej pověst, že není přítelem války s Pruskem. Smýšlení mírumilovné bylo pozorovati i na bojišti tureckém, kde sice vzata Nová Ršava, ale od obléhání Vidína upuštěno ku přání krále pruského,

který chtěl, aby na tureckém pomezí vojska královská nepřecházela již k výbojům za meze Požarovského míru.

27 a 29 června došlo tedy v Reichenbachu ku konferencím, v nichž se již jednalo o konečné stanovení podmínek trvalého míru. Kníže Reuss a baron Spielmann s výsledky těchto konferencí vypravili kurýry do Vídně, odkudž 12 července došla odpověď. 13 a 15 července v konferencích za spoluúčastenství anglického a hollandského vyslance pokračováno, při čemž již konstatována zásadní shoda. Když došla 25 července z Vídně odpověď přisvědčující, podepsána 27 července plnomocníky obou říší úmluva míru a prohlášena 31 července v „Berliner Zeitung“, 4 srpna pak ve „Wiener Zeitung“. Základem úmluvy Reichenbašské byl mír mezi králem českým a uherským i Turky v mezích, které byly před válkou; zatím, než mír ten bude umluven, prohlásí se příměří. Leopoldu II zaručena úprava dosavádních hranic na některých důležitějších místech. Kdyby pak mír mezi Ruskem a Tureckem nebyl smluven, měl Leopold II držeti Chotim až do konečného míru [1]).

Konvence Reichenbašská byla tudíž spojena se závazkem, že učiní Leopold II mír s Turky na základě, který byl před válkou. Ale zplnění závazku toho nebylo tak snadné, jakož se zdálo.

Chování Turků od prvých dnů vlády Leopoldovy vzbuzovalo obavy, že bude Dědičným Státům současně bojovati na třech stranách, proti Turkům, Prusům a s těmito

---

[1]) Deklarace obou stran čtou se v plném znění v hamburském Politisches Journal 1790, str. 872—875.

spojeným Polákům. Jakmile rozletěla se zpráva o úmrtí Josefa II, pozorovati bylo na turecké straně osvěženou bojovnost a roznášely se hlasy, že mírumilovný velkovezír Hassán prosí o vyprostění z úřadu. Tři veliké armády turecké vyzbrojovány a velení svěřeno pašům halebskému i trávnickému a Fanariotu knížeti Mavrojenovi. Odpovědí bylo úsilné zbrojení i vojska Leopoldova i Rusův a přípravy ku vpádu do Bulharska i Srbska z Viddina. 14 dubna vzata Nová Ršava a ihned zahájena palba na Viddin. V červnu osadili císařští Malé Valašsko. Obležení Džurdževa sice se ztrátami bylo přerušeno, ale před Kalefatem proti Viddinu utrpěli Turci citelnou porážku[1]. Když však ohrožovala válka s Prusy, rozkázal Leopold II, aby proti Turkům upuštěno bylo od výbojův a vojsko aby se omezilo odrážením tureckých útoků.

Na základě konvence Reichenbašské ujednal Leopold II s Turky 23 září 1790 příměří a v listopádu sešel se kongress ve Svišťově za ujednáním konečného míru. Anglie, Holland a Prusko mezi císařem a Turky konaly úřad prostředníka, ale jednání samo vázlo pro nedostatek ochoty se strany turecké. Ano Turci událostmi jsouce posíleni, žádali za obnovu stavu vzájemného tak, jak byl určen r. 1739 mírem Bělehradským. Následkem toho na čas bylo jednání i přerušeno a teprvé, když císařský plnomocník baron Herbert hotovil se k odjezdu, Vysoká Porta povolila. Císař nechtěl však dále bez záruk vyjednávati a proto nebylo v poradách pokračováno. Pruský plnomocník plu-

---

[1]) Sartori, Leopoldinische Annalen I, 261.

kovník Bischofswerder odebral se tudíž za císařem v červnu 1791 do Itálie a dodělal se konečně v Miláně císařova přivolení, aby se v konferencích za ujednáním míru pokračovalo. 14 července vrátili se císařští plnomocníci baron Herbert a hrabě Esterházy z Bukurešti do Svišťova a 4 srpna mír smluven.

Ještě nebyl ani Svišťovský mír dojednán a již doléhaly na Leopolda II péče vážné na jiné straně. Francouzská revoluce nabývala r. 1791 takové tvářnosti, že již život krále Ludvíka XVI i choti jeho Marie Antonie, sestry císařovy na výsost byl ohrožen. Bratr krále francouzského Karel hrabě z Artois jsa v čele francouzských emigrantů, neúnavně hledal pomoci cizí pro řítící se království a když císař Leopold v červnu 1791 meškal v Itálii, spěchal za ním a měl schůzku v Mantově. Leopold byl ochoten zakročiti mocí proti revolučním stranám francouzským, ale sám neodvažoval se podniku tak obtížného. Tu ujal se prostředkování mezi císařem a panovníkem nejblíže súčastněným, totiž králem pruským, kurfürst saský a snaha jeho potkala se s výsledkem. Král pruský s nevolí pozoroval, že jej v otázce turecké mocnosti námořské nechaly na holičkách, kdežto Leopold II mohl spoléhati na spolek s Ruskem, a proto naklonil se snadno myšlence spolku s císařem, jejž ještě Fridrich II s výbojného stanoviska pruského pokládal za naprosto nemožný. Přičiněním tudíž saského kurfürsta došlo ku sjezdu císaře Leopolda s králem pruským na saském kurfürstském zámku Pilnici blíže Drážďan, kamž zavítal i hrabě Artois. Císař z Prahy, kamž přijel příčinou korunovace, zajel 25 srpna 1791 s arcivévodou Františkem do

Pilnice a téhož dne přijel ze Slezska i král pruský s korunním princem Fridrichem Vilémem. Již 27 srpna zjednána úmluva, jejímž prvým článkem oba panovníci zajisťovali sobě državy dosavádní a říši německé tehdejší její zřízení, ve druhém pak článku spojili se k zavedení pořádku ve Francii a k ochraně ohrožené královské rodiny [1]).

---

## Jarní sněmy v Čechách a na Moravě r. 1790.

Chtěl-li Leopold II utišiti mysli úkony bratra svého rozbouřené, tu především bylo potřebí, aby veřejné poměry uvedeny byly do zákonného pořádku, jakýž byl před nastoupením Josefovým. S tím souvisela ale nezbytně obnova zřízení stavovského, neboť stavové tehdejší, dokud nalezena nebyla vhodnější forma právem byli pokládáni za zákonné zástupce všeho obyvatelstva. Leopold již památným bolzanským prohlášením (IX, 14) tuto potřebu uznal. V zemích českých také stavové ihned jali se domáhati práv sobě odňatých.

V prvé řadě bylo potřebí vstříc přijíti stavům českým, jejichž stížnosti byly již Josefu na úmrtním loži předloženy (VIII, 373). Josef sám nebyl již s to, aby o něm rozhodl.

Proto hned po jeho smrti, dříve ještě než nový král z Itálie přijel, oznámil nejvyšší dvorský kancléř hrabě z Kolovrat 2 března 1790 úředně ministerským listem

---

[1]) Sartori, Leopoldinische Annalen I, 289—291.

nejvyššímu purkrabí, že větší počet stavů českých podali žádost, aby jim za přednesením stížnosti do nové berní i urbariální soustavy bylo dovoleno vyslati stavovskou deputací k císaři jakožto králi českému. Ježto však tato žádost, o níž nestalo se řádné snesení za předsednictví nejvyššího purkrabí, nemůže za snesení stavů českých býti pokládána, není lze také k ní přihlížeti. Než poněvadž se již stavové dolno- i hornorakouští o své újmě k poradám o těchto věcech shromáždili, není příčiny, proč by shromáždění takové mělo býti stavům českým odpíráno, aby tak zákonné žádosti a náměty stavův, ovšem toliko na berní a urbariální úpravě přestávající, mohly býti předepsaným způsobem králi předloženy“.[1])

Na základě tohoto dopisu svolal nejvyšší purkrabí na rychlo ty stavovské osoby, které právě v Praze meškaly, na den 7 března 1790 k tak zvanému „užšímu“ nebo „menšímu“ sněmu. Sněm sešel se velmi četně.

Dle sněmovního protokolu byli přítomni: 1) z praelátův arcibiskup hrabě Přichovský, probošt svatovítský Kvíz, kanovník téže kapituly Herites, generál-velmistr Křižovníků Suchánek, strahovský opat Mayer, praelát zrušeného kláštera na Karlově Paukert, praelát z Winkelburka, kap. děkan vyšehradský Veselý; 2) z pánů: nejv. sudí zemský Prokop hrabě Lažanský, August kníže z Lobkovic, František kníže Kinský, František hrabě Pachta, Karel hrabě Clary, Kristián hrabě ze Šternberka, Jan hrabě Sweerts, Jan

[1]) Dopis nejv. dv. kanceláře otištěn v Sammlung einiger Schriften... über das neue Steuer- und Urbarialsystem, 8 sld.

hrabě Bouquoi, František hrabě z Kolovrat, Jan svob. pán Schirnding, Kašpar baron Ledebour, František hrabě Salm, Josef hrabě z Kolovrat, Vojtěch hrabě Černín, Václav svob. pán Henniger, Jan hrabě O'Kelly, Michal hrabě z Kounic, Kašpar hrabě Künigl, Adolf hrabě z Kounic, Josef hrabě Sweerts, Vilém svob. pán Mac Neven, Václav hrabě Cavriani, Bedřich hrabě z Nostic, Jan svob. pán Helversen, Jan svob. pán Dubský, Václav hrabě Thun, Josef hrabě z Kolovrat, Jan hrabě Unwerth, Josef svob. pán Běšín, Jan svob. pán Janovský z Janovic, Ludvík hrabě Hartig, Filip hrabě Sweerts, Bedřich hrabě Des Fours, Jan hrabě Pachta, František hrabě ze Šternberka, Jan hrabě Thun, Josef hrabě Canal, Leopold svob. pán Sternegg, Josef hrabě z Nostic, Dominik svob. pán Janovský, Adam Bořek hrabě Dohalský, Bedřich svob. pán Schmidburg, Vilém hrabě Hohenrein, František hrabě z Vrtby, Josef hrabě Unwerth, Karel svob. pán z Hochberka, Prokop Hartmann hrabě z Klarštejna, Karel hrabě Lanjus; 3) z rytířstva: Josef z Rosenthála, Jan Hanisch; 4) z měst: purkmistr Ondřej Steiner, náměstek purkmistrův Josef Preinhölder, mag. radové Jan Hofmann a Václav Slívka, vesměs z Prahy. Nad to 21 členů stavů panského přihlásilo se téhož dne o místo i hlas, čehož i mnozí jiní ve dnech následujících se dožadovali. Jediným předmětem jednání, jejž nejvyšší purkrabí dopouštěl, byla volba zesíleného výboru ze všech čtyř

stavů, podobného někdejšímu výboru zemskému a tudíž i „prozatímním výborem zemským“ zvaného, který by prozkoumal stížnosti i vady nové berní a urbariální soustavy a dle okolností učinil návrhy, kterak by tyto mohly býti odstraněny. Ale proti mínění nejvyššího purkrabí vzešla z řad panského stavu hlučná opposice, protestující proti libovolnému zúžování práv sněmovních a prohlašující, že ostatní potřeby země a zejména naprosto rozvrácené zřízení zemské, potlačování stavů, zrušení všech práv a svobod, ztráta úvěru, úpadek obchodu i živností, nedostatek peněz a zvláště rolník zcela zchudlý dodávkami i odvodem k vojsku, rychlé pomoci vyhledávají. Bylo dokazováno, že ministeriální dopis nemůže nijak býti na újmu právu v přirozených ustanoveních založenému zkoušeti ve stavovském shromáždění všechny stížnosti zemské. Ale stanovisko panského stavu nedošlo souhlasu. Nejvyšší purkrabí opíral se o svou plnou moc, která nedovolovala jednati o jiném kromě věcí berních a urbariálních, část panského stavu naléhala, aby především projednány byly tyto stížnosti za nejpalčivější pokládané, druzí stavové a zvláště praelátský odpírali pak podpory pánům. Nejvyšší purkrabí za těchto poměrů prohlásil, že by musil učiniti dotaz ve příčině nesouhlasných přání stavovských u dvora. Tu bylo se pánům podvoliti a k volbě prozatímného zemského výboru o 16 členech přistoupiti, při čemž nejvyšší purkrabí prohlásil, že tentokráte vzdá se práva svého členy panského stavu do výboru jmenovati.

Proti dosavádnímu zvyku, dle něhož kommisse a deputace sněmovní nominovány byly stejným počtem ze všech čtyř stavův

a sice z praelátův arcibiskupem jakožto direktorem duchovenské lavice, z pánů nejvyšším zemským purkrabím, podkomořím z rytířstva a z měst purkmistrem pražským, ozval se opět odpor z lavic stavu panského. Jsouce zastoupeni nejčetněji a hledíce k mimořádné době, za níž sněm byl svolán, žádali mnozí pánové, aby vykonána byla volba zesíleného prozatímního výboru o 16 členech sněmem celým ze všech stavů, ježto prý tak zvoleny budou osobnosti, která všeobecné důvěry požívají. Takto žádající páni byli mezi všemi sněmovníky rozhodnou většinou, ale narazili na odpor ostatních stavův. Arcibiskup a praeláti tvrdili, že členové jednoho stavu mohou býti voleni toliko od svého stavu, arcibiskup nad to prohlásil, že užije svého práva nominačního. Ačkoli bylo jemu namítáno, že nevzdá se žádného práva, přistoupí-li v této mimořádné potřebě k žádosti pánů, přece jmenoval arcibiskup čtyři dle sněmovního příslušenství nejstarší a tudíž ihned vedle sebe sedící praeláty do výboru, svatovítského kap. děkana Kriegra, kanovníky Heritesa i Varlejcha z Bubna a velmistra křižovnického Suchánka. Z panského stavu zvoleni byli většinou hlasův August kníže z Lobkovic, Prokop hrabě Lažanský, Jan hrabě Bouquoi a František Antonín Novohradský hrabě z Kolovrat. Přítomní dva rytíři, z nichž rytíř z Rosenthála zastupoval direktora lavice rytířské, neznali ani členů svého stavu a tak toliko za pomoci sněmovníkův ostatních byli s to, aby zvolili z prostředka rytířského stavu čtyři členy výboru, a sice podkomoří Marcella ryt. Henneta, Josefa z Leinerův a Františka

ryt. Hanische. Právem poznamenal jeden účastník z řad panského stavu, že nebylo lze říci, byli-li zástupci rytířů do výboru voleni nebo jmenováni. Ze čtvrtého stavu, jejž zastupovali pražský purkmistr Steiner a někteří magistrátní radní, nominoval purkmistr Steiner čtyři členy a sice vedle sebe a rady Slívky mag. rady pražské Štěpánovského a Leopolda Fišera.

Zvolenému takto prozatímnému výboru dostalo se úkolu sestaviti spis stížný o berní a urbariální soustavě, zahrnouti však do něho i jiné stížnosti a potřeby zemské, jichž dle mínění stavů denně přibývalo, v závěru pak vyhraditi práva národa na výsost porušená s prosbou ku králi, aby v nejkrutší době a zúplna byla obnovena.

Nového ducha věstilo mezi stavy i snesení hned v sedění dne 9 března 1790 učiněné, aby nebyl nikdo mezi stavy české a do sněmu připuštěn, kdo by neměl zemských statků.

Vedle velmi četně navštíveného sněmu v Praze sstoupili se současně i členové českých stavů ve Vídni pobývající v počtu rovněž značném a jali se též skládati spis o vadách berní a urbariální soustavy i o vhodných prostředcích k nápravě její. Porady tyto řídil Jan Rudolf hrabě Chotek (VIII, 120), který opět vstoupil v popředí veřejného života, ale snahám stavů ve Vídni meškajících vytkl svůj směr: odpor proti novému způsobu daní a úvazků, ne však proti vládnímu směru. Tím vznikla politování hodná různost mezi stavy, která povážlivě rušila všechny snahy za obnovou svézákonnosti království českého se nesoucí a zachránila násilné dílo uplynulého právě tehdy půlstoletí. Z péra Chotkova vzešel stížný spis vídeňský, jejž až

na některé vyjímky podepsali všichni členové českých stavů ve Vídni pobývající, načež spis sám poslán do Prahy stavům se žádostí, není-li lze jej prohlásiti za snesení všech českých stavův, aby alespoň jako votum separatum ku spisu stavy přijatému připojen byl.

Spis hraběte Chotka[1]) liší se podstatně od osnov, baronem Puteanem a hrabětem Lažanským předložených. Psán jest v duchu čistě centralistickém a výlučně feudálním. Vyčítá sice újmy, jichž stavům českým bylo za uplynulých padesáti let zažíti, ale neshledává jich ve změnách státoprávních, nýbrž v nařízeních, která dotýkají se dílem hmotných prospěchů stavů dílem jejich výsad. Nařízení o odúmrtech, ztráta výhradného prodeje vína, piva, páleného a soli, zrušení závaznosti mlýnské, soukromých mýt a držby pastvin vesnických, svolení poddaným, aby těžili z plodin podzemních, přidržování držitelů statkův, aby bezplatně cesty a mosty upravovali, zřizování a udržování přečetných nových škol, far a chrámů, zbytečných prý v mnohých krajinách, bezplatné dodávání dříví k potřebám školním, zvýšené náklady na ubytování vojska, uvalované na vrchnosti, které dříve byly od něho osvobozeny, zvýšená daň nápojová, příspěvek na lékaře a pomocnice porodní, na dopravu a výživu zločinců, neobyčejné náklady, s berní úpravou spojené, nařízení, která vyhledávala rozmnožení vrchnostenských úředníků — veškery tyto novoty stenčují měrou povážlivou majetek vrchností, jichž stavovská práva, výsady, osvobození rychle za sebou následujícími nařízeními byly

[1]) Otištěn jest v Sammlung einiger Schriften... über das neue Steuer- und Urbarial-System, XI—XLIX.

buď dočista zrušeny aneb alespoň zkráceny. Nejvíce pak postiženy jsou vrchnosti novou daní, která nerovně rozvrhuje břemena a byvši chvatně a za pomoci lidí věci neznalých zavedena, jest nedokonalá, ba pokud se týče konečného účelu, snad naprosto pochybena. Stavové očekávali, že budou ve příčině nové daně ještě dříve slyšáni než bude zavedena dle způsobu státnímu zřízení přiměřeného, ale válka prý toho zabránila. Stížnosti proti berní a urbariální soustavě skládají se dle soudu Chotkova ze dvou skupin. Pokud se týče prvé skupiny novou úpravu pozemkové daně zahrnující vytýká spis, že nešetřila stěžejné zásady, aby zdanění dálo se dle jmění na základě čistého výnosu a spůsobem pokud možná nejméně obtěžujícím, neboť půda byla vyměřována lidmi měřického umění neznalými a na tomto pochybeném základě daň rozvrhována. Podkommise nebyly s to, aby vše napravily; měřilyť jen na zkoušku a kde se tato osvědčila, schválily vyměření po vší obci. Odhad dál se jistě nerovněji, ježto vrchnostem nařizováno, aby předkládaly účty své a dle toho odhad konán; u poddaných však podobných pomůcek nebylo, tito pak výnos dle možnosti snižovali. 17% čistého zisku, jež učiněny byly náhradou za robotu, vypočítáno libovolně a nesprávně, tak že tím vrchnosti o velikou část jmění svého byly připraveny a přirozený poměr mezi vrchnostmi a poddanými, dávnými smluvami se zakládající, byl porušen. Přeměnou dosavádních úvazků v dárky peněžité uvaleno na vrchnosti stále trvající zmenšení výtěžku, vůbec pak dosavádní úvazky služebné nebo v plodinách byly příliš brzo odstraněny a nahrazeny nejistým placením hotovými penězi. Spolehlivost desk zemských

a spolu i úvěr stavův otřeseny měrou obavy vzbuzující. Stavové zavazují se naproti tomu, že přivolí, aby ihned všechny pozemky ať panské ať poddanské stejnou měrou byly zdaňovány, i prosí, aby zrušení nové daně nebylo odkládáno přes konec vojenského roku 1790, ode dne pak zrušení aby platnosti prozatímné nabyla soustava dřívější; počínajíc 1 květnem 1790 prosili podepsaní o zrušení všech berních, dvorských, nad- i podkommissí, práce pak s rozvrhem berně na základě výnosu pozemků spojená aby byla svěřena dvorským, zemským a krajským úřadům, poměrů znalým, jimž by bylo lze nejlepší a nejpoctivější členy kommissí přiděliti, vybírání berní ponechati jako dříve úředníkům vrchnostenským a rychtářům, skrze obce voleným a vrchnostmi potvrzovaným, získané tím 1% výnosu pozemkového, jež rovná se 8% pozemkové daně, poplatníkům sleviti, náhradu za povinné úvazky poddaných zrušiti a dřevní poměr obnoviti, řádné plnění úvazků na právu vlastnickém založených krajským úřadům na péči vložiti, farářům desátek navrátiti, těm poddaným, kteří vedlejší výdělek mají, svoliti, aby vždy na šest let s vrchností umluvili náhradu dvěma třetinami běžných cen za ruční práci nebo povoz, vojenské přípřeže, pokud by jich bylo dále než dvě míle potřebí, aby z veřejných prostředků byly placeny.

Jednání stavů bylo neshodou touto již od počátku ochromeno, neboť zápasily spolu mezi nimi dva proudy, jeden, který stál na půdě svézákonnosti království českého a naléhal na odstranění zemskému zřízení odporujících změn, po r. 1748 zaváděných, druhý, skutečný stav uznávající a království české toliko za jakýsi kraj nového většího státního

celku podkládající. Různost historické a centralistické šlechty projevovala se v Čechách tudíž již r. 1790.

Šestnáctičlennému výboru stavovskému bylo stavy uloženo, aby sestavil stížný spis ku králi, který by obsahoval všechny stesky do berní a urbariální soustavy, také však do sebe pojal jiné stížnosti a potřeby zemské, denně se množící, ku konci pak aby byla vyslovena důrazná výhrada práv národa nekonečně porušovaných s prosbou ku králi, aby práva tato v době nejbližší úplně obnovil.

K prvému sedění prozatímného výboru zemského pozváni byli všichni v Praze meškající členové stavův a tam byly předloženy spis hraběte Chotka, jiný stížný spis, jejž sepsal baron Puteani, a konečně třetí návrh, sepsaný hrabětem Lažanským. Výbor volil kompromiss mezi náhledy různými. Úvod spisu Chotkova podržen v plném znění, z ostatku pak ponechána mnohá místa, vypuštěn ale návrh, aby poddanému ponechána byla volba mezi prací nebo peněžitou náhradou, konec pak zkrácen a zásadně změněn dle návrhů, hrabětem Lažanským učiněných.

Těžiště jednání o stížnostech a tužbách stavů položeno tím do prozatímného výboru zemského, který vyřídil úkol sobě svěřený ku podivu rychle a již sněmovnímu sedění dne 22 března 1790 konanému předkládal příslušnou zprávu. Zpráva tato byla schválena teprvé po delší debattě, v níž poprvé oba různé směry se utkaly.

Část členů panského stavu žádala si v předloženém návrhu spisu stížného všeliké změny, zejména určitěji a důrazněji vytčenou

žádost za obnovu stavovských práv a zřízení zemského. Baron Henniger předložil o své újmě stížný spis o přípřežích, Filip hrabě Clary v jiném spise hájil možnost přeměny robotních prací a urbariálních úvazků v dávky obilní a plodinné. Ale většina, která se byla již předem dohodla, že žádné změny v návrhu zemského výboru nepřipustí, schválila návrh stížného spisu výborem zemským předložený a snesla se, aby spis tento, výborem zemským podepsaný, byl nejvyšším purkrabím ku dvoru odeslán, spis pak hraběte Chotka jako votum separatum aby byl k němu připojen.[1]) Návrh, aby vypravena byla deputace stavů ke králi, nedošel souhlasu většiny.

Nejvyššímu purkrabí však nevyhovoval ani spis podstatně zkrácený a ve formě umírněné sepsaný i váhal jej ku dvoru zaslati, nedbaje toho, že všechny Dědičné Státy již stížnosti své předložily a že stížný list stavů českých jest následkem vyzvání stavům s povolaného místa učiněného.

Ale události stanovisko nejvyššího purkrabí překonaly. Již 22 března 1790 vydán byl královský reskript, kterým nejnaléhavější stížnosti stavů zrušením berničních kommissí, dvorské i zemských, jakož i berních úřadů vyřízeny byly.[2]) Král Leopold II jím oznamoval českým stavům, že chtěje předejíti přání jejich, ruší všechny berniční kommisse a spolu ustanovuje, aby činnost dosavadních velice „obtížných“ okresních berní byla za-

---

[1]) Sammlung einiger Schriften ... über das neue Steuer- und Urbarial.-System, 12.

[2]) Sammlung einiger Schriften ... über das neue Steuer- und Urbarial-System, 13. — Kalousek, České státni právo. 489.

stavena, jakmile stavové ve shodě s guberniem učiní příslušné opatření ve příčině odbytného a, kde bude lze, dalšího zaměstnání těchto úředníkův jakož i o přijetí pokladen a účtů jejich.

Následkem reskriptu tohoto sešel se sněm český dne 30 března 1790 k třetímu sedění, kdež především sneseno, aby reskript přikázán byl zvláštnímu výboru a do té doby aby rozhodnutí gubernia na vědomí bráno nebylo. Zemský výbor 7 března t. r. zvolený přes prozatímný ráz svůj nadále pověřen přípravnými pracemi pro sněm. Při té příležitosti ostré kritice podrobena váhavost gubernia v příčině předložení stížného listu ze dne 22 března.

Zdá se, že tento krok gubernia působil v méně rozhodné dotud členy stavů, neboť když ku konci projednávání reskriptu královského učiněn byl znova návrh, aby vypravena byla deputace stavů ke králi, byl návrh tento schválen a ustanoveno, aby se ihned konala volba. Při volbě došlo k protestu praelátů, když arcibiskup jmenoval vedle sebe sedící probošta a děkana kapituly svatovítské. Nejvyšší purkrabí vzdal se opět práva nominovati členy stavu panského, který tudíž přikročil k volbě. Navrhováni hrabata Lažanský a Nostic, kteří odmítli, onen poukazuje k svému úřadu praesidenta zemského soudu, který jej ku Praze stálým pobytem víže, načež zvoleni August kníže z Lobkovic a hrabě Bouquoi. Oba po některém zdráhání volbu přijali. Za členy deputace, kteří byli členy zemského výboru, vykonána do korporace této volba náhradní i zvoleni byli opat Mayer, František Antonín hrabě z Nostic, Kristian hrabě ze Štern-

berka, gub. rada ryt. Rosenthal, zemský rada rytíř Losenau a náměstek purkmistrův Neubert. Deputace měla králi poděkovati za prokázané dobrodiní, jemu k nastoupení blahopřáti a spolu jej prositi, aby se dal korunovati a potvrdil obvyklou smlouvu se svým národem českým, pokud se týče práva a svobody jeho,[1]) a konečně, aby sněm byl dle dřevních zvyklostí oprávněn vykonati volbu stálého výboru zemského a aby zrušeni byli obecní rychtářové, k vybírání daní určení.

Votum gubernia na základě sdělení dvorské kanceláře radilo stavům, aby ve příčině berní a urbariální soustavy přispůsobili se stavům dolnorakouským, kteří žádali, aby 1 květnem t. r. dřevní způsob zdaňování byl obnoven, spolu pak projevována naděje, že i stavové čeští uvažujíce správně kritické poměry doby, podvolí se k potřebným obětem s prospěchem svých poddaných. Proto byly jim oznámeny hlavní částky dolnorakouských žádostí s vyzváním, aby o tuto věc vypravili do Vídně dva plnou mocí opatřené deputované, k nimž by — z příčin prý úsporných — přiděleni byli dva jiní členové stavů ve Vídni pobývající.[2]) Tak skříženo bylo snesení sněmovní byrokratickým úkladem, neboť obecné bylo přesvědčení, že tento obrat věcí království českému ne valně příznivý zaviněn byl guberniem, které stížný spis ze dne 22 března králi předložiti se zdráhalo. Ve Vídni patrně si přáli, aby stavové čeští nevybočili z mezí, jež hrabě Chotek v návrhu svém označil.

---

[1]) Tamže, 13 sld.

[2]) Sammlung einiger Schriften ... über das neue Steuer- und Urbarial-System, 14 sld.

Na den 3 dubna 1490 svolán byl opět „malý“ sněm, v němž uvažováno, jaké oběti by bylo lze stavům přinésti. Nutnost obětí těchto sice přiznávána, návrhy dolnorakouské shledány však nevhodnými. Po té přišla na přetřes otázka deputace ke dvoru, která uvažována dlouho a živě. Oba směry mezi stavy opět se utkaly. Stranou historickou bylo namítáno, že nota dvorské kanceláře neobsahuje v sobě přímého rozkazu královského a že námět úspory pokořuje stavy bohatého jinak království, čest pak a důstojnost stavů že toho vyhledávají, aby se přestalo na celé již zvolené deputaci, které bylo uloženo, aby i jiné potřeby národa panovníku přednesla. Naproti tomu vyslovili se mnozí členové stavů, zejména ti, jimž svěřeny byly vyšší úřady, že ministeriální rozkaz sluší pokládati za výrok rozhodnutí králova. S nimi spojili se ti, kdož byli i proti volbě zemského výboru i 30 března proti volbě zvláštní deputace, a způsobili, že většina ustoupila od zvláštní deputace a přijala návrh, aby písemně bylo králi poděkováno. Do dvoučlenné deputace zvoleni hrabata Lažanský a Bouquoi; k nimž se ve Vídni přidružiti měli Leopold hrabě Clary, praesident nejvyššího soudu, a hrabě Chotek; by byli některou překážkou zdržáni, měli je zastupovati nejvyšší hofmistr Kamill hrabě Colloredo a kníže Colloredo.

Ve příčině okresních berní podal zemský výbor zprávu, dle níž měli býti 1 květnem 1790 svých úřadů s odbytným zbaveni, daň však měli tak dlouho vybírati, dokud by pokladny a účty jejich nebyly krajskými berními přejaty a novým kontribučním odevzdány. Stavové současně zrušili sami instituci volených

rychtářů, s josefinskou berní soustavou úzce spojenou, jakkoli dvorský rozkaz jí se nedotýkal.[1])

6 dubna 1790 svolal zemský výbor některé členy stavů v Praze meškající k poradě u hraběte Lažanského, kdež přečtěn byl spis hrabětem sestavený a ustanoveno, aby spis tento 27 dubna ve schůzi sněmovní byl předložen.

V sedění sněmu dne 27 dubna 1790 projednávány byly návrhy zemského výboru. Stavové navrhovali, aby pozemky jejich nadále podléhaly stejnému spůsobu zdanění s pozemky rustikálními, ale ve příčině rozsahu navrhoval hrabě Bouquoi spůsob jiný než zemský výbor. Doporučovalť, aby za sjednáním úplné rovnosti mezi stavovskou a poddanskou berní povinností stavové nadále místo 29% a poddaní místo 40% platili stejnoměrně po $33^1/_3$%, což by mělo v zápětí zatížení dominikálních pozemkův ročně skoro o 150.000 zl. Naproti tomu hrabě Lažanský a výbor zemský dovozovali, že dle počtů z r. 1775 má se úhrn pozemků dominikálních k rustikálním jako 9 k 21, ve kterémž poměru dlužno i berni ročních 4,200.000 zl. rozvrhovati. Tím by byly dominikální pozemky ročně o 314.000 zl. zatíženy. Většina schválila návrhy výboru, načež hrabě Bouquoi připojil návrh svůj písemně ku protokolu. Konečně stavové se shodli,[2]) aby deputace dříve menší oběť nabízela. Další částí jednání byla přiměřená úprava urbariálních úvazků. Výbor

---

[1]) Sammlung einiger Schriften . . . über das neue Steuer- und Urbarial-System, 16.

[2]) Sammlung einiger Schriften . . . über das neue Steuer- und Urbarial-System, připisek ku str. 14 v exempláři knihovny musejní.

zemský navrhoval, aby prozatím v platnosti zůstala peněžitá náhrada o 17%, poddaní však aby byli přinuceni za plat r. 1789 určený tolik dnů v témdni na panském pracovati, kolik robotě přikazoval patent z r. 1775. Michal hrabě z Kounic zvláštním spisem navrhoval, aby dávné závazky urbariální, zejména pak služby, v plném rozsahu dřevním byly obnoveny a pro ochranu aby po kraji vojsko bylo rozloženo. Většina schválila návrh výboru, svolila ale, aby i separátní votum hraběte z Kounic deputaci bylo zasláno.

Proti přání vlády, aby vypravena byla do Vídně stavovská deputace s plnou mocí, snesli se stavové, že nemá deputace ničeho podnikati, o čem by se napřed nebyla stavů dotázala. Konečně přijal sněm návrh zemského výboru, aby podána byla králi prosba za osazení uprázdněných nejvyšších úřadů zemských, za svolení k volbě stálého zemského výboru, za výlučné právo vařiti pivo i pálené, za zvláštní soud pro šlechtu a po návrhu knížete Kinského za ustanovení jednoroční lhůty promlčovací u nezvěstných pohledávek z desk nevymazaných na statku zděděném nebo koupeném. Hrabě z Kounic navrhoval ještě dodatkem prosbu ku králi, aby po právu prvopisy všech stavovských smluv a privilegií v opatrování stavům byly vydány, s čímž shromáždění obecně kromě jediného člena souhlasilo. Ale nejvyšší purkrabí projeviv pochybnost, zdali prvopisy tyto vůbec ještě existují, ukončil sedění, aniž by přání sněmu o věci této bylo bývalo do snesení pojato.

Mezi tím vypravili se 13 dubna hrabata Lažanský a Bouquoi jakožto deputanti stavů do Vídně, kdež se k nim přidružili Leopold hrabě Clary a dva praeláti kapituly métropo-

litní, probošt Kvíz a světící biskup děkan Krieger, kteří se odebrali do Vídně u věcech kapitulních.[1]) Hrabě Chotek odmítl účastenství, ježto byl již členem výboru dolnorakouských stavů. Deputace tato zasedala v různých kommissích a konala některé konference s nejvyšším dvorským kancléřem, v nichž bylo ujednáno, že daň z pozemků dominikálních bude s prospěchem poddaných o 244.000 zl. ročně zvýšena. Ježto dvorská kommisse ve příčině poddanských služeb navrhovala toliko stav prozatímný, nebyli deputovaní pro nedostatek plné moci s to, aby dali závazné prohlášení. Hrabě Bouquoi spěchal tudíž do Prahy pro příslušné instrukce, spolu aby podal stavům náležité vysvětlení, a předložil zemskému výboru návrh na konferenci smluvený. Po přání zemského výboru svolán byl sněm na den 3 května 1790, poněvadž pak nejvyšší purkrabí právě ve Vídni meškal a nejvyšší zemský komorník hrabě z Klebelsberka byl královským kommissařem ve sněmu, předsedal sněmu praesident appellačního soudu hrabě Špork. Sněmu předložen moravský patent, zavádějící poddanské služby prozatímně s platností od 1 května 1790, s podobným návrhem pro království České, v němž poddaným potřeba změny nové soustavy prokazována a prospěchy objasňovány, které jim z této změny vzejdou. Návrh tento s nevelikými změnami přijat, snesení pak místo instrukce hraběti Bouquoiovi odevzdáno. Sněm snesl se, aby 1) obnoven byl spůsob zdanění do r. 1789 obvyklý ale s přiznáním i těch pozemků, které při nedávném vyměřování byly zatajeny; aby 2) odepsán byl počet 11.200

[1]) Locatelli, 39.

osedlých, které vinou někdejšího podkomoří Václava Netolického z Eisenberka r. 1747 k dosavadnímu obvyklému počtu usedlostí byly připočítány; 3) aby daň stejnoměrně byla rozvrhována, čehož lze dosíci asi 4% k dřevní vrchnostenské dani, $29^3/_4$% celku zabírající. Ale vedle toho uloženo deputaci, aby Jeho Milosti královské podala zdůvodněnou prosbu ve příčině: 1) toužebně očekávaného korunování králova v Čechách; 2) obnovy dávné zemské ústavy a práv stavovských; 3) obnovy stálého výboru zemského s obvyklou právomocí.

Leopold II dal na jevo smýšlení své stavům zásadně příznivé tím, že povolal opět v čelo finanční služby známého odpůrce josefinské berní soustavy Jana Rudolfa hraběte Chotka.

Pohříchu zkaleno bylo jednání sněmu sporem mezi oběma deputanty stavovskými. Hrabě Bouquoi žaloval totiž do svého spoludeputanta, že náležitou měrou nedbal prospěchů stavovských, zastávaje potřebu, aby byl základem berní povinnosti stejnoměrný rozvrh na vrchnosti i poddané. Patrně narážel hrabě Bouquoi na okolnost, že spravoval hrabě Lažanský vysoký úřad zemský a že nebyl tudíž dle jeho domnění dosti samostatný.

Na témže sněmu jednalo se ještě o královský postulát dodávky 300.000 měřic ovsa vojsku do Uher, jíž uherští stavové odepřeli. Král nabízel za měřici 1 zl. 30 kr. se 4% zúrokováním, což sněm schválil a vzhledem k veliké bídě mezi lidem veškeru dodávku vrchnostem jediné přikázal. Poddaní měli toliko přípřeže poskytovati. Výslovně při tom prohlášeno, že chtí stavové povolností svou ukázati novému králi dobrou vůli, když však

ku konci sedění gubernium poslalo vyzvání k volbě dvou stavovských přísedících u gubernia, bylo vyzvání toto s nelibostí přijato a jednohlasně zamítnuto.[1])

Mezitím upoutána byla pozornost stavů řídkým divadlem, jehož dějištěm stala se ještě v březnu Praha. Bylť přijel 26 března t. r. k večeru do Prahy tajný rada mohučského kurfiřsta kanovník baron Hoheneck pozvat krále českého do Frankfurta nad Mohanem k volbě císařské. V průvodu vyslancově byli hrabě Fugger, dvorní rada von Linden a legační sekretář von Pauli. Všichni ubytovali se na Malé Straně v domě lázeňském. Slavnost pozvání vykonána obřadně 29 března a bylo zajímavo, že veškera slavnost tato konala se před nejvyššími úřady zemskými jakožto jedinými zákonnými zástupci českého krále. O 10 hodině řečeného dne odebrali se do bytu vyslancova guberniální radové stavovského původu Rudolf hrabě Morzin, Leopold hrabě Špork a Vincenc svob. pán z Vidršperka z radní síně, v níž shromáždili se nejvyšší purkrabí pražský s nejvyššími zemskými úředníky a s gubernialními radami, všichni i se služebníky příčinou dvorního smutku v úboru smutečním, aby vyslance slavně provázeli. S nádherným průvodem o třech dvojspřežních a dvou trojspřežních vozích jakož i se dvěma běhouny vjel mohučský posel do paláce gubernialního, byl přijat na schodech koncipisty, uvítán u vchodu

[1]) Sammlung einiger Schriften ... über das neue Steuer- und Urbarial-System, připisek ku str. 15 sld. exempláře musejního. Praví-li se však tam, že po návratu Bouquoiovu z Vídně svolán byl sněm na den 26 dubna 1790, jest to patrné zaměnění se seděním dne 3 května.

do radní síně nejvyšším purkrabím a nejvyšším komorníkem hrabětem z Klebelsberka, načež podal pověřující listy a ústně nejvyššímu purkrabí oznámil obsah svého poslání. 6 dubna odjel vyslanec do Vídně.[1]) Královským kommissařem českým k volbě císařské ustanoven Arnošt hrabě z Kounic, syn státního kancléře.

Zatím deputace stavův odjela do Vídně a žádala o audienci, která byla ihned povolena. Leopold přijal milostivě deputaci, jakkoli byla skrze stavy určitým způsobem instruována, a slíbil, že vyhoví v době nejkratší podstatným žádostem stavů. Že slova ta míněna byla upřímně, jest na bíledni ze dvorního patentu, daného 9 dubna 1790 a českým i německým jazykem 19 t. m. i t. r. ohlášeného, jímž platnost nového berního i urbariálního zřízení v zemích koruny české byla zastavena.

Jako jarní sněm český r. 1790 byl formálně i jarní sněm moravský téhož roku pokračováním sněmu 26 října 1789 pro rok 1790 zahájeného. V důležité příčině sněm ten upoutal již pozornost současníků. Zapsaltě sněmovní protokolista do zápisníku o prvém sedění tomto, že dvorský reskript ze dne 29 září 1789 sněm svolávající jakož i pověřující listy královských kommissařů poprvé zněly jen německy, jakkoli patent sněm rozpisující byl ještě dle starého zákonného zvyku nahoře větším písmem českým a níže teprve malým písmem německy vytištěn.[2]) Královské proposice skládaly se toliko

---

[1]) Prager Oberpostamtszeitung 1790, čís. 28.

[2]) „Massen solche in böhmischer Sprache gänzlich ausgeblieben sind“ zapsáno v příslušném protokole sněmovním dle orig. v zemském archivu moravském.

z obvyklého prvého paragrafu náboženského a z postulátu daně ve výši 2,067.621 zlatých $55^3/_4$ kr., kteráž ovšem již bez předchozího souhlasu stavů byla rozepsána. Prvá schůze věnována obvyklým formálnostem zahajovacím, ve druhé schůzi dne 28 října t. r. předčítány četné dvorní dekrety, oznamující povýšení některých více nebo méně zasloužilých osobností do stavu šlechtického, jakož i oznámeny některé přípisy ve příčině dodávek vojenských a nákladů na stavby silničné. Dalšího sedění r. 1789 již nebylo, ježto císař domníval se, že zplna postačí, když sněm z jara svolaný vezme na prosté vědomí daň dle nové soustavy již rozepsanou. Když Josef II zemřel, odhodlala se část moravských stavů podati stížný spis Leopoldu II se žádostí za odstranění řádů josefinských. Jeden spis stížný sepsán a podepsán členy stavů ve Vídni meškajícími; stavové v Brně obývající podali spis samostatný. Leopold sám vyšel stavům vstříc vyzvav je, aby předložili svá desideria. Tím vzbuzen ovšem mezi stavy čilejší ruch a v sedění sněmu, jež položeno bylo na 31 den měsíce března 1790, dalo se uvésti do sněmu moravského devatero členů stavu panského, kteří dotud stavovství svého nevyhledávali.[1]) Shromážděným stavům přečtěn byl dvorní dekret ze dne 22 března 1790, zrušující berní kommisse i úřady, načež stavové odhodlali se úředníkům propuštěným dáti přiměřené odbytné. Po návrhu zemského hejtmana hraběte Ugarte, muže taktního a prospěchů země i stavův

[1]) Byli to zejména hrabě Waldorf, Ludvík hrabě z Žerotína, starohrabě Salm, František Antonín baron Monte l'Abbate, Leopold hrabě z Lamberka, Emanuel baron Štilfríd.

upřímně dbalého, snesli se stavové přistoupiti u věcech urbárních ku snesení stavů dolnorakouských a ve příčině dalších desiderií vyhradili si volnost přednésti je dle poměrů Tím ovšem dali na jevo nedostatek solidárnosti se stavy českými. K jednání s králem zvolena čtyrčlenná deputace a sice opat rajhradský, baron Schröfl, rytíř Hentschel a brněnský magistrátní rada Pavel Burger. Deputace tato sepsala ihned návrh odpovědi na deset vládou předložených otázek, kterýž návrh v sedění sněmu dne 1 dubna 1790 konaném schválen. Zemský hejtman domníval se, že tím již bylo vyhověno požadavkům stavů, tu však vyvstal Karel starohrabě Salm a písemně navrhl instrukci deputaci, kterýž návrh po stránce politické velikou měl důležitost. Kladenať byla v něm váha na úmysly nového krále veřejně ohlášené odstraniti dosavádní „škodlivou“ soustavu a obnoviti zřízení stavovské v bývalé jeho platnosti, spolu pak učiněn návrh ve jménu knížete Dietrichštejna, knížat Ludvíka a Karla z Lichtenštejna, Prospera hraběte Sinzendorfa, Jana hraběte Harracha a hraběte Sylva Tarouccy, aby vyzváni byli všichni členové stavů k činnému účastenství v jednání sněmovním, které dotýkalo se nejdůležitějších zájmů stavovských i zemských. Návrh Salmův přijat a v sedění dne 2 dubna 1790 návrh zemského hejtmana, aby podala zvolená již deputace králi prosbu i za reaktivování výboru zemského.[1])

K deputaci stavů moravských, když odebrala se ku dvoru královskému do Vídně,

---

[1]) Dle pův. zápisníků sněmovních v moravském archivu zemském.

připojil se i zemský hejtman hrabě Ugarte. Tomuto obratnému státníku přísluší zásluha, že potkalo se jednání stavovské deputace s výsledkem poměrně velmi příznivým. Za několik dnů domohlať se moravská deputace u dvorské kanceláře přípovědi, že budou stavové dle možnosti nejrychleji (eilfertigst) svoláni a jim že předložen bude ministerský dopis smluveného obsahu. Hrabě Ugarte o pořízení deputace zpravil již 10 dubna 1790 nejvyššího zemského komorníka hraběte Mitrovského se žádostí, aby obsah jeho oznámil sněmu. V sedění sněmovním dne 12 dubna 1790 předčítán list tento i s návrhy dolnorakouských stavů ve příčině úpravy berních i urbariálních poměrů, načež stavové přistoupili zplna k těmto návrhům, aniž by dotýkali se dalších důležitostí a potřeb zemských. Patent josefinskou berní a urbariální soustavu zrušující měl býti dle sněmovního snesení v krajských městech zvláštním kommissařem předčítán. Usnesení tato schválena dodatečně v sedění sněmovním dne 12 dubna 1790.

V sedění svém dne 4 května 1790 jal se sněm jednati o stížnostech zemských a tu sneseno po návrhu kanovníka barona Buola a rytíře Pillersdorfa, aby každý ze čtyř stavů předložil písemně zemskému hejtmanu přání a stížnosti své, k opatření pak naléhavých potřeb zemských aby zvolen byl zatímný výbor zemský, v němž by vedle nejvyšších úředníků zemských zastoupen byl každý stav z prostředka svého třemi členy. Zvoleni byli ihned z praelátů baron Buol a opatové rajhradský i svatotomský, z pánů Petr hrabě Blümegen, starohrabě Salm a baron Roden, z rytířů Pillersdorf, Stiebiz a

Hentschel. Tomuto výboru uloženo, aby na základě elaborátů jednotlivých stavů sepsal pamětní spis stížností, které se týkaly zemského zřízení a starobylých výsad markrabství, dále politické správy, veřejných poměrů, věcí náboženských i soudních. Stavu městskému ponecháno na vůli, aby předložil stížnosti své jak v celku tak pokud se týkalo jednotlivých královských měst výboru zemskému.[1])

V sedění sněmovním dne 12 května 1790 předčítán královský reskript ze dne 1 května t. r., jímž jakožto odpovědí na petici stavů svoleno, aby stavové ve sněmě o jednotlivých stížnostech v pořádku určeném jednali a o výsledku porad svých králi zprávu podali. Sněm vzal ihned královský reskript v úvahu a projevil ve příčině tří jeho článkův ochotu svoliti k výkupu z roboty, kde by poměry toho připouštěly, ohradil se však ostře proti dalším požadavkům, které by snad v té příčině byly vznášeny, a svaloval vinu selských výtržností v krajích jihlavském a znojemském na pobuřující působení z Čech a z Dolních Rakous. Významné jest snesení, aby nebyl nadále připouštěn do sněmu každý šlechtic, pán nebo rytíř k zemi přiznaný, vykázal-li by se toliko majetkem 10.000 zl., nýbrž jediné držitelé statků zemských anebo synové, kteří z rodin zemské statky držících pocházejí.[2]) Po té zasedání sněmu ukončeno a zatímný výbor zemský ujal se úkolu, jímž byl pověřen.

[1]) Dle sněmovního zápisníku v zemském archivu moravském.
[2]) Tamže.

## Berní soustava josefinská zrušena.

Leopold II nemínil nijak obětovati úspěchy, jichž centralistická soustava za matky a bratra jeho na úkor svézákonnosti jednotlivých Dědičných Států, zejména pak zemí koruny české, se dodělala, ale uznával potřebu vyhověti stavům ve stížnostech, které se nedotýkaly této soustavy. K těmto stížnostem, jichž vyplnění nepříčilo se myšlence soustředěné správy, náležely i stesky do zanedbávání stavův. Proto v odpovědi své na stížnosti a prosby v jarním zasedání českého sněmu předložené, jež obsažena byla v královském reskriptu ze dne 1 května 1790, povolil král stavům českým, aby opět scházeli se na sněmích dle ustanovení Obnoveného zřízení zemského, nad to pak jim ukládal, aby podali ze sněmu dobrozdání své o třech důležitých otázkách, kteréž mínil trvale rozhodnouti. V prvé příčině vyzýváni stavové, aby vzhledem k nařízenému právě zrušení nové berní a urbariální soustavy podali dobrozdání, čeho opatřiti, aby bylo lze bez přerušení dřevní berni vybírati, klid a spokojenost všech poplatníků zachovati a dle možnosti poddaným ulehčiti, zejména kterak by bylo lze robotní úvazky přeměniti v dárky peněžité. Již řadění otázky této na místě prvém nasvědčovalo, že dvůr přeje si především její vyřízení, poněvadž vyhovovala oprávněným stížnostem stavův, spolu ale měla ve zření i neméně oprávněné tužby poddaných.

Královským patentem ze dne 9 května 1790 — pro Moravu a Slezsko již 19 dubna[1])

[1]) Sammlung von Gesetzen... Leopold des II, I, 141–165. — Patent pro království České. Tamže I, 209–222.

— zrušena tudíž nová berní regulace a obnovena platnost starých řádů, které až do 31 října 1789 platily. V úvodu patentu sice pravilo se, že děje se tak po přání vrchností i poddaných a v některých příčinách polevovalo se lidu poddanému, ale ve skutečnosti zvítězilo stanovisko stavů, kteří s nenáviděnou novou daní chtěli odčiniti i zrušení roboty. Nepokrytě prohlášeno bylo patentem tímto, že nová berní soustava nedošla úkolu svého. Především že vyměřování půdy nebylo vykonáno všude se stejnou přesností, že nebyly ani se stejného hlediště oceňovány náklady potřebné ku vzdělávání polí a ku zpeněžení úrody, v zrnování pak že není správno tříditi obilí do čtyř druhů. Závada shledávána ve spůsobu platu hotovými, kterýž převyšuje možnost sedlákovu a nutí jej, aby různým spůsobem na újmu hospodářství hotových peněz si zjednával. Rukojemství berních obcí, jedněch za druhé, ba i za vrchnost někdy váhavou anebo v nesnázích jsoucí prohlášeno za břímě nejobtížnější, jsoucí s to, aby znenáhla celé obce ke zkáze přivedlo. Nákladná soustava nově zavedené berní správy zvýšila prý kontribuci o dvacátý díl a tudíž aby dostalo se kontribuentům úlevy, potřeba jest zavésti dřevní spůsob vrchnostenských výběrčí, za něž by vrchnosti ručily. Než vedle vyplnění spravedlivých přání lidu vidí se král povinna vyhověti i oprávněným stížnostem šlechty a duchovenstva, proto vráceny jim byly urbární požitky „jakožto věc spravedlivá“, duchovenstvu pak obnoven desátek. Dalším nařízením ustanoven 1 den měsíce května 1790, aby odtud daň opět podle starého spůsobu byla rozvrhována a vybírána. 21tý odstavec pojednává o znovuzavedení

roboty následujícími slovy: „Od té pak celoroční urbární povinnosti, kterou poddaní vyplniti mají a která buďto jest naturální (dle vejnosku gruntu vypadající) aneb mezi pány a poddanými dle smlouvy nějaké vykoupená robota, a co za půl léta od 1 listopadu 1789 až do 1 máje 1790 dáti měli, tak se vynímají, že vrchnosti, co na ten půl léta vypadá, toliko (za) čtvrtý díl celoroční povinnosti přijímají, a pak-li by někdo víc přeplatil nebo oddělal, to zase zpátkem dostati anebo v nejbližším čtvrtlétě na svůj odvod odraženo míti má. Stavové dále se prohlásili, že tu, kde jejich zemské hospodářství to připouští, že by robotu nepotřebovali a poddaní jejich majíce dost jiných postranních vejdělků, raděj chtějí robotu zaplatiti, nežli ji odpracovati, to že jim na nějaký počet let příti chtějí a takové dobrovolné srozumění vrchností s poddanými a ujednané vykoupení robot má se zeměpánu k obzvláštnímu zalíbení vztahovati. Kde by takové srozumění ujednáno býti nemohlo, tu má tak s vybejváním aneb placením robot zůstati, jak se v minulém 1789 roce do posledního října vybejvalo, jakož také i tu, kde se již před uvedením nového systému robota platila, má se smlouva na určitý počet let učiniti." Krajským úřadům ukládalo se, kdekolivěk by „z ohledu robot, služeb, obilí, daní a jiných povinností nějaká přetahování poddaných a jiné zlé návyky se vyskytly", aby v každém případě dle císařského patentu ze dne 1 září 1781 jednaly.

Leopold domníval se, že zrušením berní i aboliční soustavy josefinské zjednána bude vhodná půda pro přiměřenou přeměnu robotních úvazků v dávky peněžité, ovšem ale přál si spůsobiti potřebné změny se souhlasem

a za spoluúčastenství stavů. Pohříchu ani u nejpokročilejších členů stavu nebylo dostatečného porozumění pro otázku tuto na výsost důležitou. Ježto dotaz králův ve příčině přeměny roboty v dávky peněžité byl úzce sloučen s otázkou nového způsobu zdanění, nebyli ovšem s to stavové, aby pominuli otázky úvazkův a tak otázka tato musila se státi i předmětem jednání sněmovního. Spěchu ale při tom dbáno nebylo, nýbrž věc přikázána výboru zemskému, který nejprvé theoréticky obíral se úvahami o různých spůsobích reluičních, a tím prý již stavové, jak praví v prvém ze tří hlavních svých stížných spisů, nabyli přesvědčení, že zdárnému rozluštění úvazkové otázky kladou se v cestu obtíže nejvážnější. Přece ale, aby dobrá vůle byla projevena, vyzval zemský výbor vrchnosti veškery, aby se dle možnosti s poddanými srovnaly. Zatím patent královský vešel již v platnost obecnou.

Patent královský znova robotu a feudální úvazky zavádějící spůsobil v lidu poddaném velikou nespokojenost, místy až v odpor přecházející. Vláda předvídala, že lid bude obnovou roboty podrážděn a proto, aby nedošlo k výtržnostem anebo dokonce k bouřím, nařídila politickým úřadům největší opatrnost. Ani s prohlášením patentu nebylo spěchu; v kraji kouřimském byl prohlašován s počátku měsíce června, na panství poděbradském teprve 21 června. Bydžovský krajský hejtman de Launay sám se svými sekretáři po kraji jezdil a vždy po dvou nebo po třech panstvích do jednoho zámku svolal a sice ze vsí rychtáře s dvěma sousedy, z měst a městeček purkmistra, písaře a jednoho radního. Shromážděným byl patent přečten a pak

každému rychtáři ještě po tištěném exempláři odevzdáno. Lidé uslyševše, že opět mají robotovati, byli velice zklíčeni, „neb v nově robotovati“, zapsal Vavák, „jim tak jde k chuti, jakoby někoho topícího se z Labe vytáhl a zas ho tam vhodil; každý raděj chce robotu platiti, nežli ji pracovitě vybejvati.“

Vrchnostenští úředníci na panstvích soukromých jali se ihned překotně robotu znovu zaváděti, čímž lid drážděn až k násilnostem. Když poddaní žádali, aby jim robotní povinnost na peníze byla převedena, a zdráhali se robotní práce konati, přikročily úřady vrchnostenské k pokutám a trestům. Ředitel svojšického panství hraběte Althana dal dopraviti několik nepovolných sedláků ku krajskému úřadu kouřimskému do Prahy, kdež krajský hejtman Karel z Bienenberka tři z nich ihned do vojska vřadil. Když zpráva o tom přišla na Svojšicko, shlukli se venkované s ženami a dětmi a táhli k zámku, načež ředitel s rodinou ujel do Kolína a předstíraje, že se sedláci vzbouřili, o vojenskou pomoc žádal. Skutečně z Poděbrad dragoni do Svojšic vypraveni, aby byl pokoj zjednán.

Odpor jevil se i na místech jiných, v Čáslavsku a na panstvích Valdštejnských v kraji boleslavském, kamž z Poděbrad a Nymburka byla jízda poslána.

Požadavek sedláků na mnohých místech vyslovený, aby byla robota zaměněna dávkami peněžitými, byl zeměpanskými úřady podporován, potkával se ale s nedůvěrou vrchností, které obávaly se, že by peněžitá náhrada byla za možného nového pokusu reformního snáze než robota sama odstraněna.

Proto stopovali stavové bedlivě činnost krajských úřadů za utišením bouří rozvíjenou a ohlasy tyto byly slyšány i v zasedání sněmovním. V kraji boleslavském byli sedláci ku pokoji donuceni vojskem a někteří z nich k vojsku odvedeni.

Leopold schválil opatření v příčině té vykonaná dekretem ze dne 25 září 1790[1]). Znění královského patentu přimělo patrně poddané hraběte Clama z Gallasa na panství libereckém, že žádali u gubernia, aby jim bylo povoleno vyplatiti se z roboty ne na berním základě z r. 1775, jímž byly posléze urbariální závazky vyměřeny, nýbrž na spravedlivějším klíči josefinské výměry úvazků pro usedlosti jednotlivé. Gubernium žádost tuto odmítlo, ale přes to předložilo ji prozatímnému výboru zemskému, který vyslovil se proti vyrovnávání úvazků penězi, dle zdání vhodným, ve skutečnosti však nemožným, čímž věc veškera dostala se do síně sněmovní.

Obtíže při pokusích o srovnání poměrů poddaných s vrchnostmi objevovaly se i v jiných stranách a zveličovány byly dílem nepovolností vrchností dílem ukvapenou horlivostí krajských úřadů. Vrchnosti domnívaly se, zajisté ne neprávem, že byl poddaný lid utvrzován v mylném domnění jak neurčitým zněním státních patentů, které dopouštěly různé ba i sobě vzájemně odporující výklady, tak skrze jednání krajských úřadů. Lid věřil, že nemůže býti vrchnostmi k robotě přidržován, krajské úřady pak nic nepodnikaly, čímž by byl lid poddaný o pravém stavu věcí po-

---

[1]) Sammlung der Gesetze... Leopold des II, II, 27.

učen. Zvláště žehráno se strany vrchnostenské, že nedostává se krajským úřadům odvahy užívati prostředků donucovacích a že není v zemi dosti vojska, stesk to věru podivný, uváží-li se, že tehdy celé severovýchodní Čechy byly vojskem téměř přeplněny.

Také poddaní na statku Rozsochatci svobodných pánů Bechyňů z Lažan a na Bělé svobodných pánů Dlouhoveských z Dlouhé Vsi (v kraji čáslavském) odpírali roboty prací i potahem a dovolávali se hojných doprav i přípřeží vojenských jakož i odvodu svých čeledínů k vojsku, dotvrzujíce tím nemožnost svou plniti povinnosti z úvazků plynoucí. Vrchnosti súčastněné očekávaly energické zakročení úřadů proti vzpouzejícím se poddaným, gubernium ale rozkázalo krajskému úřadu čáslavskému, aby prostředkoval, a sice měl krajský úřad vyzvati sedláky k podání přiměřených návrhů na výkup obtížných jim úvazků. Bylo to jednání opět jednostranné, které sice dodávalo odvahy poddaným, ale neuspíšilo přiměřeného urovnání mezi poddanými a vrchnostmi. Pod tlakem poměrův a snad i úředním jedna z obou súčastněných vrchností a sice rozsochatecká donucena přijati návrhy poddanými předložené, ale okolnosti, které ji k povolnosti přinutily, byly příčinou společného prohlášení všech vrchností okolních, že na žádnou smlouvu nepřistoupí, ježto nebyli poddaní s to, aby podali potřebné záruky, námitky pak poddaných vyvracovány s doložením, že žijí při hlučné silnici, která jim poskytuje bezpečného výdělku. Teprvé teď rozkázalo gubernium krajskému úřadu, aby poddané přidržel k plnění povinnosti úvazkových.

Nejinak dálo se ve mnohých jiných kon-

činách. Poddaní na panství šťáhlavském kraje plzeňského nabízeli rovněž vrchnosti své peněžitou reluici za konání povinností úvazkových, ale vrchnost zdráhala se na návrhy poddaných přistoupiti. Tu se vmísil do věci krajský úřad plzeňský a nabízel výnosem svým ze dne 22 července 1790 na základě dvorního rozkazu ze dne 12 července 1790 vrchnosti ve příčině vyšetřování poddanských stížností své dobré služby. Jednaloť se o přijetí peněžité reluice. Vrchnostenskému úřadu šťáhlavskému ukládal tudíž úřad krajský, aby k potřebnému jednání opatřil si rychle plnou moc své vrchnosti skrze zvláštního posla, ježto prý by každý průtah dál se na účet vrchnosti a rovněž i značné náklady vojenské exekuce, která již na panství byla odeslána. Podobně dálo se na panství Sukohradech hraběte Hartmanna z Klarštejna v kraji litoměřickém. Tam hrabě sám chtěl poddaným sleviti robotu za přiměřenou náhradu peněžitou, poddaní nechtěli však ani robotovati ani platiti, když pak dožádán byl vrchnostenskou správou krajský úřad litoměřický o assistenci vojenskou, došla hraběte Hartmanna úřední odpověď, že třeba nejprvé předložiti podmínky, na jichž základě náhrada vyměřena býti má.

Energický odpor stavů proti jednostrannému vyvazování roboty, o němž bude položeno více ve vylíčení tehdejšího jednání sněmovního, došel konečně porozumění kruhů vládních. Ježto vláda sama tou dobou na vhodnou úpravu poměrů poddanských nepomýšlela a návrhy poddaných na peněžitou reluici nepříjetnými shledávány, nezbývalo leč zůstati při poměrech před r. 1789 platných a zamezovati veškery pokuty násilné.

Proto když poddaní šťáhlavští po zamítnutí reluičních svých návrhů zdráhali se robotovati a krajský úřad plzeňský marně se pokoušel vrchnost k povolnosti přiměti, aniž by poddaní návrhů vhodnějších předložili, pokárala dvorská kancelář jednání úřadu krajského a uložila gubernii, aby příslušný dekret sněmu zemskému předložila.

Pochybnosti do plnění úvazků vznikaly i v mysli četných poddaných na panstvích a statcích, které byly zavedly systém Raabův. Když bývalý způsob zdanění a úvazkův obnoven, žádaly některé vrchnosti, aby i emfyteutové robotovali. Z toho vznikly spory, které bylo přesuzovati gubernii. Zemská politická správa netroufala si však rozhodnouti ve příčině té samovolně i předložila spornou otázku tuto na uváženou prozatímnému výboru zemskému.

Neúroda, která r. 1790 citelně veškero království stihla, byla původem otázky o ručení vrchností za řádné osévání pozemků skrze poddané a o povinnosti vrchností přispívati poddaným obilím k setí potřebným v době neúrody. Dvorní dekret ze dne 17 září 1790 nařizoval gubernii a krajským úřadům, aby bedlivě přihlížely, zdali vrchnosti potřebné obilí k setí poddaných půjčovaly. Jako vždy tak i v tomto případě krajské úřady znění královského patentu libovolně rozšiřovaly, ve kteréž příčině potkal se se zvláště tuhým odporem vrchností okružník krajského úřadu boleslavského.

Ostrá kritika úředních opatření v příčinách robotních, jež ozývala se z úst členů sněmu zemského, měla následkem, že úřady zeměpanské počaly konečně u věcech poddanských jednati obezřeleji, varujíce se poroku

jednostrannosti. Robotní úvazky zůstaly sice zásadně i nadále v platnosti, ve skutečnosti byla ale povaha jejich mnohem mírnější než dříve. Na statcích komorních a fondových, které byly podřízeny administraci komorních statků, nebylo téměř žádných dvorův a tak odpadala robota polní. Robota lesní a místy vodní sice nařizována, ale za potah bylo placeno, na komorním panství brandejském n. L. po 2 zl. denně. Krajské úřady přestávaly na přezírání způsobu, jakým vrchnostenské orgány ukládaly plnění úvazků robotních, a tu ovšem začasté bylo jim chrániti poddané proti svévolnostem zámeckých písařů, ba i nižších ještě zřízenců. Osobní svoboda člověka poddaného, zákonně prohlášená, byla nejpřednější ochranou proti zneužívání královského patentu, ježto činila jej způsobilým k podávání stížností proti přehmatům panských zřízencův. Obapolná srovnání mezi vrchnostmi i sedláky vyskytovala se dosti často a krajské úřady braly je toliko na vědomí.

S otázkou robotní souvisel úzce i nový způsob berniční, jehož stavové úsilně se dožadovali. Josefinský způsob ukázal se býti již předem nemožný, poněvadž nedbal od počátku příslušného základu právního. Měltě nahraditi všechny dávky jiné, řádné i mimořádné, ty ale zůstávaly nadále v platnosti své, ba byly nad to i rozmnoženy velice obtížnou a neoblíbenou daní válečnou. Námitky stavů do nespůsobilosti této berničné soustavy byly tudíž podstatny, neméně i stížnosti do její oprávněnosti, ježto byla nařízena s opominutím platných ustanovení i zákonů. Královský patent ze dne 9 května 1790 obnovoval berniční spůsob platný před r. 1789, ale s platností toliko prozatímnou předpoklá-

daje, že v době dohledné bude za souhlasu sněmu ustanoven způsob nový, skutečným poměrům vyhovující. Spolu obnovena patentem tímto předešlá správa obecní. Obce opět podřízeny vrchnostenským kontribučním a přestaly volby rychtářů v jednotlivých obcích katastrálních, na jejichž místě voleni rychtářové obecní. Jediná obec Polikno u Hradce Jindřichova, která ještě za posledních dnů Josefa II zdráhala se poslouchati příslušných úřadů, byla dekretem ze dne 2 března 1790, vydaným arcivévodou Františkem, navždy zbavena práva voliti svého rychtáře, kterýž jí měl býti ustanovován vrchností a potvrzován krajským úřadem.[1]) Bylo tudíž potřebí prozatím starší způsob přispůsobiti poměrům změněným, zejména pak toho dbáti, aby nebylo při rozvrhu berně přitěžováno poddaným.

Napjetí mezi vrchnostmi a poddanými, jež bylo příčinou, že snahy o vzájemnou dohodu se nezdařily, způsobeno bylo i následky neúrody r. 1790. Rolníci nemajíce zásob, propouštěli chasu, která hladověla, a neméně trudný byl stav malých rolníků, tak zvaných baráčníků, na některé míře chudších pozemků chlebících. Když z jara r. 1790 uhodily tuhé mrazy a způsobily i značné opozdění obvyklých jinak prací polních, počal se lid srocovati a umlouvati. Všeliké víře nepodobné pověsti šířily se a ochotně byly přijímány. Na Dymokursku vypravovali si, že majitel panství hrabě Colloredo vybízí podruhy, aby šli do Uher na jeho statky, že z nich učiní sedlákův a že jim dá peníze i povozy na cestu. Jinde roznášela se zpráva,

---

[1]) B. Rieger, Zřízení krajské II, 551.

že rozdávány budou z císařských skladišť obilí a mouka, na Poděbradsku věřeno, že budou děleny spůsobem emfyteutickým rybníky. „S takovými hlasy, vypravuje Vavák[1]), podruzi z jedné do druhé vsi běhajíce a jim věříce, na myslích se bouřili, scházeli, radili, ponoukali a ve vsi Chlebích obzvláštní schůzky a jako místo sněmovní majíce, z té rady nejprv po několika osobách do zámku přicházeli a že mají jít do Uher a kdy se tam má jíti, proč se jim ten patent nečte? Item: kdy se bude ta mouka dávati? Kdy ty familie se budou rozměřovati?" Vrchní poděbradský dával jim odpověď neurčitou, žádných zpráv nemaje, tím ale spůsobil, že 5 dubna 1791 srotil se lid z vesnic na levém břehu labském a u velikém zástupu do zámku přivalil, — žádaje, aby zapsáni byli jednotliví k cestě do Uher. Vrchní hleděl zjednati jim práci z nouze, ale 21 dubna srocení se opakovalo a rovněž 28 i 29 dubna. Vrchní rozdílel mezi hladovící mouku, která z Jičína až byla dovážena, ale zástupové volali ustavičně: „zapisujte nás, zapisujte nás, nemáme co jíst, půjdem do Uher," až konečně vrchní jim vyhověl a dal jednotlivé zapisovati se slibem, že seznam skrze gubernium do Vídně odešle.

---

## Nespokojenost českých stavů se soustavou úřední.

Téměř půl třetího měsíce uplynulo r. 1790 mezi jarním a letním sněmováním českým a za této doby smýšlení mezi českými stavy

---

[1]) Paměti III.

utvrdilo se a nabylo i směru programmového. Zřejmá nevole stavův obracela se již proti gubernii a krajským úřadům jakožto přeochotným vykonavatelům snah a ideí josefinských. Vypravování naše dřívější podalo také dosti důkazův o úřadování josefinské byrokracie, kteráž byla povolána, aby nahradila dřevní úřady stavovské. Když nastoupil Leopold II a jal se odstraňovati některé novoty Josefem II nařízené, tu se ukazovalo, že staví se zeměpanští úředníci s nejvyšším purkrabím v čele proti stavům, zrušení robot žádajícím. Tito vytýkali, že političtí úřadové nesprávně zaujatým svým stanoviskem poddaný lid klamou a popouzejí proti vrchnostem. Jiná stížnost stavův obracela se proti častým pojíždkám krajských hejtmanův a jejich kommissařů po krajích, kteří nepřiměřeným způsobem poddaných se přeptávají a tak bezděky vyvolávají žaloby i pře na újmu žádoucí shody mezi vrchnostmi a jejich poddanými. O samovolném jednání některých krajských úřadů, zvláště čáslavského a boleslavského, při pokusích o srovnání vrchností s poddanými bylo již položeno (IX, 60). Plzeňský krajský úřad z též příčiny přímo Leopoldem II byl pokárán.

Také soudnictví dle úpravy své Josefem II nařízené budilo nespokojenost stavů, která došla ohlasu v jednání sněmovním, jakkoli praesident nejvyššího soudního úřadu ve Vídni Leopold hrabě Clary a praesident českého appellačního soudu Prokop hrabě Lažanský účastnili se stavovské opposice. Zejména neoblíbeni byli justiciářové jakožto přední vykonavatelé josefinského řádu trestního, který ukládal na poměrně malá provinění tresty nepřiměřené a tvrdé (bití holí, pokuty

peněžité, možnost pokutovaného převyšující, výhost ze statku, nucenou práci a p.).

Pohoršení vzbuzovalo i úřední jednání vojenského kommissaře Filipa hraběte z Kolovrat, syna nejvyššího kancléře, známého již z událostí, které sběhly se při rušení kláštera doksanského (VII, 400), tehdy pak přikázaného armádě české. Tento pán maje zásobiti pro dobu válečnou pevnost Ples, zabral zásoby nahromaděné na košáteckém panství svého strýce Františka Antonína hraběte z Kolovrat a to způsobem, jímž netoliko majitel panství, nýbrž stavové v celku svém uraženými býti se pokládali. I majitel panství košáteckého i stavové solidárně žalovali do samovolného jednání kommissařova u dvora, ale gubernium ujalo se ve zprávě své obžalovaného, načež královským rozhodnutím Filip hrabě z Kolovrat viny vznesené sprostěn.

Stavové prohlašovali se dále proti krajským školním kommissařům, jichž ustanovením byl velice obtížen fond domestikální. Nejvíce však obracela se stavovská opposice ne proti gubernii, nýbrž proti osobě nejvyššího purkrabí hraběte Caviana, který byl pokládán za nejoddanější sloup Josefinismu právě se přežívajícího a za hlavní nástroj na potlačování zemských i stavovských práv. Sněmovní jednání v létě a v podzimí r. 1790 podává četné doklady neutuchající stavovské opposice proti nejvyššímu purkrabí, která konečně korunována byla výsledkem příznivým.

Leopold II uznával sice, že jsou josefinské řády v důležitých věcech pochybeny, nezamýšlel ale prozatím zaváděti pronikavých změn a přestával pouze na nejnutnějších.

O částečné obnově nejvyšších úřadů zemských v království českém jednáno bude na místě příslušném. Zde budiž toliko vytčeno, že gubernium a krajské úřady zůstaly přes veškero úsilí stavů v podstatě nezměněny. Stavovští repraesentanti ovšem již do gubernia voleni nebyli, ježto zatím obnoven byl výbor zemský, ale kromě těch úřadů, s nimiž byly spojeny hodnosti některých nejvyšších úřadů zemských anebo které měly toliko význam titulární, nebyl Leopoldem II žádný z dřívějších nejvyšších zemských úřadů reskriptem ze dne 25 července 1791 obnoven v bývalé své právomoci. Ani v agendě guberniální nestaly se změny patrnější. V červenci 1790 zastavil Leopold II občasné objížďky guberniálních radův a krajských referentů po jednotlivých krajích i nařídil, aby se konaly objížďky a prohlídky jen tehdy, by objevila se nutkavá potřeba. Jiným nařízením z prosince téhož roku sice tu a tam občasné objížďky nařízeny, ale při tom měl objíždějící guberniální rada nahlížeti i do úřadování některých úřadů vrchnostenských, šetři-li nařízení platných a zvláště k dobru poddaných hledících. Ježto však stížnosti se opakovaly, ustanoveny dvorským dekretem ze dne 16 prosince 1790 pravidelné objížďky po krajích v období dvouletém, o těch pak příslušelo gubernii zvláštní zprávy podávati.[1])

Mocný odpor proti vládnímu směru josefinskému byl příčinou, že zastaveno bylo dvorským dekretem ze dne 2 srpna 1790 zřizování hrdelních soudů krajských dotud neprovedené a hrdelní soudnictví na dřívější své váze zůstaveno. Toliko zřízeni byli při

---

[1]) B. Rieger, Zřízení krajské II, 399.

některých magistrátech pro pře hrdelní zvláštní radové z práv zkoušení a ze státních důchodů placení, poněvadž dosavadní počet hrdelních soudců nevyhovoval potřebě. Dvorním dekretem ze dne 3 června 1791 ustanoveni byli tito radové ve Stříbře, Ústí nad Labem, Nymburce, Berouně, Kouřimi a Rakovníce.[1]) Úprava magistrátů za Josefa II nedokončená dovršena u municipálního města Jičína a královských horních měst. Dvorním dekretem ze dne 4 června 1791 odepřen samostatný magistrát desíti malým a chudým královským horním městům, sedmi povolen magistrát s jedním zkoušeným radním, v Hoře Kutné, Příbrami, Jáchymově, Chomútově, Horách Kašperských a Jičíně povoleny magistráty s několika zkoušenými rady. V Hoře Kutné na místě šepmistrů nastoupil zkoušený královský purkmistr se třemi zkoušenými a dvěma nezkoušenými měšťanskými rady, v ostatních pěti městech bylo vedle nezkoušeného měšťanského purkmistra po dvou zkoušených radních[2]).

Velice přišel Leopold II vstříc požadavkům veřejně prohlašovaným, když zrušil dvorním dekretem ze dne 13 srpna 1790 podávání výročních listin konduitních.[3]) Jiným dekretem ze dne 6 srpna t. r. nařízeno, aby budoucně návrhy na osazenou uprázdněných míst radních nepodával již praesident, nýbrž samo gremium. Dvorním dekretem ze dne 12 července 1700 odstraněna pak neodůvodněná přednost důstojníků při osazování míst

---

1) Tamže II, 454.
2) Tamže II, 455.
3) Sammlung der Gesetze... Leopold des II II, 13.

radních. Nadále měla míti vojenská osobnost přednost před občanským žadatelem jen za průkazu stejné spůsobilosti[1]). Naproti tomu bylo novým omezením dotud uchovaného zbytku samosprávy městské ustanovení dvorního dekretu ze dne 26 července 1790, jímž prohlášeno, že není třeba purkmistry a jejich náměstky po uplynutí čtyřleté periody znova voliti, když tito ve svém úřadě znovu na základě výkazův o dosavadní své službě budou potvrzeni.[2])

Se stavovskými tužbami nebyla ovšem v žádné souvislosti obnova dvorské komory a oddělení její od spojené kanceláře českorakouské, jíž dvorským reskriptem ze dne 31 ledna 1791 Leopold II po návrhu nejvyššího kancléře hraběte Leopolda z Kolovrat nařídil. Dle vůle císařovy věci finanční, kommerční a bankodeputační přikážány dvorské komoře, jejímž praesidentem jmenován Jan Rudolf hrabě Chotek; toliko bernictví jakožto věc politická kanceláři ponecháno.[3])

Od té doby potrvaly administrativní a soudní poměry tereziánské i josefinské s nevalnými změnami až do r. 1848, jsouce dovršeny vydáním občanského zákonníka za císaře Františka. Kombinování zeměpanské, městské i vrchnostenské právomoci k účelům správním i soudním bylo příčinou vážných nesrovnalostí, jimiž trpěla až do r. 1848 správa veškera. Zejména těžce pociťován ne-

---

[1]) Sammlung der Gesetze ... Leopold des II, I, 376 sld. Srv. i Beidtel, Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissensch. Phil. hist. Cl. IX, 236.

[2]) Tamže I, 395.

[3]) Sammlung von Gesetzen ... Leopold des II, III, 147 sld.

dostatek veřejného přezírání úkonův úředních, kteréž bylo umožněno teprvé zavedením řádů moderních. Soustava josefinská, revidovaná Leopoldem II, byla výplodem čirého byrokratismu, utkvělého v bezduchých formálnostech a nemajícího porozumění pro tužby ani potřeby obyvatelstva.

---

## Letní zasedání sněmu českého r. 1790. Poměry obecné.

Odpovědí na stížnosti českých stavů, předložené trůnu v jarním zasedání sněmu r. 1790, byl královský reskript nejvyššímu purkrabí ze dne 1 května t. r., jímž povoleno stavům, aby scházeli se na sněmích dle obvyklých zákonných ustanovení, uloženo jim ale vedle toho, aby podali králi ze sněmu dobrozdání své o třech věcech zvláště vytčených, jímž by spravovalo se příslušné rozhodnutí královské. Nejprvé byli stavové vyzýváni, aby vzhledem k nařízenému současně zrušení josefinské berní a urbariální soustavy podali dobrozdání své a v něm prohlásili se, čeho potřebí jest opatřiti, aby bylo lze daně bez přerušení po způsobu dřevním vybírati, klid a spokojenost všech kontribuentů zachovati a poddaným rustikalistům dle možnosti ulehčiti. Druhá otázka týkala se obnovy zřízení zemského stavy žádané a vymezení plné jeho působnosti. Stavům v této příčině ukládalo se, aby historicky vyložili a odůvodnili právní povahu zřízení zemského, jak bylo upraveno před kralováním i po smrti císařovny a královny Marie Terezie, spolu pak aby ve shodě se skutečnými tehdej-

šími poměry podali návrhy, kterak by bez přetížení země i aeráru bylo lze zřízení zemské obnoviti, pokyn to zřejmý, že nehodlá král rušiti dosavadní centralisující správu, nýbrž nějakým způsobem uvésti tuto toliko ve vnější shodu s dřevním zřízením stavovským. Konečně měli stavové na třetím místě předložiti králi všechny své stížnosti ať prostě stavovské ať jiné jakož i tužby do občanských a trestních zákonův, pak politických i kamerálních nařízení.[1])

Podobný reskript vydán byl i stavům moravským, ve sněmu ještě shromážděným, ale váha v něm kladena toliko na prvý a třetí článek, ježto přání moravských stavů nesla se hlavně k výsadám stavovským. Reskript tento předčítán teprvé v sedění dne 12 května a svoleno jím jako odpověď na petici stavův, aby pojednali stavové ve sněmu v pořádku určeném o stížnostech jednotlivých a o výsledku porad svých králi zprávu podali. Již však před tím v sedění dne 4 května dovolil zemský hejtman hrabě Ugarte jednati o stížnostech zemských a tu po návrhu olomouckého kanovníka barona Buola a rytíře Pillersdorfa sneseno, aby každý člen stavův anebo stavové jednotliví dle lavic předkládali přání a stížnosti svá písemně zemskému hejtmanu, k opatření pak důležitostí zemských aby zvolen zatímný výbor zemský, v němž by vedle nejvyšších zemských úředníků zastoupen byl každý stav třemi členy. Zvoleni byli ihned z praelátů kanovník baron Buol a opatové rajhradský i svatotomský, z pánů Petr hrabě Blümegen, baron Roden a starohrabě Salm, z rytířů

[1]) Toman, Das böhmische Staatsrecht, 182.

Pillersdorf, Stiebiz a Hentschel. Stavu městskému na vůli ponecháno, aby stížnosti své jak v celku tak pokud se týče jednotlivých královských měst výboru zemskému předložil, tento pak měl sám sepsati stížnosti, které se týkaly stavovské ústavy i výsad vůbec, potom politické zprávy a veřejných poměrů, věcí náboženských i soudních.

Když v sedění moravského sněmu dne 12 května přečtěn reskript výše řečený, přikročil sněm ihned k jednání, ale způsobem a směrem, který se podstatně lišil od tužeb většiny stavů českých. Jednání moravských stavů nevybočilo nikde z rámce přesně stavovského a dotýkalo se obecných prospěchů zemských jen tam, kde splývaly s prospěchy stavovskými. O věcech národních a o centralisujícím směru vídeňském nebylo vůbec ve sněmu promluveno. Sněm sice projevil ve příčině tří článků královského reskriptu ochotu připustiti výkup poddaných z roboty, kde by toho poměry dovolovaly, ohradil se však ostře proti dalším požadavkům, které by snad v té příčině byly vznášeny, a svaloval vinu selských bouří v krajích jihlavském a znojemském na působení z Čech a Dolních Rakous pronikající. Významné pro exklusivně stavovské smýšlení jest snesení sněmu, aby nebyl nadále do sněmu připouštěn každý šlechtic v zemi osadilý, který by se prokázal majetkem 10.000 zl., jakož dotud bylo obvyklé, nýbrž toliko držitel zemského statku anebo šlechtic, jenž pochází z rodu zemský statek držícího. Po té moravský sněm přerušil své jednání, aby zatímný výbor zemský nabyl času k projednání stavovských stížností.

Obsah královského reskriptu vzbudil mezi

stavy českými radostný ohlas, neboť opravňoval k naději, že křivdy po r. 1749 spáchané budou s prospěchem svézákonnosti království Českého napraveny. Obecná politická situace naděje ty ještě utvrzovala, neboť za neukončené ještě války s Tureckem, která hrozila rozšířiti se ve válku prusko-polskou, za zjevné bouře v Nizozemsku a za hnutí uherského, které rovněž spělo k revoluci, bylo lze dvoru opírati se toliko o země koruny české, a tu jest přirozeno, že stavové očekávali ochotu královu ve příčině vyplnění oprávněných stížností a tužeb svých. Odtud naděje, které vznášeny byly do zasedání sněmu, na počátek měsíce července položeného.

12 července stalo se slavné zahájení sněmu.[1]) Proti politicky téměř bezvýznamnému jednání moravského sněmu upoutal pozornost domácích i zahraničných kruhů k sobě tudíž sněm český. Co dálo se v květnu a červnu 1790 mezi stavy, není poznamenáno, ale z dalšího průběhu věcí jest na snadě, že důvěrně mezi stavy byly konány přípravy ku sněmu zemskému, jehož svolání v červenci bylo očekáváno. Také sbírán materiál proti dosavadní byrokraticko-centralistické soustavě, který měl býti ve sněmu předložen a do stížností pojat. Když byl sněm na den 12 července rozepsán, počalo se o úkolích jeho jednati veřejně. 26 června 1790 odebrali se čtyři deputovaní stavů do kaple svatováclavské a zdvihli všechny listiny práv a výsad tam uchovávané k potřebě sněmu, který 12 července slavně zahájen. Jest to slavný Leopoldovský sněm, s nímž v novějších dějinách českých významem a osudem toliko památný

[1]) Locatelli, 39.

svatováclavský sněm z r. 1871 lze přirovnávati. Formálně jest sice sněm tento pokračováním sněmu r. 1789 pro vojenský rok 1790 svolaného a teprvé 17 ledna 1791 uzavřeného, ale věcně činí období zcela samostatné.

Po uplynutí více než 170 let od bitvy bělohorské bylo opět slyšáno ve sněmu českém mužné slovo na obranu politické samostatnosti království a za právo přirozeného našeho jazyka českého. Všechny změny, které od r. 1749 staly se na úkor království a jazyka českého, došly ve sněmu tomto posouzení i odsouzení skrze povolané činitele a ústy výmluvnými, spolu pak učiněny návrhy, na jichž základě měl se nadále utvářeti právní poměr samostatného království českého k dědičné dynastii i k ostatním Dědičným Státům rodu Habsburského. Že návrhy ty byly jen malou částkou uskutečněny, nebylo vinou stavů českých a nemohlo býti vykládáno ani na újmu právního přesvědčení jejich, neboť jednání o další úpravě poměru mezi králem a královstvím českým přerušeno bylo již sice dávno se chystající, ale co do rozměrův a následků netušené bouři, která se z Francie přivalila.

Již neobyčejné účastenství 118 sněmovníků projevovalo důležitost shromáždění. Nejčetněji ovšem byl zastoupen stav panský celkem 86 členy, ale i lavice praelátská vykazovala 12 účastníků, mezi nimi arcibiskupa, biskupa litoměřického Kindermanna, opata břevnovského Jakuba Chmela, strahovského Mayera, oseckého Maurice Elbla, děkana vyšehradského Antonína ryt. Veselého, opata plaského Coelestina Vernera a probošta chotěšovského Pavla Nováka. Rytířů přítomno bylo 12, města všechna

kromě Plzně. Nově uvésti se dalo 30 členův.[1])

Nové názory, nová hesla ozývaly se z úst českých sněmovníků, zejména z úst členů stavu panského, ukazujíce, kterak bedlivě pozorován byl i v těchto kruzích literární duch encyklopaedistický. Zásady Montesquieuovy i Rousseauovy uplatňují se v přímluvách jednotlivých řečníků, kteří mluví o „ústavě“ jako o smlouvě mezi králem i lidem, tudíž horují pro konstituční monarchii se stavovským zřízením, za vzor pak pokládají osvědčené již řády a zvyklosti anglického parlamentu.

Jádrem, z něhož jednání sněmovní vycházelo, byl stav panský, ze všech nejčetnější a nejsamostatnější. Z jeho středu vystali přední vůdcové opposice, kteří s obdivuhodnou odvahou a obratností poráželi systém tereziánsko-josefinský. Druzí stavové ustupovali v pozadí. Nejvíce ještě podporován byl stav panský praeláty, u nichž ale v popředí stály stížnosti náboženské. Stav rytíř-

---

1) Z panského stavu Josef kníže ze Schwarzenberka, Alois kníže z Lichtenštejna, Jan kníže Clary, Ferdinand hrabě Trautmannsdorf, Arnošt hrabě z Valdštejna, Rudof hrabě z Vrbna, Rudolf a František hrabata Černínové z Chuděnic, František hrabě z Vrtby, František hrabě Des Fours, Olivier hrabě Wallis, hrabě Paar, Arnošt hrabě Harrach, Gundaker hrabě ze Šternberka, Jan hrabě Chotek, František hrabě Taaffe, svob. pán Stuben, svob. pán Šenovec, svob. pán Vražda z Kunvaldu, svob. pán Wassmuth, svob. pán z Ehrenburka, svob. pán Schirnding, Josef svob. pán Helversen, Václav svob. pán z Rummerskircha, Josef svob. pán Enis a Karel svob. pán Helversen. Z rytířského stavu Widršperk, Hubatius z Kotnova, Risatto a Mulz z Woldau.

ský ztrácel se i nevelikým počtem i závislostí svých členů, kteří z veliké části byli ve službách zeměpanských. Stav městský, dle josefinských řádů z úředníků složený, maje toliko ve sněmu jediný úhrnný hlas, byl bez významu a nad to právními svými připovědmi ocitoval se často v rozporu se stavy vyššími.

V řadách stavu panského byli potomci šlechty předbělohorské kníže August z Lobkovic, hrabata Jan Chotek, Černínové, Kolovratové, Šternberkové, Lažanští, svobodný pán Janovský z Janovic vedle pozemků pobělohorských obdarovancův anebo později přistěhovalých, jako hrabata Bouquoi, Taaffe, O' Kelly, Štampach, Künigl, Wallis, baron Mac Neven, stejně zaujati myšlenkou, že josefinský vládní systém porušil právní stav království. A jest zajímavo, že i potomci pobělohorských obdarovancův i pozdějších přistěhovalců se stejnou horlivostí přimlouvali se za restituci jazyka českého v životě veřejném, jednostranným šířením němčiny poškozovaného.

Také účastenství stavů ve sněmu tomto bylo proti dřívějším dobám neobyčejně veliké. Z pravidla obcovalo sedění jednotlivému 80 i více členův a královský reskript každému z oprávněných účastníků propouštěl volnost, aby stížnosti a přání svá přednesl. Byly-li stížnosti nebo přání taková sněmem uznány, přikazovaly se zemskému výboru k dobrozdání.

Pokročilá část stavů pokládala sněm tento za sněm ústavodárný, jemuž přísluší jednati přímo s dědičným panovníkem o novou úpravu zřízení zemského, jednostrannými úkony předešlého dvojího kralo-

vání porušeného. Dle názoru této části stavů zastupovali stavové ve sněmu i své poddané, byli tudíž zastoupením všeho národa, jakož proti nejvyššímu purkrabí v sedění dne 13 července 1790 hrabě Lažanský dovodil. A když pronášeny stížnosti do úřadování justiciářů, podotýkal hrabě František ze Šternberka, že se mu zdá býti nevhodným ve spise, který se králi ve jménu národa předkládá, haněti část toho národa.

Stanovisko toto sněm důsledně zachovával. S králem jednal ne skrze gubernium a dvorskou kancelář, jakož dotud bylo zvykem, nýbrž přímo, zvolenými zástupci s rozsáhlou plnou mocí.

Prvými deputovanými stavů, vypravenými ku dvoru královskému, byli hrabata Bouquoi a Lažanský. Mezi oběma vznikl spor, který vyšel na jevo, když v sedění sněmovním (IX, 45) dne 3 května 1790 hrabě Bouquoi o pořízení deputace zprávu podával. Hrabě Lažanský spatřoval ve zprávě té urážku své osobnosti a v sedění dne 12 července roztrpčeně se ohrazoval. Pravil, by bylo pravdou, co o něm hrabě Bouquoi propověděl, že by zasloužil opovržení všech spolustavův a aby byl vyvržen z řad jejich. V tomto sedění že objevil se mezi stavy jen po domluvě přátel, kteří tvrdili, že žaloba nevzbudila očekávaného nepříznivého dojmu.[1])

Nejvyšší purkrabí zpěčoval se uznati tohoto mimořádného zastoupení i docházelo z toho ve sněmu k prudkým debatám.

Když prvá deputace se vrátila, ustanoveni jiní deputovaní stavů, hrabě Harrach a Leopold hrabě Clary, praesident nejvyššího soudu.

[1]) Tamže, 3—4.

Jan hrabě Harrach meškaje jako člen při říšské dvorské radě ve Vídni, účastnil se sedění sněmovního 17, 21 července 4, 7, 9, 11 a 14 srpna 1790 a získal si tou měrou důvěry většiny stavů, že v sedění dne 16 srpna sněm uložil jemu za velmi lichotného zdůvodnění[1]), aby podal králi stížnosti sněmem snesené do jednání úřadů ve příčině provádění král. patentu o věcech berních, ježto byla obava, že ze všelikých příčin by deputace přijetí nedošla. Kdyby král nebyl ve Vídni přítomen, měl hrabě Harrach cestu za ním vážiti. Tu opět objevovala se neshoda, jako před tím mezi hrabaty Bouquoiem a Lažanským. Hrabě Harrach vystupoval jako stavovský plnomocník, předkládal prosby a stížnosti přímo králi a podával o krocích svých zprávy nejvyššímu purkrabí jakožto řediteli sněmu. Výbor zemský, v sedění sněmu dne 30 října navrhoval, aby za dosavádní přičinění vzdány byly Harrachovi díky stavův a aby požádán byl i nadále o účinné zastupování zájmů stavovských, zejména aby hleděl dosíci příznivého rozhodnutí královského, až se Leopold II do Vídně navrátí. Když množily se stesky do vlažného chování krajských úřadů proti poddaným robotovati se vzpouzejícím a úřady dovolávaly se král. patentu ze dne 12 července 1790, tu žádali stavové na sněmu dne 17 srpna 1790 shromáždění, aby zvláštní deputaci ze středu jejich zvolené dovolil nejvyšší purkrabí do prvopisu řečeného patentu nahlédnouti. Nejvyšší purkrabí vůči deputaci nejprvé podával odpověď neurčitou, později

[1]) „welcher sich Zeit seiner hierortigen Anwesenheit in der ständischen Versammlung besonders ausgezeichnet“, praví se o něm v protokole sněmovním.

zcela odepřel, načež sněm v sedění dne 23 srpna 1790 se usnesl, aby stížnost do tohoto jednání byla zaslána skrze tehdejšího ředitele sněmu Václava hraběte Šporka hraběti Harrachovi, který ji měl králi předložiti. Naproti tomu hrabě Clary, jsa praesidentem úřadu státního a sice takového, který byl zřízen za současného porušení ústavy království českého, volil raději cestu instanční skrze kancelář dvorskou, čímž vznikaly průtahy a mnohá stížnost byla v podstatě své oslabena, než došla sluchu panovníkova. V osobách obou deputovaných byly zastoupeny i oba směry mezi stavy se vyskytující: Harrach byl stoupencem směru historického, Clary směru centralistického. V sedění sněmu dne 30 srpna 1790 navrhl hrabě Bouquoi, aby oddáno bylo hraběte Harrachovi zastupování všech důležitostí stavovských u dvora. Po pohnuté rozpravě, v níž hájena byla různá stanoviska, bylo usneseno, že sice sněm ihned k návrhu nepřistupuje, ale že bude stížný spis ve příčině nejvyšších úředníků zemských králi skrze hraběte Harracha předložen.

V sedění dne 27 října 1790 dal čísti nejvyšší purkrubí zprávu, již mu zaslal hrabě Harrach o svém úkolu u dvoru královského. Hrabě Harrach nejprvé oznamoval, že odevzdal králi pamětní spis o stížnostech a tužbách stavovských, a z jistého výroku nejvyššího kancléře usuzoval, že nechce král stížnosti stavů vyřizovati skrze dvorskou kancelář, nýbrž že jest naděje na bezprostřední rozhodnutí královské o žádostech stavů. Nejvyšší purkrabí chtěl obvyklým spůsobem stavů se dotazovati, kterak o poslání Harrachovu smýšlí, čímž chtěl spůsobiti usnesení, že sněm poslání Harrachovo za skončené pro-

hlašuje, ale hrabě Bouquoi jej předešel vřelou řečí, v níž na zásluhy Harrachovy o stavy upozornil, ocenil vlasteneckou jeho horlivost, a poukazoval na důvěru i uznání, jimiž jsou stavové za to jemu povinni, a ku konci projevil přání, aby hrabě Harrach i nadále s touž horlivostí zájmy stavův u krále zastupoval. Návrh Bouquoiův zřejmě chtěl, aby hrabě Harrach byl stálým plnomocným prostředníkem mezi stavy českými a králem, nezávislým na ústředních úřadech dvorských, nejvyšší purkrabí ale ve svém dotaze k přítomným stavům znění jeho pozměnil. Tázalť se stavů, mají-li hraběti Harrachovi vzdány býti díky za dosavadní činnost, a má-li mu býti uloženo, aby znovu králi předložil prosby stavů dotud nezodpověděné. Díky vysloveny hraběti Harrachovi jednohlasně, ale proti druhému dotazu vyskytly se pochybnosti. Když však strahovský opat Mayer učinil návrh, aby se hraběti Harrachovi udělená plná moc prodloužila, a hrabata Bouquoi, Fr. Ant. z Kolovrat, Künigl i Hartmann z Klarštejna za návrh ten vřele se přimlouvali, byl většinou přítomných přijat. Kterak zmařen byl pokus reassumovati toto vládě nepříjemné snesení v následujícím sedění dne 30 října, o tom položeno bude níže, zde toliko dlužno uvésti náhledy protivných stran, smýšlení ve sněmu osvětlující. Vládní stanovisko hájil s velikým zápalem úředník, guberniální rada Henniger svobodný pán z Eberka, který zastával se hraběte Clary a urážlivým býti shledával volenému deputovanému, zvláště stále-li ve Vídni pobytem, když nesvěřují se mu všechny důležitosti stavovské, ve své pak horlivosti učinil i poznámku, že by hrabě Clary, jsa praesidentem nejvyššího soudu a

zvoleným již deputovaným, stavům mnohem lépe mohl prospěti než hrabě Harrach, který žádného úřadu nemá. Radil tudíž, aby hraběti Clary teď i budoucně svěřeno bylo zastupování zájmů stavovských. Ale Hennigrovi odpověděl ihned a důrazně hrabě Bouquoi, opakuje, co již byl o výtečných službách Harrachových dříve prohlásil. Hrabě Frant. Ant. z Kolovrat dovolávaje se své stížnosti ve sněmovním sedění dne 21 července 1790 podané a stavy podporované proti vojenskému kommissaři Filipu hraběti z Kolovrat, již prý gubernium dalo zcela jiné znění, jakkoli řečeným vojenským kommissařem porušeny byly vlastnické právo i vážnost stavů, dovozoval, že by ustanovením hraběte Clary za stavovského plnomocníka nepronikl pravý hlas stavů ku stupňům trůnu. Domníval prý se, že v zemi, ve které před krátkou právě dobou z úcty k lidským právům poslední zbytky poddanství byly ztroskotány, bude i pojistěn majetek statkářův alespoň před libovůlí podřízeného úředníka. On že se stavy v této příčině podal žalobu spravedlivou, na niž se ale nedostalo odpovědi, ježto jí gubernium jako při všech podáních stavovských buď nerozumělo anebo ji špatně vykládalo. Velmi vřele ujímali se hraběte Harracha hrabata Künigl a Josef Sweerts. Tento dokazoval, že rozhodnutí dvorské kanceláře o žádosti králi přímo podané musí buditi znepokojení. Rovněž hájil Harracha i svobodný pán Janovský z Janovic. S velikým důrazem mluvil pro hraběte Harracha hrabě Taaffe, vyzývaje barona Hennigra, aby se zodpovídal ze svých slov proti Harrachovi pronesených. V ochranu brali hraběte Clary jediné hrabě Canal, který ujímal se i Hennigra, a z rytíř-

ského stavu rytíř Leiner, guberniální rada, který sám jediný pokládal reskript kanceláře za rozhodující a opětované prosby stavů ku králi za zbytečné. Nařizujeť prý zvláštní dvorní dekret, aby stavovské stížnosti dle zvyku skrze gubernium a sice každá zvláště byly zasílány dvorské kanceláři, čímž prý se vyřizování urychlí. Veliká většina tudíž schválila usnesení sedění předešlého.

Než v této právě příčině ukázala se hlavní vada stavovských sněmů, nahodilá totiž většina dle toho, kteří z osobně oprávněných stavů té neb oné schůze se súčastnili. Když v sedění dne 3 listopadu 1790 předčítán dvorní dekret, kterým se nařizovalo, aby stavové vypravili do Vídně plnomocnou deputaci, chtěla většina přítomných, aby hrabě Clary sám jako jediný zástupce stavů s císařem jednal, což i bylo přijato.[1])

Tak se střídalo mínění stavův a podle toho, který směr byl lépe zastoupen v sedění, dostávalo se zplnomocnění zvláštního tu hraběti Harrachovi tu hraběti Clary. Již v sedění 27 listopadu 1790 předčítal nejvyšší purkrabí dopis hraběte Clary o audienci, již měl tento stavovský zástupce u císaře a kde mu bylo slíbeno, že bude dvěma blíže neoznačeným stavovským prosbám vyhověno. U věci velmi důležité, když jednalo se o korunování obou královských manželův, ukázala se zplna nesvornost mezi zástupci stavovskými. Tak byl předčítán v sedění sněmovním dne 19 ledna 1791 list hraběte Harracha nejvyššímu purkrabí, v němž onen oznamoval, že přijat byl králem dne 21 listopadu a jeden úkol u krále

---

1) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 66—68.

vyřídil, prosbu totiž, aby určen byl den ku korunování, že ale nemá příležitosti, aby císaři další prosbu stavů přednesl. Čeho se týkala další tato prosba, jest na jevě ze slov, jimiž nejvyšší purkrabí dopis Harrachův provázel. Oznamovalť totiž ve své vlastnosti jako předseda sněmu, ježto nebylo dopisu od hraběte Clary, že vyzval královnu ústně, aby dala se spolu s chotěm svým korunovati. Clary nepodával zprávy úřední nejvyššímu purkrabí, psal ale soukromí knížeti z Lobkovic, že podal císaři pamětní spis a že přislíbeno korunování v srpnu nebo v září. Tedy o téže věci jednal každý z deputovaných zvláště a svým vlastním spůsobem. Dvůr dal na jevo, že zamlouvá se mu jednání hraběte Clary, neboť pamětní spis jeho byl vyřízen dvorním dekretem příznivého znění, v němž sněmovníci shledávali odpověď na pamětní spis hraběte Clary. Přes to nejvyšší purkrabí projevil podivení, že jednal Clary ne jménem sněmu, nýbrž některých jednotlivců, tu však sám hrabě O' Kelly, jakkoli byl stoupencem směru historického, ujal se hraběte Clary a navrhl jemu dík, který byl i přijat.

Zde ještě budiž připomenuto prudkého utkání stavů s nejvyšším purkrabím v sedění sněmu dne 19 ledna 1781. Když byl tehdy předčítán dvorský dekret vyzývající, aby stavové přikročili ihned k volbě deputace ku dvoru císařskému, podotkl světící biskup probošt Krieger, že jest dvorský dekret tento odpovědí na pamětní spis hraběte Clary. Poněvadž pamětní spis sněmem projednáván nebyl, shledával ihned nejvyšší purkrabí, že vyšel spis tento z porad mimosněmovních, tudíž že radili se stavové soukromí o krocích, jež měly býti podnikány. Proto dal na jevo nejvyšší

purkrabí své podivení nad krokem hraběte Clary a tázal se, za koho mluvil a jednal, když se sněm o spise jeho neusnášel. Ale stavové brali horlivě hraběte Clary v ochranu a hrabě O' Kelly zvolal: „Jsme hraběti Clary díkem zavázáni, i by byl pochybil“! Návrh hraběte O' Kelly, aby hraběti Clary byl vysloven dík sněmu, byl velikou většinou také přijat, nejvyšší purkrabí přerušil ale ihned sedění prohlašuje, že nemůže připustiti, aby stalo se snesení, odporující znění dvorského dekretu.[1]) Stanovisko stavův ale zvítězilo, neboť po několika dnech byl již hrabě Cavriani s úřadu nejvyššího purkrabí a spolu i se stolce předsedy sněmovního odvolán.

Že nemínili stavové čeští podvolovati se předsudky zaujatému prostředníku mezi králem a sebou, jakým byla tak zvaná konference, totiž zvláštní rada za předsednictvím arcivévody Františka, složená z několika členů dvorské kanceláře a nejvyššího soudu, tudíž z votantů namnoze českých poměrů vzdálených, vysvitá z jednání sněmovního. Zpěčovaliť se stavové i podávati přání a stížnosti své skrze gubernium, poněvadž toto doručovalo dvorské kanceláři ne prvopis, nýbrž pouhý opis snesení, k němuž přidávalo svá dobrozdání ve všech hlavních otázkách zásadně stavům nepříznivá. Dvorská kancelář nepředkládala ani spisů těch přímo dvoru, nýbrž napřed nejvyššímu soudu, dvorské komoře a některým stálým kommissím dvorským, a každý z těchto ústředních zemskému zřízení českému naprosto neznámých úřadů přičiňoval své zvláštní dobrozdání a teprvé

---

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 205—209.

pak přání nebo stížnost stavů, jsouce mnohonásobně posouzeny a sice z pravidla se stanoviska absolutisticko-centralistického, stavům a zemskému zřízení zásadně nepřátelského, přicházely do porad konference. Císař Leopold II sám nahlédl, že dobrozdání této konference nejsou s to, aby urovnala neshody s královstvím českým a stavy je zastupujícími, proto nařídil 6 března 1791 a sice proti návrhu nejvyššího soudu, aby do konference přibráni byli i nejvyšší purkrabí a čtyři deputovaní českých stavův,[1]) ale nařízení to nezjednalo nápravu poněvadž nejvyšší purkrabí byl poután úřadem svým ku Praze a stavovským členům nepřiznávali členové z byrokracie obraní příslušné váhy. Tím se vysvětluje ostré vystoupení stavů ve sněmovním sedění dne 10 května 1791, když jednalo se o odpis berní povinnosti 11200 osedlých, r. 1747 zemi přitížené. Ježto vládní nota dovolávala se v této příčině dobrozdání konferenčního, prohlašovali stavové s důrazem, že nečiní konference rozdílu mezi základními ani „jinými" zákony, totiž nařízeními absolutistickými, i sneseno pokládati dobrozdání konference za soukromé mínění její a nepodávati v té věci nových námitek, dokud nebude vydáno řádné rozhodnutí královské. Ježto pak konference prohlásila, že má sedíti na sněmě toliko postulace přímých daní, mimořádné však že pro nutnost svou nepodléhají zákonu a že mohou býti toliko pro forma et notitia postulovány, snesl se sněm: Ježto prý postulace daní jest pouhou toliko formalitou, čímž by stavové v nejdůležitějším právu svém byli zkráceni, ukládá se deputo-

---

[1]) Kalousek, České státní právo², 491.

vaným, aby příslušnou prosbu králi opakovali.[1])

Neobvykle dlouhé zasedání sněmu českého nebylo ve Vídni příznivě posuzováno a dvorská kancelář naléhala na jeho ukončení žádajíc, aby volená deputace ku sjednání věcí ještě nevyřízených do Vídně byla vypravena. Zemský výbor podal 4 ledna 1791 císaři odůvodněnou zprávu o průtahu jednání sněmovního, načež již 13 ledna odpověď dána dvorním dekretem na ukončení sněmu naléhajícím. Nejvyšší purkrabí předčítal dekret tento s vyzváním, aby zvolení deputanti odebrali se hned do Vídně, jakmile desideria budou sepsána a přijata, ve sněmovním sedění dne 19 ledna 1791, načež v následujícím sedění dne 22 ledna 1701 o věci opět jednáno. Stavové usnášeli se, aby zemský výbor zvláštním podáním skrze hraběte Clary císaři věci oznámil, o nichž ještě sněmu jest se raditi, a spolu aby hraběti Clary skrze nejvyššího purkrabí dík stavů byl pronesen. Nejvyšší purkrabí však odpíral podpisu, svaluje na stavy, že nechtějíce hraběti Clary dáti náležitou plnou moc, nelibost z průtahu sněmovního jednání u dvora vzbudili, načež, prý, zdání vzniklo, že on, nejvyšší purkrabí, průtahem vinen jest. Stavové usnesli se ihned, aby tudíž děkovací list hraběti Clary zaslán byl knížetem z Lobkovic jakožto prvým členem panského stavu ve výboru zemském.[2])
Kníže z Lobkovic ve shodě s mnohými členy panského stavu navrhl potom, aby budoucně ku blahu vlasti i stavů jmenován byl vždy

---

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg. 210—211.

[2]) Protokoly sněmovního zasedání dne 19 a 22 ledna 1791.

některý člen stavů zplnomocněný, který by za jakékoli potřeby oprávněn byl u krále o audienci ve příčině zemských a stavovských důležitostí zažádati a kde by bylo dlužno i potřebná vysvětlení panovníku podati. Návrh tento přijat jednohlasně a spolu sneseno, aby zvláštním spisem králi byl předložen. V sedění dne 25 ledna 1791 návrh ten ještě určitěji stilisován a sneseno, aby byl zástupce stavů vždy na dva roky volen ze středu stavů ve Vídni přebývajících. 21 ledna 1791 zatím vydán nový dvorský dekret, v sedění dne 26 ledna 1791 předčítaný, jímž ukládalo se stavům, aby do konce ledna jednání sněmovní ukončili.

Neobvyklý ruch ve sněmu byl příčinou, že se i členové stavů v počtu neobyčejném ku sněmu přihlašovali a sedění jeho súčastňovali. V sedění dne 12 července 1790 uvedeno opět 30 nových členů, ale tu již stavové zkoumali přísně podmínky k místu a hlasu ve sněmu opravňující, inkolát totiž a usedlost na statku ve dskách zapsaném. Místopraesident zemskéko soudu baron Stupan musil nejprvé prokázati se inkolátem českým.[1]) Stavové prohlásili zásadu nadále platnou, že mezi sebe přijímati budou toliko skutečné držitele zemských statků, jejich syny a nejbližší dědické čekatele. Poněvadž ve sněmu zasedali na lavici praelátů někteří opatové klášterů zrušených, kteří již statků zemských neměli, připuštěn vyjímečně v sedění dne 27 října 1790 do stavu panského baron Negroni, jenž sice statku neměl, ale prokázal, že býval držitelem jakéhosi zemského statku v kraji pracheňském. O sněmovním hlase biskupa

[1]) Diarium des Graten Franz Sternberg, 1.

budějovického a rektora university pražské bude položeno. Bez odporu připuštěn nový biskup litoměřický Kindermann ze Schulštejna, který činně odtud byl účasten jednání sněmovního.

Také městský stav, nyní zastupovaný po výtce purkmistry a magistrátními rady, právnicky vzdělanými, vystoupil s požadavky o lepší zastoupení ve sněmě. Podle Obnoveného zřízení zemského sice přicházeli zástupci všech královských měst ku zahajovacím schůzím, v nichž mělo býti vykonáno holdování novému panovníku, ale jednání sněmovního směli se účastniti toliko zástupci tak zvaných měst privilegovaných, měst Pražských, Starého, Nového a Malé Strany, Hor Kuten, Plzně a Budějovic, při čemž mezi městy venkovskými dlouho trval spor o přednost místa. Ustálil se ale zvyk, že jediný hlas za všechna sněmovně oprávněná města podával při potazu kancléř staroměstský, ten pak obyčejně jmenoval i osobnosti, které jako zvolenci městského stavu byly do různých kommissí i deputací anebo do výboru zemského delegovány.

Dokud sněmy zemské radily se toliko o královských postulátech a města zastupována byla posly ze středu hmotně i duševně sešlého obyvatelstva, nestal se žádný pokus o nápravu poměru pro stav městský pokořujícího. Ale všeobecné vzrušení i v této příčině jevilo účinky. Města, která po spojení měst pražských v jedinou obec ještě více byla ve sněmovní své oprávněnosti zkrácena, počala domáhati se širšího zastoupení i lepšího poměru hlasů ve sněmě, současně pak jala se i ostatní města královská dožadovati důstojnějšího účastenství v jednání sněmu zem-

ského. R. 1790 dostalo se výboru zemskému ve příčině té mnohých žádostí. V sedění sněmovním dne 27 října 1790 předčítána byla žádost král. města Budějovic, aby dostalo se zástupcům jeho vlastního místa i hlasu ve sněmu. Tehdy žádost prostě odložena k době, až budou vyřizována přání jiných měst.[1]) Již však v sedění dne 30 října 1790 předložena zpráva zemského výboru o žádostech privilegovaných měst královských, aby jim byla povolena tak zvaná vota virilia, t. j. právo, aby každý městský zástupce samostatně hlas ve sněmu podával. Vláda žádosti tyto podporovala, nadějíc se rozmnožení hlasů sobě oddaných, proto nejvyšší purkrabí prohlašoval, že není třeba dlouhého rozmýšlení, jelikož jedná se toliko o výklad některých výrazů v královských privilegiích, o něž Praha, Plzeň a Budějovice právo své opírají. Pražský purkmistr Steiner ve jménu čtvrtého stavu dotazoval se toliko, chtějí-li stavové žádost měst podporovati u dvora královského nebo ne, a žádal ve příčině té o rozhodnutí ihned. Na odůvodněnou žádostí městských pak dokazoval, že jsou měšťané ve sněmu přítomní dle řečených již privilegií rovni ostatním třem stavům ve všem, tedy i v právu a spůsobu vykonávání hlasu, uváděl příklady, že měli vždy pražští radní páni právo buď jednotlivě nebo pospolu do sněmu přicházeti, přicházeli-li pak z důležitých příčin tehdy toliko čtyři, že tím nijak práva svého nepozbývali, plzeňským a budějovickým repraesentantům že se v privilegiích výslovně přikazuje, aby stojíce, hlas odevzdávali, tudíž

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 47, kdež jednání šíře doloženo.

že každému z nich přísluší samostatný hlas. K vývodům Steinerovým odpovídali mnozí řečníci prohlašujíce, že nechtí práva městům upírati, aby do sněmu zástupce své vysílala, ti ale aby mezi sebou se dohodli a ústy pražského purkmistra jakožto nástupce někdejšího staroměstského kancléře hlas společný odevzdávali. Toť bylo odmítání městského požadavku, což přimělo purkmistra Steinera, že ujal se po druhé slova na obranu požadavků městských. Táže se přítomných, zda rovnost v privilegiích i městům přiznaná může se týkati všech jiných věcí, toliko ne hlasování, dovozoval purkmistr pražský, že trpí městský stav převahou druhých stavů, zejména velmi četného stavu panského, a navrhoval prostřední cestu, aby bylo král. sídelnímu a hlavnímu městu Praze povoleno vysílati do sněmu čtvero osob magistrátních k místu a hlasu oprávněných. Hrabě Bouquoi, hrabě Rudolf Černín a někteří z pánů návrh ten podporovali, většina ale shledávala, že není ještě chvíle k provedení jeho i přistoupila na návrh nejvyššího purkrabí, aby městská privilegia a příslušné listiny k lepšímu poučení stavů zatím v čítárně byly vyloženy. Byl to navrh odročovací, kterým nemilá otázka měla býti z denního pořádku sněmu odstraněna.[1]) Bylo patrno, že proti městskému stavu nebylo mezi stavy dosti ochoty, což ukázalo se zvláště v sedění sněmu dne 10 listopadu 1790, když jednalo se o návrh zemského výboru, aby byl počet advokátů přesně stanoven, ježto počet tehdejší shledáván byl příliš velikým. Návrh na omezení počtu advokátů byl

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 59–62.

přijat, jakkoli proti němu mluvili biskup litoměřický a purkmistr Steiner, onen namítaje, že jest návrh nepříjetný, dokud není vydán nový zákonník, tento shledávaje v něm opětné zmenšení živností měšťanských. Ústy purkmistra Steinera městský stav podal pak proti snesení votum separátní.[1])

Magistrát pražský předložil maličko potom ve jménu veškera městského stavu žádost sněmu, aby dostalo se poslům městským stejného hlasu s předními třemi stavy. V žádosti bylo dovozováno, že náleží dle zřízení a výsad zemských každému ze čtyř stavů toliko hlas kuriátní, vota virilia vyšších stavů že jsou „vetřelým zlořádem“ (ein eingeschlichener Missbrauch), počet členů stavu panského že jest pak druhým stavům nebezpečný, i navrhováno, aby tedy zavedly se čtyři hlasy kuriátní jednotlivých stavů. Ostré odůvodňování a stilisování městského spisu vyvolalo v sněmovním sedění dne 27 listopadu velice pohnutou debattu. Výbor zemský navrhoval, aby se žádost zamítla, když však byla přečtěna, vznikla mezi členy vyšších stavů hlasitá nevole, neboť cítili se uraženými příkrou stilisací, zejména slovem „vetřelý zlořád“. Aby přítomní sněmovníci nabyli názor o veškerých průvodech otázky, předčítána byla příslušná privilegia Ferdinanda II v původním českém znění, načež baron Mac Neven přeložil určitá místa z nich do němčiny. Z privilegií vycházelo na jevo, že Pražanům povoleno seděti ve sněmě hned za rytíři, hlas pak sedícím odevzdávati. Zemský výbor navrhoval, aby se žádost městského stavu opět zamítla, purkmistr Steiner ale

[1]) Tamže, 121—122.

přestával na dřívějším svém návrhu, aby alespoň Pražanům čtyři hlasy byly povoleny. Probošt světící biskup Krieger, biskup Kindermann, arcijáhen Varlejch z Bubna, s nimi pak i ostatní přítomní praeláti hlasovali pro návrh Steinerův, než z lavic panského stavu ozval se prudký odpor. Hojní řečníci, mezi nimi hrabě Klebelsberk, kníže z Lobkovic, hrabě Trautmannsdorf, hrabě Millesimo i jiní, vyslovovali se proti návrhu Steinerovu, poněvadž prý není žádost městského stavu výsadami prokázána, hrabě Bouquoi pak v požadavcích městských dokonce spatřoval poškození práv tří vyšších stavů, byl však ochoten povoliti městskému stavu deset repraesentantů, čtyři pro Pražany, po dvou Horníkům, Plzenským i Budějovickým, když by v té příčině podali žádost novou, slušněji stilisovanou. František Antonín hrabě z Kolovrat dovozoval, že Ferdinand II udělil právo čtvrtého stavu měšťanstvu v Čechách vůbec, tudíž že by všechna města v Čechách, královská i ochranná, měla právo hlasu ve sněmu, tím však že by ocitli se v menšině stavové vyšší. Jaké prý by ale zmatky vznikly, kdyby vedle magistrátních osob konečně i advokáti, projektanti, pokoutní písaři, zkrátka veškery druhy nepokojných lidí, do sněmu pronikli a podnět k obavám ze všestranné pohromy podávali. V další řadě hlasovali proti návrhu i hrabata Štampach a Salm. Hrabata Libštejnský z Kolovrat a František ze Šternberka přistupovali na návrh Steinerův, pokládajíce Prahu a její magistrát za repraesentanta všech českých měst, také Mac Neven, který ale Praze přiznati chtěl toliko hlas jeden, druhý pak ostatním městům. Nej-

liberálněji mluvil hrabě Sweerts, který ani ve spise ani ve slově „eingeschlichen“ nic nespatřoval. S ním souhlasil i nejvyšší purkrabí, který vyzval guberniálního sekretáře Ledvinku z Adlerfelsa, aby podal zprávu o dřívějším v té příčině způsobu jednání. Dotázaný podal ale odpověď vyhýbavou pravě, že dle jeho paměti městští deputovaní, když svolán byl výroční sněm za povolením daní, tudíž v zahajovací toliko schůzi, dílem seděli dílem stáli, hlas však skrze staroměstského primátora odevzdávali. Naproti tomu žaloval purkmistr Steiner právem do nedostatku listin sněmovních, ježto od dob Ferdinanda II nebylo dovoleno pořizovati zápisník o schůzích a jednáních sněmovních. Následovalo snesení sněmu, jímž spis městskému stavu byl vrácen s doložením, aby buď byl přímo dvoru nebo stavům než ve formě slušné znova podán. Tím vyřízena spolu i žádost Budějovických o místo a hlas dle privilegií Ferdinanda II.[1]) Téhož dne ozval se ve sněmu ještě jiný požadavek městského stavu. Když totiž jednalo se o žádosti, výborem zemským podané, aby obnoveny byly pražská mincovna a úřad nejvyššího mincmistra, navrhoval purkmistr Steiner, aby vedle pána nebo rytíře měl právo i měšťan býti nejvyšším mincmistrem,[2]) než snesení ve příčině té se nestalo.

Spor již v jarním zasedání sněmu vzbuzený, mají-li při ustanovování členů různých deputací nebo kommissí stavové volbou rozhodovati či náleží-li dle starého zvyku právo jmenovati představeným jednotlivých lavic, obnoven byl i v zasedání tomto. Když v se-

---

[1]) Protokol sněmovní ze dne 27 list. 1790

[2]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 157—176.

dění sněmu dne 17 července 1790 jednalo se o slavném převážení koruny a korunních klénotů z Vídně do Prahy, chtěl nejvyšší purkrabí sám deputaci jmenovati. Mnozí ze stavů hájili sice právo volby, na konec ale předce přestalo se na nominaci skrze arcibiskupa, nejvyššího purkrabí a purkmistra pražského. Toliko přítomní členové stavu rytířského jmenovali sami deputanty z prostředka svého.[1])

Ale v zásadě otázka tato neutuchla. V sedění sněmu dne 4 srpna 1790 uvažoval sněm o otázce, má-li býti volen i stálý i zesílený výbor zemský hned a jakým spůsobem. Volba sice nebyla ihned konána, ježto bylo třeba vyčkati královského rozhodnutí o prosbě v té příčině podané, ale po návrhu Josefa knížete ze Schwarzenberka většinou 39 hlasů stavu panského proti 35 ustanoveno, aby dála se volba přísedících stálého i zesíleného výboru plným sněmem z každého stavu lístky hlasovacími. Proti tomu menšina podala ohrazení, zakládající se král. reskriptem ze dne 4 října 1714, kterým právo jmenovati přísedící výboru zemského direktorům lavic bylo uděleno.[2]) Členové stálého výboru zemského měli býti voleni na šest let tak, že po uplynutí tří let odstoupí jeden zástupce každého stavu a sice ten, který při volbě méně hlasů na sebe soustředil, mohl býti ale opět zvolen. V sedění 7 srpna jednalo se o právomoci stálého výboru zemského i sneseno podati prosbu králi, aby měl výbor tento právo přímého si dopisování s guberniem, krajskými úřady i dvorskou kanceláří. V sedění 11 srpna

---

1) Tamže, 24—26.
2) Protokol sněmovní v král. česk. archivu zemsk.

otázka tato přišla opět na přetřes, když jednáno o volbu osmičlenné sněmovní deputace, která by králi stížné spisy stavů předložila. Sněm se tehdy usnesl, aby se zřením ku důležitosti věci direktorové lavic vyhovujíce žádosti valného sněmu, přivolili tentokráte k volbě z plného sněmu, a přítomný purkmistr pražský ihned projevil ochotu svou a navrhl, aby podána byla králi zevrubná zpráva, kdyby některý z direktorů stavovských lavic práva svého vzdáti se zdráhal, spolu s prosbou o zrušení dekretu, Karlem VI ve příčině té daného. Tenkráte byli direktoři lavic povolnější, neboť v sedění sněmu dne 14 srpna prohlásil sám arcibiskup, že se zřením k významu deputace v tomto případu vzdává se práva nominace, že však vyhrazuje si, pokud osobní jeho poměry dovolí, dle práva svého k deputaci se připojiti. K nejvyššímu purkrabí právě nemocnému odebral se v téže příčině ze sněmu sám hrabě Bouquoi, jménem všech shromážděných členů stavu rytířského podal svolné prohlášení přítomný podkomoří rytíř Hennet; sněm vzal prohlášení tato na vědomí, snesl se ale vedle toho na prosbě ku králi, aby příště, kdykoli by se o volbu jednalo, tato vždy byla konána (promiscue et per scrutinium)[2]).

Jednání sněmu dálo se ve znamení prudkého odporu proti systému Josefa II, při čemž začasté slyšána byla slova v české sněmovní síni od dvou set téměř let neznámá. V sedění dne 13 července 1790 předložen sněmu guberniem exemplář právě vydaného v cizině spisu S a m m l u n g e i n i g e r S c h r i f t e n, w e l c h e v o n d e n K ö n. B ö h m i-

---

[1]) Tamže.

schen Ständen über das neue Steuer- und Urbarial-System veranlasst wurden,[1]) v němž vylíčen veškeren průběh zápasu stavův o novou berní úpravu i s přílohami čtyř stížných spisů, navržených toliko i předložených. Gubernium prodej spisu zakázalo a dokládalo zákaz omyly i urážlivými výroky, které prý byly v něm obsaženy. Ve skutečnosti jest spis spůsobu vážného a svědčí, že větší počet mužů věci znalých o něm pracoval; pamfletů vydávaných se strany osvícenské není lze po této stránce ani k němu přirovnávati. Také výbor zemský ve zprávě své navrhoval bezvýjimečný zákaz. Když dotazoval se nejvyšší purkrabí dne 25 srpna 1790 sněmu, tu praeláti a někteří z pánů souhlasili, ale Prokop hrabě Lažanský, o němž jakožto původci stížného spisu ze dne 11 února 1790 právem lze se domnívati, že byl skládání inkriminovaného spisu účasten, opřel se návrhu s důrazem. Pravilť, že podobné zákazy budí přirozeným spůsobem jen zvědavost a že jsou nejlepším prostředkem, aby kníha přišla do všech rukou třeba i nepovolaných. Stačí prý prohlásiti, že byla vydána bez vědomí stavův a že smýšlení stavů netlumočí. Někteří ze sněmovníků v další řadě ku přiznávání povolaných prohlašovali, že nemohou schvalovati, aby se sněm vměšoval do práva censurního králi jediné náležitého, jiní opět hájili neomezenou svobodu tisku. Baron Mac Neven obratně doplnil návrh hraběte Lažanského návrhem, aby novinami bylo prohlášeno, že nepravými (unächt) jsou

[1]) Spis tento v ozdobném čtverci vydán r. 1790 bez udání místa tisku. Musejní exemplář rozmnožen vložkami, na nichž neznámou rukou připsány velmi cenné doplňky.

všechny spisy o sněmu, které nejsou vydány ve jménu a se svolením stavů, načež návrh hraběte Lažanského s touto změnou přijat [1]). Spis tudíž zakázán nebyl, náleží ale přes to k největším vzácnostem bibliografickým. Odsouzení soustavy josefinské jím vyslovené zůstalo neodvoláno [2]).

Hojnější styk stavovských osob s učenci vlasteneckými byl příčinou, že o jednání sněmovním, které obsahem i způsobem svým veliký zájem vzbuzovalo, přicházely zevrubnější zprávy i do veřejnosti. Člen stavu panského František hrabě ze Šternberka zůstavil o jednání sněmovním podrobný denník od 12 července 1790 do 10 května 1791, jejž později Kašpar hrabě ze Šternberka daroval Františku Palackému, od toho pak dostalo se jeho r. 1868 knihovně musea království českého. Schönfeldské Pražské Noviny oznamovaly mile překvapeným vlastencům, že stavové čeští „také sobě vyžádali, aby česká řeč v celém našem království zase tak uvedena a zvelebena byla, jako za časů našich předků“ [3]). Když pak jednání o restituci práv jazyka českého jakožto prvního a hlavního jazyka v království sněm oddaloval, stal se z vlastenecké strany smělý pokus upomenouti stavy na povinnost jejich k národu. Ježto docházely z jara r. 1791 určité již zprávy, že nařízeny přípravy ku korunování císařovu v Čechách, uveřejnil Kra-

---

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 11—12. — Protokol sněmovní.

[2]) Vyhláška příslušná, již podepsal Josef Debrois, vydána 19 července 1790 a uveřejněna v příloze Prager Staats- und Gelehrte Nachrichten 1790, čís. 32.

[3]) 1790, čís. 9.

mérius v novinách svých toto vyzvání: „My doufáme, že někdo z našich upřímných pánů vlastenců nás svým k této slavnosti a slavnému příchodu našeho mocnáře přiměřeným vypracováním poctí, tak abychom se i my staří Čechové na čest a slávu mocnářovu svými jazyky a hlasy českými ozvati mohli“[1]). 26 dubna 1791 došel Kraméria list prý nepodepsaný a se zdáním, jako by byl v Uhřích psán, v němž obsaženy jsou veškery tužby tehdejších vlastenců. Z té příčiny podáváme jej zde do slova:

„Vůbec známo jest, jak jste věrný náš vlastenec, jak velikou pro zvelebení a rozšíření našeho již nějaký čas potlačovaného jazyka českého sobě práci béřete, a proto aby Vám povědomo bylo, že nejen v naší vlasti, alébrž i v Uhřích upřímní našeho českého jazyka milovníci se nalézají, za těžko mi nepřišlo toto z Uher mně zaslané psaní přepsati a Vám je odeslati.

Jak velice zde v Uhřích po rozšíření a zvelebení jazyka vlastenského nejen obecný lid, nýbrž i také páni stavové touží a dychtí, nemohu Vám dosti vypsati; ale v krátkosti toliko pravím, že mezi upřímnými Uhry radost povstala veliká, poněvadž jeho Císařská Král. Milost stavy uherské ubezpečil na jejich žádost, že v království uherském nechce a nemíní cizího jazyka uváděti, než že pro rozšíření jejich řeči na všech vysokých školách, při každé akadémii a gymnasium veřejného učitele uherského jazyka ustanoví, a to z příčin mnohých, kteréž páni stavové přednesli. Mezi jinými jsou (prý) i tyto: 1)

---

[1]) Krameriusovy Vlastenské Noviny 1791, čís. 9.

aby skrze rozličnost jazyků království tak slavné časem svým rozděleno nebylo; 2) aby skrze jednotu jazyka jednosvornost v celém království se zachovala; 3) aby královská i zemská nařízení v jednom jazyku tím rychleji k zachovávání bedlivému přišla; 4) aby ani obecný lid o lásce svých vrchností ani vrchnosti o lásce svých poddaných nepochybovaly a skrze takové pochybování aby se snad nějaké nedorozumění mezi vrchnosti a poddané časem svým nevloudilo, ježto by pánu země nelibost a vrchnostem mnohých těžkostí a nesnází spůsobiti mohlo, nýbrž aby láska společná v Uhřích u všech vlastenců stále panovala a ta jedním vlastenským jazykem se dokazovala. 5) Aby uherští stavové věčné památky po sobě zanechali, že sobě na svém vlastenském jazyku velmi mnoho záležeti dali. 6) Aby se obchodové společní v jedné řeči tím ochotněji a s větší přičinlivostí v uherském království vedli a 7) aby se tak sjednocení v jazyku proti nepřátelům s větší udatností a srdnatostí hájili a bránili.

Příteli! Věřte, že není místa zde v Uhřích, kdežby slyšeti nebylo: Vivat Leopoldus II, Rex Hungariae clementissimus! [1]) a není místa, kdežby se uhersky nemluvilo. Nejen Slováci, Čechové, Poláci, ale i Němci i jiní národové zde se uherského jazyka chápají a za tu řeč se tak, jako v Čechách za českou, nestydí, tím méně aby jí zlehčovali, jako se v Čechách od mnohých nevěrných obyvatelů, žel bohu! snad skrytých nepřátel děje. Uhři dobře vědí ono přísloví: Čí chléb jíš, toho píseň

[1]) „Nechť žije Leopold II, uherský král nejmilostivější!"

zpívej: Uherský chléb, uherská řeč má býti zde panující! Uhři jsme, Uhry se nazýváme, i uhersky mluvit máme; nebo Uhrem se nazývati a uhersky nechtíti mluviti aneb neuměti, jest veliký omyl, jejž napraviti musí každý, kdož naším obyvatelem býti chce. Ty pak obyvatele naše, jenž toho uznávati nechtí, ne za přátely, nýbrž za tajné a skryté nepřátely držíme. Ano praví Uhři, že sobě na svém jazyku více záležeti dají, než na celém uherském království, protože to jméno Uher ne od země, ale od jazyka berou, a že samo uherské království tak se nazývá od jazyka uherského. Radostí poskakují zde Uhři upřímní a opravdoví, že všecky vrchnosti společnou řečí uherskou, kterouž obecný lid více než samo království miluje, mluví.

Já zde v Uhřích nejen u obecného lidu, ale i u mnohých vzácných vrchností veliké lásky a veliké přízně jsem sobě získal, že jsem se uhersky naučil. Od vzácných osob častěji bývám dotazován, co v přítomném času páni stavové čeští v příčině českého jazyka míní činiti? nemohu jim však na to jisté zprávy dáti. Takové tedy od Vás, příteli milý! žádám.

Uhři soudí a mne těší, že císař Leopold českým pánům stavům v příčině českého jazyka tak milostivý bude jako Uhrům, ano milostivější, poněvadž se k zvelebení a rozšíření českého jazyka větší potřeba v Čechách okazuje než uherského v Uhřích. To nahlédl Leopold; a proto aby v Čechách žádný více vlastenského jazyka protivník nebyl, sám ten císař, že veliký milovník jest českého jazyka, příklad pro věrné obyvatele českého království radostný na sobě okázal, když svá arciknížata od výborného Čecha v českém ja-

zyku náležitě vycvičená míti chce. Ano, jak zde doslýcháme, arciknížata nemíní ani v Praze ani v jiných krajích království českého žádným jiným jazykem mluviti než českým. O jaká to pro Čechy radost! Jaká to sláva bude! A mají oumysl arciknížata jistých českých vrchností v českém jazyku o českém lvu a o staročeských rytířích se dotazovati.“

Když došlo ku stilisování stavovských stížných spisů, dostalo se požadavkům ve příčině obnovy dřevního postavení jazyka českého místa podřízeného. Bylyť vřaděny mezi stížnosti duchovního stavu i bylo toliko žádáno, aby byla opět latina jakožto prý jazyk učených znovu na gymnasiích a universitě učiněna jazykem vyučovacím, ježto tak „umožněno bude duševní společenství s jinými učenci a národy.“ Žádost ta opírala se sice výlučné přednosti němčiny jako jazyka vyučovacího, ale pouze skrytě, neodvažujíc se žádati za výměnu němčiny češtinou, jakož by bylo spravedlivo. Velmi skromně žádáno, aby jazyk český byl pěstován na gymnasiích, zvláště na gymnasiích pražských.

Než i z Vídně do světa rozesílány zprávy o českém a moravském sněmování, z nichž zřejma byla nelibost centralistických kruhů proti snahám stavů českých i moravských ve příčině obnovy zákonných poměrů státoprávních. Nelibost tato zakrývala pravé své podněty okázalou péčí o lid obecný 8 července psal do Hamburka stálý vídeňský dopisovatel, čeho se jest obávati dle smýšlení mezi stavy českými a moravskými se vyskytujícího. Nebudou prý pečovati o úlevu feudálního břemene, aby tak zabránili revoluci (!), nýbrž jsouce pamětlivi toliko jednostranného prospěchu držitelů statků, budou se snažiti, aby

ještě více všechny ba i ty nejnenáviděnější úvazky pod zástěrou svatého jména vlastnického práva z uplynulých století vyvolali a nejčelnější díl národa, třetím stavem zvaný, ještě více omezili.[1])

Poněvadž byl sněm v létě r. 1790 hlavně z té příčiny svolán, aby snesl se o stížnostech a tužbách, jež králi měly býti k vyřízení předloženy, jest přirozeno, že především bylo ve sněmu jednáno o přehmatech úřadův, obvyklého stavovského rázu již prostých.

V sedění sněmovním dne 7 listopadu 1790 čtěna byla stížnost do jednání zeměpanských úřadův u věcech urbariálních a tu schváleno příslušné místo ve stížných spisích stavů, kdež výbor zemský navrhoval, aby pojížďky po krajích byly zastaveny. V jednání o této stížnosti podávali někteří řečníci, zejména hrabata F. A. z Kolovrat a Hartmann z Klarštejna, ukázky z poptávek, při úředních pojížďkách konaných, zejména příklady nejapné pánovitosti a směšných i sobě odporujících nařízení kommissařův u věcech zemědělských, ač byli zemědělství naprosto neznalí, načež návrhy výboru zemského většinou byly přijaty.[2])

V sedění sněmu dne 8 listopadu 1790 navrhoval zemský výbor prosbu ku králi, aby trestní řád z r 1781 se všemi svými důsledky byl zrušen a nový na jeho místě zaveden, tu pak F. A. hrabě z Kolovrat vytýkal justiciářům, že zdržují výkon práva, že vyvolávají nepříjemnosti a že vynášejí nejvíce rozsudky na pokutu znějící.

Zemský výbor obíral se i otázkou na výsost neoblíbených školních kommissařův a

[1]) Politisches Journal, 1790, 789.
[2]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 100 sld

snesl se navrhnouti sněmu, aby instituce tato byla zrušena. Ještě však než ve sněmu návrh výboru zemského byl přednesen, vyvstal v sedění dne 30 října 1790 biskup Kindermann a navrhoval ve zvláštním pro memoria výboru zemskému podaném, ježto prý se proslýchá, že chtí stavové, aby školní kommissaři byli zrušeni a vnucený na ně náklad ročních 12.000 zl. zastaven, aby oněch 12.000 zl. užito bylo k lepší výživě učitelův a k povznesení chudých škol. Sněm návrh tento odkázal zemskému výboru, aby o něm podal zprávu. Již však 3 listopadu předčítal baron Mac Neven třetí spis stížností stavovských, ve kterémž bylo i žehráno do přetížení domestikálního fondu platem zbytečných školních kommissařův a žádáno za jejich zrušení. Nejvyšší purkrabí snažil se instituci zachrániti dovozuje, že náklad konali stavové ze svých přebytkův a přihlížeje k pamětnímu spisu biskupa Kindermanna. Ale po rázném odporu hraběte Bouquoie navrhl hrabě Štampach, aby podána byla králi prosba za zrušení školních kommissařů, kterýž návrh přijat většinou a s odůvodněním, že pro memoria biskupa Kindermanna mínění stavů změniti nemůže.[1])

Jednání sněmovní r. 1790 poskytuje řadu zajímavých půtek, jež vůdci stavů s nejvyšším purkrabím hrabětem Cavrianem sváděli. Nejvyšší purkrabí chtěl přidržovati jednání sněmovní v zúžené míře josefinských předpisův, ale stavové energicky hájili proti němu práva svého. Když sešel se 12 července 1790 sněm a nejvyšší purkrabí sněm krátkou řečí zahájiv, dal čísti svolávací reskript královský, žádal hrabě Künigl jménem „sta-

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 79.

vův", aby veškery předlohy výboru zemského za lepším poučením dvakráte byly čtěny, čemuž arcibiskup, kníže Colloredo a nejvyšší purkrabí „dosti prudce" odporovali. Zvláště nejvyšší purkrabí ostře namítal, že není stavů kromě právě shromážděných, a ředitelství sněmovní že nemůže si dáti od jednotlivců předpisovati. Künigl zůstal osamocen a návrh jeho téhož dne neprojednán. Ale v témž ještě sedění dotkl se nejvyšší purkrabí citelně i těch členů stavů, kteří ve příčině návrhu Küniglova dotud při něm stáli, neboť při jednání o tom mají-li stavové 244.000 zl. jako úlevy poddanské daně i na r. 1791 se podjati, dotazoval se, učiní-li tak a zdali by se zdráhali proti přijetí této částky, u dvora dříve se neotázavše, čímž nepřímo popíral práva stavů povolovati berně. Stavové právem kárali, že byla daň v úhrnu teprvé požadovaném ještě před povolením královských postulátů rozepsána, spatřujíce v tom porušení povolovacího svého práva skrze gubernium, načež Cavriani odpověděl, že prý by bylo stavům s pováženim, aby v této věci v nebezpečenství se vydávali. Ale právě tato hrozba minula se s účinkem, neboť stanovisko stavů bylo schváleno snesením téměř jednohlasným a při tom doloženo, že není třeba ani zvláštního oznámení ani dotazu. Za této nálady nejvyššímu purkrabí nepříznivé povstal před ukončením sedění Štěpán hrabě Wallis a navrhl, aby se četl zápisník sedění. Jakkoli to byla novota dotud neslýchaná a zřejmě na jednání národního shromáždění francouzského aneb anglického parlamentu upomínající, přece všichni přítomní souhlasili a ustanovili, aby se četl zápisník na počátku budoucí schůze.

Nejvyšší purkrabí utrpěl přijetím návrhu Wallisova neočekávanou porážku, již chtěl odčiniti v nejbližším sedění dne 13 července. Když před početím jednání měl býti čtěn dle přijatého návrhu Wallisova zápisník schůze předešlé, protestoval proti tomu nejvyšší purkrabí a nazval čtení zápisníku novotou, která prý projevuje přehnanou pečlivost stavů ba i urážlivou nedůvěru do předsedajícího. Taková slova nebyla po staletí ve sněmu slyšána i vzbudila pochopitelným způsobem tuhý odpor. Četní řečníci ujali se čtení zápisníku, dovozujíce potřebu jeho s věcného stanoviska, někteří však přímo již kritisovali jednání nejvyššího purkrabí, vyčítajíce mu, že vystoupil příkře proti návrhu Küniglovu, a kladouce váhu na okolnost, že se tak děje pro spolehlivost u mnohých úřadů. Nebylo nikoho tajno, že mnohými úřady těmi míněno gubernium, a tu shledáváme, že již mnozí stavové důraz kladli na právo sněmu, kontrolovati úřadování nejvyššího zemského úřadu. Hrabě Chotek a týž kníže Colloredo, který ještě v minulém sedění potíral návrh Küniglův, vystoupili na obranu návrhu Wallisova a dovozovali, že se v Dolních Rakousích ve zvláštní místnosti stavům po několik dnů podobné spisy k nahlédnutí vykládají. Když došlo k dotazu, schválila většina, aby napsán byl o snesených sněmovních zápisník, ten pak aby s počátku sedění nejblíže příštího byl předčítán, dle potřeby od osmi korrektorů po dvou z jednotlivých stavů volených opravován a předsedou podepsán. Hrabě Filip Clary navrhl ještě, aby byly prvopis a dva opisy opatřeny pečetí stavovskou, z opisů pak jeden aby byl odevzdán zemskému výboru, druhý do desk zemských.

Všechny předlohy měly býti ve čtverých opisích po tři, osm až i čtrnáct dnů dle významu svého ve třech komnatách hradu vyloženy pro vyšší stavy, na staroměstské radnici pro stav městský. Aby pak porážka nejvyššího purkrabí byla dovršena, odvolána všechna snesení sedění předešlého jako ukvapená s výslovným doložením, že se tak děje proto, aby bylo lze o nich jednati dle způsobů právě přijatých.[1]) Odtud dostalo se jednání sněmu českého správného zápisníku a tak podána možnost učiniti si obraz činnosti jeho.

Protivy mezi neoblíbeným předsedou a stavy srazily se v této příčině ještě častěji. Sotva že odhlasováno, aby o každém sedění sněmovním zdělán byl řádný zápisník, vznikl nový spor o opravu tohoto zápisníku. Ve sněmovním sedění dne 14 července předčítány byly zápisníky obou sedění ze dne 12 července i ze dne minulého, kteréž i schváleny. Tu vyvstal František hrabě Chotek a přál si o zápisníku ze dne 13 července dvojí hlasování i navrhoval změnu snesení v jedné příčině. Tu se mínění stavů rozcházela. Jedni přestávali na řádném zápisníku, druzí ukazovali na anglický bill, který třikráte musí býti čtěn, než jest většinou odhlasován. Hrabě Lažanský srovnával stavy s politickým úřadem kollegialním, v němž po odhlasování volno měniti z přesvědčení náhled svůj, Filip hrabě Clary snažně ukazoval na následky, když váží se stavové snesením ukvapeným, jehož již není lze odčiniti, hrabě O'Kelly prohodil, že bývá dobře nad věcí ještě se vyspati. Proti těmto vývodům

---

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 1—11.

ozval se tuhý odpor nejvyššího purkrabí a členů jemu blízkých. Nejvyšší purkrabí prohlašoval, že by možnost měniti snesení již učiněná otevřela dvéře piklům, nepřítomní členové mohli by si právem stěžovati, že se zvrací věci za přítomnosti a spoluúčastenství jejich usnesené, změnám že by nebylo konce, když by při čtení změněného zápisníku ještě jednou mělo se díti hlasování, konečně mínil, že sluší se shromáždění spíše srovnávati s kollegialním sborem soudním, ježto v něm dle okolností jedná se i o blaho poddaných a de meo et tuo. Příkrá tato slova vyvolala odvetu navrhovatele, kterýž prohlásil, že obavu před pikly vyvažuje prospěch z navrhované novoty plynoucí, vůbec pak že obava podobná není proti vážnému a úctyhodnému sboru stavův odůvodněna. Téhož náhledu byl i kníže Schwarzenberg, jakkoli jindy spíše se snášel s názory nejvyššího purkrabí. Filip hrabě Clary hájil prostředkující stanovisko, že věc dvakráte projednanou není lze v témž sněmu změniti. Hrabě Lažanský vyvracel náhled nejvyššího purkrabí o podobnosti sněmu se sborem soudním, v němž se jedná de meo et tuo, ježto ve sněmu majitelé statků zastupují nepřímo i své poddané. Snesením nebyl sice návrh Chotkův v plném znění přijat, nebylo však ani schváleno stanovisko nejvyššího purkrabí, nýbrž ustanoveno, že nález není lze změniti, shoduje-li se přesně se snesením většinou učiněným, leč by vyhledávaly změny nové poměry, stavové že však nejsou povinni usnášeti se v jediném a témž sedění o věci důležité.[1]) Tím vzata nejvyššímu purkrabí z ruky

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 13—16. — Protokol sněmovní ze dne 14 červ. 1790.

veliká moc, neboť dříve řídě sám jediný sněm i pořad jednání jeho, mohl dle počtu a osobností přítomných předložiti k jednání a odhlasování návrhy, které by za jiného složení sněmu potkaly se s odporem.

Hrabě Cavriani nevynikal zvláštním politickým taktem. Vyvolávalť v byrokratické své ztrnulosti otázky, které pravidelně končily novou porážkou. Hned po odhlasování, že za změněných poměrů přípustna jest změna snesení již učiněného, tázal se nejvyšší purkrabí po přání prý některých stavů, mají-li býti tištěny návrhy výboru a snesení sněmovní, dříve než královským stvrzením stala se zákonně závaznými; také tázal se, mají-li býti pozvání ku každému sedění, jako jinde jest obyčejem, s určením dne sedění a pořadu jednání zavedena. Návrh tento opět obmezoval moc předsedovu, ježto předpokládal nezměnitelný pořad jednání. Bylo s podivením, že návrh tento potkal se na mnohých stranách s odporem velice tuhým; nebyla zajisté ještě půda připravena pro veřejnost jednání sněmovních. Velmi prudce vyslovil se proti němu hrabě F. A. z Kolovrat, při jiných příležitostech přední řečník stavovské opposice. On byl proti všemu tisku a označoval spisovatelskou a novinářskou kritiku za nezbytný a na výsost nepříjemný jeho důsledek. Jedni jemu přisvědčovali a někteří namítali obavu, že by tak stížnosti stavů spíše pronikaly do veřejnosti než ku trůnu královskému, ano velmistr křižovníků tvrdil, že by si stavové přijetím návrhu toliko hanbu a výsměch utržili. Jiní byli proti tisku z toho důvodu, že prý návrhy výboru a snesení sněmovní ještě neztvrzená jakožto pouhé zprávy nezasluhují, aby byly potom-

stvu uchovány. Než i menšina, k níž náleželi hlavně členové opposice, hájila energicky připustnost tisku, spatřujíc v ní povzbuzení k velikým činům a záštitu občanské svobody. Ano hrabě O'Kelly přál si, aby zasedal sněm při otevřených dveřích, a Josef hrabě Černín dokonce navrhoval, aby vydávány byly pravidelné sněmovní noviny, generálnímu velmistru křižovníků Suchánkovi pak odpovídáno, že bohudík pominul již čas, za něhož hluboce pokoření stavové hráli úlohu smutnému svému postavení přiměřenou. Mnozí chtěli, aby se snesení tiskla toliko pro členy sněmů, konečně ale zvítězil dávný zvyk a zamítnut návrh, aby snesení byla tištěna. Za to přijat návrh biskupa litoměřického, aby byla snesení tištěna na konci zasedání sněmovního, místo pozvánek pak měl praesident oznámiti na konci sedění pořad jednání v sedění nejblíže příštím.[1])

Napjetí mezi nejvyšším purkrabím a stavovskou opposicí tak přibývalo, že z pravidla odmítány návrhy, které nejvyšší purkrabí podával anebo za které se přimlouval. Když v Králové Hradci uprázdnilo se místo stavovského berního kontrolora, ucházeli se o ně bývalý zeměpanský berní a bývalý důstojník de Joanelli. Nejvyšší purkrabí podle dvorské instrukce, která si přála, aby bývalí berní ustanoveni byli ve službách stavovských anebo městských, byl pro berního, stavové ale zvolili důstojníka.[2]) Když vinná přirážka dvorním dekretem ze dne 9 května 1790[3])

---

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 16—19.

[2]) Tamže, 20.

[3]) Sammlung der Gesetze... Leopold des II, I, 223.

opět za stavovský důchod byla prohlášena, měla býti v sedění dne 14 července 1790 vykonána volba placeného administrátora. Nejvyšší purkrabí přimlouval se vřele za dosavádního zeměpanského administrátora guberniálního radu barona La Motte, z prostředka stavů navrhován ale guberniální rada a stavovský repraesentant baron Mac Neven, jeden z předních vůdcův opposice. Před volbou Mac Neven odcházel ze síně, ale hlasité přivolávání a potlesk svědčily o oblibě odcházejícího u stavů. Při hlasování veliká většina prohlašovala se pro něho. Když čítáno bylo pro Mac Nevena již 22 hlasů, jal se hrabě Cavriani opět hájiti svého kandidáta, přes to však Mac Neven zvolen.[1]) Opětovaná žádost barona La Motte s pouhým odkazem na volbu Mac Nevenova zamítnuta.

K ostrému sporu mezi nejvyšším purkrabím a stavy podala podnět i debata o povaze poselství stavovského zástupce u dvora hraběte Harracha. V sedění dne 30 října 1790 čten zápisník sedění ze dne 27 října a když předčítán návrh výboru zemského aby hraběti Harrachovi vysloveny byly díky stavův a jeho dosavádní plná moc aby byla prodloužena, kárali hrabě Canal a baron Henniger některé výrazy ze kterých by bylo lze si vyložiti, že jest hrabě Harrach ustanoven stálým zástupcem stavovských zájmův u dvora. Výtky tyto přišly velice vhod nejvyššímu purkrabí, který sice nenamítal proti vyslo-

---

[1]) Tamže, 21—23. Smýšlení stavů ve příčině té ostře jest osvětleno snesením, jež zní dle protokolu: „Da der K. Gub. Rath und ständische Repraesentant Freiherr von Makneven denen Herrn Ständen viele wichtige und erspriessliche Dienste unverändert leistet und sich dadurch vorzüglich verdienstlich gemacht,“ . . .

vení díkův, ale propověděl, že snesli se stavové v minulém sedění o této věci, nevědouce snad, že již dvorským dekretem ze dne 30 srpna byla vyřízena. Po té přečetl reskript dvorské kanceláře ze dne 2 září t. r. a pokládal tím prosby stavů za vyřízeny, další služby hraběte Harracha za nepotřebné a příslušné snesení za bezpředmětné. Výklad tento potkal se s ostrou kritikou opposice a debatta o této věci vzniklá skončila úplnou porážkou nejvyššího purkrabí. Hrabě Bouquoi nechtěl doznávati, že by za nepřítomnosti královy byl reskript dvorské kanceláře s to, aby vyřídil prosební spis králi přímo předložený. Vročení řečeného reskriptu ukazuje, že nebyl vydán po rozkaze králově a v následcích audience, při níž hrabě Harrach pamětní spis stavů předložil a nejmilostivější připověď panovníkovu obdržel, král že by byl zajisté netoliko snažných proseb hraběte Harracha proti znění tohoto reskriptu vyslyšel, nýbrž i po jistou míru tyto spravedlivými býti shledal. Nejvyšší purkrabí namítal, že by bylo slušnějším, aby poslání Harrachovo bylo svěřeno zvolenému již deputovanému stavů Leopoldu hraběti Clary, praesidentu nejvyššího soudu, Bouquoi ale odpověděl, že ani Harrach ani Clary nejsou stále voleni, Clary pak že má úkol jiný než pečovati o vyřízení prosebního spisu stavů, že by bylo nevděkem ano zřejmou škodou plnou moc hraběti Harrachovi odnímati. Když došlo k hlasování, snesen dík stavů hraběti Harrachovi jednomyslně.[1])

Když v sedění sněmovním dne 3 listopadu 1790 předčítán byl dvorní dekret, kte-

[1]) Protokol sněmovní. — Diarium des Grafen Franz Sternberg, 51—54.

stavův, aby nejvyššímu purkrabí ponecháno bylo opět užívání purkrabských statků dotud inkamerovaných, při čemž nejvyšší purkrabí a baron Mac Neven podávali potřebná vysvětlení. Bylo shledáno, že za státní administrace výnos statků těchto povážlivě klesl, a všichni přítomní s prosbou souhlasili. Hrabě Štampach doplnil ji ještě prosbou, aby i statky nejvyššího komorníka byly ze správy státní administrace vyňaty a užívání nejvyššího komorníka ponechány. Jednaloť se právě o pronájem komornického dvora v Dehnicích, který byl již novinami rozepsán, a proto upozorňoval hrabě Štampach, že by mělo býti gubernium požádáno, aby pronájem byl odvolán. Nejvyšší purkrabí hr. Cavriani prohlásil, že prý jest již pozdě, dvůr prý žádá, aby stavové právo své k řečeným statkům prokázali. Stanovisko toto potírali baron Mac Neven a hrabata Štampach i F. A. Kolovrat, hrabě Hartmann navrhoval ale jakožto prostřední cestu, aby stavové zatím sami Dehnice najali. Proti tomu vyslovil se svobodný pán Hennet, který namítal, že nemá dehnický dvůr robotníků, pročež že může býti najat toliko sousedem; dříve býval obyčejně nájemcem probošt svatovítský, držitel statku dehnického. Sněm se snesl o statcích nejvyššího purkrabí dle návrhů výboru zemského, o dehnickém pak dvoře aby byla další prosba dvoru podána.[1]) V sedění sněmovním dne 11 května 1791 předčítán dv. dekret ze dne 21 ledna t. r., jímž pronájem dvora svatovítské kapitule byl až do konečného rozhodnutí císařského zastaven. Mezitím však 7 května

---

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 79—84.

1791 nařídil císař, aby byl dvůr dehnický, kapitule prodaný, jí odevzdán, čímž věc skoncována. Sněm přestal na prosté polemice proti komorní prokuratuře, která dovozovala, že stavové nemají pro vlastnictví Dehnic právních dokladův.[1])

## Jednání o věcech robotních a urbariálních.

Ale vládními opatřeními a odporem stavů nebyly zažehnány snahy poddaného lidu po zlepšení jeho poměrův. Otázka nové berní soustavy, která by přinesla lidu hmotnou úlevu a pojala do sebe i reluici roboty, byla nadále ve sněmích a ve vládních kruzích projednávána, což nezůstalo lidu utajeno, ano podnítilo i další snahy jeho. Byla to již zřejmě pronášená tužba, aby zástupci poddaného lidu byli připuštěni mezi stavy do sněmů zemských. Prvý krok učinili ve příčině té poddaní štyrští, kteří ku konci r. 1791 vypravili k císaři deputaci s prosbou, aby bylo jim dovoleno voliti určitý počet zástupců na sněm zemský. Císař přijal deputaci vlídně a slíbil prosbu její vzíti v bedlivou úvahu. Zpráva o tom roznesla se po všech Dědičných Státech a byla příčinou, že lid oddával se nejsmělejším nadějím, zvláště v Čechách, kdež s počátku r. 1792 v některých krajích poddanští zástupci zvoleni a do Prahy posláni, aby se súčastnili jednání sněmovních. Bylo prý potřebí veliké výmluvnosti, aby lid o pravém stavu věcí byl poučen.[2])

[1]) Protokol sněmovní ze dne 17 ledna 1792.
[2]) Tak psáno z Vídně 13 února 1792 do hamburského Politisches Journal 1792, 222.

Předním ostnem, který podnítil opposici stavů českých, byly novoty berní i urbariální. Různé pamětní spisy, jichž svým místem dotčeno (IX, 34), ukazují jasně, že v té příčině nebylo mezi stavy rozdílu. Obecně pokládány byly zrušení roboty a náhrada její platem za poškození majetku vrchnostenského a se stanoviska národohospodářského těžko jest názoru tomu odpírati; byloť potřebí přechodní doby, aby rolník naučil se samostatně na statku svém hospodařiti, čehož josefinská soustava nedbala. Ohlasem toho jsou stížnosti, ve sněmu přednášené.

Stavové těžce nesli, že poddaný lid neměl se ku konání úvazkových povinností týmž způsobem jako před r. 1789, a obviňovali krajské úřady, že lid v neochotě jeho podporují. Dlužno však na mysli míti i neutěšené hospodářské poměry, které se v prvé polovici r. 1790 ještě přiostřily. Dlouho již trvající válka turecká byla pohltila veškery zásoby obilné a počátkem měsíce dubna 1790 nastalo takové sucho, že nebylo pamětníka. Po celý duben a květen nepršelo, takže místy i větší řeky vysýchaly a ze sucha vznikaly nedostatek obilí a drahota. Bylo potřebí energických opatření, aby neopakovaly se hrůzy roku 1771 a 1772. Zemská správa také se jich podjímala, berouc dle královského nařízení obilí z vojenských zásobáren a dadouc péci chléb kommissní, který se lidu za určitých hodin a pevné ceny ve všech třech městech Pražských veřejně prodával. Jiným[1]) opatřením ukládáno vrchnostem, aby poddaným zrno k osevu potřebné zapůjčovaly.

26 července 1790 povstal Frant. Ant. Novohradský hrabě z Kolovrat a před-

[1]) Rulík, Kal. hist. I, 119.

čítal výnos krajského úřadu plzeňského ve příčině reluičního jednání na panství šťáhlavském (IX, 60). Podobnou stížnost přednesl Prokop hrabě Hartmann do událostí na svém panství sukohradském (IX, 60). Sněm snesl se velmi ostrými výrazy proti jednání úřadů, že jednají proti dvorskému patentu ze dne 9 května, právo vrchností na robotu uznávajícímu, ježto vkládají se do jednání, jež se pouze vrchností a poddaných týče, a tím poddané k mylnému domnění přivádějí, že mohou voliti mezi prací a náhradou, čímž tito k odporu se pobízejí. Proto sneseno požádati gubernium, aby plzeňský kr. úřad byl vyzván předložiti průvody k nařízení úřadu šťáhlavskému danému, zejména žádost, již snad poddaní předložili, aby tak byl pohnán týž krajský úřad k zodpovědnosti ve příčině mylného výkladu dv. rozkazu ze dne 12 července a aby všem krajským úřadům bylo zakázáno libovolně vměšovati se do jednání mezi vrchnostmi a poddanými, královské pak rozkazy a cirkuláře guberniální aby zasílány byly krajským úřadům v hojnějším počtu exemplářů příčinou podělení všech vrchnostenských úřadů. Rovněž měl býti pohnán krajský úřad litoměřický k zodpovědnosti, ježto nedovoleně vkládal se do práv vrchnostenských a odepřel assistenci žádanou.[1])

Události v kraji čáslavském (IX, 59) byly příčinou, že stížností stavovských přibývalo a že o nich opět bylo ve sněmu jednáno. Gubernium bylo sice poměry donuceno k obecnému nařízení krajským úřadům, aby

---

[1]) Protokol sněm. zasedání ze dne 26 července 1790 v král. českém archivu zemském.

poddané k plnění úvazků přidržovaly, ale ve skutečnosti ani gubernium ani krajské úřady nařízením tím se neřídily.

V zasedání sněmu dne 25 srpna 1790 nejvyšší purkrabí zprávu gubernia předkládaje, vyzýval stavy, aby pomýšleli o prostředcích, kterak by bylo lze nepříjemných následků podobných případů se vyvarovati. Sněm o věci pojednal, nepřistoupil však k jádru jejímu, nýbrž v sedění svém přestával na formální výtce gubernii, že nepředložilo zpráv původních ani protokolův a tím že snad zaviněn již u věci povážlivý průtah.[1])

Odporem poddaných, zvláště na panství šťáhlavském, byla konečně donucena vláda k jednání rozhodnějšímu. Proto dvorská kancelář uložila gubernii, aby důtka plzeňskému krajskému úřadu ve příčině věcí šťáhlavských byla sněmu oznámena, což se i v sedění dne 10 listopadu 1790[2]) stalo.

V sedění sněmovním dne 27 října 1790 podal výbor zemský zprávu o dotazích a pochybnostech ve příčině emfyteutů, načež snesl se sněm po návrhu jeho, že zůstávají emfyteutům samozřejmě jen povinnosti s dědičným pronájmem přejaté.[3])

Opposiční stanovisko stavů vyloženo v prvém hlavním spise stavovských stížností. Tam praví se jako v odpověď na dotaz královský, že se mnozí ze stavů za velikých obětí s poddanými svými srovnali, ano byli by tak učinili ještě mnozí jiní, ale vadila v té příčině opatření politických úřadů, královským nařízením odpo-

---

[1]) Protokol sněmu ze dne 25 srpna 1790. Diarium des Grafen Franz Sternberg, 33—35.

[2]) Tamže 103.

[3]) Tamže, 46 sld.

rující, neboť prý často jednotlivé případy stávají se základem všeobecných opatření, čímž poddaní uváděni jsou ve zmatek myslíce, že královská nařízení přejí více poddaným než vrchnostem. Král prý prohlásil svým patentem, že přeje si peněžní reluice roboty jen tam, kde možnou se jeví, stavové však vidí se povinny vysloviti se proti peněžní reluici vůbec a sice z dobrých důvodů. Poddaní ovšem jsou pro peněžní reluici, ježto doufají, že se i této povinnosti zbaví, když nebudou s to, aby platili, při tom ale uvážiti dlužno, že není jim věc jasna, ježto jsou uvedeni v omyl tolikerými příkazy urbárními, od několika let se křižujícími, a bezpodstatnými nadějemi, kteréž v nich budí státní zřízenci, na zachování vrchností nehrubě pomýšlející. Příklad, kam vedou následky peněžní reluice, vidí se na státních statcích po všem království. Jednostranný tento postup byl by dle přesvědčení stavů ztrátou pracovitosti, ježto by peněžní reluice dílem práce nenahrazovala, dílem venkovan od dětství práci navyklý, jemuž přece přiměřenějším a snazším jest výkon robotních prací než stále trvající placení, nabude ve všech místech, kde nechce nebo nemůže vedlejším výdělkem se obírati, vítané příležitosti, aby těžko získaný peníz a drahý čas nečinně utrácel způsobem svému určení nevhodným. Tak rozmohly by se lenivost i zahálka s hýřením, nepokoji a výtržnostmi. Konečně choval by poddaný, prost jsa prací robotních, méně dobytka tažného, z čehož by státu škoda vycházela, neboť za dob válečných nebylo by ani dosti přípřeží ani masa. Stavové tudíž žádali, aby srovnání robotních úvazků po právu jim samým toliko bylo zůstaveno.

Jiná otázka, jejíž jednostranné řešení stavové za poškozování svých práv pokládali, týkala se volné těžby podzemních plodin, zvláště kamenného uhlí i jiných nerostů „méně cenných“, t. j. dříve nezužitkovaných. Josefinská nařízení dovolovala vůbec volnou těžbu, ale stavové spatřovali v nich porušení Svatováclavské smlouvy a žádali, aby byli poddaní povinni povolení k těžbě od vrchností se dožadovati a teprvé, kdyby tyto žádost odmítly, ku krajskému úřadu se obraceti. Sněm zemský snesl se 10 listopadu 1790, aby i vrchnosti i poddaní měli v případech podobných právo žaloby u krajského úřadu.[1])

Když nařizováno vrchnostem, aby půjčovaly poddaným obilí k setbě, vznikl ve sněmu odpor nový, zejména po prohlášení cirkuláře krajského úřadu boleslavského. Odpor ten stal se i předmětem sněmovního jednání v zasedání 20 listopadu 1790. Dotýkaje se příslušné zprávy zemského výboru, doznal sám nejvyšší purkrabí, že jediným vodítkem může býti znění dvorního dekretu, jemuž však nedostává se tonu určitě rozkazovacího. Ne vrchnostem, nýbrž toliko gubernii a krajským úřadům ukládá prý se záruka, že poddanské pozemky budou osety. V živé rozpravě, která se o věci této rozpředla, stěžoval si hrabě Trautmannsdorf, že boleslavský krajský úřad svalil s beder svých záruku na vrchnosti, kníže z Lobkovic pak prohlásil, že dal si předložiti veškera nařízení rokem 1781 počínajíc, v těch však že nikde nemluví se o záruce vrchností a o jejich povinnosti obilí poddaným půjčovati. Krajský úřad boleslavský tudíž o své vůli ve dvojím

[1]) Tamže, 112.

směru rozšířil znění dvorního dekretu: nařizováním vrchnostenské záruky a ukládáním povinnosti, aby vrchnosti poddaným obilí půjčovaly. Hrabě F. A. Novohradský z Kolovrat shledával, že by za takových poměrů poddaní byli sváděni k bezstarostnosti, že by po žních všechno sklizené obilí draho prodávali, k setbě pak potřebného zrna neměli. Rozkazy podobné jsou prý následkem volnosti, krajským úřadům ve vykládání nařízení propuštěné, odkudž vzniká, že nařízení jednotlivých krajských úřadů si odporují; cirkulář krajského úřadu kouřimského zněl ku př. podstatně jinak. Proto žádal řečník, aby zodpovídaly se krajské úřady, jichž se týče. Ještě ostřeji kritisoval jednání úřadů hrabě Bouquoi, poháněje k zodpovědnosti samo gubernium, ve věci však navrhoval, aby zřizovala se skladiště obilní po příkladu pruském, která by v době potřeby lid zrnem k setí zakládala. Zvláště však příkře promlouval hrabě Štampach, klada důraz na potřebu, aby krajským úřadům byla vštípena úcta k majetku s poučením, že opatření jejich mají přestávati na zjisťování přebytkův a nedostatkův v různých končinách, zprávu o tom podávati a prostředky nutné navrhovati.[1])

V sedění sněmovním dne 29 ledna 1791 předčítáno guberniální objasnění této věci, v němž stručně prohlášeno, že řečené krajské úřady řídily se císařskými nařízeními ze dne 19 a 28 března 1788. Různosti v provádění, jež u obou krajských úřadů byla zjistěna, gubernium se vůbec nedoteklo. Sněm odpověděl obrněným snesením, že jej objasnění neuspokojuje a že by výklad, jaký uváděným

[1]) Tamže, 126—130.

císařským nařízením se dává, byl porušením vlastnického práva vrchností, čímž by přehmatům úřadů proti vrchnostenskému majetku byly dvéře do kořán otevřeny. Sněm tudíž vyzval gubernium, aby podalo císaři prosbu za zmírnění obou nařízení v zemi pak aby se prohlásilo, že jsou vrchnosti tam, kde jest toho skutečná a prokázaná potřeba, ochotny poddaným zrno k setí zapůjčovati.

Návrh hraběte Bouquoi na zřízení zeměpanských skladišť obilních byl projednán v zasedání sněmovním dne 27 listopadu 1790. Zemský výbor, jemuž byl předložen, navrhoval, aby byla cena jednotlivých druhův obilních dle vyšetřeného desítiletého průměru stanovena, za cenu tuto aby se kupovalo obilí, kolik by se ho vůbec nabízelo, načež aby s přirážkou jedné třetiny bylo prodáváno. Návrh ten přijat,[1]) ale nebyl proveden. Úlohu skladišť ve smyslu návrhu Bouquoiova plnily kontribučenské sýpky a pátověrtelní pokladny.

V sedění svém dne 27 listopadu 1790 zaujal sněm i stanovisko k otázce sedlské posloupnosti, již vyvolal příslušný dekret dvorní. Když byli ve příčině té dotázáni stavové horno- i dolnorakouští, jimiž byla úprava posloupnosti sedlské již provedena, navrhl výbor zemský, aby příslušný patent josefinský byl zrušen, nadále aby místo mladšího syna byl dědicem syn starší. Sedlákům mělo býti zakázáno držeti po dvou živnostech anebo kouskovati živnost zděděnou. Tento návrh čelící proti osobní svobodě sedlákově zmírněn byl snesením sněmovním, které dovolovalo sedláku druhou živnost děditi nebo koupiti, ale ukládalo povinnost, aby posledním po-

[1]) Protokol sedění sněmovního dne 29 ledna 1791.

řízením svým živnosti obě rozdělil synům. Nejvyšší purkrabí navrhl dodatek, aby nebyly děleny živnosti v podíly menší čtyřiceti korců. Kanovník Varlejch z Bubna poukazoval k neblahým následkům, jež přivodilo nedávné rozkouskování dvorů na statcích komorních, načež sneseno, aby nebylo lze děliti živnost bez vrchnostenského svolení.[1]) Zásada, že není lze děliti živnost pod úměru čtyřiceti korců, zůstala v platnosti až do let šedesátých XIX století.

S otázkou robotní souvisel i nový způsob berniční, jehož stavové se dovolávali. Prozatím bylo potřebí starý způsob přispůsobiti změněným poměrům, zejména dbáti toho, aby při rozvrhu berně nebylo poddaným přitěžováno; proto stavové projevili ochotu přejíti pro r. 1790 za ulehčením poddaným 244.000 zl., t. j. dvanáctý díl vší poddanské daně, dle návrhu, kterýž ve Vídni již hrabě Bouquoi smluvil (IX, 45), pro další pak doby po 153.000 zl. ročně. Ježto však dle zprávy krajských úřadů lid s královským patentem o berních nebyl spokojen, zavazovali se stavové k větší povinnosti 244.000 zl. i pro r. 1791, vymiňujíce si ovšem, aby nebyla částka tato pokládána za příslušenství k obvyklé králem vyžadované dani, nýbrž za dobrovolný dar (donum mere gratuitum), a žádali, aby okolnost tato zvláštním reversem královským byla osvědčena.

Ve příčině však způsobu berničního v budoucnosti nepodávali stavové návrhů novým náhledům přispůsobených, nýbrž přestávali na bezpodstatné celkem modifikaci způsobu

---

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 148—157.

staršího. Pravíť v řečeném již prvém spise svých stížností, že vědí, že přes ochotu stavů poddaní nebudou spokojeni, poněvadž příčina stesků nespočívá tak v přetížení země o počet 11.200 osedlých, kteréž jest nabízenými 153.000 zl. ročně vyrovnáno, nýbrž ve všeobecných poměrech hospodářských. Oněch 11.200 osedlých nad zákonný počet pokládali ovšem stavové za břímě vnucené, odporující všem výpočtům výnosů, čímž daní povinným statkům uloženo, aby platily po 60 zl. ne jako dříve ze 180 zl., nýbrž již ze 142 zl., tedy místo jedné třetiny téměř pět dvanáctin. Následkem toho platila země celá ročně o 570.000 zl. více a za 43 let zmenšilo se kmenové její jmění o 28,960.000. Žádali tudíž stavové, aby početím vojenského roku 1792 přespočet osedlých byl odepsán, i dokazovali, že ještě potom bude království české platiti více než jiné země. Dělitel osedlosti měl býti opět zvýšen na 180 zl.

Tyto žádosti stavů došly uznání. Dvůr svolil ku snížení počtu osedlých na dřívější míru a vzdal se po tři léta i pivního tácu.[1]) Za to ale v platnosti zůstala válečná daň již předepsaná, mimořádná pak pivní daň, daň z dluhů, masný krejcar a daň z dobytka prozatím měly býti dále na účet králův vybírány, dokud by nenastala přiměřená úprava všech těchto tížících nepřímých dávek. Poněvadž lid poddaný největší měrou přispíval k dani řádné, dostalo tím se mu značné úlevy. Vzhledem k mimořádným potřebám, jichž hrozící válka s Francií vyhledávaly, svolil sněm v sedění svém dne 9 ledna 1792, aby částka 244.000 zl. i pro válečný rok 1792

[1]) Protokol sněmovní ze dne 9 ledna 1792.

byla stavy uhrazena a sice aby byla odepsána z ordinaria a připsána k extraordinarii.

Za takých poměrův ovšem uvázla snaha vlády, aby úvazkové povinnosti lidu poddaného k vrchnostem byly slušným pro obě strany spůsobem vyřízeny. Leopold II neshledával dobu svou příhodnu k zásadnému vyřízení této otázky a spokojil se, kde vrchnosti s poddanými samy se dohodly. Než odpor poddaných, kde nebylo lze s vrchnostmi se dobrovolně smluviti, vyžadoval zakročení auktority státní a tu oblíbeným bylo pokutováním odváděti původce odporu k vojsku. Vláda pokuty té nechtěla nadužívati, přihlížejíc k neblahým následkům hospodářským.

Ve sněmu počalo jednání o královském patentu dne 13 července. Mnozí členové stavů stěžovali si do poddaných, že zdráhají se i konati služby robotní i dáti reluiční náhradu, následkem čehož prý hospodářství v rozsáhlých krajích hyne a obecná nouze hrozí. Sněm stížnost uvážil a snesl se na vyzvání ku gubernii, aby okružníkem česky i německy sepsaným poddaní na povinnost svou byli upozorněni, spolu aby jim bylo prohlášeno, že závisí na milosti vrchností, chtějí-li připustiti za služby robotní náhradu peněžitou. Krajským úřadům mělo gubernium dále uložiti, aby donucovacích prostředků s důrazem užívaly, podle potřeby aby i vojsko přivolávaly, kde by vrchnostenské úřady toho vyhledávaly. V sedění dne 14 července ještě připojeno vyzvání skrze biskupy k farářům, aby lidu povinnosti křesťanské k rozkazům vrchností připomínaly. Charakteristickým jest požadavek stavův, aby úřední vyhlášky psány byly češtinou lidu srozumi-

telnou, ježto překladatelé mnohdy i smysl německého prvopisu nesprávně podali; z té příčiny žádáno, aby revise českých textů byla svěřena baronu Mac Nevenu, češtiny výborně znalému.[1]) V témž sedění obíral se sněm příslušnými stížnostmi i usneseno, aby bylo gubernium na kárané poměry důtklivou notou upozorněno s výslovným podotčením, že třeba jest krajským úřadům uložiti, aby královské rozkazy bez ostýchavosti prováděly, dle potřeby i prostředky donucovacími, zvláště prý prostředkem nejpůsobivějším, totiž odvodem k vojsku. Notu tuto měl výbor zemský dle téhož snesení se žádostí doprovázející i králi předložiti.[2]) Proto gubernium předložilo příslušný královský reskript v sedění dne 27 října 1790 stavům spolu s královským rozkazem, aby odvedení, kteří jsou majiteli živností a vzbuzují naději v polepšení, byli znenáhla propouštěni, ovšem s vážným napomenutím a s důraznou pohrůžkou, by opakovalo se pobuřující jednání jejich. Výron královské milosti však všech stavů neuspokojil; vyvstalť hrabě Fr. Ant. Novohradský z Kolovrat a žádal, aby netoliko lidem těmto nýbrž i obcím, z nichž pocházejí, kommissaři krajskými oznámena byla příčina, proč byli na milost vzati; tak prý lze možné podvody předejíti.[3])

Stavové v sedění sněmu dne 13 července trpce vytýkali gubernii a krajským úřadům, že chovají se u věci vlažně, a ve snesení sněmovním žádáno, aby gubernium s důra-

---

[1]) Protokol sedění dne 13 a 14 července 1790 v král. českém archivu zemském.

[2]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 12—13.

[3]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 43.

zem přidrželo krajské úřady, jimž prý „buď odvahy buď dobré vůle se nedostává“, k užívání nařízených prostředků donucovacích.[1])

Zemský výbor předložil zprávu o věci této dne 27 října 1790 zemskému sněmu a tu rozpředla se živá debatta. Mnozí členové panského stavu uváděli příklady podobných přání svých poddaných, vycházejících prý ze zištnosti, která maří téměř všude dobře míněné návrhy na srovnání, ježto bohatší sedlák zdráhá se na se vzíti část břemen chudšího svého souseda. Jen na nemnohých místech bylo lze při smluvách reluičních přihlížeti ku skutečnému majetku poddaných.

Nejvyšší purkrabí varoval stavy před zaujetím stanoviska proti lidu příkrého, a tvrdil, že poddaní nebudou uspokojeni, vrchnosti pak že nebudou chráněny před nuceným srovnáváním, jež by snad někdy dvůr s neprospěchem stavů způsobem zákonem předepsaným nařídil; proto radil, aby stavové sami na cesty a prostředky pomýšleli, kterak žádoucího srovnání znenáhla dosíci. Hrabě Künigl tvrdil, že jsou dle zprávy mnohých členů stavů dosavádní prostředky k trvalému srovnávání poměrů mezi vrchnostmi a poddanými nedostatečny, ba přisvědčil i, že umlkl nářek nespravedlivosti, když shledalo se, že dostalo se poddaným úlevy v úvazcích, ježto k urbariální opravě z r. 1775 nevhodně za základ vzat rozvrh daní z r. 1773. Ovšem nebylo lze zabrániti při jednání, při němž tak často libovůle rozhodovala, aby nedostalo se bohatšímu poddanému proti chudšímu výhod nepoměrných, chudšímu však snížená

---

[1]) Protokol sněmovní v král. českém zemském archivu.

robota prý ještě byla dobrodiním; nad to byla chudším povolena dvouletá lhůta, aby buď dobrodiní tohoto doznali aneb stížnost podali, jíž by bylo lze vyhověti. Hrabě Fr. Ant. Novohradský z Kolovrat opakoval vývody o věci této již pronesené, tolikéž hrabě Frt. Chotek, kterýž však nad to si přál, aby byly požadavky libereckých poddaných hraběti Clamu z Gallasa (IX, 58) oznámeny, ježto by snad byl hrabě ochoten ve příčině té poddaným slušné výhody učiniti. Náhled ten však nedošel souhlasu a mnozí vytýkali, zejména hrabě Sweerts, že by jednostranné jednání na úkor vrchností bylo nespravedlivo. Hrabě Hartmann z Klarštejna navrhoval, aby stavové prohlásili, že shledávají dosavádní poměr poddanských úvazků nevhodným a že jsou ochotnými poměry poddaných pokud lze zlepšiti, dostane-li se jim ubezpečení, že nebudou ošáleni, jakož i potřebného času. S návrhem tímto nikdo nesouhlasil a po přímluvách hraběte O'Kelly, který varoval před marnou snahou po rovnosti a prohlašoval navrhovatele rovnosti za původce největšího zla obojího právě uplynulého kralování, přijat návrh zemského výboru.[1])

Patentem ze dne 26 května 1791[2]) upravil Leopold II selskou posloupnost v království českém, čímž zrušena příslušná nařízení Josefa II ze dne 2 dubna 1787, 5 listopádu 1787, 16 května, 22 září a 30 října 1788, 25 června 1789 a 18 února 1790. Základem selské posloupnosti učiněno obecné právo dě-

---

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 47—51.

[2]) Prager Staats- und gelehrte Nachrichten 1791, čís. 29.

dické, žádný rolník neměl ale nadále míti dvou sedlských živností, ten pak, kdož dotud měl dvě nebo více živností takových, mohl je sice do smrti své podržeti, potom ale měly býti mezi dědice rozděleny. Proto držitel dosavádní nebyl oprávněn pozemky k jedné živnosti náležité k jiné přidělovati a byl spolu povinen dbáti nad dobrým stavem budov hospodářských. Dědicové byli oprávněni statek příliš veliký děliti anebo pozemky příliš vzdálené odprodati, ale tak, aby při sedlské živnosti v kraji rovném alespoň 40 měřic zbylo. Kde by méně zbývalo, dovoleno majiteli sice odprodati vzdálené pozemky, než s podmínkou, že získá ať již jakkoli, trhem, směnou anebo jiným spůsobem, tolikéž pozemků bližších a je k živnosti své připojí. Nastupuje-li zákonné právo dědické, dědí nejprvé nejstarší syn, ač-li neučinil již otec jiné pořízení, by však vrchnost proti němu namítala, druhý syn, by nebylo synů, nejstarší dcera.

Pronikavého významu byl i dvorní dekret ze dne 28 října 1791, v království českém 1 prosince t. r. prohlášený. Jím omezeno trvale dosavádní vrchnostenské právo zhostu a tělesné pokuty. Bez svolení krajského úřadu zapovídalo se vrchnostem poddaných trestati holí, ve příčině pak zhostu poddaných, kteří se zakoupili, ustanoveno, že dlužno jim vyplatiti cenu za statek po srážce zeměpanských a vrchnostenských povinností. Byl-li poddaný odsouzen pro zločin hrdelní, příslušel statek jeho rodině.[1])

Vděčně přijali stavové čeští i císařské

---

[1]) Sammlung der Gesetze... Leopold des II, V, 240 sld.

rozhodnutí, kterým odstraněny byly dvě těžké křivdy dřívějších dob: přetížení poplatníků zvýšením počtu usedlostí berní povinných o 11200 a zrušením tácu pivního. Náhradou za snížení počtu usedlostí zavázal sice Leopold II stavy po tři léta k mimořádné dávce, ta však nebyla v žádném poměru k přetížení země, od r. 1748 trvajícímu a teprvé císařským rozhodnutím odstraněnému. Zrušením tácu měly pak býti vymazány z paměti události r. 1547, které byly zavedení jeho příčinou.[1])

---

## Sněm český jedná o nové úpravě zřízení zemského.

Druhou a nejdůležitější částkou královského reskriptu ze dne 1 května 1790 byli vyzváni stavové, aby písemně podali dobré zdání své o obnově stavovského zřízení spolu s historickým vylíčením zřízení zemského, jakož bylo upraveno před Marií Terezií, za této panovnice i Josefa II. Prozatímný výbor zemský jal se ihned sbírati látku potřebnou a skládati příslušný spis, za kterouž příčinou vyzval 31 května 1790 veškery vrchnosti zvláštním oběžníkem, aby jej podporovaly, zasílajíce potřebné doklady, návrhy a zkušenosti své. Referentem o těchto věcech byl Vilém baron Mac Neven, muž bystrý, zemského zřízení i francouzské a anglické politické literatury znalý. Jemu po boku stál

---

[1]) Sartori, Leopoldinische Annalen II, 45—49.

hrabě Bouquoi, důkladný znatel dějin českých a českého veřejného práva.

Při jednání o obnově stavovského zřízení zemského měl převahu směr historický, který žádal důrazně za znovuzřízení právních poměrů, jak se byly po staletí utvářily, s odstraněním násilných změn Ferdinanda II, Marie Terezie i Josefa II. Právním přesvědčením veliké většiny stavů bylo, že normy Ferdinandovy pozbyly za změněných v zemi poměrů platnosti, při čemž poukazováno, že Ferdinand II trestal vedle těch, kteří proti němu ve zbrani stáli, i své věrné stoupence a že státní převrat za Marie Terezie provedený, na němž spočívaly změny Josefa II, způsoben cestou nezákonnou. Stavové tudíž vraceli se k poměrům, za nichž r. 1526 zvolen byl za krále prvý panovník z rodu habsburského, zakládajícím se zemským zřízením Vladislava krále z r. 1500.

Než vůdcové historického směru mezi stavy českými r. 1790 a 1791 neuzavírali se ani proudění doby a dlouhé jednání o obnovu zemského zřízení násilně porušeného podává důkaz, že byli ochotni učiniti i ústupky lidu městskému a venkovskému. Proto pohlíželi na sněm 12 července 1790 zahájený jako na „národní shromáždění", kteréž označení častěji zavznělo z řečí jednotlivých sněmovníků, pokládali sebe za repraesentaci historického českého národa, k němuž podle přirozené povinnosti měli se připojiti s týmiž pocity a tužbami právními i němečtí přistěhovalci, a nazývali návrh nového zřízení zemského, o němž pracovali, po způsobu anglickém a francouzském ústavou. Ba vynikající mluvčí stavů přijímali i hlavní zásadu současného francouzského filosofa J. J.

Rousseau o vzájemném právním svazku mezi panovníkem a národem, z obapolné smlouvy vyplývajícím.

Chtějíce býti bezpečni před převraty, jaké od r. 1749 království české stihaly, a zamýšlejíce spolu pro budoucnost upraviti trvalý právní stav, shodný s odvěkými právními poměry, jali se stavové čeští pracovati o soustavné úpravě řádů zemských na základě platných zemských zákonův a s přihlížením k duchu doby, takto pak upravené zřízení zemské mělo býti nezměnitelným základním zákonem českého státu a mělo zváti se Leopoldovským zřízením zemským.

Sebevědomí stavů projevovalo se i ve snahách, aby pořádek jednání sněmovního byl sprostěn zastaralých zvyklostí. Sněm vystupoval na veřejnost jako zákonný zástupce národa českého, který zvolenými svými plnomocníky a deputacemi přímo vyjednává s dědičným králem. Proto ohrazovali se stavové proti zasahování činitelů, zemskému zřízení neznámých, gubernia totiž a konference, do styků svých s králem, ba dožadovali se i toho, aby gubernium jako nástupce někdejšího místodržitelství, z nejvyšších zemských úředníků složeného, osvojilo si ráz stavovský a bylo zemskému sněmu zodpovědno.

Zahájili tudíž stavové čeští boj s centralistickými a byrokratickými kruhy vídeňskými, boj, který byl veden sice důvěrou v osvědčený již politický věhlas nového panovníka, ale byl přes to velice obtížným, neboť zápoliti bylo stavům českým s živly, které právě centralismem a byrokratickou soustavou povznesly se z předešlé své bezvýznamnosti. Pohříchu s živly těmi spojili

se i někteří ze stavů českých, kteří zapomněli svého původu. Byla to skupina, již vedl Jan Rudolf hrabě Chotek. Skupina tato tvoříc formálně stranu centralistickou, šla vlastní svou cestou a jednala za podpory vídeňských kruhů velmi energicky. Když v červenci 1790 počal prozatímný výbor zemský podávati ústy barona Mac Nevena sněmu zprávu o zamýšlených změnách ve zřízení zemském, ohlášen v sedění 24 července přípis hraběte Chotka prohlašující, že hrabě a jeho stoupenci podají ve příčině té písemně votum separatum k protokolu.[1])

Prozatímný výbor zemský zhostil se úlohy své rychle, tak že již v sedění dne 21 července 1790 baron Mac Neven předložil jménem výboru zemského prvé návrhy. Sněm snesl se sice o prosbě ku králi, aby budoucně všechny zákony, týkající se zřízení zemského, práv stavovských a dobra vší země před vyhlášením stavům byly oznámeny, ti pak že dle povinnosti seznání své od případu k případu podají. Hrabě Bouquoi podal písemně zvláštní votum proti snesení tomuto. 4 srpna projednáván spůsob volby výboru zemského, 7 srpna jednáno o volbě nejvyšších zemských úředníků na základě dobrozdání od sněmu dožádaného a o účastenství jejich v guberniálním gremii, při čemž ve příčině nejvyššího purkrabí vytýkáno, že skutečný obor jeho moci nezakládá se zřízením zemským, dle něhož nejvyšší purkrabí v poměru k ostat-

---

[1]) J. R. Chotek „hat sich erklärt im Ansehen der künftigen Gesetzgebung ein schriftliches votum separatum unter Mitfertigung der ihm beistimmenden Herren Stände ad protocollum zu geben". Conclusum k tomu znělo: „worüber kein Anstand gemacht worden". Protokol sněmovní v král. českém archivu zemském.

ním nejvyšším úředníkům zemským jest toliko prvým mezi sobě rovnými. V sedění sněmu dne 9 srpna již i objevil se návrh, aby stavové za předsednictví nejvyššího zemského úřadníka dle pořadí nejvyššího měli právo sstoupiti se a podati stížnost králi do nejvyššího purkrabí buď písemně buď zvláštní deputací. Ve schůzi této předsedal za nejvyššího purkrabí nejvyšší zemský hofmistr Václav hrabě Špork a toho použili někteří členové stavův i předložili otázku sněmu k rozhodnutí, zdali Obnovené zřízení zemské má dotud platnost základního zákona zemského. Otázka tato byla volena obratně a zřejmě proti tehdejšímu centralistickému pořádku, odpověď pak vyzněla ve smyslu vládě velmi nemilém. Sneslť se sněm, že sice Obnovené zřízení zemské má nepochybnou platnost základního zákona zemského, že však vidí se v něm nedostatky, které dlužno spolu opraviti skrze oba zákonné činitele, krále i sněm, a na základě takto daném nové zemské zřízení jako zákon v budoucnosti nezměnitelný v platnost uvésti. Tím prohlásili nepřímo stavové, že neuznávají platnosti těch ustanovení nebo řádů, jež počínajíc nastoupením Marie Terezie jednostranně bez svolení stavů byly zaváděny.[1])

V srpnových sedëních sněmu byl předložen stavům příslušný spis, pak projednán i schválen. V sedění sněmovním dne 9 srpna 1700 bylo sneseno, aby byl spis tento spolu se spisem desiderií stavovských ve příčině berní a urbariální soustavy osmičlennou deputací ze všech čtyř stavů panovníku podán.

---

[1]) Protokol sněmovního zasedání ze dne 9 srpna 1790 v král. českém archivu zemském.

Tato deputace měla býti zmocněna k přímému objasnění stavovských přání, tu však narazili již na odpor dvora, který dvorním dekretem ze dne 23 srpna 1790 svoloval jen ku čtyřčlenné deputaci a žádal, aby byla teprvé vypravena, až by podalo gubernium své dobrozdání o spisech desiderií; nad to měla býti deputace tato neomezenou plnou mocí opatřena, aby prý bylo lze předmět spisu ihned vyříditi. Stavové v sedění dne 30 srpna 1790 k prvé části po některém zdráhání svolovali, ale opatřiti deputaci žádanou plnou mocí rozhodně odepřeli. 6 září 1790 předčítán ve sněmu dvorní dekret, jímž oznámeno, že k zvoleným deputovaným, kteří měli desideria stavů předložiti, mají se přidružiti, až by poslání své ve Vídni vykonali, ještě další čtyři deputovaní, sněmem zvolení, poselstvi pak takto zesílenému že budou vydány koruna česká i korunní klénoty, aby je do Prahy slavně převezlo.[1])

Odpor stavů proti zplnomocnění deputace byl příčinou, že vláda dvorským dekretem ze dne 23 srpna 1790 plnou moc deputovaných výslovně žádala, ale po živé debattě snesl se sněm setrvati na stanovisku odmítavém a podati přímo ve věci té ohrazení králi. Po té zvolili 1 září 1790 do deputace světícího biskupa Kriegra, Leopolda hraběte Clary, zemského podkomoří J. Marcella rytíře Henneta a purkmistra pražského Steinera, vedle čtyř náhradníkův, opata Mayera, Jana hraběte Chotka, Jana rytíře Leinera a místopurkmistra Josefa Preinhöldra.[2])

---

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 39.

[2]) Protokol sněmovní ze dne 1 září. — Zajímavý jest poměr hlasů. Přítomných bylo 68: z praelátů zvo-

Ohrazení to ve formě pamětního spisu předložil Leopoldu II, tehdy již za císaře zvolenému, stavovský zástupce ve Vídni hrabě Harrach, načež v sedění sněmu dne 3 listopádu 1790 předčítán dvorní dekret, jsoucí odpovědí na pamětní spis stavů. V tomto dekretu obnoven byl rozkaz, aby stavové deputaci zvolené dali žádanou plnou moc. Tu se tázal nejvyšší purkrabí, zdali stavové i teď, když jim znám jest výslovný rozkaz královský, na odpovědi své v září učiněné setrvávají. Dotaz tento vznítil živou rozpravu. Světící biskup Krieger prohlásil, že přidává se k výroku Leopolda hraběte Clary, který v září zdráhal se bez náležité instrukce volbu do deputace na se vzíti. Mnozí duchovní žádali, aby se dotaz u dvora obnovil, kníže z Lobkovic neshledával v domnělém rozkazu určitosti a hrabě Bouquoi se divil, proč gubernium vidí v tomto dvorním dekretu překážku pro své vlastní dobrozdání. Nejvyšší purkrabí odpovídal, že již v pokynu, aby jednáno bylo dle obvyklého způsobu, jest přímý rozkaz obsažen, ale ihned uslyšel z řad stavů námět, že tentokráte i gubernii bylo proti zvyku nařízeno, aby v dohodě se stavy jednalo. Se vší rozhodností osvědčoval hrabě Štampach, že stavové z té jediné příčiny žádali o povolení deputace, aby mohli dáti deputovaným instrukce, dle nichž by jednali; kdyby toho nebylo dopuštěno, že by musili deputaci odvolati, aby si vyhradili právo námitek proti opatřením, která by proti přání jejich byla nařízena. Baron Mac Neven souhlasil s návrhem Bouquoiovým, pouka-

---

len biskup Krieger 21, z pánů hrabě Clary 28, z rytířů Hennet 34 a z měst Steiner 21 hlasy.

zoval ale na odstrašující příklad barona Netolického, který r. 1748 při jednání o decennální recess (V, 412) byl hlavní příčinou, že počet usedlostí zdanitelných o 11.200 osedlých byl zvětšen. Většina stavů přítomných žádala, aby o věci té s císařem přímo jednal plnomocný zástupce stavovský a sice Leopold hrabě Clary, kterýž návrh i přijat. Tento krok potkal se s úspěchem. Hrabě Clary žádal o audienci, kteráž byla povolena, a v té přednesl přání stavů českých, jemuž císař slíbil vyhověti,[1]) načež dvorním dekretem ze dne 2 prosince rozkaz ve příčině plné moci deputovaných odvolán, spolu ale nařízeno, aby stavové zvolenou deputaci hned do Vídně vypravili. Než výprava deputace se zpozdila vinou gubernia.

Bylit stavové v sedění sněmovním dne 27 listopadu 1790 schválili všechny tři spisy stížností svých jakožto odpovědi na otázky v královském reskriptu ze dne 1 května 1790 položené. Druhý spis[2]) obsahoval stížnosti a návrhy povahy státoprávní, jež měla deputace králi předložiti. Spis tento nejprvé vyličoval a historicky zdůvodňoval obor působnosti zřízení zemského a účastenství stavů v něm, dále pak navrhoval spůsob, jak by stavovská kollegia i sněm zemský měly býti zorganisovány. S neobyčejnou té doby věcí znalostí a spůsobem zevrubným podán byl právněhistorický výklad o povaze zřízení zemského od Přemyslovcův až po Marii Terezii a při tom ostrými slovy kritisovány násilné změny, jež ve zřízení zemském ustanovil Ferdinand

---

1) Diarium des Grafen Franz Sternberg 65—68.

2) Otištěný v Historische Actenstücke über das Ständewesen in Österreich II, 64—143.

II. Změny tyto prohlašuje spis za neoprávněné, ježto prý povstání r. 1619 nesúčastnila se značná menšina stavů, která tudíž za věrnost a příchylnost svou k dědičnému králi přece nemohla býti pokutována. Jelikož tedy v Obnoveném zřízení zemském zahrnuty jsou „různé klausule a omezení“. které snad dobou a poměry se zamlouvaly, když toto Obnovené zřízení zemské bylo vydáno, jež však teď při změněných okolnostech a poměrech jsou dílem zbytečné, nevhodné i urážlivé, dílem i staly se spůsobu a moci zákona sama škodlivými, vidí se stavové povinnými prosbu svou tím směrem rozšířiti, aby Jeho Milost Královská tyto klausule a omezení pro obecné dobro a pro dobro země zrušiti ráčila. Na místě Obnoveného zřízení zemského předkládali stavové novou ústavu, vzdělanou na základech před r. 1627 platných, kterouž měl král při korunování svém přísahou stvrditi, spolu nástupce svého k jejímu zachovávání zavázati a „toto veliké dílo, tento základní kámen budoucího blaha českého státu“ nadále svým jménem Leopoldovského zřízení zemského a jím upravené ústavy (Leopoldinische Landesordnung und die darin geordnete Konstituzion) označiti.

V historickém výv odu charakterisovali stavové ostře jednotlivé fáse státního převratu tereziánského a novot josefinských. Stížnosti jejich vrcholily zvláště v těchto věcech:

1) Maria Terezia zrušivši r. 1749 král. místodržitelství, odňala stavům zákonné spolupůsobení ve mnohé politické výkony a r. 1771 odňala nejvyšším zemským úředníkům působnost i právomoc od věků vykonávanou.

2) R. 1770 uložila Maria Terezia stavům, aby předkládány byly dvorské účetní komoře,

tudíž instituci, jíž zemské zřízení nezná, i účty z domestikálního fondu, tedy ze jmění stavovského, zemského.

3) R. 1775 vydán robotní patent z pouhé moci panovničí bez vědomí stavů. jakkoli jim spůsobil ztrátu hmotnou.

4) Josef II rušil práva stavův a zvláště sněmu zemského, nejvíce tím, že sám nařizoval a svými úřady rozvrhovati dal daně.

Ježto se stavové obávali, že by snad pro neočekávané překážky, jako se stalo za Josefa I, nedošlo ku korunování královu, žádali, aby prozatím toto „zlepšené“ zřízení zemské bylo zvláštní pragmatikou královskou platným ustanoveno a prohlášeno.

Ku konci následovalo odůvodnění politické, které se obracelo hlavně proti názoru v XVII a XVIII stol. oblíbenému, že národ, který povstal zbrojně proti panovníku svému, ztrácí práva svá. Naproti tomu stavové prohlašují, že nepovstal nikdy celý národ český proti svému králi a by se i tak bylo stalo, že od té doby dosti již zakusil, věren zůstávaje králi a rodu panovnickému.

Žádajíce tudíž za zlepšení a obnovu zřízení zemského, prosili stavové:

1) aby zlepšené zřízení zemské bylo prohlášeno za fundamentální zákon zemský;

2) aby zrušen byl odstavec Obnoveného zřízení zemského, že může král sám zřízení zemské měniti, zlepšovati, doplňovati, poněvadž odstavec tento obsahem svým odpírá podstatě zákona fundamentálního.

Prosbu tuto stavové podpírali potřebou, opatřiti se proti libovůli budoucích vládcův a ještě spíše jejich ne vždy dobrých sluhův. Proto neměl král míti právo o své újmě a beze stavů zákony měniti, nýbrž měl býti

ústavou zavázán, nové zákony stavům k dobrozdání a úvaze předkládati. S tím souvisela žádost za jiné stilisování odstavce Obnoveného zřízení zemského o inkolátě; nemělť král nadále udíleti inkolát v království českém nikomu, kdož o to stavů dříve nepožádal.

Dle návrhu Leopoldovského zřízení zemského, stavy předkládaného, žádali především tito, aby pro všechny časy a případy zajištěno bylo právo jejich povolovati daně jakéhokoli spůsobu, netoliko obyčejnou berni zemskou z poddaných usedlostí a vrchnostenské ordinarium, nýbrž i všechny vedlejší daně a dávky, ať peněžité ať v přírodninách. Žádná z těchto dávek neměla býti vypisována ani vybírána, dokud vedle ustanovení řádu zemského nebyl příslušný královský postulát stavům předložen a sněmem schválen.

Sněm zemský měl dle návrhů stavovských nabyti zcela nového rázu. Měl býti svoláván každoročně a to v pohodlné stavům době, nejlépe z jara, aby postuláty mohly býti před 1 listopádem jakožto počátkem vojenského roku vyřízeny. Sněm měl býti dále svoláván ve jménu královĕ, ale nejvyšší purkrabí anebo ten nejvyšší úředník zemský, který hodností nejblíže následuje, měl míti právo a moc, kdyby toho potřeba žádala, i bez královského svolení, ale po úradě s výborem zemským, stavy ku sněmu nebo sjezdu povolávati. Jednotlivé osoby stavovské měly míti právo stížnosti i návrhu, jež by skrze nejvyššího purkrabí výboru zemskému předkládaly, ten pak měl ustanoviti, má-li býti zvláštní sedění sněmovní o věci žádané svoláno. Právo do sněmu uvedenu býti měli míti nadále jen držitelé statků ve dskách

zemských zapsaných inkolátem opatření, pak synové anebo přímí nápadníci statku jejich. Sněm usnášeti se měl právoplatně, přítomno-li bylo v sedění alespoň 40 členův, a zasedati měl tak dlouho, až by pořádek všechen vyřídil. Stavové i výbor zemský měli míti právo jednati s králem nebo s kanceláří dvorskou přímo bez gubernia. Jmenování deputací. kommissí i výboru zemského mělo se díti ne skrze dosavádní přednosty stavův, arcibiskupa, nejvyššího purkrabí, purkmistra pražského atd., nýbrž volbou z plného sněmu.

Další články týkaly se obnovy nejvyšších úřadů zemských co do hodnosti i právomoci. Odvěké řády zemské neznaly jiného podřízení těchto úřadů leč králi, nově zřízené centrální úřady vídeňské pokládány právem za neústavní a proto bylo potřebí, aby obor hodnosti i moci nejvyšších zemských úřadů byl náležitě vymezen a zákonem chráněn. Proto navrhovali stavové v Leopoldovském zřízení zemském, aby obnoveny byly všechny nejvyšší úřady, zejména předseda král. české komory, nejvyšší mincmistr a purkrabí chebský, na místě pak bývalých purkrabí karlštejnských aby z pánův a rytířů ustanoveno bylo po jednom strážci koruny.[1]) Stavové v této žádosti navrhujíce, aby místo obou purkrabí karlštejnských panského i rytířského stavu, jichž úřad vítěz bělohorský zrušil, ustanoveni byli dva strážcové koruny, po jednom z pánův i z rytířů, šli opět až před dobu Ferdinanda II. Proti nenáviděné a neschopné cizí byrokracii namířen byl odstavec žádající, aby císař dle ústavy prohlásil, že cizinec nesmí

---

[1]) Protokol sedění sněmovního dne 14 srpna 1790 v král. českém archivu zemském.

býti v zemi úředníkem veřejným. Rovněž měl se císař zavázati, že při každém uprázdnění toho neb onoho úřadu říditi se bude dobrozdáním stavův o jednotlivých ucházečích. Nejvyšším úředníkům zemským měl býti povolen přístup do sedění gubernia s právem vota; u věcech důležitých, které by se týkaly buď země buď stavovských oprávněností, měl nejvyšší purkrabí z povinnosti zváti nejvyšší zemské úředníky k sedění guberniálního gremia. Návrh, aby praesidium gubernia od úřadu nejvyššího purkrabí bylo odděleno, zamítnut v sedění dne 7 srpna 1790 většinou 40 hlasů. Konečně žádali stavové, aby do Leopoldovského zřízení zemského pojaty byly dvě důležité zásady, občasná renovace úřadův a právo stížnosti proti jednotlivým výkonům úředním. Stavové tudíž navrhovali, aby nejvyšší purkrabí spolu se všemi nejvyššími úředníky zemskými vzdávali se bez vyjímky úřadu po uplynutí pěti let a aby měli právo podati stížnost do úředního jednání nejvyššímu zemskému úředníku, který po právu sněmu předsedá. Jednotlivým úředníkům zemským opět měly k užívání býti přikázány důchody ze statků, příslušných k jednotlivým úřadům. Referát věcí českých v kanceláři dvorské měl býti svěřován jediné členu českých stavů, v Čechách deskový statek majícímu.

Největší zájem, patrně neoblíbenou osobností hraběte Cavriana podnícený, jevili stavové ku spůsobu, jakým měl býti ustanovován nejvyšší purkrabí pražský jakožto prvý nejvyšší úředník zemský. Stavům jednalo se o to, aby nejvyšší purkrabí byl mužem jejich důvěry, vědomým důležitosti svého úřadu a s králem toliko prostředkem nejvyšší dvorské

kanceláře úřední styky majícím, s opomíjením všech neústavních ústředních úřadů, jež ve Vídni po r. 1749 byly zavedeny. Pohříchu nepodařilo se ve příčině té stavy české sjednotiti. Ve sněmu jednalo se o důležitosti této v seděních dne 7 a 9 srpna 1790. Někteří páni strany hraběte Bouquoi vznesli dne 7 srpna otázku, má-li býti podána prosba ku králi, aby nejvyšší purkrabí sněmem svobodně volen byl. Nejvyšší purkrabí zdráhal se nejprvé dotaz k hlasování připustiti, když byl ale opětně vyzván, svolil sice, než u vědomí, že přátelé centralistického směru jsou právě toho dne většinou. Většina tato návrh skutečně zamítla. Podán byl tudíž ihned dotaz nový, mají-li stavové žádati za touž ingerenc při osazování úřadu nejvyššího purkrabí, jakou mají při druhých úřadech zemských, či má-li se právo to zcela zůstaviti králi. Při hlasování vznikly jakési nepořádky, načež prohlásil nejvyšší purkrabí, že většina se snesla, aby o právo spolurozhodování při ustanovování nejvyššího purkrabí prosba podávána nebyla. Opposice nedala se však zastrašiti, nýbrž dala v sedění dne 9 srpna 1790 v úředním protokole sněmovním konstatovati, že z 69 přítomných členů sněmu hlasovalo 21 pro volbu nejvyššího purkrabí celým sněmem, 15 pro jmenování skrze krále podle návrhu stavův a 33 členů že hlasovali proti prosbě o právo spolurozhodování při ustanovování nejvyššího purkrabí, že tudíž proti prosbě byla pouze menšina. Nejvyšší purkrabí byl přinucen připustiti nové hlasování, při němž 38 přítomných sněmovníků hlasovalo pro návrh, aby nejvyšší purkrabí byl králem jmenován po vyslyšení stavů, 35 pak proti. Jménem menšiny podal Leopold hrabě Clary, ve

sněmu přítomný, votum separatum žádající, aby král jmenoval se zřením k Obnovenému zřízení zemského nejvyššího purkrabí jediné dle svého uznání.[1])

Hrabě Bouquoi a jeho přátelé měli ve zření i zvýšení právomoci sněmovní u věcech zákonodárství dle míry předbělohorské, ale v důležitých věcech byli přehlasováni. V sedění sněmovním 21 července 1790 jednalo se o návrhu, aby žádný zákon nebyl vydáván bez souhlasu sněmu, ale většinou jediného hlasu bylo jiné znění přijato, méně určité a k různým výkladům vybízející, aby všecky zákony, dříve než budou vydány, byly sněmu k dobrému zdání předkládány. Hrabě Bouquoi podal proti tomuto snesení votum separátní, jež vedle něho podepsali ještě 21 členové stavu panského, hrabata Millesimo, František Antonín Novohradský z Kolovrat, Taaffe, O'Kelly, Hartmann, Harrach, Paar, z Vrbna, Jan Rudolf Černín, František Šternberk, František Josef Černín, Morzin, Jáchym Šternberk, Unwerth, Bedřich z Nostic, Voračický, Vojtěch Černín, Pachta, Lanjus a Michal z Kounic, pak baron Henniger.[2])

S návrhem Leopoldovského zřízení úzce souvisela řada stížností obrácených hlavně proti vládním úkonům Josefa II. Tak stěžováno si, že stavům odnímá se právo volně užívati fondu domestikálního a že fond tento obtížen vnuceným nákladem na školní kommissaře (VIII, 217). Další stížnost týkala se

---

[1]) Protokol zasedání sněmovního ze dne 9 srpna 1790.

[2]) Kalousek, České státní právo², 495 dle diaria hraběte Františka ze Šternberka.

zabrání nadačních statků hraběte Straky, kteréž stalo se s porušením závětu zakladatelova. Řadou nařízení, jichž výčet následuje, byl fond tento velice zkrácen. Tak nařídil Josef II dvorním dekretem ze dne 20 srpna 1783, aby zavedena byla na statcích těchto abolice úvazků poddanských a dal si skrze gubernium předložiti příslušné návrhy k schválení. 17 října 1785 vydán jiný dvorní dekret, jímž správa nadačních statků těchto přikázána administraci komorních statků, přebytek 6800 zl. ročně měl býti ukládán a počet nadanců rokem 1786 na 66 zvýšen. Ale za správy komorní rychle přebytek klesal. 14 října 1789 vykazoval již pouze 789 zl. a od 1 ledna 1790 stavům zapověděno přijímání dalších nadanců. Tyto poměry vzbudily oprávněnou pozornost stavů. Vidělo se potřebou, mělo-li býti skvělé nadání vlasteneckého českého pána svému úkolu pro potomstvo zachováno, aby správa fondového jmění byla z rukou komorní administrace vyprostěna. Proto František Antonín Novohradský hrabě z Kolovrat v sedění sněmovním dne 30 října 1790 podal návrh na zřízení šlechtické akadémie podle osvědčených vzorů cizích, v níž by vychováni byli i šlechticové moravští z fondu Teufenbašského a z ostatních šlechtických fondů. Stavové měli si za byt akadémistů vyprositi od krále místnosti zrušeného generálního semináře v Klementinu, jichž adaptaci odhadoval navrhovatel asi na 70.000 zl. Hrabě uvažoval, že by při 100 chovancích roční náklad na jednoho činil 360 zl. Vedle vnitřního vzdělávání v akadémii měli chovanci navštěvovati universitu. Sněm návrh ten schválil a jednohlasně se usnesl na prosbě ku králi za svolení navrho-

vané přeměny a k arcibiskupu pražskému za výměnu alumnátu s jinou přiměřenou budovou, ježto shledávali nevhodným, aby akadémie a alumnát byly pod střechou jedinou. Rudolf hrabě Černín zavazoval se ihned, že přispěje 10.000 zl., bude-li akadémie dle navržených zásad zřízena. Dalším snesením žádal sněm, aby správa Strakovských statků byla stavům navrácena s povinností klásti z nich králi počty aneb aby kamerální administrace skládala každoročně z nich počty stavům.[1])

Ryze stavovským požadavkem, duchu doby se příčícím, byla žádost za zvláštní soudnictví osob stavovských. V zřízení Josefinském, dle něhož všechny stavovské osoby podléhaly soudu zemskému a ve druhé instanci soudu appellačnímu (VII, 110), spatřovali stavové hrubé porušení svých předností. Proto žádali, aby soud zemský byl zreorganisován způsobem zemskému zřízení přiměřeným. Měl pak tvořiti zemský soud jakožto soud nad osobami stavovskými zvláštní senát složený z praesidenta, obraného ze stavu panského, a ze 14 radů, z nichž by bylo 7 pánův a 7 rytířů. U zemských desk měly býti obnoveny nižší úřady jako úřady čestné a důchody těchto úřadův i hodnosti měly býti udíleny radům zemského soudu, vzatým ze stavu rytířského a z pražského měšťanstva. Také žádány v témž smyslu změny u appellačního soudu; obnoveny měly býti bývalé lavice panská, rytířská a doktorská, u věcech pak stavovských osob se týkajících měl vždy předsedati některý z nejvyšších úředníků zemských.

1) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 63—64.

Tento spis žádostí stavovských spolu se dvěma druhými, jichž vzpomenuto jest na místech jiných, schválen v celku valným sněmem dne 27 listopádu 1790 a podepsán tehdejšími členy výboru zemského. Připojili pak své podpisy nejvyšší purkrabí hrabě Cavriani, za stav duchovní světící biskup probošt Erazim Krieger, kapitulní děkan Václav Herites, arcijáhen Jan Michal Varlejch z Bubna a generál velmistr rytířského řádů křižovníkův Antonín Suchánek, za panský stav August kníže z Lobkovic, František Antonín Novohradský hrabě z Kolovrat, Jan hrabě Bouquoi, Vilém baron Mac Neven a Václav hrabě Cavriani, za rytířský stav Jan Marcell z Hennetu, Jan Josef Leiner, Jan F. Hanisch a Josef Rosenthal, za městský stav pražský purkmistr Steiner a pražští magistrátní radové Jan Štěpanovský, Jan Ondřej Fischer a Václav Slívka.

Přes některé výstřelky ducha ryze stavovského není lze popříti, že návrh Leopoldovského zřízení zemského byl dílem znamenitým, které, by bylo v život vešlo, bylo by zajisté podalo vhodnou půdu pro změny devatenáctým stoletím žádané. Ve všech částech návrhu jeví se znalost věci, rozmysl státnický a vroucí láska k odvěkým základům samostatnosti a svézákonnosti království českého. Na jiném místě položeno též o péči, již stavové ve státních spisích těchto na jevo dávali i jazyku českému, násilně z úřadův a škol vypuzovanému. I způsob, jímž návrh skládán a odůvodňován, zasluhuje uznání. Značíť se v něm neobyčejné na tehdejší dobu vzdělání referenta a skladatele všech tří sta-

vovských spisů barona Mac Nevena, který dovedl spojiti různá stanoviska, dynastické se stavovským, stavovské s duchem moderním, ale zachoval vždy důstojný, sebevědomý ton, který u dvora nebyl vhod. Projevilo se to, když v sedění sněmovním dne 11 května 1791 usnesli se stavové, aby Mac Nevenovi za námahu prokázanou dáno bylo tisíc souveraind'orů z fondu domestikálního. K velikému překvapení odepřel Leopold II snesení tomuto souhlasu a teprvé František I svolil 26 června 1792, aby dána byla baronu Mac Nevenovi od stavův odměna 1000 dukátů.[1]) Nejpřednějším pomocníkem Mac Nevenovým byl hrabě Bouquoi, vůdce a přední mluvčí historického směru v řadách tehdejších šlechty české.

Pohříchu nedožil se tento vážný a v pravdě vlastenecký projev vyplnění žádoucího ve všech částech. Leopold II, vládce zajisté osvícený i rozmyslný, měl vůli nejlepší, než různé příčiny spojily se, podobně jako o 81 let později, aby dílo shody mezi královstvím českým a soujmem Dědičných Států v zásadních věcech zničily. Především budiž vytčena různost v názorech obou skupin mezi stavy českými. Bylo zajisté přirozeno, že dvůr a vládní kruhy přidržovaly se strany, jíž hrabata Jan Rudolf Chotek a Leopold Clary vévodili, neboť strana tato byla již s centralistickou soustavou vídeňskou usmířena a horovala pro nový jednotný stát, chtějíc toliko, aby nebyly rušeny přednosti stavovské. Projev její tím spíše mohl býti ve Vídni uvažován, ježto počtem druhé strany téměř dosahovala, ano začasté při hlasování

---

[1]) Kalousek, České státní právo², 490 sld.

i většiny nabývala, vůdcové pak její, zastávajíce vysoké centralistické úřady, meškali stále ve Vídni a měli příležitost, aby názory své v rozhodujících kruzích uplatňovali. Druhou příčinou bylo nerozhodné chování stavů moravských, kteří sice, jakož položeno bude, podali rovněž obsáhlý spis stavovských desiderií a zemských potřeb, ale ze separatismu vymykali se otázkám státoprávním. Třetí pak příčinou byla konvence Reichenbašská, kterouž zažehnáno hrozící nebezpečenství války s Pruskem na půdě české.

Nebylo tudíž nesnadno centralistickým kruhům odolávati jednání, kteréž z českého sněmu vycházelo. Nejdůležitější instituce ústřední, státní konference a státní rada, v níž za Leopolda II hrabě Hatzfeld předsedal, byly v rukou centralistické byrokracie, tato pak zvolna získala i předsedu konference, dědice trůnu arcivévodu Františka, pro záměry své. V zákulisním boji, který veden byl v zimě 1790—1791 o státoprávní desideria česká, byla centralistům nejdůležitější zbraní tíseň finanční. Současně se sněmovním jednáním českým vyzval Leopold II 12 srpna 1790 členy státní rady hrabata Hatzfelda a Zinzendorfa, aby podali návrhy, kterak předejíti hrozivou již katastrofu finanční. Oba vyzvaní shledávali, že jsou finance přetíženy nepoměrnými náklady válečnými, kteréž v létech 1787—1790 pohltily již 252,100.000 zl. Vedle toto dospěl veřejný dluh do konce června 1790 výše 370,000.000 zl. Pro rok 1791 oznamovala sice vojenská rada dvorská snížení potřeb válečných a počtu mužstva, přece však vyžadovala pro 304.507 mužův a 46.943 koní ohromnou tehdy summu 27,039.200 zlatých.

Požadavky vojenské správy právě z příčiny tísně finanční byly předloženy k úvaze i státní radě, v níž Eger, Izdenczy a Reischach byli pro snížení počtu mužstva. S tím souhlasil i státní kancléř kníže z Kounic. Toliko Hatzfeld odpíral, snažil se ale odporem svých soudruhů dosíci rozšíření právomoci státní rady. Skutečně dosáhli toho členové státní rady, že byli teď slyšáni i o státoprávních otázkách, jež měly býti projednávány mezi panovníkem a jednotlivými Dědičnými Státy, zejména mezi královstvím českým. Jsa podruhé vyzván podati dobrozdání své, odpověděl baron Eger se stanoviska přísně centralistického. „Pokud", pravil, „není vůbec v Rakousku centra, s něhož by bylo lze vše přehlížeti zrakem malicherného opomíjejícím, neposkytuje zřízení státní ve příčině harmonického vedení správy potřebného upokojení. Tentokráte však nejedná se o provedení oprav v této příčině potřebných."[1]) Tedy centralistická úprava Dědičných Států byla státní radou panovníku doporučována.

Za těchto poměrův odhodlal se Leopold II jen k některým ústupkům. Stanovisko stavů českých, kteří žádali za obnovu státoprávních a politických poměrů předbělohorských, naprosto zamítnuto. Než ani Obnovené zřízení zemské nenabylo bývalé platnosti, poněvadž Leopold ponechal dosavádní centralistické ústřední úřady vídeňské v dosavádní jejich působnosti prohlásiv, že základem budoucí úpravy poměrů státoprávních mezi královstvím českým a soujmem Dědičných Států má býti skutečný stav z r. 1764. Státní převrat tereziánský tudíž zůstal v plat-

[1]) Hock-Biedermann, 631—633.

nosti přes veškeren odpor stavův. Aby však odmítnutí hlavních požadavků stavovských nezdálo se býti příkrým, odkládáno konečné rozhodnutí a zatím některé zvláště sympathické vládní činy měly půdu mezi stavy pro další zasadní rozhodnutí připravovati.

Nejdůležitějším z těchto činů vedle zrušení josefinské berní a urbariální soustavy a vedle zrušení generálních seminářů bylo závazné prohlášení, že dá se panovník korunou českou v Praze korunovati, jakmile státní potřeby toho dovolí, a že při korunování přísahou ztvrdí privilegia království českého týmž způsobem, jakož byla učinila r. 1743 královna Maria Terezia, s výhradou však, pokud se neprotiví Obnovenému zřízení zemskému a současným poměrům. Leopold II dopouštěl tudíž jen jakýsi kompromiss mezi právním stavem a státním převratem tereziánsko-josefinským, jenž měl formálně se projeviti českou korunovací. Stavovské zřízení mělo býti obnoveno toliko v těch mezích, které by nerušily právomoci ústředních úřadů vídeňských.

Způsob, jakým tato politika vládní byla prováděna, byl obezřele volen a neminul se úkolem. Cit šlechty i vzdělaných tříd byl příjemně dojat povolností v některých věcech, zejména jistou pozorností, jež prokazována byla historickým útvarům a jazyku českému. Očekávání, že budou splněna veškera přání ve stížných spisích pronesená, byla oživována všestranně a činila panovníka velmi oblíbeným, zejména v kruzích vlasteneckých. „Páni čtenáři," psal v létě r. 1791 Kramerius,[1]) „mohou býti jisti, že náš slavný ná-

[1]) Vlastenské noviny 1791, čis. 37.

rod český před očima Jeho Milosti císaře veliké milosti došel, a můžeme té naděje býti, že se nám Čechům zlatí časové, jakýchž naši předkové před dávnými léty zakoušeli, navrátí; nebo ta milostivost, jakouž se náš nejslavnější mocnář k svému českému lidu okazuje, všecko dobré nám přislibuje.“

Dvorním dekretem ze dne 7 září 1791 oznámeno stavům, že budoucně při opravě politických zákonů, pokud jednati se bude o závažné změny, mají býti slyšáni.[1])

---

## Jednání sněmu českého o věcech náboženských.

Velikou péči věnovali stavové, ne toliko jediný stav praelátský, věcem náboženským. Ve příčině této vláda josefinská pokročila nejdále, ale nebylo nikoho tajno, že některá ze stěžejných ustanovení zvěčnělého panovníka nebude již lze zvrátiti. Byl to zejména toleranční patent, jehož odstranění bylo holou nemožností, proto v lůně stavův a zejména praelátů vznikla žádost, aby toliko další přestupy k církvím evangelickým byly znemožněny aneb alespoň podstatně stíženy. Evangelíkům upírána některá práva veřejná, zejména právo inkolátu i stavovství a přístup k úřadům, vůbec byli mluvčí stavu praelátského ochotni přiznávati těm, kdož již evangelíky byli, toliko ta práva, jichž sousední evangelické státy, zejména Sasko a Prusko, povolovaly katolíkům. Z novot v ka-

---

[1]) Protokol sněmovní ze dne 9 ledna 1792 v král. českém archivu zemském.

tolickém církevnictví zavedených nejdůrazněji žádali praeláti zrušení generálních seminářův a opatů commendatariův, obnovu práva biskupova ve příčině úpravy bohoslužby a restituci alespoň těch klášterů, jichž náčelníci byli zemskými praeláty a jichž statky nebyly dotud zprodány. Také žádána byla obnova mnohých chrámův a restituce porušených práv jednotlivých ústavův a hodnostářů, jako probošta a kapituly métropolitní a probošta i kapituly vyšehradské.

Leopold sám byl přesvědčen, že u věcech církve katolické potřebí jest mnohá nařízení Josefa II odvolati, proto hned v prvých dnech svého nastoupení vyzval všechny biskupy, aby mu podali zprávy o poměrech ve svých diécésích, ústředním pak úřadům nařídil, aby mu o došlých správách biskupských referovaly. Každý biskup podával zprávu se svého stanoviska, dle toho, jak přál novotám anebo jak jich odsuzoval, proto zprávy jejich velice se liší, což zjevem přirozeným, uváží-li se, že nebylo biskupům dovoleno. aby se společně radili.

Stížnosti biskupů týkaly se řádů bohoslužebných, omezování jejich práva pastýřského, omezování vůbec práv duchovenských a poměrů duchovenstva klášterního.

Ze sedmi biskupů v zemích koruny české horlivě snášeli stížnosti oba arcibiskupové, pak biskupové budějovický a vratislavský. Ve příčině řádů bohoslužebných závažné stesky pronášel i biskup litoměřický. Královéhradecký biskup podával stížnosti řídké, nejméně pak žádal biskup brněnský. Ve příčině řádů bohoslužebných stěžoval si biskup Kindermann do zákazů processí a navrhoval, aby biskupům bylo dovoleno v obecných po-

třebách dle své vůle processí nařizovati a věřícím návštěvu jistých chrámů dovolovati. Arcibiskup pražský žaloval do zápovědi obvyklé slavnosti ostatkové ve chrámě svatovítském a stálého uctívání svátosti oltářní v Praze, biskupové budějovický a litoměřický do zápovědi pobožnosti v pašijovém témdni, biskup budějovický do řádu bohoslužebného, jehož mešní zpěvy a modlitby jsou příliš jednoduché, i slušelo by se upraviti je dle pořadí roku církevního a jednotlivých slavností; rovněž žádal biskup budějovický, aby bylo opět dovoleno vystavovati k uctívání ostatky svatých. Biskup litoměřický žádal o obnovu kázání a pobožnosti v poslední den roku obvyklých. Biskup budějovický navrhoval obnovu bratrstev a sice zejména bratrstva svátosti oltářní a lásky k bližnímu, arcibiskup pražský a biskup litoměřický stěžovali si do břemene duchovním ukládaného, aby zeměpanská nařízení s kazatelen oznamovali, čímž prý začasté duchovní přinucen svatého obřadu ukrátiti, pozornost pak věřících rozptylovala se věcmi pro kazatelnu nepřiměřenými. Biskup Kindermann tudíž navrhoval, aby oznamována byla s kazatelen toliko nařízení, hledící k církevnictví a mravnému polepšení. Do obtíží, které státní správou v cestu se kladou výkonům právomoci biskupské, žalovali všichni biskupové kromě brněnského Biskup vratislavský stěžoval si do oběžníku ze dne 31 prosince 1781, kterýmž styky s papežskou kurií byly obmezeny a s části i zapověděny. Proti generálním seminářům prohlásili se všichni biskupové kromě královéhradeckého, litoměřického a brněnského, proti nařízení oznamovati vyhlášky zemského úřadu vyslovili se všichni bi-

skupové kromě králové-hradeckého, shledávajíce v tom nepřístojnost důstojenství duchovního správce snižující; biskup Háj toliko přistoupil k osvědčení proti povinnosti oznamovati duchovním nařízení krajských úřadů. Biskupové litoměřický a vratislavský žádali o dovolení nahlížeti do správy a účtů náboženského fondu. Biskup budějovický žádal o dovolení svolávati diécésánní synodu, dle potřeby i provinciální nebo národní koncil, aby zachovávána u věcech věroučení a mravů jednota. Arcibiskup pražský podal stížnost do odnímání biskupům práva potvrzovati zakládací listiny mešní, arcibiskup olomoucký do odnětí poštovní bezplatnosti u věcech úředních. Oba arcibiskupové stěžovali si do zřízení nových biskupství, jeden budějovického, druhý brněnského, pražský nad to, že některé statky arcibiskupství náležité odevzdány byly jeho suffragánům. Biskup litoměřický stěžoval si, že duchovní správcové předvoláváni bývají k soudním úkonům i v neděli a ve svátek, s újmou svého úřadu, arcibiskup olomoucký a biskup budějovický přičinili stesk do neuctivého jednání světských úřadů s duchovenstvem. Se zvláštním důrazem o této věci promlouval arcibiskup olomoucký tvrdě, že nařízení úřadů naplněna jsou narážkami netoliko proti duchovenstvu, nýbrž i proti biskupům. Biskup budějovický žádal, aby pro mnichy a panny zrušených klášterů určeny byl zvláštní domy, v nichž by ti i ony pospolu mohli bydliti.[1])

O obnovu zrušených klášterů snažili se zvláštním podáním ku králi představení klášterů v Čechách dotud zachovaných. Ježto

---

[1]) Brunner, Mysterien der Aufklärung, 550 - 561.

nebyla do té doby ještě provedena některá zrušovací nařízení Josefova, žádali představení klášterův, aby zbývajícím ještě klášterům zajistěno bylo další trvání, a aby obnoveny byly zrušené kláštery, v jichž čele bývali praeláti ustanovováni. Podobnou prosbu podali čtyři dotud zbývající praeláti moravští, rajhradský, svatotomský v Brně, novoříšský a svatopolitský. Leopold II vlastnoručním listem baronu Kresslovi ze dne 15 června 1790 odkázal žádosti tyto dvorské kommissi k uvážení.[1])

Nejdříve, 1 července 1790, zrušeny generální semináře a svoleno, aby zřízeny byly biskupské semináře pro každou diécési zvlášť. Rektor generálního semináře olomouckého Dobrovský obdržev 500 zl. výslužného s připovědí praebendy královské, by se uprázdnila, přesídlil trvale do Prahy. 1 února 1791 byl již otevřen v Praze arcibiskupský seminář v Klementinu se 60 alumny; prvým jeho rektorem jmenoval arcibiskup kněze Antonína Habereina.

Také odstraněni opatové kommendovaní. Bývalý opat vyššíbrodský Heřman Kurz dosazen opět v hodnost svou a slavnostně reinstallován 28 října 1790 krajským hejtmanen budějovickým baronem Ebenem.[2])
Praemonstrátům v Teplé dostalo se rovněž svolení voliti opět opata, načež 19 února 1791 zvolen Raimund Hubl, o němž rozhlašováno, že byl výborný hospodář.[3])

Zvláštní stížnosti měla métropolitní kapitula pražská, již nařízení josefinská postihla

---

[1]) Tamže, 543. — Žádost moravských praelátů připojena k obecným desideriím stavů moravských.

[2]) Prager Oberpostamtszeitung 1780 čís. 89.

[3]) Tamže 1791, čís. 17.

měrou povážlivou. Bylyť statky proboštské přikázány ku správě náboženskému fondu, proboštu pak vyměřen důchod zmenšený, kanonikát hrabětem Šporkem založený proti vůli zakladatelově zrušen, základ pak jeho rovněž odevzdán náboženskému fondu a scholasterie libovolně osazena vrchním ředitelem normálních škol (VII, 332.)

Hodilo se kapitule, že v krátce před smrtí císaře Josefa uprázdněna byla scholasterie, když jmenován byl dosavádní vrchní ředitel normálních škol Kindermann biskupem litoměřickým. Jala se tudíž kapitula energicky hájiti práv svých ve všech třech případech. Ale zvěčnělý císař jmenoval ještě před smrtí svou ředitele pražské vzorné školy Václava Lenharta vrchním ředitelem škol normálných i přikázal mu k užívání důchody métropolitní scholasterie. 6 března 1790 vydán dvorní dekret, jímž kapitule nařízeno, aby scholastiku Lenhartovi prvým dubnem počínajíc důchody byly vykázány, interkalární pak důchod od jmenování Kindermannova aby byl odevzdán náboženskému fondu. Dekret byl již 12 března guberniem kapitule intimován s uložením, aby dle možnosti nejrychleji bylo jemu zadost učiněno.

Kapitula odhodlala se podati odvolání ku králi. Vypraveni byli tudíž probošt Kvíz a děkan Krieger do Vídně, kdež se jim dostalo královské přípovědi, že bude dle možnosti stížnostem kapituly vyhověno. Přímluvu u otce svého přislíbil deputaci i následník trůnu arcivévoda František, byv o to deputací zvláště prošen. Než 27 července 1790 došel přes tyto přípovědi guberniální rozkaz kapituly, aby byl Lenhart v důstojenství a obročí své ihned uveden. Děkan Krieger

podal králi i arcivévodě Františkovi písemně opětnou prosbu, dovolávaje se královské přípovědi, načež došel gubernia rozkaz ode dvora sečkati s installací Lenhartovou, dokud by o prosbách kapituly nebylo právoplatně rozhodnuto. Gubernium však nedbajíc královského rozkazu, pohrozilo kapitule nucenou správou statkův a 27 srpna uvalilo na statky kapitulní sekvestraci, když pak kapitula protestovala dovolávajíce se dvorského rozkazu, uložena jí byla guberniem pokuta 1000 zl., jíž krajští hejtmané 27 října na kapitulních statcích vybrali.

Teprvé 15 prosince 1790 došlo očekávané rozhodnutí královské, jímž kapitula se všemi svými prosbami byla odmrštěna, a již 24 prosince následoval guberniální rozkaz, aby kanovník Lenhart do tří dnů byl installován a ve své obročí uveden. Poněvadž tou dobou nově zvolený probošt světící biskup Krieger a děkan Herites ve věcech kapituly se týkajících ve Vídni u dvora meškali, vznesla kapitula prosby ku gubernii, aby bylo lze s nařízenou installací sečkati do návratu děkana, k installací jediné oprávněného, k čemuž gubernium svolilo. 31 prosince 1790 z Vídně vrátiv, děkan Herites installaci vykonal.

Ve věcech scholasterie kapitula tudíž podlehla, ale nebyla nijak ochotna vzdáti se práv svých na praebendu Šporkovskou a na nezkrácené důchody proboštské. Když meškali v dubnu 1790 ve Vídni probošt Kvíz a děkan Krieger, dostali tito hodnostáři ve zvláštním slyšení přípověď nového krále, že jest ochoten veškerá práva a výsady vrátiti i obnoviti, tak jak jich kapitula od věkův užívala, ale rozhodnutí o tom se nestalo. Kapitula však neztrácela naděje, neboť jedno-

tlivé úkony dvorské zdály se nasvědčovati, že uznává se spravedlivý základ proseb jejích. Tak dvorským dekretem ze dne 7 dubna 1791 byla kapitula sprostěna pokuty 1000 zl., k níž byla guberniem odsouzena.

Tím, že závažným prosbám kapituly nedostávalo se žádoucího vyřízení, lze si vysvětlovati postavení zástupců kapituly ve sněmu zemském. Děkan a později probošt světící biskup Krieger s arcijáhnem Varlejchem z Bubna byli z nejpřednějších mluvčí stavovské opposice, k nimž družil se generální velmistr křižovníků Suchánek, tento hlavně vystupuje proti opravnímu směru a jeho důsledkům. I biskup Kindermann, který vstoupil do sněmu po vysvěcení svém, dne 4 července 1790 nabytém, v důležitých otázkách zaujímal postavení samostatné, proti vládě čelící. Ostatní členové duchovního stavu jen u věcech náboženských šli cestou samostatnou, jinak přidržovali se nejvyššího purkrabí. Arcibiskup Přichovský zkrušen jsa směrem josefinským a jeho důsledky — s podivením věru —, stál na straně Cavrianově.

Bylť ovšem stav duchovní následkem josefinských nařízení velice zúžen a ve sněmu několik málo členů zasedávalo. Vedle výše již jmenovaných připomínáni jsou ve sněmovních protokolích toliko ještě strahovský opat Mayer, hladký diplomat, který dbaje především prospěchů svého kláštera, za Josefa II v dalším trvání na výsost ohroženého, zjevně proti vládním úmyslům se nestavěl, a vyšehradský děkan Veselý; také opatové Elbel osecký a Chmel břevnovský časem zasáhli do jednání sněmovního. Z praelátů duchovenstva zrušených přítomen byl téměř

každé schůzi probošt doksanský Winkelburk, velmi často i plaský opat Verner a chotěšovský probošt Novák.

Dle intencí vlády vstoupiti měli do řad praelátů na sněmu českém dva noví členové: biskup budějovický a rektor vysokého účení pražského. Biskup budějovický byl do sněmu uveden, jakkoli neměl zemských statků, proti čemuž v sedění dne 3 listopádu 1790 někteří stavové ústy hraběte Hartmanna z Klarštejna protestovali, ale jinak bylo s rektorem universitním. Dvorní dekret ze dne 11 ledna 1791 ustanovoval, že rektoru university vídeňské náleží místo a hlas mezi praeláty na sněmu dolnorakouském, a přisuzoval právo toto i rektorům druhých universit v příslušných sněmích zemských. Ale na sněmu českém návrh vládní nedošel schválení, neboť ústy referenta arcijáhna Varlejcha z Bubna bylo prohlášeno, že návrh vládní jsa schválen, mohl by praejudikovati v budoucnosti, a nad to že nevidí potřebu, aby rektor universitní do sněmu vstupoval. Sněm stanovisko toto schválil.[1])

Stav duchovní očekával rozmnožení svých řad hlavně reaktivováním praelátů klášterních. Zrušením opatů kommendovaných přibylo ve sněmu tré nových hlasův opatů vyššíbrodského, emauzského i teplského a také již 17 a 20 listopádu vyššíbrodský opat Kurz ve sněmě zasedl; další hlasy očekávány od obnovy zrušených klášterů, jichž náčelníci bývali zemskými praeláty. V sedění sněmu českého dne 9 srpna 1790 jednání ve příčině té zahájeno, když proboštové doksanský a chotěšovský s opatem plaským podali

---

1) Locatelli, 41.

prosbu, aby prodej a pronájem příslušných klášterních statkův až do rozhodnutí králova ve příčině obnovy těchto klášterů zastaven byl, k čemuž sněm přivolil. Dne 3 listopádu předložen byl příslušný návrh stížností, zemským výborem vzdělaný, se žádostí, aby z klášterů zrušených ty alespoň byly obnoveny, jichž budovy nebyly dotud k veřejným účelům zadány, sbořeny nebo rozděleny. Jmenovány byly tehdy z panenských klášterů zvláště svatojirský na hradě pražském a karmelitský v Pohledě, bylo však úmyslem, aby obnoven byl i klášter doksanský. Ve příčině klášterů mužských rozpředla se debatta, v níž František Antonín Novohradský hrabě z Kolovrat želel spousty krásného gothického chrámu v Kladrubích. Sněm konečně se snesl, že lze tu míti zření toliko k opatstvím, jichž náčelníci jakožto zemští praeláti mívali místo i hlas ve sněmu.[1])

Dvůr byl ochoten přání stavů ve příčině restaurace některých klášterů vyhověti a již 27 listopádu 1790 předčítán v sedění sněmovním dvorský dekret ze dne 19 října 1790, jímž po žádosti bývalých praelátů plaského, doksanského a chotěšovského pronájem klášterních statků zastaven.[2]) Téhož dne přijaty a podepsány byly ve sněmu známé tři spisy stížností, které obsahují tyto stížnosti a přání duchovního stavu: 1) že byl velice zmenšen počet hlasů praelátských, proto buďtež důležitá duchovenství a opatství obnovena, jejich pak opatové a praeláti ve stavovství svém reaktivováni; zejména žádáno o restau-

---

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 84—86.

[2]) Protokol sněmovní v král. českém archivu zemském. — Diarium des Grafen Franz Sternberg, 148.

raci mužských klášterů v Plasích, Zlaté Koruně, Zbraslavi, Kladrubích, u sv. Mikuláše na Starém městě Pražském, u sv. Jana pod Skalou a v Sázavě. 2) Že byly bez práva mnohé praebendy ve svých důchodech ztenčeny a kollegiátní kapituly že ohroženy jsou ve svém trvání, čímž zřejmě ukazuje se na nařízení, vydaná kapitulám pražské a vyšehradské. 3) Aby obnoveny byly špitály, za předešlého panovníka zrušené. Tu však již nebylo u dvora nedávné ochoty. Toliko prodej statků těchto zadržán a dv. dekretem ze dne 10 února svoleno, aby statky jmenovaných duchovenství byly pronajaty.[1])

Jest významno, že stavové ve svém celku ani neschválili ani do spisů svých nepojali stížností duchovního stavu proti důsledkům patentu tolerančního. Působení osvětných ideí bylo zajisté již příliš mocné, než aby dopustilo vylučovati někoho pro odchylnost náboženskou z práva usedlického. V sedění sněmovním 17 listopádu 1790 přišly na pořad jednání stížnosti duchovního stavu v této příčině. Zemský výbor podával o nich návrhy dle přání duchovního stavu a navrhoval především prvý článek, kterýž měl býti spolu po obvyklém spůsobu prvým artikulem sněmovního snesení, „aby katolická církev po příkladu předkův a zvláště Ferdinanda II byla chráněna.“ Ale vzpomínka na Ferdinanda II vzbudila tuhý odpor mezi sněmovníky, z nichž mnozí důtklivě proti ní se vyslovovali. Hrabě Hartmann z Klarštejna prohlásil dokonce za nevhodné pokládati za

---

[1]) Protokol sněmovní ze dne 11 května 1791 v král. českém archivu zemském.

vzor „neblahé panování“ Ferdinanda II. Článek tudíž přijat v obecném svém toliko znění, za to však přijat i požadavek stavu duchovního, aby vykonávána byla censura theologických spisův úřady duchovními a aby týmiž úřady zkoumány byly pravověrnost a mravy těch, kteří mají býti professory theologie na universitě.

Snesení toto neuspokojilo praelátův a proto když byl na počátku nejblíže následujícího sedění dne 20 listopádu 1790 čtěn zápisník sedění předešlého, pohřešoval biskup Kindermann prosbu o ochranu katolického náboženství. Biskup ihned označil, co slovy svými mínil: nežádal sice výslovného zrušení tolerančního patentu, nýbrž chtěl, aby navrhovány byly prostředky, jimiž by katolíkům přestupy k církvím evangelickým byly stěžovány. Byla to otázka váhy veliké, již vhodil do sněmu muž, jsoucí z předních nositelů josefinské soustavy. Ve svých následcích byla by myšlenka tato jsouc uzákoněna, spůsobila poměry neblahé a omezila osobní svobodu měrou na výsost povážlivou. Nejvyšší purkrabí postřehl rovněž veliký dosah její, prohlásil, že není místa k vyvolávání nové otázky, ba odepřel svob. pánu Hennigrovi předčítati pojednání příslušné. Svobodný pán Henniger předčítal tudíž stížnosti duchovního stavu ve příčině provádění tolerančního patentu, vyvolal ale tím prudký odpor nejvyššího purkrabí, jenž vytýkal, že nesluší duchovnímu stavu navrhovati vypovídání jinověrců; katolické náboženství že má nepopíratelnou přednost veřejné bohoslužby a jeho tolerující duch že se má jeviti v snášelivosti k vyznáním jiným. V rozpravě ukázala se mezi členy duchovního stavu ve-

liká různost názorů. Kdežto biskup Kindermann prohlašoval, že není proti Ferdinandu II ani proti Josefu II, tudíž ani proti krajní nesnášelivosti ani proti plné toleranci, a žádal, aby bylo duchovnímu stavu dovoleno stížným spisem nastoupiti cestu střední, jal se arcijáhen Varlejch z Bubna stavům vytýkati nedůslednost, táže se, proč stavové, kteří všechna nařízení josefinská pokládají za porušení zřízení zemského, z celku vylučují nařízení povahy náboženské. Slova jeho měla účinek, neboť z řečí následujících řečníků zjevna byla snaha, volnosti náboženské, tolerančním patentem propuštěné, v některých kusích uskrovniti. Kníže z Lobkovic žádal, aby nekatolíci nebyli připouštěni ani do sněmu ani do úřadů. Na universitě že jest jediný protestant — tu míněn byl prof. Meissner — jehož, až bude povýšen, bude prý lze nahraditi katolíkem. Generální velmistr křižovníků Suchánek dokládal, že vedle jednoho protestanta jest ještě mnoho kacířů v universitě, zřejmě narážeje na osvícence ve fakultach světských i na josefinisty v kruzích theologických professorův. Opatrněji prohlásil se hrabě Bouquoi. V jednotlivostech nepronesl svého mínění, nebyl ale také proti stížnostem duchovním; patrně chtěl získati si podporu duchovního stavu v dalším jednání o věcech politických. Proti přáním praelátů mluvili dva řečníci. Hrabě František Antonín Novohradský z Kolovrat pravil, že seznal jako praesident báňského a mincovního úřadu i užitečnost evangelíkův i ustavičné spory mezi náboženskými stranami, proto prohlašoval se pro náboženskou rovnost a doložil, že by ho bolelo, by tolerance měla býti zrušena. Hrabě L a n j u s mluvil zcela ve

smyslu nejvyššího purkrabí a za řeči jeho bylo slyšeti z lavic praelátských hlasité reptání. Snesení většiny bylo po smyslu hraběte Bouquoi: Bylo sice přání praelátů schváleno, ale výboru zemskému uloženo, aby je přepracoval. 19 ledna 1791 opět otázka náboženská zabývala sněm. Jednalo se tehdy o votu barona Hennigra, proti němuž podal duchovní stav své dobrozdání, dovozující příklady z dějin, že v době od Ferdinanda II až po Marii Terezii dobře se osvědčovala nutnost panujícího náboženství. Spolu bylo dovozováno, že jest neomezená tolerance škodliva pro fysickou polohu království a pro sousedství se státy okolními. Zemský výbor vyslovil se proti požadavkům těmto i proti zrušení tolerance, navrhoval ale, aby byly omezeny jednotlivé zákony toleranční. Baron Mac Neven referoval jménem výboru zemského o spise barona Hennigra a o stížnostech stavu praelátů žádajících, aby 1) nebyly dovolovány pohřby evangelíků na katolické hřbitovy, aby 2) do formule přísežní opět pojaty byly jméno Matky boží a Všech Svatých, aby 3) nebyl dovolován prodej spisů v cizině tištěných a katolíky urážejících bez přivolení censury, evangelíkům pak aby při bohoslužbě bylo toliko těch knih užívati, jež neurážejí náboženství katolického; aby 4) zrušeno bylo ustanovení, že nesmí žid přijati křest před dovršeným osmnáctým rokem věku svého; aby 5) zrušena byla ustanovení, jichž bylo šetřiti katolickému duchovnímu při křtu neb oddávání evangelíků. Návrhy ty byly přijaty a králi k ztvrzení doporučeny; toliko proti pátému podal hrabě Bouquoi s některými spolu smýšlejícími ohrazení. Praeláti žádali dále, aby nebyl udílen evangelíkům inkolát,

dala. Když pak předčítáno celé dobrozdání praelátů, shledával hrabě Taafe, že v něm odstavec A, 23 Obnoveného zřízení zemského nesprávně uveden. Tam jmenují se pouze utraquisté, o toleranci není však řeči. „Co lze očekávati od lidí“, tázal se řečník, „kteří neostýchají se takých prostředkův užívati?“ I druzí řečníci pohoršeni byli výkladem praelátů. Kníže z Lobkovic žádal, aby se příslušné místo v dobrozdání změnilo, hrabě Bouquoi ale odporoval a navrhoval, aby ve zprávě stavů bylo vysloveno pokárání, ježto stavové nemohou ztrpěti, aby byl král klamán v listinách sněmovních. František Antonín Novohradský hrabě z Kolovrat radil k jednotě. „Nejsme zde proto“, zvolal, „abychom slova vytýkali, nýbrž společně o blaho pečovali a souhlas hledali...“ „A pravdu mluvili“, dořekl hrabě Taafe. Také hrabě Hartmann z Klarštejna shledával pravděpodobným, že měl duchovní stav úmysl druhé klamati. Když hrabata Filip Sweerts a Lanjus se divili, že výbor zemský tato slova přehlédl, odvětil baron Mac Neven, že výbor zemský vůbec nezamýšlel nějaký návrh o dobrozdání praelátů sněmu předložiti. Když pak hrabě O'Kelly dovozoval, že veškera kacířství vznikla toliko falešným citováním a že tudíž jest spis praelátů hoden pokárání, prohlásila většina, že jest spis tento pouhé votum separatum prvého stavu a že není tudíž třeba jeho ani vykládati ani vyvraceti.

Praeláti žádali dále, aby nekatolíci nebyli spůsobilí dosíci inkolátu, dispense pak aby se udílela toliko obratným továrníkům a řemeslníkům, kteří jí potřebují na dosaženou mistrovského práva. Zemský výbor kromě hraběte Bouquoi a barona Mac Nevena s tím

souhlasil, nejvyšší purkrabí ale káral slova „na výsost libovolné zákony za předešlé vlády vydané a mocným výrokům podobné“.[1]) Při potazu nejv. purkrabí setrvali praeláti na znění spisu svého. Kníže z Lobkovic, František Antonín Novohradský hrabě z Kolovrat, hrabě Canal a purkmistr Steiner přimlouvali se za návrh zemského výboru, hrabě Taafe přál si. aby příslušná nařízení Josefa II platnost podržela, Karel hrabě Pachta shledával, že by byl inkolát nekatolíků škodlivým. Návrh zemského výboru tudíž většinou přijat; toliko hrabě Bouquoi s některými pány podali votum separatum.

Zemský výbor, patrně po přání praelátů, navrhoval značné omezení nekatolíků v poměrech soukromoprávných. Dle tohoto návrhu mělo sice býti dovoleno nekatolíkům, aby si ukládali peníze na jistoty nemohovité a aby mohli v nuceném prodeji nemohovitosti kupovati. měli býti ale povinni v určité lhůtě vydražený statek opět prodati. Hrabě Bouquoi a baron Mac Neven opět prohlásili se proti tomuto neliberálnímu návrhu, proti čemuž František Antonín Novohradský hrabě z Kolovrat uváděl Židy, kteří mají podobně omezené právo zástavní a dražebné, aniž by se jim špatně dařilo. Baron Henniger z Eberka litoval, že vyskytují se mezi katolíky tak horliví obránci nekatolických zájmů. Nejpřípadněji promlouval proti návrhu vlastenecký baron Janovský z Janovic pravě, že není třeba báti se přistěhovalců, ježto v tomto sedění sněmovním shledává jen malý počet původně českých rodin. Proto stalo se sne-

---

[1]) „unter der letzten Regierung ergangenen allzu willkürlichen und Machtsprüchen gern ähnlichen Gesetzen“.

sení, jež návrh výboru zemského schválilo, ale Bouquoi a Mac Neven podali opět votum separatum.

Podobně znělo snesení sněmovní i o žádosti praelátův, aby nekatolíci nebyli připouštěni ani do zemských ani státních úřadů, všichni pak veřejní úředníci aby skládali při nastupování úřadu přísahu za Marie Terezie obvyklou. Námitka, že ve vojště dostupují evangelíci úřadu důstojnického nebo generálského, nehodí prý se pro občanskou službu. Výbor zemský návrh téhož znění předložil sněmu, kterýž jej většinou hlasů schválil. Také žádali praeláti, aby za professory gymnasijní nebyly povolávány osoby nekatolické, universitní pak matrikule aby byla přístupna toliko katolíkům. Výbor zemský prohlásil sice, že jest již otázka tato snesením stavů vyřízena, přes to však přimlouval se světící biskup probošt Krieger, aby vůbec žádný důležitější úřad nekatolíku nebyl propůjčován. Stavové rozhodli dle návrhu výboru zemského.[1])

Tím byla otázka tolerance vyřízena. Toleranční patent zůstal v platnosti a stát vyhražoval si právo připouštěti evangelíky i do úřadů veřejných. Malým uspokojením požadavků praelátů bylo sněmovní snesení dne 20 listopadu 1790, jímž svoleno ku zřizování rodinných hrobek ve chrámích, když světící biskup Krieger prohlásil, že jsou dle kanonického práva přípustny.[2]) Na Moravě již dv. dekretem ze dne 25 května 1790 vrácena arcibiskupu olomouckému král. česká léna,

---

1) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 180—202.

2) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 132—149.

Josefem II náboženskému fondu přikázaná, a obnoven lenní soud kroměřížský v plné své dřívější působnosti.[1])

Změněný stav poměrů náboženských v Čechách značí se nejlépe v artikulích sněmovních. Obvyklý artikul náboženský sice jest i za Leopolda II na místě předním, ale obsah jeho liší se od předchůdců podstatně. V prvé řadě s důrazem vytýká se, že arcibiskupský ordinariát nejvíce toho dbá, aby duchovní správcové byli ve všech příčinách právi povinnostem svého úřadu, za kterouž příčinou arcibiskup podřízenému kněžstvu ukládal: 1) aby nešťastný stav těch, kteří od církve odstoupili, budil v něm soucit a pobádal je ku přátelskému napomínání, aby odstoupilí do církve se vrátili; 2) měli duchovní míti zvláštní péči o děti nezámožných rodičů, jichž chudoba začasté duševní spásu dítek ohrožuje, aby dostávalo se jim vyučování a potřebné podpory, nejsou-li pro chudobu s to, aby školu navštěvovaly; 3) aby zvláštní váha byla kladena na kázání, kterýchž duchovní správcové měli se především sami podjímati a jen tehdy jiným oddávati, když naskytly se překážky důležité; ale i tehdy přislušelo duchovním správcům toho dbáti, aby jednota vnitřní nebyla porušena, pročež měli pomocníkům nebo zástupcům svým látku podati a na její zpracování pozor míti. Doporoučelo se také, aby pilně četli a tak zjednávali si potřebných dobrých vědomostí, jakož i vhodného přednesu, čímž by byli s to, aby pravdy náboženské posluchačům učinili srozumitelnějšími i přístupnějšími.

---

[1]) Sammlung von Gesetzen... Leopold des II, III, 22.

V městech, kdež lid služebný po výtce ranní mši obcoval, ukládal arcibiskup duchovním, aby některý odstavec z diécésanního katechismu přítomným po mši předčítali a obsah jeho vysvětlovali.

Za to chuda jest zpráva číselnými výsledky duchovního přičinění. V r. 1789 toliko 3 cizí nekatolíci přijali vyznání katolické a 5 Židů dalo se pokřtíti. Zpráva vytýká, že chrám na Karlově v Praze byl znova vysvěcen; 28 kněží, 5 jáhnův a 30 podjáhnů dosáhlo svěcení, počet to proti potřebám arcidiécése neveliký. O třech ostatních diécésích artikul sněmovní zúplna pomlčuje.

Náboženský artikul sněmu pro r. 1790 rozepsaného klade váhu na péči arcibiskupovu, aby duchovenstvo svědomitě v lidu konalo úřad učitelský, dbajíc plné docházky dítek do školy a podporujíc i šiříc ústav chudých. Proti jinověrcům ukládáno kněžím skromné, laskavé chování, všem pak duchovním doporučen život bezúhonný. Aby zjednodušena byla pastýřská správa, zřídil arcibiskup pro Prahu a fary na jednu míli v okolí zvláštní vikariát, venkovské pak vikariáty pak tak zaokrouhlil, aby tvořily pro sebe zeměpisný celek a velikostí nestěžovaly stálý dozor se strany vikářovy. Na základě konaného šetření ukázala se potřeba, aby ve vsi Úševicích kraje plzeňského duchovní z kláštera teplského ustanoven byl, za kterouž příčinou i chrám nový tamže vzdělán. 15 nekatolických rodin přestoupilo k učení katolickému, 3 Židé přijali křest. Zevrubná zpráva podána i o poměrech diécése litoměřické. Okresní vikáři visitovali veškery fary, zkoušeli dítky ve všech školách a nabádali duchovní správu, aby pilně o řádnou do-

cházku dítek do školy pečovala. Tři alumnové ze zrušeného generálního semináře vstoupili ku konci měsíce srpna do semináře biskupského, z nichž jeden byl vysvěcen, 31 kněží bylo zkoušeno při předepsaných ročních zkouškách konkursních, 17 farářův a 21 kooperátorův i kaplanův ustanoveno, 2 Židé se svolením zemského zřízení pokřtěni, 20 evangelíků do církve přijato. Biskup Kindermann nastoupiv důstojenství, svolal všechny biskupské vikáře a dlouhou řečí je napomínal, aby věnovali se povinnostem duchovního úřadu, dbali školy, podporovali ústav chudých, zachovávali zavedený „ryzí" řád bohoslužebný i vládní rozkazy.[1]) V náboženském artikulu sněmu z r. 1791 ukládá arcibiskup duchovenstvu, aby se horlivě ujímalo kázání a překáželo šíření oněch bludů, které nejsou zásadami tolerovaných tří konfessí. V Řenči ustanoven byl samostatný duchovní správce a mnohé osady vzdálené vyfařeny a ku bližším farnostem přiděleny.

Obnova cisterckého opatství Lilienfelda v Dolních Rakousích a císařské svolení, aby zbývající a ve zrušeném klášteře Pohledě život trávící Karmelitky usadily se ve zrušeném hradčanském klášteře Barnabitů, budily naděje, že i jiné kláštery budou obnoveny. Naděje ty ale rozplývaly se v nivec, když císař nedlouho před svou smrtí, 17 ledna 1792,[2]) schválil návrh duchovní kommisse dvorské a prohlásil, že návrhům na obnovu zrušených klášterů vyhovováno nebude, vůbec

---

[1]) Landtagsschlüsse vom Jahre 1790 bis 1796, 8—13 dle rukopisu, vloženého do exempláře král. českého archivu zemského.

[2]) Sammlung von Gesetzen... Leopold des II, V, 110.

pak že žádná žádost o obnovu toho neb onoho kláštera nebude přijata. Od této obecné normy se resoluce Leopoldova na třetí stížný list stavů českých v některých věcech uchylovala. Ve příčině žádostí za obnovu určitých klášterův odkazovala stavy na další rozhodnutí panovnické, ale již 18 července 1791 vypsán veřejný prodej někdejšího proboštského statku kláštera plaského v Loubí v kraji litoměřickém,[1]) ježto pak stavové ve spise svém si stěžovali, že úbytkem členů duchovního stavu základ sněmovní jest povážlivě změněn, vyzývala vláda stavy, aby zesílili duchovní stav přijetím nových členů, rektora university pražské, administrátora komorních statků jakožto repraesentanta různých veřejných fondů, statky zemské držících, pak některých proboštův a děkanů, k jichž nadání (jako k děkanství krumlovskému, karlštejnskému atd.) statky zemské náležely. Jednání o tom prodlilo se však až do doby Leopoldova nástupce. 16 října 1791 obnoven i novoměstský ústav šlechtičen, později pak mu vykázána budova býv. praemonstrátského semináře.

Ku konci svého života upravil Leopold II i konkursní řád farský při čemž některé tvrdosti Josefových nařízení byly odstraněny aneb alespoň zmírněny. Po návrhu dvorské duchovní kommisse nařídil císař dvorním dekretem ze dne 21 ledna 1792, aby při konkursních zkouškách ucházeči prokázali písemným vypracováním zevrubnou znalost svatého písma jakožto hlavního zdroje všeho křesťanského poznání. Při osazování far klá-

---

[1]) Příslušná vyhláška v příloze Prager Staats- und Gelehrte Nachrichten 1791, čís. 33.

šterům a církevním ústavům náležejících není sice třeba konkursu, ale ti mniši, kteří na místa farářův aspirují, měli se podrobiti konkursní zkoušce již předem. Duchovním správcům a kaplanům na venkově, kteří nemají výpomocného duchovního, může býti konkursní zkouška po uplynutí tří let odpuštěna pro další tři léta, obdrželi-li při předchozí zkoušce konkursní po prvé třídě ze všech předmětů zkušebných. Patronátní právo na všech statcích zeměpanských i náboženského a studijního fondu vyhradil císař bezprostředně sobě.[1])

Při vlasteneckém rozmachu, jakýž byl pozorován za posledních let Josefa II, bylo očekávati, že dostane se ve stavovských stížnostech i spravedlivým požadavkům do obnovy odvěkých práv jazyka českého jakožto jazyka jediného historického a státotvorného národa v království českém příslušného místa i odůvodnění. Naděje ta byla tím spíše odůvodněna, ježto stavové toho dbali, aby při úkonech slavnostních, jako při korunování, českému jazyku ponechána byla výlučná platnost, vůdcové pak stavovské opposice byli v důvěrných přátelských stycích s předními tehdy českými vlastenci. Než taková již byla tehdy moc soustavy centralisticko-germanisační, že ani stavové čeští při vší jinak uznáníhodné snaze své o obnovu historických a právních poměrů neodvážili se přímo práv jazyka českého hájiti. Obecně sice přimlouvali se za povznesení jazyka českého z tehdejšího jeho opovržení, ale ve třetím spise svých stížností přestali na krátce vyslovených tužbách. Opí-

---

[1]) Prager Staats- und Gelehrte Nachrichten 1792, čís. 8.

ralit se jazyku německému jakožto obecnému jazyku vyučovacímu na vyšších školách a zvláště na gymnasiích z toho jediného důvodu, že prý jest znalost jeho jen malému počtu duchovních potřebna, ježto převážná většina far jest česká. Jazyk německý ve školách zavedený odvádí prý mládež od studií, následkem čehož jest úbytek bohoslovcův a náboženství tím újmu trpí. Z důvodů těchto žádali, aby opět jazyk latinský stal se na vyšších školách jazykem vyučovacím, při tom pak jakoby úkradmo žádali, aby té částce mládeže, která není úplně znalá jazyka německého, poskytla se příležitost ku pokračování ve vyšších studiích, což ovšem jen tehdy bylo možno, když se jazyku českému přiměřená platnost ve vyučování zjednala. Proto žádali stavové, aby na některých gymnasiích, zvláště pak na třech gymnasiích pražských, češtině a česky opět se vyučovalo.

Beze vší výhrady vyhověl Leopold II stížnostem, jež se týkaly generálních seminářů.

Dvorním reskriptem ze dne 4 července 1790, prohlášeným ve všech Dědičných Státech kromě Uher, zrušeny generální semináře vůbec.[1])

Fondy někdejších biskupských seminářů, jež byl Josef II přikázal seminářům generálním, byly navráceny těm biskupům, kteří byli ochotni semináře své obnoviti. Jinak zůstaveno na vůli biskupům, chtějí-li si zříditi vlastní diécésanní semináře; také to jim ponecháno, aby si zřídili vlastní ústav theologický anebo chovancům na universitě stu-

---

[1]) Sammlung der Gesetze... Leopold des II, I, 348—356.

dovati dali. Toliko nařízeno, aby professoři na biskupských ústavech theologických byli na universitě řádně zkoušeni a aby v přednáškách týchž knih užívali jako professoři theologie na universitách. Alumnové theologických ústavů měli se podrobovati zkouškám na universitě. Za těchto modalit bylo i klášterům dovoleno vlastní theologická učiliště si zařizovati. Dvorním dekretem ze dne 6 dubna 1791 zastaven i emfyteutický prodej státních a církevních pozemků.[1])

Dříve než vyřízeny byly náboženské stížnosti ve sněmích přednesené, dostalo se odpovědi stížnostem biskupským: 17 března 1791 vydán dvorní dekret, platný pro všechny Dědičné Státy, jenž tvrdé stránky náboženských příkazů josefinských tu a tam zmírnil, celkem ale nový pořádek v platnosti ponechával. Bohoslužba měla zůstati v těch poměrech, jakož byla upravena za nebožce císaře. Příkazy Josefa II měly zůstati platnými i ve příčině processí, než biskupům dostalo se svolení, aby ve zvláštních potřebách obecných směli nařizovati průvody prosebné, když by toho obec žádala, ale nikdy ne daleko od farního chrámu. Biskupové měli jen za řídkých okolností dovolovati v městech domácí kaple, ježto kaple tyto zařizovali si jen bohatí lidé a takto se vzdalovali veřejné bohoslužby. Modlitby a písně příhodné zaváděti náleželo biskupům, rovněž i nařizovati duchovní cvičení a litanie o nedělním odpoledni. Při slavných bohoslužbách a litaniích, kde toho dovolovalo jmění chrámové, bylo lze pořádati hudbu instrumentální, rovněž i sobotní večerní pobožnosti s příslušnými

1) Tamže, III, 275.

modlitbami a zpěvy, ale bez požehnání. Kázání a díkůčinění v poslední den roku dovoleno. Biskupům náleželo právo nařizovati bohoslužbu i veřejnou úctu posvátných obrazův a ostatků, rovněž i povolovati soukromé pobožnosti, pokud nepřekážely pobožnostem veřejným. Bratrstva zůstala zrušena kromě jediného bratrstva účinné lásky k bližnímu, kteréž mohlo býti zřízeno při každé faře a mělo zastupovati někdejší bratrstva nejsvětější svátosti oltářní. Duchovní sprostěni byli povinnosti předčítati zeměpanská nařízení s kazatelny, naproti tomu ukládalo se světské vrchnosti, aby opatřila předčítání po bohoslužbě před chrámem. Placetum regium podrželo platnost v plném rozsahu, duchovní podřízeni byli i u věcech trestních i sporných soudům světským, ve věcech však duchovenských kázni biskupské. Zbaviti úřadu anebo nařídití nucenou správu duchovenského obročí toliko byl oprávněn soud světský. Biskup měl právo ve prospěchu duchovní správy překládati kněží výpomocné, ne však faráře investované, projevil-li předem souhlas patronát příslušný. Biskupové byli povinni předkládati politickému úřadu zemskému pastýřské listy pro celou diécési určené ku schválení, rovněž dáno jim právo nahlížeti do správy zbožných nadání i náboženských fondů. Biskupové, jimž důchody právem náležité byly odňaty, měli podati právní doklady k vyšetření. Mniši měli býti ustanovováni v duchovní správě jen kde byl nedostatek kněžstva světského. Duchovním uložen byl dozor nad vychováváním dětí nemanželských a nesměli býti ani v neděli ani ve svátek předvoláváni ku krajským úřadům nebo k soudům, spolu ukládalo se krajským a

vrchnostenským úřadům, aby stížnosti do správy duchovní oznamovaly nejprvé úřadům duchovním a teprvé, by nebylo nápravy, úřadům světským.[1])

Částečné vyřízení duchovenských stížností obsaženo jest v okružníku gubernialním ze dne 6 července 1791, zaslaném všem farářům v království českém, zejména do všech krajin, odkudž opět veliká processí na Svatou horu, do Římova, do Bechyně, do Mariacelji i j. se ubírala. Faráři měli z různých důvodův, i politických, důrazně svým příslušencům raditi, aby poutí zanechali, spolu pak nařizovalo se, že zapovídají se veškera processí kromě slavného průvodu o božím těle a v dnech prosebných.[2])

Náboženské stížnosti dotýkaly se také svobod Josefem II Židům propuštěných. Leopold II nehodlal měniti bratrova ustanovení. Toliko v jedné příčině vydal určité nařízení; dvorním dekretem ze dne 25 října 1790 prohlásil totiž, že nemohou sice Židé dosíci hodnosti doktora práva církevního (iuris canonici), že však, vykonali-li předepsané zkoušky, mohou býti prohlášeni za doktory práva občanského (iuris civilis) a že mohou býti advokáty stran židovských i křesťanských.[3])

Jasnou odpovědí na požadavky duchovního stavu, aby ustanovení tolerančního patentu byla omezena, jest rozhodnutí Leopolda

---

[1]) Sammlung der Gesetze... Leopold des II, III, 245—258. V Čechách byl dekret tento prohlášen 26 března 1791.

[2]) Prager Staats- und Gelehrte Nachrichten 1791, čís. 47.

[3]) Prohláška českého appellačního soudu ze dne 23 listopadu 1790 v Prager Oberpostamtszeitung 1791, čís. 5.

II ze dne 23 srpna 1791, vydané za sjezdu pilnického, kterým císař ustanovil jistotu 1000 dukátů pro university v Lipsku a Wittenberce, na jejíž úroky měli míti v prvé řadě právo studující synové českých pastorův obého vyznání, a teprvé by jich nebylo, i synové pastorů z jiných Států Dědičných.[1])

Podstatnou částí stížností náboženských byly věci školské, kteréž Josefinskými dekrety měly býti úplně vyňaty z působnosti činitelův autonomních i církevních a podřízeny toliko dozoru státnímu. Leopold II uznával, že není čas vhodný pro tento způsob řešení otázky školské a proto pokusil se o kompromiss.

Dvorním dekretem ze dne 4 října 1790 dostalo se nové úpravy školství, jíž není lze upříti rázu pokročilého. Především propuštěna professorům vysokých a vyšších škol volnost projevovati své názory o potřebách školských, ježto nařízeno bylo úřadům, aby žádných kroků v ústrojí a správě školské nepodnikaly, dříve než slyšáni byli o věci professoři interessovaní. Professoři každé fakulty a každého gymnasia, jakož i učitelé každé školy normální měli skládati na příště sbor professorů neb učitelů, který se měl alespoň jednou v měsíci scházeti a o prostředcích k povznesení učení anebo k odstranění závad raditi. V každém městě, kdež pospolu byly universita nebo lyceum, gymnasium a škola normální, zřízen měl býti studijní konsess o 6 členech, volený po jednom z každého sboru, jehož předsedou měl býti rektor university anebo jeho zástupce. Direktoři fakult, nevyučovali-li, zrušeni, kteří

[1]) Rulík, Hist. kal. I, 138 sld.

vyučovali, stali se přísedícími studijního konsessu. Jako biskupům ponechávalo se právo, aby přesvědčovali se, že vyučuje se na theologické fakultě ryzí nauce církevní, tak příslušelo právo i appellačnímu soudu, aby dozíral k učení právnickému, protomedikátu k učení medickému, stavovským korporacím k učení filosofickému, zemskému soudu ke gymnasiím a magistrátům ke školám normálním. Přísedící studijního konsessu z fakulty filosofické měl zvláště právo dozoru na gymnasiích, přísedící z gymnasia na škole normální, aby tak ku potřebnému vzdělání žáků pro vyšší druhy škol spolupůsobili. Studijní konsess měl právo činiti návrhy na jmenování spůsobilých učitelův a přehlížeti vyučování i úřední zprávu jednotlivých škol, jichž veškery zprávy k zemskému úřadu a ke dvoru měly jím býti podávány. Dále měl studijní konsess zpracovati pro školy sobě přidělené příslušné instrukce. Každému učiteli ukládalo se, aby podal ročně příspěvek ze svého oboru do literárního časopisu, jehož vydávání si císař přál.[1])

Byl-li tímto dekretem učiněn vážný krok k obecnému prospěchu vyšších škol, pozorovati bylo za to nepřízeň ku zvláštním školním tužbám stavů českých. O tom, jak rádcové císařovi pohlíželi na žádost, aby jazyku českému ve vyšším školství byla opět zjednána platnost přirozená, bude níže položeno. Než dvorská studijní kommisse vyslovovala se i proti obnově některých gymnasií za Marie Terezie a Josefa II zrušených, ježto prý příslušná žádost chce, „aby opět rozmnožila se

[1]) Sammlung von Gesetzen... Leopold des II, III, 44—67.

prvá semeniště venkovského duchovenstva, neznalého jazyka německého". Dvorská kancelář podala návrh poněkud změněný, jímž zakládá se dvorní dekret ze dne 28 října 1791, slibující kromě jiného, že v krajích klatovském a pracheňském bude zřízeno po jednom gymnasii.[1])

---

## Přípravy ku korunování.

Ve slavném korunování královu korunou svatého Václava spatřoval vždy a spatřuje i podnes veškeren národ český symbol své politické i národní samostatnosti, ježto král před repraesentanty všech zemí koruny české přijímaje korunu z rukou primatových, skládá přísahu na odvěká práva království českého jakožto zvláštního útvaru historického i státoprávního. „Nechť nedí žádný", praví poctivý vlastenec Jan Rulík,[2]) „žeť to jest zbytečná ceremonie, když národ svého krále korunuje, a král od svého národa korunovati se dává; anobrž jest to svaté jednání, kteréž v pravdě krále k milostivosti a lid k povinné poddanosti vzbuzuje." Každé korunování bývalo očekáváno tudíž v Čechách s radostí a nadšením, zejména však korunování Leopolda II, k němuž po půlstoletí těžkého strádání, jež způsobeno událostmi zahraničními i reformními pokusy uvnitř, upínaly se naděje nejrozmanitější. Proto z nejpřednějších proseb, jež stavové předkládali novému panov-

---

[1]) Kalousek, České státní právo², 506 sld.
[2]) Hist. kal. I, 161 sld.

níku, byla prosba, aby se korunovati dal v Praze po starobylém zvyku, jímž předchůdce jeho povrhl, a Leopold II v pravém posuzování poměrů nemeškal dáti odpověď přisvědčivou. Již 16 května 1790 došel nejvyššího purkrabí královský reskript, jímž oznamováno, že vyhovuje prosbě českých stavů, dá se Leopold II v Praze za pokojnějších dob korunovati a že vydá korunní klénoty, aby v zemi byly opatrovány, jakmile stavové o to požádají.[1])

Korunování české Leopolda II nabylo však tím většího významu, že poprvé jal se o ně zajímati i lid, zastoupený hloučkem českých vlastenců. Stavové kladli váhu v požadavcích svých na úpravu poměrů politických a svých zvláštních předností, vlastenci čeští však žádali si, aby porušená práva přirozeného jazyka zemského byla v bývalou platnost uvedena. Sami nejsouce členy stavů, hleděli vlastenci ve sněm působiti soukromí i tiskem a tak se stalo, že o právích jazyka českého pojednáno již tehdy publicisticky. V čele byl horlivý Kramérius, z jehož péra vzešel následující pozoruhodný projev novinářský, po našem soudu prvá co do doby publicistická obrana jazyka českého.

„To ovšem předně pro stavy české a vrchnosti bude velmi potěšitedlné, poněvadž budou míti příležitost o veliké potřebě zachování a rozšíření českého jazyka žádost svou přednésti; a tu že přednesou, žádný v Čechách pochybovati nemůže, poněvadž již mnohé vrchnosti, mnozí ouředníci a magistrátové přesvědčeni jsou, že lid český

---

[1]) Krönungsgeschichte Leopold des II. und Marie Louisens, I, 5—6.

obecný od svých vrchností a jiných představených proto jen nejvíce odvrácen jest, poněvadž by s ním v domácím jazyku nemluvili a jeho proseb, jakož toho potřeba káže, v témž jazyku lidu povědomém nevyslýchali. Já tu všech těch stížností mlčením pominu, kteréž tou příčinou lid obecný sobě vede; dostiť jest, když řeknu, že by spravedlivé bylo, aby lid český, zvlášť venkovský, všecky své péče a důležitosti při ouřadech v přirozeném svém jazyku přednášeti směl; neboť na ten spůsob jediné ta nedověra, že by se mu jaká křivda stávala, z mysli jeho vyvrácena bude.

Budou se i také při korunování českého krále strany zachování českého jazyka Pražané ucházeti. A v pravdě jest jim toho potřebí; nebo kdo řekne, že by se aspoň po sta létech lid český venkovský cizímu jazyku naučil? a kdo neuzná té škody odtud pocházející pro Pražany, kdyby v 50ti létech jazyk český z měst Pražských docela vytištěn býti měl? Já tu nedotknu toho, jakého by se kdo užitku domejšlel z toho, kdyby snad k. p. německý jazyk vůbec po celých Čechách uveden byl. Zajisté kdyby tak bylo, myslím, že by se ouředníci, duchovní a všickni jiní vznešenější opět francouzského, vlaského aneb kterého jiného jazyka chytali. A coby tedy platno bylo jeden jazyk pro druhý potlačovati, kdyby i ten nově uvedený po krátkém čase opět k opovržení přišel? I sami mocnářové na to nenastupují, aby jich všecky země jednoho jazyka byly, vědouce dobře, že národové rozdílných jazyků tím více jich panování a království pohromadě drží, ježto kdyby podlé jazyka v jeden národ vzrostli, pánu země byli by příliš mocní učiněni, od-

kudž by potom, jakž na Francouzích za našich let toho příklad máme, mnoho zlého pocházelo. — Nechť jsou tedy Čechové dobré naděje, že jazyk jejich, kteréhož k pádu nachylovati viděli, pod milostivou ochranou svého laskavého mocnáře a zastáním svých dobrotivých a slavných pánů stavů českých opět zvelebený, rozšířený a jako někdy před časy slavný spatří a t. d.“[1])

Stavové pohřešovali v královském reskriptu zmínku o korunování královny, jejíž chatrný zdravotní stav podával příčinu k obavám, takže nesúčastnila se ani slavného korunování chotě svého korunou uherskou v Prešpurce. Však v jeseni r. 1790 stav královnin valně se zlepšil a okolnosti této užili někteří členové českých stavů, mluvčím majíce hraběte Taaffe, k okázalému projevu ve sněmovním sedění dne 20 listopadu 1790. Ku konci schůze povstal hrabě Taaffe a navrhl ve jménu mnohých členů stavův, aby královně, která dle jistých zpráv v některých případnostech osvědčila veřejně náklonnost svou k národu českému, byl vzdán dík vzláštní deputací stavovskou, spolu aby projeveno bylo účastenství, že nedostatek zdraví jí zabránil spoluobcovati korunování v Uhřích, aby podána byla prosba ve příčině korunování královnina v Praze, s ujistěním, že bude stavům z nejpříjemnějších péčí pojednávati o právech královny na královská věnná města ústavou zaručených. Při této příležitosti dotkl se hrabě Taaffe i otázky statků věnných, kteréž byly spravovány administrací královských statků jako zboží inkamerované a

---

[1]) Kramériovy Vlastenské Noviny 1791, čís. 19, 20.

z nichž po více než padesát roků královna česká důchod nebrala. Návrh potkal se s hlučným souhlasem. Světící biskup Krieger a biskup Kindermann zaň se přimlouvali, hrabě Trautmannsdorf prohlašoval, že naskytuje se příležitost, aby královně byla projevena vděčnost stavů, tito pak aby si u dvora, kdež není nedostatek nepřátel, zjednali mocného přítele. Hrabě Klebelsberk souhlasil, ale soudil, že otázka důchodů královniných jest věcí podkomořího věnných měst, načež hrabě Taaffe druhou část návrhu svého odvolal. Prvá část přijata jednohlasně a Leopoldu hraběti Clary uloženo, aby královně prosbu stavů přednesl.[1])

V létě r. 1790 množily se zprávy o nastávajícím delším pobytu panovníkově v Praze a o brzké slavnosti korunovační. 14 července již předložil výbor zemský návrh sněmu, aby převezena byla koruna česká do Prahy, a v sedění dne 17 července zvolena osmičlenná deputace, která měla o převoz komorních klénotů pečovati. Ježto však politické poměry tou dobou byly hrozivy, nebyla deputace ihned do Vídně vypravena, nýbrž král požádán, aby dle poměrů příhodná rozhodnutí učinil. V říjnu zvěstovalo se s určitostí, že císař vraceti se bude Prahou s králem Neapolským, i konány jak v Praze tak po krajích veliké přípravy na uvítanou. Kníže Alois z Lichtenštejna zval arcivévody i neapolské prince na lov na svém panství Radimi, Karel kníže Aueršperk vyprošoval si, aby císař s dvorem i hosti svými zavítal na Žleby a tam pobavil se mysli-

---

[1]) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 143 sld.

vostí. Již ohlášeno, že císař do Prahy přijede 23 října, než 29 října přinesl zvláštní posel zvěst, že sejde s císařova příjezdu pro náhlé ochuravění krále neapolského.[1]) Ve skutečnosti způsobena byla neočekávaná tato změna zprávami, které císaře do Vídně volaly.

V listopadu docházely z Vídně opět zprávy, že císař pomýšlí s celým dvorem svým zavítati do Čech na delší dobu. Bylot nařízeno, aby vystěhovaly se z hradu Pražského divise dělostřelecká, hrad sám pak aby byl vyčistěn a pro pobyt dvora upraven. Příjezd císařův očekáván v prosinci t. r. a tvrdilo se spolu, že dá se císař v té době i korunovati. Proskakovaly i pověsti, že někteří arcivévodové budou nadále v Praze pobytem, mezi nimi arcivévoda Antonín, ku kněžskému stavu určený a za nástupce arcibiskupa hraběte Přichovského pokládaný. Než stavové čeští poznávajíce, že není lze v kratičké zimní době důstojně do pořádku uvésti hrad po dlouhá léta zanedbávaný, žádali u dvora, aby byla korunovační slavnost odložena na den sv. Jana Nepomuckého nejblíže příští.[2]) Stavovský plnomocník Leopold hrabě Clary předložil příslušnou prosbu stavů ve zvláštní audienci císaři i jeho choti a odůvodnil prosbu tu zvláštním spisem pamětním, načež císař ustanovil, že bude korunovace v srpnu nebo v září 1791.[3])

Ježto byl čas korunovační slavnosti přibližně určen, šly ihned zprávy o přípravách slavnostních. Na hradě Pražském veliký počet řemeslníků podjímal se oprav všelikých

---

1) Schönfeldské Pražské Noviny 1790, čís. 43.

2) Tamže, 1790, čís. 48 a 49.

3) Diarium des Grafen Franz Sternberg, 203.

a pro komonstvo panovníkovo najímány byty v domích soukromých. Doslýchalo se, že císař již před korunováním delší dobu v Čechách bude meškati.[1]) 1 června 1791 přijel do Prahy komorní furýr Le Noble z Edlersberka, aby přichystal v hradním paláci obydlí pro dvůr císařský.

Význam korunovační slavnosti toho vyhledával, aby koruna a klénoty korunovační byly z Vídně do Čech převezeny a v ochranu osobám dávnými zvyklostmi určeným oddány. Stavové čeští žádali tudíž od počátku sedění sněmovního, aby byly korunní klénoty do země trvale navráceny, načež odpověděla dvorská kancelář gubernii dekretem ze dne 26 srpna 1790, že není příčiny, proč by korunní klénoty nemohly býti vydány, poněvadž však Leopold II byl právě z Vídně vzdálen a bylo známo, že v krátce po svém návratu opět odjede, nad to pak byla již k němu ohlášena čtyřčlenná deputace stavův, aby předložila příslušné návrhy, shledávala dvorská kancelář vhodným, aby deputace tato ještě o čtyři členy rozmnožená sama klénoty korunní do Prahy dopravila.[2]) Od bitvy bělohorské bývalo zvykem, že česká koruna a korunní klénoty byly ve Vídni chovány a toliko ku korunovační slavnosti do Prahy dopraveny, Leopold II prohlásil však, že mají nadále posvátné tyto symboly českého státu býti chovány v Praze. 11 října 1790 oznamovala dvorská kancelář opět českému gubernii, že v markrabství moravském očekávati bude každý krajský hejtman korunu na hranicích svého kraje a že ji též celým svým

---

[1]) Kramériovy Vlastenské Noviny 1791, číslo 9.

[2]) Krönungsgeschichte I, 6—8.

krajem doprovodí. Ve Znojmě koruna i deputace měly býti přes noc na hradě, v Jihlavě měla býti uchována koruna přes noc v radnici, deputace pak v domích soukromých.[1])

Toto rozhodnutí královské vzbudilo veliké plesání v Čechách, neboť od dob Ferdinanda II byly koruna a korunní klénoty ve Vídni chovány a toliko na krátkou dobu před každým korunováním do Prahy odváženy. Rozhodnutí Leopoldovo tudíž pokládáno za slavné odčinění následků, jež po bělohorské bitvě království a národ náš postihly.[2]) Proto sněm snesl se o velice slavném koruny převežení.

10 května 1791 zvolil sněm zemský osmičlennou deputaci a sice z praelátů světícího biskupa Kriegra a strahovského opata Mayera, z pánů Leopolda hraběte Clary a Čeňka hraběte z Valdštejna a Vartenberka, z rytířů Jana Marcella z Hennetu a Josefa Leinera, z měšťanstva purkmistra pražského Ondřeje Steinera a pražského magistrátního radu Václava Slívku, jimž zvláštním obřadním nařízením[3]) uloženo, aby korunu ve Vídni z rukou dvorských úřadů přijali a slavně do Prahy doprovodili. Ku konci července odjela deputace do Vídně, kdež 4 srpna nejvyšší komorník dvorský kníže Rosenberk vydal jí korunní klénoty, totiž korunu, žezlo, říšské jablko, královský plášť i roucho korunovační, načež je poslové sami do truhly vložili a do své

---

1) Tamže, 9 sld.

2) Jeník z Bratřic, Bohemica I (1838) 530.

3) Dekret dvorní kanceláře ze dne 30 července 1791, jejž otiskl Debrois, Urkunde über die .... Krönung .... Leopold des Zweiten, 4 sld.

ochrany přijali. 5 srpna v 8 hodin ráno poslové stavů snesli tyto klénoty se stráží šesti hačířův od osobní stráže císařské s vytaženými šavlemi skrze císařskou síň do dvorského šestispřežního vozu již zapřaženého, kterýž stál u tak řečených španělských schodů, na vrch vozu je postavili, červeným aksamitem přikryli a pak přes náhradí, kdež hlavní stráž při hudbě v parádě stála, skrze Leopoldov až ven k Táboru vezli. Napřed jel zástup jízdného lidu, po té císařský hlasatel v úboru španělském, šestispřežní dvorní povozy s klénoty nahoře, pod nimiž uvnitř seděli dva poslové stavů, podlé vozu šli z každé strány tři c. k. sluhové, v zadu 6 hačířů se šavlemi vytaženými vedených druhým strážmistrem. Potom šestispřežný vůz dvorský, v němž seděli čtyři poslové stavů, posléze zástup jízdy s vytaženými šavlemi, za kterýmž deset kočárů s poštovskými koni, v těch pak ostatní poslové.

Z Vídně bral se slavný průvod po veliké silnici skrze Štokravu ke Znojmu, kamž dospěl o sedmé hodině večerní. Krajský hejtman znojemský uvítal již stavovské posly na pomezí moravském. Když se vozy k městu přibližovaly, počalo se zvoniti všemi zvony. Před městem stáli magistrát, všechno duchovenstvo ve slavnostní výzdobě a veliký zástup lidu, kteří korunu v slavném průvodu s hudbou doprovodili k radnici. Tu sstoupili poslové, dali korunu od čtyř radních pánů složiti do radní světnice i sami se tam odebrali a přijali vítání všech vzácných osob města. Přes noc 36 vojáků pluku Lacyova konalo stráž před radnicí. Večer plukovník kázal na náměstí hráti hudbě až do 11 hodiny. Nazejtří okolo sedmé hodiny ranní při-

jali poslové korunu od radních pánů, na vůz vložili a dva zase z nich proti koruně se posadili. Hrabě Leopold Clary, prvý z poslů, děkoval magistrátu i děkanu, rodilému Čechovi.[1]) Téhož dne 6 srpna o půl 4té hodině odpolední dojeli poslové do Jihlavy, kdež rovněž slavně přijati bývše, po druhé přenocovali. Třetí nocleh byl v Čáslavi, čtvrtý na knížecím lichtenštejnském zámku Kolodějích u Běchovic. Po vší cestě markrabstvím i královstvím vítali posvátný symbol české samostatnosti tisícové lidu s duchovenstvem a úřady, zvony zvučely, hudba hrála, rány z hmoždířů vzduchem otřásaly, z večera pak po výšinách plály radostné ohně. Farářové s processími vítali posvátné odznaky české státní samostatnosti; v Plaňanech děkan Skřivánek i ozdobnou řečí českou návrat koruny pozdravoval.[2]) V Českém Brodě očekávalo 16 zeleně oděných měšťanů s polnicemi koňmo korunu na hranicích obvodu městského a doprovodilo ji do města. Na předměstí Malechově shromážděno bylo měšťanstvo s magistrátem, volebním výborem a pořádky živnostenskými, na náměstí pak školní mládež vítala deputované zpěvem příležitostné české písně.[3])

Velikolepým spůsobem přivítala korunu svatého Václava města Pražská. V úterý „9 srpna nesčíslné množství odevšad shromážděného lidu, který po všech placích a ulicích přes celou Prahu dvěma řadami stál, oznamovalo radostné příští naší svaté

[1]) Kramériovy Vlastenské Noviny 1791, čís. 34.

[2]) Vavákovy Paměti III.

[3]) Prager Staats- und gelehrte Nachrichten 1791, čís. 33.

české koruny. Někteří páni čeští jeli vstříc tomuto průvodu až za Novou bránu, odkudž tento průvod o 11 hodině před polednem svůj počátek vzal. Napřed jela tropa karabinýrů pod správou oficíra, za ní jela tropa městské jízdy, jiná tropa městské gardy a třetí městských střelců, každá s svým oficírem. Na to jeli stavovští páni spoluoudové a nejvyšší zemští ouředníci na kočářích, za nimiž naše slavná koruna v nákladném kočáru šesti koni zapřaženém vezena byla. V témž pořádku opět za korunou šla tropa městských střelců, městská garda a tropa městské jízdy, kterýžto průvod opět karabinýři zavřeli . . . Bylo milé a radostné podívání, píše nadšeně V. M. Kramérius, a zajisté mnohého upřímného vlastence slzy polily. Což zajisté při tomto průvodu paměti nejhodnějšího připomenouti se může, jest to, že sama nebesa naší slavné svatováclavské koruny pozdravila. Nebo když s touto předrahou korunou k hlavnímu chrámu svatého Víta na hradě Pražském přijížděli, najednou velmi velice zahřmělo a v tu chvíli opět nebesa utichla a hustý oblak v nejkrásnější jasnost se obrátil. Odpoledne byla koruna s ostatními klénoty v hlavním chrámu v kapli sv. Václava k podívání vystavena, kdežto se veliké množství lidu všeho stavu shromáždilo.“[1])

O sedmé hodině večerní téhož dne uloženy koruna i ostatní klénoty do zvláštního bezpečného sklepení v kapli svatováclavské, jehož železné dvéře byly uzavřeny sedmerým klíčem, opatrování pak jednotlivých klíčů svěřeno arcibisknpu pražskému, nejvyššímu

---

[1]) Ze současné zprávy Krámériovy ve Vlastenských Novinách 1791, čís. 33.

purkrabí, métropolitní kapitule, nejvyššímu zemskému písaři, oběma strážcům koruny nově ustanoveným a purkmistru pražskému.

V prvých dnech měsíce března 1791 meškala ve Vídni čtyrčlenná deputace českých stavův a měla ve příčině korunování u císaře časté slyšení,[1]) načež královským reskriptem stavům království českého, daným 20 dubna 1791 a opětovaným reskriptem nejvyššímu purkrabí ze dne 16 května t. r., oznámeno závazně, že dá se Leopold II v Praze korunovati 6 září, spolu pak uloženo stavům, aby se sešli 3 dne měsíce září na místě obvyklém na hradě Pražském k složení přísahy poddanské. Královský reskript tento jest tím i významný, že nazývá ještě Prahu „naším královským sídelním městem“.[2])

Teď nastaly všestranné péče a přípravy k slavnému uvítání a uhostění císařského dvora s veškerým četným komonstvem. Na Hradčanech vyhledány byly byty v domích kanovnických pro nejpřednější dvorské hodnostáře, v jednotlivých palácích přichystány místnosti pro úřady dvorské, v městě najímány byty pro cizí deputace a hosti. Zvláštní kommisse pečovala o dostatek potravin pro očekávaný veliký shon cizinců. Pražští mlynáři a pekaři projevili ochotu největší a zásobovali se obilím i moukou. Řezníci pražští byli rovněž ochotni zásobiti masem všeho druhu město za doby korunovační, žádali ale, aby obnoven byl zrušený Josefem II

---

[1]) Kramériovy Vlastenské Noviny 1791, čís. 12.

[2]) Královský reskript uveřejněn v Krönungsgeschichte III, 94—96, již dle úředních dokladů sestavil guberniální sekretář Ledvinka z Adlerfelsa.

cech jejich, což také dvorním dekretem ze dne 8 července 1791 povoleno.[1])

Ježto od r. 1743 nebylo v Čechách králova korunování a ze súčastněných tehdy osobností málokteré již byly na živu — ze svatováclavských rytířů r. 1743 pasovaných nežil již náhodou ani jediný —, bylo potřebí ustanoviti zevrubný pořádek korunovačního obřadu. Sněm zemský obíral se otázkou tou po návrhu nejv. purkrabí již v sedění dne 29 ledna 1791. Úkolu toho podjal se rada dolnorakouského gubernia Josef Ferdinand rytíř Bock a Pollach, jenž vydal zvláštní spis o obřadech korunovačních v Čechách „Krönungs-Ceremoniel des Kaisers Leopold des Zweyten und der Kaiserinn Marie Louise Infantin von Spanien als König und Königin von Böheimb“ nadepsaný. Gubernium české kázalo vzhledem k nově utvořeným poměrům některé částky jeho změniti. Pokročilý směr doby jevil se i ve snaze úřadův o náležité uveřejňování různých zpráv, oznámení, obřadů; zejména jaly se úřady za příčinou touto hojněji než dříve užívati časopisův.

Novinkou měl býti všem účastníkům korunovační slavnosti přehledný obraz průmyslového pokroku, tak jak se ve druhé polovici XVIII stol. rozvinul. Podnět dal sám nejvyšší purkrabí hrabě Rottenhann. Jsa spolu majitelem mnohých továren, vyzval v červenci všechny továrny a rukodílné závody v Praze i po vší zemi, aby poslali do Prahy výběr znamenitých výrobkův a vzorků zboží svého, kteréž známý kommerční rada Schreyer měl srovnávati dle plánu urči-

---

1) Krönungsgeschichte III. 41.

tého a ve zvláštní k tomu ustanovené dvoraně.[1])

Ve příčině slavností s korunováním spojených závodily veškery vrstvy obyvatelstva návrhy nejrůznějšími. V sedění sněmovním dne 26 ledna 1791 navrhl Ferdinand hrabě Kinský, aby za zvýšením slavnostního lesku a v upomínce na bývalou statečnost českých pánův uspořádán byl turnaj ve zvláštní dvoraně, na niž náklad 10.236 zl. rozpočetl. Sněm rozhodl vyhýbavě; sneslť se, aby byla učiněna půjčka, z níž by všechny korunovační náklady byly hrazeny, a dle poměrův i na stavbu dvorany mohlo býti pamatováno.[2])

V kruzích měšťanstva pražského vznikla myšlenka, aby byla zřízena ku korunování setnina střelců se zelenavými kabáty, požloutlými spodky a kamizolou téže barvy se zlatými pruhy.[3]) Také zřídila se z mladších zámožných měšťanů jízdní měšťanská setnina. Dvorním dekretem ze dne 6 srpna 1791 potvrdil císař zřízení městských ozbrojených sborův a sice jízdy, pěší měšťanské setniny, sboru obchodníkův a střelcův.[4])

Původně zamýšleno, že císařský dvůr zavítá do Prahy obvyklou cestou z Vídně po silnici jindřicho-hradecké, ale z jistých příčin nastala změna a dána přednost silnici, která vedla z Vídně Rohy, Schwarzbachem, Třeboní, Veselím a Táborem. V Soběslavi přes potok na rychlo zřizován most z trámů. Také u Libně pod Prahou zřizován most loďkový, aby usnadněno bylo spojení s hradem královským.

---

[1]) Krönungsgeschichte III, 178 sld.
[2]) Protokol sněmovní ze dne 26 ledna 1791.
[3]) Krameriovy Vlastenské Noviny 1791, čís. 12.
[4]) Krönungsgeschichte I, 63.

22 července 1791 odjela z Prahy deputace stavů do Vídně pozvat císaře k cestě do království Českého a do Prahy. Ježto však korunování bylo symbolem svézákonnosti království českého, bylo potřeba učiniti opatření, aby po čas korunovačních slavností správa státní byla v Praze soustředěna, zejména pak nové ústřední úřady. Ihned tedy stěhovaly se dvorské úřady do Prahy, na prvém místě dvorská kancelář, kteráž po starobylém zvyku v době korunovační měla opatřovati právomoc a působnost gubernia. Vypraveni byli do Prahy čtyři dvorní radové, mezi nimi hrabata Saurau a O'Donell, 4 sekretáři a 4 koncipisté. 12 srpna odjeli všichni do Prahy a po dobu císařova pobytu úřadovali v hradčanském paláci hrabat z Martinic. Dvorská komora uhostěna v domě hrabat ze Šternberka. Slavný vjezd císařův ustanoven na 31 srpen.

Stavové i město Praha závodili v důstojném okrášlení hlavního města. V tehdejší Karolínské ulici, která již úřadně nazývala se Královskou třídou, na nynějším totiž Ovocném trhu, za divadlem Nosticovým vyměřeno bylo prostorné místo pro nákladnou síň taneční, kteráž spojena měla býti na ten čas s kollejí Karlovou. Náklad jejž stavové ze soukromých svých prostředků hraditi se uvázali, rozpočtěn na 50.000 zl.[1]) Po všem městě průčelí domův ozdobována, dlažba v ulicích obnovována. Také starobylý staročeský orloj v radnici staroměstské důkladně opraven.

V srpnu počaly se v Praze sjížděti ná-

---

1) Kramériovy Vlastenské Noviny 1791, čís. 28.

klady vznešených cizích hostí a deputací. Prvé 12 srpna přijely náklady knížete arcibiskupa olomouckého o 20 vozích, mezi nimiž čtyři slavnostní velmi nákladně zastřené.

---

## Letní sněm moravský r. 1790, jeho desideria a jejich vyřízení.

Nový sněm moravský (IX, 53) zahájen byl 5 července 1790 za hojného přihlašování se nových členův a za nálady, která nasvědčovala, že stavové budou přihlížeti po výtce ku zvláštním zájmům svým. Ihned v sedění dne 6 července přijat návrh, aby podána byla žádost za přenesení Ferdinandského a Teufenbašského konviktu z Vídně do Brna a aby vrchní správa obou ústavů svěřena výhradně osobě stavovské. Jménem zatímného výboru zemského navrhoval baron Roden, aby bylo lyceum z Olomouce do Brna přeneseno, což většinou schváleno, ale oba přítomní zástupci métropolitní kapituly olomoucké proti snesení tomuto protestovali dovozujíce, že arcibiskup povinen jest na náklady lycea 3000 zl. ročně přispívati a tudíž že jest slušné, aby lyceum zůstávalo v sídle jeho, nehledíc ani k okolnosti historicky nevývratné, že lyceum z někdejší olomoucké university vzniknuvší, bylo celou svou podstatou dílem biskupův a arcibiskupův olomouckých. Sněm většinou schválil sice návrh výboru zemského, ale připustil, že 3000 zl., jež arcibiskup byl zavázán ročně připláceti, mohou býti obráceny na diécésánní

seminář jeho.[1]) Když bylo jednáno o stížnostech duchovenských, žádal především sněm, aby přísně trestán byl odpad od víry katolické, prý v zájmu veřejného pokoje. Když pak navrhoval prozatímní výbor zemský, aby Židé neměli práva ani k občanství ani ku koupi zemských statkův ani ku šlechtictví, snesl se sněm na prosbě, aby dály se vůbec nobilitace řidčeji, Židé aby z nich byli vůbec vyloučeni, cizinci pak, kteří již statky zemské koupili, aby byli přidržáni do roka k zemi se habilitovati. Po návrhu Karla knížete z Lichtenštejna sneseno dále, aby úroky z hotovostí kontribučenských pokladen byly obráceny k dobru poddaných.[2]) V sedění sněmu dne 8 července přijata prosba za nový a zlepšený řád hrdelní. V sedění sněmu dne 10 července jednáno o žádosti král. kapituly brněnské o místo a hlas na lavici praelátské, jehož pozbyla, když r. 1778 proboštství bylo povýšeno na biskupství. Tentokráte byla žádost odmrštěna a sice s výslovným odůvodněním, že splnění její není v právomoci sněmu, i byla kapitula snesením sněmovním vyzvána, aby se obrátila ve příčině té přímo ku králi. Téhož dne také jednalo se o žádosti sedmi královských měst na Moravě, aby nad nimi byl opět obnoven úřad podkomořský, což sněm schválil. Také bylo jednání sněmovní za r. 1789 toho dne ukončeno[3]) a pokračováno v něm až 27 září 1790. Tu především předčítány byly dvě noty českého gubernia, jedna ze dne 22 srpna a druhá ze dne 16 září t. r., obě ve příčině

[1]) Dle protokolů sněmovních v moravském archivě zemském.
[2]) Tamže.
[3]) Tamže.

slavností zamýšlených při převážení koruny a korunních klénotů českých z Vídně do Prahy. Při této příležitosti objevilo se však zřejmě separatistické a staleté právní zvyklosti odporující smýšlení moravských stavů. Byloť sice sneseno, že shledávají stavové zamýšlené slavnosti zdůvodněnými, pokud budou konány v království českém, ale neviděti prý příčiny, aby na Moravě jakožto zemi sice ku koruně české inkorporované, než ve všech věcech na království českém a jeho stavích nezávislé, mající svého zemského hejtmana, svého ředitele sněmu, své zemské zřízení, slavnosti podobné byly konány. Proto prý nemohli stavové moravští přistoupiti k žádosti pronesené se strany české, aby stavové znojemského a jihlavského kraje k české deputaci se připojili a ji doprovázeli. Za to svolili, aby koruna a korunní klénoty české byly i v markrabství čestně přijaty a doprovozeny, při čemž měli zúčastnění krajští hejtmané vše potřebné na náklad domestikálního fondu opatřiti.

Poněvadž 1 květnem 1790 byla opět v platnost uvedena dřívější berní soustava recessuální, nastala i změna ve vládních postulátech a sněm povolil podlé dřívější normy 1,421.598 zl. 22 kr. řádné i mimořádné berně, kterážto povinnost měla však býti stejno měrně na vrchnosti i poddané rozvržena. 6 listopadu byl sněm za r. 1790 ukončen a již 8 listopadu slavně zahájen sněm nový pro r. 1791.

Hlavním dílem sněmu r. 1790 jsou čtyři spisy stavovských stížností, datované dne 19 října 1790. Nadepsány jsou „Desideria moravských stavů z r. 1790“ a upraveny byly v konečné své podobě stavovským

sekretářem a vrchním ředitelem humanitních ústavů brněnských Tomášem Pötzlem. Prvý spis jednal o zřízení stavovském, druhý o stížnostech církevních, třetí o správě politické, čtvrtý o správě soudní. K celku připojeny stížnosti sedmi měst královských.[1])

Ve příčině zřízení stavovského žádáno, aby bylo mínění stavů vyslyšeno před vydáním každého základního zákona zemského; též tak mělo se díti i při každém jiném postulátu vládním, aby prý cizinci, neznalí zemského zřízení a vedení často nekalými záměry vedlejšími, nemohli proti zemi kouti škodlivé, ba i nebezpečné záměry. Slavné někdejší obřady při zahájení a konání sněmu měly býti znova zavedeny a nejvyšším zemským úřadníkům stavu panského i královským kommissařům opět obvyklé pocty vzdávány, zvláště pocty vojenské a čestná stráž, spolu aby stavům bylo povoleno vydržovati si potřebné služebnictvo a čtyři zemské trubače z fondu domestikálního. Místo zemského purkrabí mělo býti rovněž znova osazeno. Pořádek sedadel a hlasů při stavovských shromážděních měl býti dle příslušných královských reskriptů z r. 1705 a 1753 obnoven a sice tak, aby prvé místo zaujímal zemský hejtman, po něm aby následovali nejvyšší zemští úředníci ze stavu panského, potom členové stavu duchovního, pak knížata v zemi usedlá, stav panský, rytíři a zástupci sedmi měst královských. Nejvyšším zemským úředníkům mělo býti vyhrazeno předsednictví při všech zemských úřadech a kommissích, a sice páni

[1]) Doslovně uveřejnil spisy tyto D'Elvert, Schriften XIV, 104—231, ve výtahu Dvořák, Dějiny Moravy, 962 sld.

měli míti přednost před rytíři a rytíři před členy stavu městského. Při osazování zemských úřadů mělo býti bráno zření na členy moravských stavův a krajští hejtmané měli býti bráni výhradně ze členů moravských stavů panského a rytířského. Cizinci neměli míti práva kupovati si statky zemské, dokud nebyli k zemi habilitováni. Dále měl býti obnoven stálý výbor zemský, v němž by za předsednictví zemského hejtmana měli místo a hlas všichni nejvyšší úřadníci zemští vedle osmi volených členů, po dvou z každého stavu; tomuto výboru zemskému mělo býti přiděleno dle dřívějšího spůsobu potřebné úřednictvo a sice zemský sekretář, dva adjunkti, registrátor, expeditor a čtyři kancelisté. Účetnictví stavovské mělo býti od kamerálního opět odděleno a stavům dovoleno, aby si směli voliti z též příčiny zemského účetního, jeho náměstka, dva revidenty, tři adjunkty a tři kancelisty. Pokladna stavovská měla býti zbaveva správy všech fondů, které s ní nesouvisely, ale za Josefa II jí byly přiděleny, jako fond chudinský, fond zrušených bratrstev, správa světských nadací a p. Všem praesidentům gubernia tehdy i budoucně mělo býti vyhrazeno praesidium zemského sněmu. Měly býti obnoveny stavovské kommisse pro daň dědickou a rektifikační, veškeré pak řízení rektifikační mělo býti stavům navráceno. Dále měly býti obnoveny kommisse pro daň nápojovou a recessy, zrušeno pak býti mělo nařízení Josefa II ze dne 18 ledna 1787, dle něhož všechny přebytky z důchodů stavovských měly se odváděti do fondu studijního, což až do datování stížných spisů sněmovních již činilo 244.169 zl. Stavům měl býti na-

vrácen starý dům stavovský, aby tam byly umístěny zemská práva, desky zemské, pokladna a ostatní stavovské úřady, jakožto v místnosti před ohněm bezpečnější než byl bývalý klášter svatotomský. Stavové měli býti prosti poplatků na mýtech aerárních i soukromých, úředníci pak jejich taxy z platů svých. Dále měli míti stavové svobodný dovoz nápojů pro svou potřebu kromě měst královských, kdež svolováno, aby se z nápojů jistý plat bral. Kromě země neměli býti stavové na soud poháněni, páni pak a rytíři měli svědectví při soudech skládati ne přísahou, nýbrž pouhým podáním ruky Brněnská akadémie rytířská, totiž nadání císaře Ferdinanda II a svobodného pána Teufenbacha, r. 1782 s Tereziánskou akadémií ve Vídni spojené, jakož i olomoucká akadémie stavovská měly býti opět obnoveny, lyceum pak z Olomouce do Brna přeneseno, dále moravským stavům mělo býti vyhrazeno právo navrhovati kandidáty pro dvanáct míst chovanců ve vojenské akadémii v Novém Městě za Vídní. Úsporný fond, Josefem II. zabraný, měl býti stavům opět navrácen a spolu mělo jim býti opět propuštěno právo volně disponovati s fondem domestikálním. Jistoty zádušní, nadační, sirotčí a svěřenské neměly býti výlučně ukládány toliko do fondů veřejných, nýbrž i u soukromníkův, aby tím byl povznesen úvěr osobní. Dědičné holdování všech čtyř stavů moravských mělo se díti vždy v Brně — ve spise stížném praví se, aby bylo obnoveno holdování v Brně za přítomnosti panovníkovy, což ale odpíralo pravdě —, dědičné pak úřady v markrabství měly býti obsazeny.

Ve příčině věcí církevních žádáno

omezení tolerančního patentu pokud bylo nejvíce lze, katolické církvi mělo býti zajištěno přední postavení, katolickým pak duchovním nemělo býti bráněno, aby působili blahodárně v lid, zamezujíce další šíření sekt náboženských. Rovněž žádáno, aby nebyli katolíci povinni pohřbívati na svém hřbitově s evangelíky. Biskupům měl býti vrácen dozor nad věcmi ryze církevními. Generální semináře měly býti zrušeny, každému pak biskupu mělo býti propuštěno právo, aby zřídil si na útraty veřejné seminář, v němž by měl dozor nad vyučováním i výchovou kněžského dorostu a právo jmenovati představeného. Biskupům v mezích jejich diécési měla býti vrácena censura oněch knih, které hledí obsahem k věrouce a mravouce, ježto prý uvolněním tisku a svolením k patisku knih nebezpečných byla spůsobena těžká rána věrouce i mravouce křesťanské; také mělo býti ponecháno biskupům posuzování theologických učebnic a katechismův a vráceno právo jmenovati direktory theologie při universitách a lyceích i ustanovovati professory theologie. Zrušeny měly býti některá ustanovení zákona manželského z r. 1783, zákaz, že biskupové nesmějí konati ani povolovati veřejné pobožnosti a processí bez dovolení zeměpanských úřadův, a nařízení, že oběžníky mají býti kněžstvu doručovány skrze úřady krajské. Konsistořím měla býti vrácena soudní moc nad osobami kněžskými, kázeň klášterní, rušením klášterův uvolněná, měla býti obnovena, zrušeným klášterům, jichž představení byli praeláty zemskými a členy duchovního stavu, měly býti zabavené statky navráceny, uprázdněná opatství neměla býti osazována kommendovanými opaty,

duchovní nadání měla býti navrácena původním účelům dle vůle zakladatelů, statky přikázané fondům nadačnímu, náboženskému nebo studijnímu neměly již býti ani prodávány ani dědičně pronajímány, náboženský fond moravský měl býti oddán správě stavův, aby nebyly přebytky z něho dávány jiným zemím, peníze pak, které již byly z něho jiným zemím vydány, měly býti zplaceny aneb alespoň 4% zúrokovány, čehož by se užilo k zlepšení důchodů farářův i lokálních kaplanů. Abolice na statcích duchovenských a proměna dominikálních pozemků ve statky rustikální měly býti zrušeny, členové pak kommisse aboliční, kteří spůsobili jednáním svým škodu vrchnostem duchovním, měli býti pohnáni k zodpovídání. Olomouckému arcibiskupu a jeho métropolitní kapitule měla býti vrácena léna, r. 1787 přikázaná fondu náboženskému.

Ve správě politické především dotýkal se obsah stížností nové soustavy vyučovací, jíž vytýkán směr naprosto pochybený a přisuzována vina zvráceného vychování i velké zkázy mravní, spolu pak žádáno, aby úřad krajských kommissařů školních byl zrušen, v městech na místě normálních škol aby zřízeny byly příhodnější ústavy vyučovací, na školách pak triviálních aby provedena byla methoda, lidu selskému přiměřenější. Školy i učitelé na venkově měli zůstati podřízeni vrchnostem, v náboženské pak stránce duchovním správcům, vrchnosti měly býti prosty závazků dodávati topivo do škol, poddaní pak platu školního. Zrušená gymnasia měla býti obnovena, stipendia udělována v četnějších případech žákům chudým, latinskému jazyku měla se věnovati

větší pozornost, školné pak na gymnasiích mělo býti zrušeno. Právo patronátní ve příčině farářův a lokálních kaplanů, pokud bylo dvorním dekretem ze dne 1 února 1784 omezeno, mělo býti vrchnostem navráceno. Proměna fideikommissů reálních v peněžité neměla býti povolována. Zákony ze dne 28 února 1786 a 17 září 1789, jimiž obmezena byla práva stavů na myslivost a podporováno prý pytláctví, měly býti zrušeny. Působnost důstojníků konskripčních měla přestávati na věcech čistě vojenských, vojenští dovolenci měli pak opět podléhati soudní právomoci vrchnostenské. Puncování domácího zboží zlatého a stříbrného mělo býti zrušeno, spolu se zákonem Josefa II, dle něhož poddanské odúmrti měly připadnouti státu místo vrchnosti. Cena dobytčí soli měla býti slevena a v zemi větší počet solnic zřízen. Kontribuční a obilní fondy měly jistou částí přispívati k dani poddaných. Zhostné na panstvích, 15 března 1785 zrušené, mělo býti obnoveno, soukromá mýta vrchnostem navrácena, mýtní pak sazba s prospěchem poddaných změněna, tito pak měli býti sprostěni povinnosti opravovati aerární silnice v osadách průjezdných. Vrchnostem mělo býti navráceno výhradné právo nalévati nápoje a vařiti pivo pro poddané. Nucený řád mlecí pro poddané, dle něhož byly přikázány určité obce určitým mlýnům, měl býti opět obnoven. Vrchnostem mělo býti znova vyhrazeno právo poddané tělesně trestati a v případech nutných ze statků vyhostiti. Řád r. 1788 o dědičnosti zakoupených statků poddanských měl býti zrušen, ustanovení pak o dani dědické změněno. Aerární silnice neměly býti pronajímány, ježto stav jejich

tím velice trpěl. Poddaným měly býti učiněny úlevy při ubytování vojska, zvláště jízdy. Vrchnosti měly býti zbaveny závazku, předkládati krajským úřadům k potvrzení smlouvy sjednané s poddanými o robotních a urbariálních úvazcích. Židé měli býti vyloučeni z povýšení do stavu šlechtického, z práva nabývati statků zemských nebo městských a z práva měšťanského, šlechtictví pak mělo se udíleti jen osobám o soujem Dědičných Států zvláště zasloužilým.

Čtvrtý spis obsahoval stížnosti a přání v soudnictví. Tu především žádáno, aby byly obnoveny zákony proti lichvě, platné před 29 lednem 1787. Josefinský zákon o prodigalitě, jímž omezena byla dřívější zákonitá práva proti marnotratníkům, rovněž měl býti zrušen. S prospěchem stísněných dlužníků měla býti opět zavedena dočasná zástava exekuce nebo moratorium, zákon pak ze dne 11 května 1786, dle něhož v oněch případech dědických, kde nebylo závětu, šlechtické dcery dědily stejně se syny, měl býti zrušen. V právě dědickém měl býti obnoven rozdíl mezi dětmi manželskými a nemanželskými. Závažné změny žádány byly ve všeobecném řádě soudním i konkursním. Počet zemských advokátů měl býti omezen. Osoby nově do stavu šlechtického povýšené neměly míti právo souzenu býti královským soudem zemským ani jiných výsad soudních, příslušných toliko starousedlým pánům a rytířům. Zrušen měl býti zákon z r. 1784, dle něhož u každého magistrátu měl býti jeden vysloužilý důstojník radou zvolen, purkmistrové pak měli býti ustanovováni doživotně. Nucené dosazování justiciářův mělo býti odstraněno. Výsady stavu panského a rytíř-

ského ve věcech trestních měly býti obnoveny a některé tresty, jako vypalování znamení, tažení lodí, přikování, zametání ulic a j., měly býti odstraněny. Veškery soukromoprávné pře pánův a rytířů měly býti projednány výhradně před soudem zemským.

Ku čtyřem spisům stížným, jež podány byly jménem všech čtyř stavů moravských, připojen byl zvláštní stížný spis sedmera královských měst ze dne 19 května 1790, sněmem sice schválený, ale zvláštní městská desideria zavírající. Královská města moravská žádala stavy, aby podporovali žádost jejich za odstranění volby městských radů skrze volební výbory měšťanské i za obnovu dřívější svobodné volby, králem Václavem II r. 1292 propuštěné a r. 1784—5 zrušené. Dále žádala, aby sprostěna byla povinnosti voliti bývalé důstojníky za rady, což odůvodňovala tím, že jsou tito důstojničtí ucházeči namnoze vetchého již zdraví a věcně k úřadování nespůsobilí. Dále uváděla města, že volnost provozovati živnosti škodu působí, že rovněž škodliva jest rovnost mezi živnostníky městskými a předměstskými, 10 března 1783 nařízená, ježto na některých místech, jako v Brně a v Uherském Hradišti, byla předměstí vrchnostem poddána. Mistr předměstský maje vyšší povolení, přestěhoval prý se snadno do města, kdež obdržel i právo měšťanské, vrchnost pak osadila místo jeho jiným, čímž sice přibývalo — dle názoru městského stavu — professionistů, ne však výdělku. Žehráno i do volnosti, tovaryšům propuštěné, aby se ženili, a za následek uváděno hrozné řádění lichvy, císařským nařízením ze dne 29 ledna 1787 připustné, aby prý soukromému úvěru bylo ulehčeno, který

dotud byl stížen zákonnitým stanovením míry úrokové, načež žádáno veřejně 10, 20, 30, ba až 50%. Brno samo stěžovalo si, že nedostatečně osazen jest jeho magistrát purkmistrem a devíti rady, kterýž počet, místo dřívějších dvanácti, potřebě rozšířené agendy nijak nevyhovuje. Také Olomouc dovozovala, že magistrát složený z purkmistra a šesti radů není potřebám města přiměřen. Dále bylo žalováno, že byla správa městských statkův obcím odňata, zvláštní administraci svěřena a magistrátům nedovoleno ani do ní nahlížeti. Města dovozovala, že mohou jen tehdy hospodářsky se rozvíjeti, když jim navrácena bude samospráva. Židům mělo býti zapověděno v královských městech přenocovati a tam si byty najímati, při čemž poukazováno, že nikdy nemívali příbytků v městech, nýbrž jen a to ještě toliko ze zvláštní přízně ve vzdálenějších předměstích. Obilní lichva měla býti zmařena obnovou nařízení Maximiliána II, dle něhož cizím kupcům nebylo dovoleno kupovati v zimě před desátou a v létě před devátou hodinou. Synům radů městských a měšťanů královských měst měla býti dána možnost nabývati nadačních míst v akadémiích. Zákon za omezením marnotratnictví měl býti obnoven. Žádáno dále, aby zrušeno bylo josefinské nařízení, rušící právo mílové. Zvláště stěžovalo si Brno, že ukládá se mu dozor na ústavy humanitní, jakkoli tyto povahou svou jsou ústavy celé zemi prospěšnými. Olomouc žehrala, že utrpěla těžkou ztrátu zrušením klášterův a přenesením obou krajských úřadů do Unčova a Hranic, i žádala, aby alespoň krajský úřad olomoucký byl do města znova přenesen, jistoty zrušených čtyř městských špitálův

úhrnem 200.000 zl. převyšující aby byly městské správě navráceny a lyceum v universitu obnoveno. Olomouc, Jihlava, Znojmo i Uh. Hradiště žádaly si mírnějšího zdaňování svých pozemkův, Hradiště nad to uplavnění řeky Moravy. Unčov a Kyjov žádaly za obnovu bývalých svých gymnasií, při čemž Kyjov zřejmě prohlašoval, že normální škola nepostačuje k dokonalému vzdělání mládeže.[1])

Nepředpojatý čtenář moravských stížných spisů — kromě desiderií městských, která zakládají se skutečnými poměry —, srovnav jej se stížnými spisy stavů českých, není s to, aby zbyl se dojmu na výsost nepříznivého: „V celém tom pamětním spise, praví nejnovější a nejlepší dějepisec moravský,[2]) jasně se zračí duch času a stupeň vzdělání, na jakém stáli tehda vyšší stavové moravští. Plným právem lze o nich říci: ničemu se nenaučili a ničeho nezapomněli. Marně doléhaly v naše kraje vlny mohutného revolučního hnutí francouzského, u stavů moravských naprosto minula se s účinkem zpráva, že tam národní shromáždění již roku předešlého památným usnesením v noci ze 4 na 5 srpen navždy pohřbilo všeliká neoprávněná privilegia stavovská. To co stavové moravští žádají, jest nezvratným dokumentem neznalosti všelikého pokroku lidského.... V náboženství má nastati někdejší nesnášenlivost a pronásledování, lid selský má znovu býti ujařmen a vydán i trestům tělesným, školství má se vrátiti ve ztrnulý stav jesuitských gymnasií. Nikoliv péče o povšechné blaho země, nýbrž sobecké zájmy

---

1) Stížný spis měst královských na Moravě dle opisu v král. českém archivě zemském.

2) Dvořák, Dějiny Moravy. 972.

každého stavu zvlášť jsou tu hlavním vodítkem. Šlechta hledí devotně k absolutní moci panovnické, této neodvažuje se dotknouti, ale žádá účastenství v moci zákonodárné s vyloučením ostatního obyvatelstva. Městům zase nezáleží tolik na tom, aby dosáhla většího podílu ve správě veřejné, jim stačí samospráva v nejužším rámci vlastního obvodu, za to tím horlivěji volají po obnově společenstev cechovních a po zrušení všech zákonů z poslední doby, jimiž obchodu, průmyslu i řemeslům dána byla větší volnost. Na celé čáře hlučně se ozývá reakce proti všem opravám josefinským, netoliko proti přenáhleným a škodlivým, nýbrž i proti oněm, které značí skutečný pokrok.“

Moravský dějepisec posuzuje desideria moravských stavů se širokého hlediska časových ideí a snah. Naskytuje se však potřeba, aby desideria tato posouzena byla se stanoviska v prvé řadě oprávněného, totiž se zřením ku státoprávnímu příslušenství Moravy ku koruně české, a pak se zřením k pokroku časovému. Ani v jedné ani v druhé příčině pamětní spis moravský nevyšinul se nad úzkou úroveň zájmů ryze feudálních. Po státoprávním ohledě ignorovali moravští stavové naprosto staleté příslušenství své ke koruně české a lhali si, že domohou se naprosté svézákonnosti, netušíce ovšem, že ženou se klopotně do mlhavého státního útvaru budoucnosti, který bohatou Moravu na roveň bude klásti passivním zemím, jako Štyrsku, Korutansku anebo Bukovině, jakkoli praecedenční případ s jistotou 10.000 zl., jež z náboženského fondu moravského propůjčena byla náboženskému fondu štyrskému, mohl je o nebezpečných důsledcích jednání jejich po-

učiti. Pohříchu nebylo mezi tehdejšími moravskými stavy prozíravého státníka, který by byl upozornil své soudruhy na nebezpečenství hrozící. Nejpolitičtější hlava mezi nimi, gubernátor hrabě Ugarte, který měl i největší účastenství při spisování desiderií, byl při nejlepší vůli přece jen vázán úředním postavením svým. A tak stalo se, že moravské stížnosti vyzněly nejpříkřejším zpátečnictvím. Neboť jinak není lze posouditi žádosti vyšších stavů, jako ku př. rytířů, kteří pohoršovali se, že v obyčejném občanském styku byly dcery měšťanů královských měst titulovány slečnami, což prý toliko dcerám rytířského urozenství přísluší! Neméně příkré bylo odůvodňování ostatních stížností. Rytířský stav žádal, aby nebyli s ním slučováni nově nobilitovaní v městech královských bydlící a k městskému stavu příslušní, poněvadž prý by požívali za 500 zl. taxy týchž předností jako rytíři za 3000 zl. Žádost, aby omezen byl počet poddanských advokátův a justiciářů, dokládána neméně klassicky. Advokáti prý jsou pijavkami krev lidu ssajícími, praví se v příslušném odůvodnění sněmovního desideria. Nikdy prý nebylo tolik pří, jako od zřízení advokátův a justiciářů, což prý může dosvědčiti soud appellační. Snadno prý lze vyšetřiti, ve které krajině moravské zahnízdil se advokát aneb u které vrchnosti jest justiciář ustanoven, ježto prý z těchto obšťastněných niv přichází hromada odvolání a pří.[1]) O věcech poddanských měli stavové

[1]) Doslova: man merket gleich in welcher Gegend ein Advocat auf dem Lande eingenistet, bei welcher Obrigkeit ein Justiciar bestellet ist, denn aus diesen glücklichen Gefülden kommt ein Schwall von Recur und Processen. Dle orig. v moravském archivu zem·

14

názor naprosto zastaralý, který v poddaných spatřoval toliko zděděnou hospodářskou hodnotu; žádajíce, aby směli poddané své opět tělesně trestati a v nutných případech ze statků zhosťovati, odůvodňovali stavové desiderium své těmito slovy: „Jakož jednak jest správno, že mnohý druh lidí, zvláště však surový lid sedlský, není lze vždy dobrotivým jednáním přiměti k poslušnosti, právě tak jest zase jisto, že poddaní k onomu stupni svéhlavosti, kterouž vypovídají téměř všechnu poslušnost nejen vrchnostenským, nýbrž i krajským, ba i nejvyšším nařízením, hlavně tím byli uvedeni, poněvadž mnohými formalitami, s kterými nyní uvalování trestů jest spojeno, uvedeni jsou v bludné domnění nezávislosti, které jim může býti odňato pouze uchopením se přísnějších opatření.“[1])

---

## Vyřízení desiderií stavovských.

Poměry, za nichž bylo Leopoldu II vyřizovati stížnosti, tužby a návrhy stavů českých i moravských, lišily se podstatně od poměrů, za nichž stížnosti tyto byly usnášeny. Dvě veliké starosti sňaty byly zatím s beder císařových a dodaly mu odvahy čeliti přáním stavů zvláště českých, jakkoli nebylo lze upříti jim právního základu ani citu pro spravedlivost. Bylať mezi tím sjednána konvence Reichenbašská, čímž zažehnáno od mnohých let hrozící nebezpečenství války

---

[1]) Dle orig. v moravském archivu zemském a s užitím překladu Dvořákova, n. j. m. 968.

s Pruskem, a s Uhry způsobeno narovnání velmi příznivé. Než zesílenému takto stanovisku panovníkovu neimponovaly ani snesení stavů českých ani moravských. Především překvapovala věcná různost požadavků moravských a českých, co pak týkalo se věcí českých, tuť bylo potřebou uvážiti, že valná menšina stavů nesouhlasila s obsahem všech tří stížných spisů, ba zřejmě proti nim se stavěla. A v čele této menšiny byly osobnosti mocné, Leopold hrabě Clary, praesident nejvyššího soudního úřadu, a Jan Rudolf hrabě Chotek, jehož Leopold II, odděliv od dvorské kanceláře nejvyšší správu finanční, jmenoval předsedou dvorské komory u věcech finančních.

Především dožili se čeští i moravští stavové trpkého zklamání, neboť selhalo očekávání jejich, že Leopold II úplně odvrátí se od zásad josefinských. Vyřízení stížností českých i moravských — o českých bude níže zevrubně položeno — ukázalo jasně, že přivolil císař stavům toliko u věcech buď prostě formálných buď podřízených. Způsob vlády a zejména vídeňské ústřední úřady, zřízením zemským neznámé, v platnosti i působnosti své zůstaly, a toliko přivoleno k žádostem, jež podporoval starobylý obyčej anebo které stavům sice lichotily než moci vládní neujímaly.[1])

Mnohem dříve než česká desideria vyřízeny věci moravské. Věc lze si snadno vysvětliti obsahem těchto moravských stížností, který nedotýkal se nikdež skutečných poměrů správy státní. Vyřízení moravských de-

[1]) Springer-Pravda, Dějepis Rakouska od míru Vídeňského, 24.

siderií, 29 dubna 1791 datované, řídí se také ve všech příčinách stanoviskem shora již do líčeným. Bylo pak hlavně dílem spojené kanceláře českorakouské a nejvyššího dvorského kancléře Leopolda hraběte z Kolovrat, který po mnohých konferencích s vynikajícími členy stavů předložil císaři návrh rozhodnutí.

Převážné části desiderií stavovských prostě nebylo vyhověno, s odůvodněním více méně věcným, některá příznivě vyřízena v části a jen málokterým dostalo se příznivého venkoncem vyřízení. Celkem neb alespoň s části dostalo se příznivého vyřízení těmto desideriím: Především zaručeno stavům právo, že bude před každým vyhlášením některého nového zákona mínění jejich vyslýcháno a týmž spůsobem že bude každý královský požadavek sněmu předložen. Slavné někdejší obřady sněmovní byly obnoveny, kromě trubačův a některého služebnictva ryze obřadního, při čemž podotčeno, že jich není v jiných zemích. Obnoven byl i úřad zemského purkrabí, v příčině však vojenských stráží a poct, obvykle vzdávaných nejvyšším úředníkům zemským, ustanoveno přestati na nařízeních Marie Terezie; toliko pořádek sedadel i hlasů ve sněmě obnoven dle starožitného obyčeje. Cizinci chtěli-li nabývati zemských statků, měli se nejprvé v zemi habilitovati. Stálý stavovský výbor zemský obnoven se vším bývalým služným přísedících i úřadnictvem; také povolena zvláštní stavovská účtárna, ale podřízena dvorské účetní komoře, tudíž úřadu, který zákonně v zemích koruny české neměl žádné právomoci. Úřad zemského hejtmana sice obnoven, ale spojen trvale s úřadem předsedy gubernia. Bývalé

kommisse při výboru zemském, rektifikační a pro daň dědickou, byly sice obnoveny, ale protokoly jejich měly býti téhodně gubernii předkládány; svoleno bylo i k obnově kommisse pro daň nápojovou. Přislíbeno, že bude rytířská akadémie od vídeňského Theresiána oddělena a do Brna přenesena; než se tak stalo, mělo se dostati stavům určitého počtu Teufenbašských i Ferdinandských stipendií; rovněž svoleno, aby byla obnovena stavovská akadémie v Olomouci. Vlastní správa domestikálního fondu stavům sice povolena, ale s omezením, aby všechna řádná vydání byla na rok praeliminována, mimořádná pak pokaždé panovníku k potvrzení předkládána. Biskupům oznámeno, že budou vždy tázáni o radu a mínění o věcech ryze církevních. Dozor nad diécésánními semináři kněžskými biskupům navrácen. Biskupům vráceno právo pořádati veřejné pobožnosti a processí bez povolení světského úřadu, duchovenstvu pak oznámeno, že církevní oběžníky nebudou již doručovány krajskými úřady. Venkovské duchovenstvo vyňato ze soudní právomoci vrchnostenské a přiděleno nejbližšímu organisovanému magistrátu. Pečovati o kázeň a pořádek v klášteřích zůstaveno úřadům duchovním. Císař slíbil, že uváží, bude-li lze časem některé ze zrušených klášterův obnoviti. Klášterům zbývajícím navráceno právo svobodné volby praelátů. Knížeti arcibiskupu olomouckému vráceny lenní statky, zabrané pro fond náboženský. Královským městům zabezpečena vlastní správa majetku, zamítnuta ale žádost za zřízení úřadu podkomořského. K volbě starosty nebylo nadále potřebí zvláštního průkazu spůsobilosti. Rozhodnutím ze dne 5 července 1790 sice upuštěno od po-

vinnosti, aby voleni byli za rady městské vysloužilí důstojníci, přece však se žádalo, aby bráno bylo náležité zření při osazování služeb městských k osobám vojenským. Propůjčovati živnosti v městech královských přiznáno výhradně magistrátům; gubernii zůstalo toliko právo vyřizovati rekursy. Magistrátům ponecháno rovněž právo sestaviti tržní řády, jež gubernii náleželo potvrzovati. Místo zrušeného práva mílového svoleno k mírnému poplatku z nápojů do měst dovážených.[1])

Uvážíme-li celkem o těch nemnohých částech desiderií stavovských, jimž Leopold II vyhověl, tož nejdůležitějším následkem jest, že stavovské zřízení se všemi svými vadami a zastaralými zvyklostmi bylo obnoveno. Vládní směr ovšem dovedl spůsobiti, že zřízení toto přestávalo na jednání prostě formálním, agendu gubernia doplňujícím. V důležitých věcech bylo vyřízení desiderií moravských stavům pokynem, že zašli dále, než kolik dovolovala myšlenka dynastická. Tak zamítnuta žádost za privilegium de non evocando s výslovným odůvodněním, že by tím trpěla nezávislost království českého! Zaslouženou odpovědí na separatistické snahy stavů bylo prohlášení, že není lze zaručiti, aby z přebytků náboženského fondu moravského nebyly dávány podpory jiným Státům Dědičným.

Mnohem později než na Moravě došlo na vyřízení stížností, návrhův a přání stavů českých. Příčinu toho snadno bylo shledati v nepoměrně hlubším základě, na němž byly zbudovány. Jednalotť se o restituci a rozšíření Obnoveného zřízení zemského nově na-

[1]) Dvořák, Dějiny Moravy, 973—979.

vrhovaným zřízením Leopoldovským a tu bylo císaři rozhodovati buď pro historický vývoj soujmu zemí, nad nimiž panoval, buď pro převrat proti právu provedený, který ze svézákonných a historicky odůvodněných státoprávních útvarů snažil se vytvořiti nový stát bez podkladu historického, bez základu národního i právního, vyhovující toliko tužbám zpanštělé a bohatých obročí žádoucí byrokracie. Odtud odklady, za nichž bylo ještě častěji zasedati sněmu království českého.

Nový sněm český zahájen byl 10 května 1791. Účastenství bylo opět hojné, a nově uvedeni byli Karel kníže Aueršperk, Václav hrabě Pötting, Václav Bořek hrabě Dohalský z Dohalic, František baron Feuerstein. Karel baron Eben, Karel baron Rummerskirch a rytíř Hubatius z Kotnova. Nový nejvyšší purkrabí hrabě Rottenhann uvedl se sněmu sdělením, že císař svolil k obnově výboru zemského s právomocí, jakou měl od r. 1764, a navrhl spolu, aby byl dík vzdán dosavádnímu prozatímnému výboru zemskému za veliké úspěchy, jichž se byl dočinil. Potom čtěna zpráva sněmovní deputace ve příčině podaných sněmem stížností do Vídně vypravené. Deputace ovšem referovala 28 února a 16 března 1791 o přijetí svém skrze císaře, ale nebyla s to, aby oznámila definitivně, jakým způsobem byla desideria stavů vyřízena, poněvadž ve příčině té císař stále si rozhodnutí vyhrazoval. Zahajovací schůze měla tudíž ráz klidný, již však ve druhé schůzi, dne 11 května konané, propukaly vážné příčiny k nespokojenosti. Bylo sice nejvyšším purkrabím oznámeno, že na představku

stavů vypsaný již pronájem komorničího dvora v Dehnicích byl zastaven, ale pohnuté jednání vzniklo o právních modalitách, za nichž bylo lze v Čechách trhem nabýti zboží ve dskách zemských zapsaného. Podnět podal případ následující. Náboženský fond vypsal trh na panství Poříčí a při roku trhovém koupil je jakýsi Donner. Zemský výbor oznámil však sněmu, že tento Donner, jsa schwarzenberským poddaným, nebyl ku koupi zboží ve dskách zapsaného právně spůsobilým. Sněm široce se zabýval otázkou tím vzbuzenou a snesl se na prosbě k císaři, aby budoucně kupci zboží deskového přidržováni byli, dříve než trh se stane, vyhledávati práva občanského buď v Praze buď v královských privilegovaných městech Kutné Hoře, Plzni nebo Budějovicích. Snesení to nabylo platnosti a tím se vyvinula prakse až v přísloví vešlá. Ježto nabytí měšťanského práva v řečených městech privilegovaných záviselo na realním majetku v obvodu příslušného města, vyskytly se záhy bezcenné objekty, které ucházečům o právo měšťanské formálně prodávány, a tím byla prokázána absurdnost zákonného ustanovení, jež právo ku koupi statku deskového činilo závislým na spůsobilosti stavovské. Dvorním dekretem ze dne 10 února 1791 ve sněmu předčítaným bylo stavům oznámeno, že císař upouští od zamýšleného prodeje statků zrušených klášterů plaského, chotěšovského a doksanského, svolil ale, aby byly statky tyto pronajaty, čímž nejlépe označeno, že císař na obnovu zrušených klášterů nepomýšlí. Sympathickým bylo stavům sdělení, že přestala právomoc stavovských repraesentantů ve gremii guberniálním, neboť

oznámeno, že dosavádni stavovští repraesentanti a sice baron Mac Neven a Václav hrabě Cavriani jmenováni byli státními úředníky, a sice Mac Neven radou guberniálním a Cavriani krajským hejtmanem budějovickým. Jmenování barona Mac Nevena, u stavů velice oblíbeného, bylo přijato zvláště s povděkem, sněm pak pamětliv jsa jeho přičinění o předložené již trojí spisy stížní, snesl se na mimořádné odměně 1000 souverain d'orů, jíž se řečenému Mac Nevenu za námahu jeho mělo dostati. Níže bude položeno, jak zachoval se dvůr k snesení tomuto.

V sedění dne 30 června 1791 slavnostně vykonán závěr sněmu a sice za okolností, které pýchou a nadějemi naplnily hruď všech českých vlastenců. Oslovilť nejvyšší purkrabí hrabě Rottenhann královské kommissaře toliko česky, načež jednotliví členové stavů hlasitě své „přiznávám se“ česky ohlašovali. Také královští kommissaři Václav hrabě Špork, Jan Václav Astfeld svob. pán z Vydří a guberniální rada Jan Marcel svobodný pán z Hennetu česky na učiněné přímluvy odpovídali. V témž sedění připuštěni ještě mezi členy stavu panského Vilém hrabě Auersperk a Maurice hrabě de Cavenay.

Mezitím vyplňovány některé neodkladné požadavky stavů jako odpověď na stížné tři spisy i na představky plnomocníků stavovských i stavovské deputace. 13 března již svolil císař, aby obnoven byl výbor zemský v Čechách v působnosti a právomoci, instrukcí z r. 1764 vyměřené.[1]) 10 května 1791 zvo-

[1]) Prager Oberpostamtszeitung 1791, čís. 25. — Ježto někdejších úřadoven zemských na hradě Pražském bylo mezitím k jiným účelům použito

leni byli v plném sedění sněmovním do stálého výboru zemského z praelátův arcijáhen kanovník Varlejch z Bubna na 6 a strahovský opat Mayer na 3 léta, z pánů baron Mac Neven a hrabě Hartmann z Klarštejna, z rytířů podkomoří rytíř Hennet a appellační rada Jindřich Losy z Losenau, z měšťanstva pražský purkmistr Steiner a magistrátní rada Jan Štěpanovský, vždy prvé jmenovaný na 6, druhý na 3 léta. Do zesíleného výboru zemského zvoleni byli nad to praeláti Krieger a Herites, z pánů hrabata Václav Špork a Bouquoi, rytíři Leiner a Rosenthal, z měst místopurkmistr Preinhölter a rada Slívka. 11 května konal zemský výbor tento, také stavovskými repraesentanty zvaný, prvou schůzi, v níž především stavovská berní správa obnovena a guberniální sekretář Antonín Weiss zvolen „pro své zásluhy o věci stavovské" — řídilť až do té chvíle kancelář stavů — ředitelem stavovského berního úřadu.[1])

Následovala pak jmenování na uprázdněná místa nejvyšších zemských hodnostářů stavovských, načež královským reskriptem stavům království českého ze dne 3 června 1791 svolán byl nový sněm zemský ku dni třetímu měsíce září nejprvé příštího a na 4 den téhož měsíce uložena stavům přísaha věrnosti. Také na Moravě staly se některé změny. Dv. dekretem ze dne 6 července 1790

a také na vzdálenost jejich od města poukazováno, navrhl výbor zemský v sedění sněmu dne 11 srpna 1790, aby pomýšleno bylo na koupi zvláštního zemského domu.

[1]) Tamže 1791, čís. 40. — Kramériovy Vlastenské Noviny 1791, čís. 21.

odděleno praesidium král. appellačního soudu od úřadu gubernátora a zemského hejtmana, načež Jan hrabě Mitrovský jmenován appellačním praesidentem.[1]) Současně nařízeno moravským stavům, aby se dostavili k holdování na hrad Pražský. Ale v tehdejších politických kruzích markrabství zapustila již hluboce kořeny vídeňská soustava centralistická i podali představku proti holdování v Praze, prý se obávajíce, aby nebyla újmou svézákonnosti moravské. Odpovědi dostalo se jim přípisem dvorské kanceláře ze dne 1 července 1791, o císařské rozhodnutí se opírajícím, jímž prohlášeno, že není třeba námitek, nechtějí-li stavové tentokráte užiti práva svého, aby proti reversu byli do sedění sněmu českého uvedeni, rozkaz však, aby moravští a slezští stavové dostavili se k holdování na hrad Pražský že platným zůstává, ježto není na újmu nezávislosti řečených těchto stavů na stavích českých ani právům a spravedlnostem jejich. Ve příčině pořádku ustanoveno, že půjdou Moravané před Slezany.[2])

Takořka v předvečer korunovační slavnosti došla odpověď na druhý stížný spis stavů, přestávající na ústupcích, jimiž změny před r. 1764 zavedené nebyly dotčeny. Odpověď tato pro důležitost její v českém převodě jest položena: [3])

„Královskému gubernii oznamují se v následujícím nejvyšší rozhodnutí, jež Jeho c. kr. Veličenstvo o druhém oddělení stížností če-

---

[1]) Sammlung der Gesetze ... Leopold des II, III. 27.

[2]) Krönungsgeschichte, III, 100—102.

[3]) Otištěna jest v původním znění Kalouskem, České státní právo[2], 632—638.

ských stavů ve příčině jejich organisace učiniti ráčilo:

1. Měřítkem budoucí stavovské ústavy může býti toliko vládní rok 1764 zvěčnělé císařovny Marie Terezie, ku starším pak dobám není lze zření míti. Než Jeho Veličenstvo jest spolu ochotno vyslyšeti ony opravdové návrhy, které neruší vládu ve výkonech jejích, nýbrž jí prostředky podávají, aby spolehlivě i s důvěrou a ku spokojenosti země i stavů státní správu řídila.

2. Není vůbec lze pochybovati, že budou stavovská privilegia potvrzena týmž způsobem, jakož bylo se stalo za zesnulé císařovny Marie Terezie, Jeho nyní panujícím Veličenstvem, pokud totiž neodpírají Obnovenému zřízení zemskému a nynější zemské ústavě.

Žádaná změna Obnoveného zřízení zemského císaře Ferdinanda II a očekávané vypuštění odstavcův A, 8 a 20 a 9, 10, pak novell Aa, 18 a 19 a Cc, 5 po rozumu stavům závadných a konečně skládání přísahy dle jiného přísežného znění, než které jest obsaženo v odstavci A, 3 zřízení zemského, místa se nedává.

Stavové budou tehdy slyšáni, když, jakož Jeho Veličenstvo již častěji označil, jednati se bude o utvrzení nebo změnu ústavy a takových zákonů, které se celé země dotýkají; než povoluje se při tom stavům, aby jak proti jednotlivým zákonům, nařízenu býti majícím, tak proti všem jiným nařízením, která již došla potvrzení Jeho Veličenstva, přiměřené představky činili, jimiž však platnost v odpor vzatého zákona neb nařízení se nezastavuje.

3. Vše, co dotud bylo postulováno, bude

postulováno i budoucně; v nutných případnostech anebo v dobách válečných nemůže však býti dovoleno, aby o otázce an (= zdali) bylo uvažováno; vedle toho však zůstává stavům quaestio quo modo (= otázka jak?) či spíše rozvrh dodávek a ostatních mimořádných dávek na vši zemi nezkrácena.

4. Stížnost stavů, zdali novou berní úpravou veškero postulování bylo zrušeno, nebyla předmětem úvah.

5. Obecné sněmy, jimž předkládají se postulata, lze každoročně v měsících květnu nebo červnu konati.

6. Ježto dle zemského zřízení A, 4 svolávati a uzavírati obecné sněmy a sjezdy po krajích nikomu jinému nepřísluší leč panujícímu králi a jeho dědicům v království, a veškera podobná shromáždění bez nejvyššího povolení výslovně a nejpřísněji pod pokutou urážky královské důstojnosti zapověděna jsou, není lze vyhověti prosbě stavův, aby nejvyššímu purkrabí anebo za jeho nepřítomnosti prvému v pořadí následujícímu nejvyššímu úředníku právomoc dána byla stavy ku sněmu shromažďovati, aniž by vždy zjednal si nejvyššího povolení, nýbrž dlužno ve příčině rozpisování, konání a zavírání sněmův i v budoucnosti bezprostředně toho dbáti, co o těchto věcech v Obnoveném zřízení zemském zákonitě jest předepsáno a doposud vždy bylo zachováváno; proto sluší konati sněmy, když jsou svolány králem, zesílený pak výbor zemský a tak řečená stavovská shromáždění nejvyšším purkrabím a kdyby tohoto překážka zašla, nejstarším z nejvyšších úředníků zemských, buďtež svolávány.

7. Pokud se týče představek, jež by ten neb onen stavovský člen ve sněmu činiti

chtěl, lze toliko stavům povoliti, co již v odstavci A, 6 zřízení zemského a v novelle deklaratorní Aa, 9 v této příčině předepsáno jest.

8. Rozepsání sněmu a svolávání stavů dějž se i na dále skrze patenty, jež náleží krajským úřadům rozhlašovati, ježto tento způsob svolávání pro nepřítomné členy jest bezpečnější a pohodlnější toho, jejž stavové navrhovali.

9. U vlastních sněmů, které byly dle práva rozepsány, nebudiž počet hlasů ku snesení potřebný předpisován, u ostatních shromáždění stavovských má býti přítomno 30 hlasujících, aby platné snesení učinili.

10. Podle návrhu stavů mají ti neosedlí, kteří dotud byli do sněmu uvedeni, sice místo a hlas ve sněmu podržeti — tu míněni byli hlavně praeláti zrušených klášterů —, nadále však nebuďtež nikomu místo a hlas ve sněmu uděleny leč těm, kdož sami bezprostředně dle desk zemských jsou osedlí, pak jejich synům anebo bezprostředním nápadníkům zemských statků, kteří pocházejí z rodiny k zemi příslušné.

11. Ve příčině představek a návrhů, jež by stavovští členové ve sněmu činiti chtěli, jest se zúplna spravovati nařízením výše při odstavci 7 uvedeným a příslušnými novellami deklaratorními, aby ve sněmu nic nebylo přednášeno ani uvažováno, k čemuž nebylo předem sjednáno potřebné dle zřízení zemského svolení královských sněmovních kommissařů; chce-li však kdo oznámiti to neb ono v zájmu zemského dobra, jest jemu dovoleno, aby návrh svůj podal výboru zemskému ad deliberandum, ten pak předloží jej sněmu, jakmile královské proposice budou vyřízeny.

12. Bylo-li ve sněmu o některé věci hla-

sováno a shledána-li byla již příslušná většina, nutno učiniti ihned snesení, zvláště z té příčiny, že byly již beztoho předměty jednání napřed označeny a za dostatečným rozmyšlením stavovským členům předem oznámeny.

13. Snesení ve sněmu učiněná buďtež s příslušnými důvody do protokolu pojata, protokol tento do nejbližšího sedění osmi ze všech čtyř stavů zvolenými korrektory prozkoumán a opraven, pak v nejbližší schůzi předčítán a by byl neúplný, doplněn, snesení pak učiněné po tomto doplnění za nezměnitelné budiž pokládáno. Než stavové mějte vždy na mysli, že zlepšením protokolu dlužno toliko srozumívati opravy neúplných snesení, nikdy však změny těch snesení, o nichž byl protokol sepsán a ku schválení předložen.

14. Zprávy sněmem uvážené mohou býti zasílány guberniem, avšak i bezprostředně a přímo Jeho Veličenstvu. Také lze vypraviti stavovské deputované, byli-li pořádně zvoleni, aniž by bylo třeba předchozího svolení u gubernia anebo jinde vyhledávati, se stavovskými ne však soukromými prosbami nebo žádostmi k Jeho Veličenstvu, při čemž však samozřejmo jest, že nesmějí se díti takové deputace na útraty země nýbrž stavů, což dlužno gubernii toliko za tou příčinou oznámiti, aby o nich vědělo, ne však aby v té příčině žádáno bylo o svolení, tím méně snad aby petice byla oznamována. Dvorská rozhodnutí dlužno však vždy stavům dle pořádku skrze gubernium dodávati.

15. Stavovští deputovaní buďtež vždy příště voleni ode všech na sněmu shromážděných členův a veškery volby ve sněmu konejtež se psanými volebními lístky bez podpisu voličova per scrutinium. Kdyby se však

při některé volbě projevila paria (= rovnost hlasů), přísluší v takovém případě nejvyššímu purkrabí anebo v zastoupení jeho nepřítomného sněm řídícímu nejvyššímu úředníku zemskému právo, přičiněním svého hlasu maiora (= většinu) přivoditi.

### Organisování výboru (zemského).

16. Nejvyšší rozhodnutí, jímž zatímné znovuustanovení stavovského výboru opět bylo dovoleno, jest stavům již známo. Než dlužno stavům za tou příčinou, aby výbor nadále mohl státi se permanentním, plánu a instrukce z r. 1764 nynějším poměrům přispůsobiti a o snesení gubernii sem s doprovozením zprávu předkládati, aby Jeho Veličenstvo za příčinou nejvyššího rozhodnutí mohlo býti předloženo. Při tom se však stavům jakožto nejznamenitější vodítko připomíná, že dlužno při zpracování tohoto plánu míti zření k dostačitelnosti stavovského domestici (= domestikálního fondu), ve příčině pak počtu a platu členů nebudiž stav z r. 1764 překročen. Proto budiž spolu stav domestikálního fondu náležitě a bedlivě zkoumán a spolehlivý o tom výkaz předložen, aby bylo lze posouditi dostačitelnost jeho.[1])

17. Členy výboru zemského nepřísluší nadále voliti ani představeným čtyř stavův ani všem v zemi přítomným stavovským členům, nýbrž každému stavu příslušné katé-

---

[1]) Dvorním rozhodnutím ze dne 4 června 1791 nařízeno, že nemohou býti do zemského výboru voleny osobnosti, které pěstují již některý státní úřad (Sammlung der Gesetze... Leopold des II, III, 377), v Čechách ale vyskytují se četné výjimky z tohoto ustanovení, kdežto na Moravě bylo rozhodnutí to i přes opětovné žádosti stavů přísně prováděno.

gorie per scrutinium. Srozumívá se však samo sebou, že toliko členové stavů, který ze svého stavu volí přísedícího výboru, hlasy své odevzdávati mohou, pokud v den volby jsou v sedění sněmu přítomni; kdyby se však při volbě vyskytla paria (= rovnost), přísluší spůsobiti maiora (= většinu) prvému z téhož stavu, v němž se volba koná.

18 až 24. O vyřizování věcí ve stavovském výboru, o jeho působnosti, dopisování, platech členů výboru a podřízených úřadníků, o příhodném místě (locus physicus) k zasedání atd. atd., o všech těchto věcech stane se teprvé potom rozhodnutí, až organisační plán spolu s výkazem stavovského domestikálního fondu, čehož již odstavec 16 dotýká, vypracován a přislán bude.

25 až 26. Toto jest slavné znění nejvyššího rozhodnutí Jeho Veličenstva: „Jsem ovšem ochoten znova osaditi úřady nejvyšších zemských úředníků, jichž jmenování sobě vyhrazuji. Než tu třeba jest uvažovati, nebylo-li by záhodno, kdyby budoucně tyto čestné hodnosti spojeny byly s takovými zeměpanskými úřady, které po jistou míru s původním úkolem oněch zemských úřadů se srovnávají; tak ku př. mohlo by praesidium nad appellacími spojeno býti s úřadem nejvyššího zemského hofmistra, místopředsednictví gubernia s úřadem nejvyššího zemského komorníka, praesidium zemského soudu s úřadem nejvyššího sudí zemského, místopředsednictví jeho s úřadem nejvyššího lenního sudí a představenstvo král. zemských desk (kteréž, ježto prý věci jednotlivé při tehdejším zřízení dle jistých zpráv mnohem zdlouhavěji a dráže než dříve se vyřizují,

snad změněno bude) s úřadem nejvyššího zemského písaře. Kancelář podá rovně ve srozumění s nejvyšším úřadem soudním v době nejbrzčí dobrozdání o věcech těchto a spolu i dále označí, jak by ostatní hodnosti nejvyšších zemských úředníků, zejména hodnosti rytířskému stavu příslušné, týmž způsobem s tehdejšími úřady sloučeny býti mohly, při čemž by snad stavové v té neb oné příčině radu dali. Ostatně zůstane inkamerování tax a důchodů, kterýchž dříve nejvyšší zemští úředníci užívali a jichž se nyní k odměně soudních úředníkův užívá, v nezměnitelné platnosti.

Ježto pak nyní po rozumu nejvyššího rozhodnutí tohoto zahájeno jednání o shodu s c. k. nejvyšším soudním úřadem, přísluší gubernii, aby způsobilo projev stavův o tom, čeho by si snad ve příčině spojení ostatních rytířskému stavu vyhrazených hodností nejvyšších zemských úředníků přáli, tento pak projev ihned sem s dobrozdáním předložili.

27. Přání stavův, aby budoucně český zemský referát u této dvorské kanceláře nebyl nikomu jinému svěřován leč Čechu osedlému, není lze vyhověti.

28. Jakož známo, byla již dvě místa strážců koruny v Čechách Jeho Veličenstvem osazena.

29 a 30. Zůstává ovšem nadále v platnosti článek A, 9 zřízení zemského, že nikdo nemůže obdržeti královský nejvyšší úřad zemský, nejsa v zemi osedlý.

31. Ježto hodnosti nejvyšších úředníků zemských netoliko za dřívějších, nýbrž i za pozdějších dob a před vydáním Obnoveného zřízení zemského vždy jakožto zvláštní odměna a čestná pocta mužům zasloužilým pa-

nujícími králi na doživotí udílený byly, nyní pak udělení takové se značnými taxami jest spojeno, nemůže míti místa žádost stavův, aby každý nejvyšší zemský úředník od pěti k pěti létům úřad svůj skládal.

32. Rovněž nemůže míti místa podobné přání projevené stavy ve příčině dočasného nejvyššího purkrabí (jakkoli úřad tento, jakož známo, nepropůjčuje se ad dies vitae [= doživotně]); kdyby ale nad očekávání měli stavové proti chování nejvyššího purkrabí dostatečnou příčinu k závažným stížnostem, lze stížnosti podobné dle předpisů zřízení zemského A, 6 a novelly Aa, 9 po dosaženém souhlasu sněmu král. sněmovním kommissařům podávati a také dovoluje se vždy stavům i každému soukromníku obraceti se s žalobami do nejvyššího purkrabí s opominutím sněmu přímo Jeho Veličenstvu.

33. Úřad purkrabí chebského bude jakožto pouhá čestná hodnost znova osazen, jakmile toho poměry dovolí.

34. Není příčiny, proč by veškery příspěvky, které až do října r. 1789 ve skutečnosti do domestikálního fondu plynuly, neměly býti podrženy; než není lze ani stavům ponechati volné nakládání s těmito značnými státními důchody, stavům k úhradě známých potřeb zůstavenými, ani není lze stavů sprostiti ročního skládání posud podávaných účtův ani výkazů, nýbrž dlužno na doposud zavedené soustavě praeliminární setrvati.“

Nad to jest nejvyšší rozhodnutí o tomto článku doplněno ještě následujícím přídatkem: „Než jistou část, jejíž velikost mně budiž navržena, sluší stavům ponechati, jíž bez dotazu vedle výdajů systémisovaných lze proti pozdějšímu výkazu užívati, z čehož však tr-

valé a stále se vyskytující dávky mají býti vyloučeny. Též buďtež pravidla předepsána, jimiž se stavové při rozvrhu remunerací spravovati mají.“

O dvou článcích tohoto nejvyššího rozhodnutí náleží tudíž gubernii po úmluvě se stavy podati dobrozdání, a samozřejmé jest, že při určení peněžité částky, která stavům má býti akkordována, dbáti jest bedlivě vyšetřené povahy domestikálního fondu dle § 16.

Toto nejvyšší rozhodnutí vezmiž si gubernium na vědomí a za vodítko, jakož i oznámiž je stavům spůsobem přiměřeným.

Ve Vídni dne 12 srpna 1791.

Baron Kressel. Koller.“

Tak daleko tedy pokročily již snahy o zvrácení samostatnosti a svézákonnosti českého státu, že za veliký ústupek pokládán byl tento dvorský dekret Leopoldův, vydaný na usmířenou stavů po bezpříkladném v dějinách a souvislost Dědičných Států na výsost již ohrožujícím úpadku státního umění josefinského! Ustanovení Obnoveného zřízení zemského nebyla rozšířena, jakož stavové žádali, nýbrž vzhledem k vykonanému státnímu převratu centralistickému zúžena, a jen v podřízených věcech po rozumu doby pozměněna. Svolení, aby výbory a deputace nebyly již nominovány, nýbrž z prostředka jednotlivých stavů voleny aneb aby zápisníky o schůzích sněmovních byly psány, předčítány a schvalovány, bylo pranepatrnou náhradou za ztrátu zemských úřadů, které staly se bezvýznamnými hodnostmi a ustoupiti musily úřadům zeměpanským. Hlavní poznatek stavovského ve správě spolupůsobení, dočasnost a renovace zemských i krajských úřadů, byl odstraněn a rozšíření iniciativy stavů ve věcech záko-

nodárných jakož i vůbec spolupůsobení stavů při zdělávání zákonů bylo toliko zdánlivé a předpokládalo osobní povahu panovníka s Leopoldem II stejně smýšlejícího. Důležitějším ústupkem proti přívalu důstojnických a úřednických povýšenců do stavu šlechtického, kteří domáhali se v Čechách inkolátu, aby koupiti mohli zemské statky, zejména levně prodávané statky klášterní, bylo ustanovení o dobrém zdání stavů ve příčině nových ucházečů, jež z pravidla podával výbor zemský a toliko v případech neshodných plný sněm. Ve příčině bernictví stavům ponecháno toliko právo na základě královských postulátů povolovati daně přímé; veškero nepřímé zdaňování zůstavil si panovník. Ba i povolování přímých daní omezeno ustanovením, že v pilných potřebách a zvláště v čas války stavové vůbec nesmějí daně odepříti, nýbrž že jim zbývá toliko právo, aby postulované potřeby mezi sebe rozvrhli. Centralistické zřízení, Marií Terezií a Josefem II zavedené, v podstatě své ustanoveními Leopoldovskými neotřeseno, nýbrž toliko formálně s odvěkými zvyklostmi a řády zemskými ve vnější shodu uvedeno, všechny pak změny, do r. 1764 provedené, v platnosti ponechány. R. 1764 pokládán ve vývoji státoprávním u dvora za normální, jakož již r. 1790 označeno při restauraci stavovského zřízení dolnorakouského. Stavové čeští ovšem neuznali ani teď násilných změn, provedených na úkor české samostatnosti, a snažili se i nadále o restituci poměrů r. 1749 porušených.

Centralističtí rádcové císařovi byli toho dbalí, aby nedostalo se stavům českým restituce práv zemských leč do té míry, kolik bylo potřebí jako nezbytné podmínky koru-

novační. Ježto prosili stavové, aby některá arcivévodkyně byla abatyší Tereziánského ústavu šlechtičen a spolu dědičkou čestných úkonů, které příslušely při korunování královny české kněžně abatyši zrušeného kláštera svatojirského, vyhověl císař rozhodnutím ze dne 21 července 1791 této prosbě a jmenoval abatyší nejstarší dceru svou arcivévodkyni Marii Annu, jiným pak dekretem ze dne 29 července t. r. propůjčil jí i všem jejím nástupkyním právo někdy kněžen abatyší svatojirských spolukorunovati královnu českou.[1]) Tím byly přípravy korunovační dovršeny.

Dvorním dekretem ze dne 28 října 1791 vyřízeny i stížnosti, obsažené ve třetím stížném spise stavovském. Ve příčině školních kommissařů císař sice nesvolil k jejich zrušení, ale přisliboval, že, dokud by školní fond sám nepostačoval k nákladu potřebnému, 12.000 zl. na platy jejich budou každoročně od sněmu postulovány, což sněm v sedění svém dne 24 února 1792 vzal na vědomí, při tom ale energicky uložil výboru zemskému, aby novou představkou ku dvoru zbytečnost tohoto úřadu dovodil a na přetížení domestikálního fondu nákladem naň poukázal.[1]) Statky nejvyššího purkrabství měly býti stavům ve správě ponechány a z výtěžku nejvyššímu purkrabí služné ročních 14.251 zl. 35 kr. vypláceno, by pak výtěžek nestačil, měly býti dražbou pronajímány. Rovněž vráceny byly stavům ve správu statky náležité nadání hraběte Straky s povinností každoročního účtování, spolu s právem sti-

---

[1]) Oba diplomy čtou se v Krönungsgeschichte II, 117—121.

pendia udíleti a pokud důchod nadání dovolí, i rozmnožovati. Návrh, aby zřízena byla šlechtická akadémie, byl schválen toliko v zásadě, až by totiž z úspor fond příslušný shromážděn byl. Žádost stavův, aby měli přednost při osazování míst radův u appellačního a zemského soudu, jakož při osazování krajských hejtmanův a kommissařů sice výslovně nezamítnuta, ale prohlášeno, že dlužno dbáti nejspůsobilejších a nejzasloužilejších ucházečů; naproti tomu delegace městských soudů ve přech osob stavů vyšších se týkajících zrušena. Sněm v sedění výše již uvedeném o věci této jednal a po pohnuté rozpravě přijat většinou hlasů návrh výboru zemského, aby žádost o zachování stavovského soudního fora byla obnovena a náležitě zdůvodněna. Stavové dovolávali se při tom císařovy přípovědi a příkladu Haliče, kdež císař podobnému přání stavů vyhověl. Dehnický dvůr nejv. komorníku navrácen již nebyl.

Před korunováním roku 1791 osazeny uprázdněné dotud nejvyšší úřady zemské a sice jmenováni byli August kníže z Lobkovic nejvyšším zemským maršálkem a místopraesident appellačního soudu hrabě Štampach nejvyšším sudím lenním. Na místě obou purkrabí karlštejnských, panského i rytířského, jichž hodnost již Ferdinand II byl zrušil, ustanoveni dva strážci koruny, po jednom ze stavu panského a rytířského, jakožto úřady zemské, následující za nejvyššími zemskými a dědičnými úřady, jimi pak jmenováni vicepraesident gubernia tajný rada baron Margelik ze stavu panského a královský hofrychtéř Jan Hanisch rytíř z Greifenthála ze stavu rytířského, tomuto pak svěřeno i důstojenství někdy zem-

ského místokomorníka.[1]) Dědičným korouhevníkem stavu rytířského po smrti Josefa Jáchyma Vančury z Řehnic, jenž zemřel bez potomstva, jsa posledním stavovským členem svého starobylého rodu,[2]) jmenován prozatímně 28 srpna 1791 rada při zemském soudě Adam Voříkovský rytíř z Kunratic. Úřad nejvyššího komorníka nad stříbry, uprázdněný úmrtím Corvina hraběte Ullefelda, by se nikdo nehlásil, měl zatímně osaditi nejvyšší purkrabí i byl po dobu korunovační svěřen Františku hraběti Salmu z Reifferscheida. Úřad předsedy české komory osazen nebyl, nýbrž 25 května 1791 oznámeno, že praesident dvorní komory zastupovati bude předsedu král. české komory, a tak oddáno zastupovati nejvyššího zemského komorníka praesidentu dvorské komory hraběti Chotkovi. Vůbec neobnoven již úřad nejvyššího mincmistra. Purkrabím kraje hradeckého po smrti Nesslingra rytíře z Schelchengraben jmenován 4 ledna 1791 guberniální rada Matěj šlechtic Smittmer. Před korunováním vyzván byl praesident hrabě Lažanský, aby navrhl jednoho ze svých rad, který by zastupoval neosazený úřad zemského místopísaře, i navrhl hrabě Františka svob. pána z Astfelda a Vydří.[3]) Reskriptem ze dne 6 srpna 1791 udělil Leopold II úřad královského almužníka strahovskému opatu Václavu Mayerovi a jeho nástupcům. Ve

---

1) Krönungsgeschichte I, 47 sld., III, 106.

2) Vančurové z Řehnic žili i nadále, ale bez stavovství. R. 1839 a 1840 byl jeden z nich dozorcem při dopravě kamene z Vysokého Chlumce na stavbu nového mostu pražského.

3) Tamže III, 106 sld.

stavu krajských úřadův učiněna jediná změna přenesením krajského úřadu hradeckého z Hoříněvsi do Hradce Králové.

8 prosince 1791 zrušena dvorní kommisse studijní a censurní, její pak dosavádní působnost opět odevzdána dvorské kanceláři, při níž pro vyučování zvláštní referent ustanoven.[1]) Malým krokem na opuštěnou právní půdu bylo ustanovení téhož patentu, že stipendia veškerá kromě těch, jichž zadávání nadačním listem bylo panovníku vyhrazeno, nemají se nadále udíleti úřadem ústředním, nýbrž politickým úřadem zemským. Censura byla ale tím stížena, že vlastnoručním listem ze dne 30 prosince 1791 nařízeno bylo, aby censorové, nejsou-li s to, aby připustili k vydání spis některý na svou zodpovědnost, důvody své s vytčením závadných míst předložili kanceláři dvorské.[2])

Názor Leopolda II o řádné správě státní nejvýznačněji charakterisuje vlastnoruční jeho list ze dne 22 prosince 1791 všem náčelníkům zemských politických úřadův. Viděti z něho osvícence, který chtěl býti zpraven o všech důležitostech státního života, ale neubíral rozhodovacího práva politickým úřadům zemským.

Všestranné vnikání do poměrů správních bylo zajisté podalo císaři příležitost, aby v pravém světle shledal činnost úřednictva zeměpanského, a proto když sjednán mír s Prusy i Turky, uvnitř pak Dědičných Států vlny nespokojenosti počaly se tišiti, odhodlal se císař k důležitým změnám v činnosti a osobních poměrech zeměpanských

[1]) Sammlung von Gesetzen... Leopold des II, IV, 591.
[2]) Tamže IV, 639.

úředníků. Děsné poměry, objevené v úřadování gubernia haličského, a těžké obžaloby, jež císaře z Haliče proti jednotlivým osobnostem docházely, byly příčinou, že císař v úředních novinách vídeňských[1]) uveřejniti dal rozhodnutí své, trpce kárající zdlouhavost a nedbalost při výkonech úředních, načež všem ústředním úřadům doručen vlastnoruční list císařův, obsahující zásady panovníkovy. Chtěje míti o všech věcech a osobách úředních zevrubnou zprávu, ukládal Leopold zemským náčelníkům, aby každého měsíce stručně o důležitostech svého oboru referovali, zejména o stížnostech obyvatelstva, jak měst a obcí, tak i jednotlivců bez rozdílu stavu, o nehodách živelních, o pohybu úmrtnosti a chorob nakažlivých, o úmrtí vynikajících osobností a úředníků, o příchodu a pobytu znamenitějších cizinců, o vrchnostech a úřednících vrchnostenských, zvláště kterak tito nakládají s poddanými, o obchodu, nových odvětvích průmyslu, o škodách způsobených požáry, bouří, krupobitím, suchem, povodní, nakažlivými nemocmi a pádem dobytka, o zdražování a klesání cen potravin, o nadějích do žní a vinobraní, o tom jak vykonávají se opatření pro určité případy nařízená, kterak zřizují a vydržují se veřejné fondy, o úřadnících, kteří vynikají zvláštními schopnostmi, služební horlivostí a pílí, konečně o osobnostech, které vyznamenávají se zvláště bohatým nadáním, obratností, horlivým vlastenectvím a prospěšnými vynálezy, vůbec o všem, co prospívati mohlo dobrému bydlu země a vyhledávalo buď rychlé odpo-

---

[1]) Uveřejněn v Hamburském Politisches Journal, 1792, 78 sld.

pomoci aneb příslušného opatření, odměny nebo povzbuzení.[1]) Ústřední úřady měly bedlivě kontrolovati úřady zemské a tam, kde by potřebu shledávaly, konati revisi skrze zvláštního dvorního radu. Správa úřední byla tím sice zlepšena, ale spolu zavedena pronikavá změna, k níž se neodvážili ani Maria Terezia ani Josef II. Hravě takořka podřízeni dosavádní správcové zemští, nejvyšší purkrabí pražský a zemský hejtman moravský, ústředním úřadům, se stanoviska zemských zřízení neústavním. Nejvyšší tito úředníci zemští byli dotud majíce hodnost ministrů, náčelníkům nově zavedených ústředních úřadův koordinováni a dvorská kancelář byla toliko prostředníkem mezi panovníkem a jimi, odtud však stali se náčelníky politického úřadu druhé instance, nad níž zřízeny byly ve Vídni úřady ústřední.

Stav tento již potrval v nezměněných poměrech až do konce zřízení stavovského.

---

## Slavné korunování Leopolda II.

Částečné vyřízení desiderií stavů českých a obnova nejdůležitějších úřadů zemských byly předehrou slavného úkonu, jímž dvůr zažehnati chtěl nevoli stavů, z částečného toliko zplnění podaných přání vzniklou. Leopold II zamýšlel přijati korunu českou za všeho lesku, staletým zvykem posvěceného, jakýž nebyl v Čechách vídán od dob Karla IV. Náčelníků stavovské opposice a národního

---

[1]) Tamže IV, 597—600.

hnutí nebylo sice tajno, že se zřením k duchu času korunování stává se částečně pouhým obřadem, než i obřad tento spojen byl s poměry, které svézákonnost království českého a přednost jazyka původního jeho obyvatelstva nad veškeru pochybnost povznášely. Odtud nadšení, na všech stranách země české korunováním Leopolda II vzbuzené.

Překvapuje velice, že na Moravě kruhy zemi zastupující projevovaly smýšlení jiné než v království. Byl to zhoubný účinek centralistického směru, který ve stavích moravských, namnoze již jsoucích cizineckého původu, utlumoval vědomí o tisícileté souvislosti obou českých zemí a budil v nich nemístnou touhu po obnově samostatnosti zemské, více z Vídně než z Prahy ohrožované.

Sněm moravský sešel se poprvé r. 1791 dne 19 ledna a tu především jednáno o žádosti kapituly brněnské, aby přikázány jí byly místo a hlas na lavici praelátské sněmu zemského hned za kapitulou olomouckou. Proti žádosti této nebylo odporu zásadního, ale ve příčině pořadí, jehož se kapitula domáhala, sneseno vyčkati, podá-li praelátský stav proti tomu písemně své námitky. Teprvé 5 dubna 1791 konáno sedění prvé a v něm předčítán dvorní dekret ze dne 14 března 1791, jímž svoleno k volbě definitivního výboru zemského v počtu a poměrech, jakož bývalo před r. 1783. Volba byla ihned vykonána. Z praelátské lavice hlásili se dle zvyku tři kandidáti, hrabě Haugvic, baron Buol a opat rajhradský, načež zvoleni byli hrabě Haugvic a opat řečený. Z panského stavu zvoleni Petr hrabě Blümegen a baron Roden, z rytířů Pillersdorf a Hent-

s c h e l, z měst radní P a c h n e r z Brna a radní H ö c h s m a n n z Unčova.

Významné bylo další jednání o účastenství stavů moravských při ohlášeném korunování v Čechách a o spojeném s ním holdování, jež měli v Praze i Moravané vykonati. Stavové moravští ve příčině té vedli si dvojace: především vzpírali se proti účastenství svému při korunování a při holdování v Praze nařízenému, na druhé však straně vystupovali i jako stavovští zástupci Slezska, jemuž upírali vlastnosti samostatné historické individuality s vlastními stavy. Ihned, jakmile zemský hejtman hrabě Ugarte oznámil, že dle dvorního dekretu výše uvedeného bude moravským stavům holdovati v Praze, nastal odpor a sněm snesl se, aby podána byla skrze gubernium představka s prosbou za ustanovení příslušného obřadnického způsobu nejvyšším rozhodnutím ještě před odchodem deputace, jež moravské stavy při slavnostech pražských měla zastupovati. V sedění dne 3 května 1791 jednalo se opět o věci této. Stavové tehdy zpěčovali se nařízenému holdování v Praze a tvrdili s vytčením zamítavého stanoviska, že se jim ukládá povinnost nebývalá. Obvykle prý holdovali králi svému v zemi osobně přítomnému, což posléze stalo se r. 1628, potom prý bývali voláni do Vídně. Poněvadž však nemohli popříti, že za posledních dvou korunování, Karla VI totiž a Marie Terezie, holdovali v Praze, jali se tvrditi, že prý byli v obou těchto případech toliko h o s t i, ale neholdovali prý. I žádali, aby při ohlášeném korunování a holdování v Čechách tvořili zvláštní těleso stavovské, na českých stavích nezávislé. Pro deputaci, která měla býti pražským

slavnostem a spojenému s nimi holdování přítomna, vyhrazovali si, aby zemskému hejtmanu a deputaci jakožto zástupcům země ke koruně české sice přivtělené, ale ve všech příčinách na království českém a jeho stavích nezávislé, při vjezdu i v průvodě slavnostním vykázáno bylo zvláštní, slušné místo.[1])

Snesení toto předloženo císaři, nové pak sedění sněmu konáno 22 června 1791. Tehdy vyřízena byla konečně žádost brněnské kapituly a sice dle návrhu lavice praelátské bylo sice svoleno, aby měla kapitula tato místo a hlas ve sněmu, ale za všemi tehdy sněmovně oprávněnými praeláty.[2])

19 srpna odejel Leopold II do Čech v obyčejném dvojspřežném povoze a přijel 23 srpna 1791 okolo půl jedné hodiny s poledne s arcivévodou Františkem v tajnosti a pod cizím jménem i beze všeho komonstva do Prahy. Zdržev se toliko přes oběd a pobyv na hradě Pražském do půl deváté hodiny večerní, odjel císař s arcivévodou již jmenovaným do Drážďan ku sjezdu s králem pruským a kurfürstem saským na zámku Pilnicích, odkudž navrátil se do Prahy 28 srpna o půl třetí hodině noční. Současně zavítal do Čech i mladší syn císařův arcivévoda Karel, tehdy již divisionář u armády v Belgii rozestavené, který opustiv 20 srpna Vídeň, skrze Brno, Olomouc, Hradec Králové

---

[1]) Doslova čte se v příslušném protokole sněmovním: .... womit ihrem dort erscheinenden Landeshauptmann und ihren Deputirten als Repraesentanten einer der Krone Böhmens zwar einverleibten aber in allem von Böhmen und desselben Ständen völlig unabhängigen Provinz zum Mitfahren und Mitreiten ein eigener, anständiger Platz angewiesen werden möchte.

[2]) Dle sněmovních protokolů v moravském archivu zemském.

a Ples zajel nejprvé do Terezína.[1]) 27 srpna 1791 vydala se na cestu do Čech i císařovna v průvodu arcivévody Josefa Antonína i arcivévodkyň Marie Anny, abatyše Tereziánského ústavu šlechtičen, a Marie Klementiny, a přenocovavši se svým průvodem ve Znojmě, Jihlavě a Žlebích, přijela 30 srpna po polednách do Libně.

V Praze byla se zatím shromáždila četná knížectva, poslové cizích panovníkův a deputace zemí koruně české přivtělených. Zvláště četná byla deputace moravských stavů, skládající se z brněnského biskupa Lachenbauera, z olomouckého kanovníka Viléma barona Haugvice, z appellačního rady Petra hraběte Blümegena, z Prospera hraběte Sinzendorfa, z appellačního rady Františka barona Pillersdorfa, z guberniálního rady Kristiána Augusta rytíře Hentschla, z olomouckého magistrátního rady Bohumila z Werthenpreisa a z brněnského magistrátního rady Jana Cikána. Olomouckého arcibiskupa jakožto lenního knížete koruny české doprovázeli děkan baron Minkvic z Minkvicburka, arcijáhen hrabě Vetter, kanovník u sv. Anny hrabě Clary a kanovník hrabě Serenyi.[2]) Z cizích diplomatů meškal v Praze francouzský generál Bouillé, dříve velitel vojenský na lotrinském pomezí, ale po nezdařeném útěku krále Ludvíka XVI v dobrovolném vyhnanství žijící. Leopold II připustil jej mezi slavnostmi korunovačními i k důvěrnému slyšení. Pruského krále zastupoval vídeňský vyslanec svob. pán Jacobi,

[1]) Krönungsgeschichte III, 3, 6.
[2]) Prager Oberpostamtszeitung 1791 čís. 60.

jemuž císař v Praze zvláštní pozornost věnoval.[1])

Téhož dne 30 srpna odjel císař přes prozatímný loďkový most do Libně, kdež přijal nejprvé nejvyšší zemské úředníky království českého, jichž mluvčím byl nejvyšší purkrabí hrabě Rottenhann, a bezprostředně po nich deputaci moravskou, vedenou gubernátorem hrabětem Ugartem, která však officiálně nazývala se deputací moravsko-slezskou.[2]) Také císař odpovídaje na pozdrav hraběte Ugarta, obracel se ku stavům moravsko-slezským a prohlašoval, že nebude šetřiti žádné námahy, aby markrabství moravské a vévodství slezské došly rozkvětu, k němuž byly obě země spůsobilé.[3]) Po té přijaty byly ještě guberniální gremium a magistrát pražský. K večeru odjely císařský dvůr a cizí knížectva na hrad Pražský.

Nazejtří 31 srpna 1791 ustanoven slavný vjezd císaře i císařovny z Libně do Prahy. Za tou příčinou vykonána nejpřísnější opatření policejní, zejména uzavřeno bylo Židovské město kromě jediné brány u zrušeného kláštera svatomikulášského, nad níž dozor, aby dbali, kdo by vyjíti chtěl, třem Židům, Abrahamu Dusensi, Rafaelu Joelovi a Šimonu Jossovi, uložen. Nákladním vozům z venkova téhož dne vůbec příchod

---

1) Hamburský Polit. Journal 1791, 1011.

2) Stavové slezští o sobě účastni nebyli, poněvadž individualita vévodství slezského, s Moravou administrativně spojeného, ve skutečnosti tehdy neexistovala. Mezi účastníky korunovační slavnosti jmenuje se toliko Jan šl. Frobl, nejvyšší sudí zemský, rada a přísedící opavského a krnovského lichtenštejnského zemského práva.

3) Debrois, Urkunde über die . . . Krönung . . . Leopold des Zweiten, 25 sld.

do Prahy zamezen.[1]) O jedenácté hodině dopolední zavřeny všechny brány městské kromě Poříčské. O jedné hodině odpoledne opustili císařští manželé zámek libeňský a odjeli do invalidovny, kdež mezitím se byli shromáždili členové stavův a deputací, načež dědičný dvorní poštmistr kníže Paar v cestovním voze řídil průvod slavnostní. Před Poříčskou branou odevzdal purkmistr Steiner v čele magistrátu císaři klíče městské, načež konal se slavný vjezd přes Poříč ku Prašné bráně, pak ulicí Celetnou, obojím náměstím staroměstským a obojí ulicí Jesuitskou k mostu.

Šlechta česká oděla se vybraným leskem a obecnou pozornost vzbudilo 89 skvostných povozů, v nichž knížata a pánové čeští slavného vjezdu se súčastnili.[2])

Po všech cestách a ulicích, kudy bral se průvod císařský, stály nepřehledné zástupy lidu, jež císaře i dvůr jeho radostně vítaly a pozdravovaly.

Na prvém náhradí hradním uvítal císaře nejvyšší purkrabí hrabě Rottenhann v čele vší české šlechty významnou řečí českou, která složena byla za přispění Josefa Dobrovského jazykem sličným, přesným a od Rudolfinských dob při slavnostních příležitostech sotva slyšaným. Podávám řeč tu v plném znění:

„Nejjasnější, nejmocnější císaři a králi! Nejmilostivější dědičný pane země! Ještě se v tomto hlavním městě hlas plesání všech Vaší Královské Milosti věrných Českých poddaných rozléhá, kteříž se ze všech stran

[1]) Debrois, 29 sld.
[2]) Hamburský Polit. Journal 1791, 988.

toho království tlačili, aby ten veliký den, v kterém jejich poklony hodný mocnář se vší jasností svého vznešeného důstojenství, u prostřed svého lidu se ukazuje, slaviti mohli.

Každého věrného Čecha srdce silněji se pohybuje; nejšlechetnějším procítěním a nejjistějším očekáváním se obživuje toto nesčíslné množství, spatřivši svého velikého mocnáře v jasnosti jeho; kterémuž dávno již co dobročinnému nějakému bohu, jenž z daleka moudrostí a dobrovolností svou oučinný jest, láskou nakloněni byli.

Vaše Královská Milost toho dne, celému království tak radostnému, také na nejvroucnější vinše svých nejvěrnějších nejvyšších ouředníků zemských a celého gubernium i na všechny od Vaší Královské Milosti nejmilostivěji nařízené ouředníky vší obce milostivě pohlédnouti ráčí, kteříž při té svrchované radosti veškerého lidu mnohem více než kdy jindy pocitují, k jak vysokému povolání by zřízeni byli; jsouce toho domnění, že by tak slavného a šlechetného národu prostředníky a důvěrnými služebníky tak velikého a vznešeného mocnáře byli.

Vaše Jasnost Královská ráčí nyní osobně před svým lidem na přední místo se postaviti, kterýž již od delšího času přivykal otcovskému ponuknutí Vašemu poslušnu býti. Pročež nejvěrnější a nejposlušnější gubernium této země skutečné, dosavád sobě svěřené vedení svého ouřadu, se vší uctivostí k nohám Vaší Milosti skládá; jsa nevýslovně šťastné, jestliby se tou nadějí těšiti smělo, že Vaší Milosti nejvyšší spokojenost zasloužilo, z ohledu prospěšnosti Vašich věrných poddaných to dobré dosáhlo, ku kterémužto

svým základným jednáním a neunavitelným usilováním pracovalo."[1])

Císař německy odpovídaje, projevil důvěru k nejvyššímu purkrabí i všemu gubernii i přijal formální jejich resignaci, načež prohlásil — významně dosti —, že přejímá správu země česká dvorská kancelář.[2]) Císař užil zde označení, před státním převratem r. 1749 platného, čímž jasně bylo řečeno, že převratem tím byly odvěké zemské řády porušeny.

Formalní resignace gubernia a řízení správy zemské skrze dvorskou kancelář potrvalo až do obnovy gubernia dne 11 září.[3])

V družině císařově byli prvý nejvyšší hofmistr kníže Starhemberk, nejvyšší komorník kníže Orsini-Rosenberk, nejvyšší štolba kníže Dietrichštejn, nejvyšší dvorský maršálek Arnošt hrabě z Kounic, polní maršálek a konferenční ministr hrabě Lacy, nejvyšší hofmistryně královnina kněžna Batthyányi, nejvyšší hofmistr králové podmaršálek Antonín hrabě Thurn, nejvyšší hofmistryně arcivévodkyň hraběnka Bollandová, nejvyšší hofmistr arcivévody Františka František hrabě Colloredo, nejvyšší hofmistr arcivévodkyň Jan Václav hrabě Ugarte, kapitán šlechtické osobní stráže hačířů polní maršál Josef kníže z Lobkovic, kapitán osobní stráže trabantů generál jízdy Bedřich hrabě z Nostic, nejvyšší dvorní a dědičný poštmistr kníže Paar, nej-

---

1) Český text uveřejněn jest v Krönungsgeschichte II, 95 sld.

2) Odpověď císařovu v plném znění uveřejnil Debrois, 45.

3) Dekret dvorské kanceláře ze dne 11 září 1791 v Krönungsgeschichte II, 154 sld.

vyšší komorník nad stříbry a zástupce nejvyššího správce kuchyně František hrabě Dietrichštejn, generální pobočník arcivévody Františka plukovník František Rollin, komorník Bohumír baron Warnsdorf a nejvyšší strážmistr Lelius de Spannochi. Tito všichni ubytováni byli v hradě. Říšský místokancléř Gundakar kníže Colloredo-Mannsfeld uhostil se ve svém staroměstském paláci u mostu, dvorský a státní místokancléř Jan hrabě Cobenzl ubytován v métropolitním děkanství, dvorní referendář baron Spielmann, nejvyšší dvorský kancléř Leopold Krakovský hrabě z Kolovrat, praesident dvorní komory Jan Rudolf hrabě Chotek uhostili se v domích svých.

Řada nákladných slavností, jimiž korunování českému měl býti dodán lesk koruně české příslušný, zahájena téhož ještě 31 srpna velikolepou večerní slavností u hraběte Jana Rudolfa Černína z Chuděnic v hradčanském jeho paláci. Ku slavnosti té zavítali císař i císařovna, načež připravena byla hostina pro 300 osob.[1] U večer 1 září přítomni byli císařští manželé v národním divadle Nosticově při provozování veselohry Žárliví anebo Nikdo nemá pravdu, Schrödrem z angličiny vzdělané, již sehrála divadelní společnost kurfürsta saského řízením ředitele Secondy. 3 září uspořádán dvorní ples ve Španělském sále, který trval až do rána. Účastníci dlouho vzpomínali vlídnosti císařovy, již ku všem účastníkům projevoval. Celkem bylo přítomno plesu 2000 až 3000

[1]) Debrois, 59.

účastníků ze stavů, úřednictva, měšťanstva pražského i důstojnictva.

Téhož ještě dne zahájen i korunovační sněm český za přítomnosti sněmovních poslů moravských.

V den 4 září 1791 bylo vykonáno holdování stavů, které zahájil nejvyšší zemský maršálek August kníže z Lobkovic ozdobnou řečí českou, německy opakovanou. Jemu odpověděl opět česky nejvyšší purkrabí jménem stavů, načež nejvyšší dvorský kancléř prohlásil česky, že císař chce „slib dědičné poddanosti od věrných a poslušných stavův království českého, též markrabství moravského a knížectví slezského“ přijmouti, „při tom ale i týmž stavům obyčejné sněmovní požádání dáti předložiti.“

Velice významnou událostí stalo se toto holdování stavů českých řečí, již nejprvé česky a pak i německy pronesl nejvyšší purkrabí hrabě Rottenhann. Řečník nepředstoupil před krále v úřední své hodnosti, nýbrž jako mluvčí všech čtyř stavů království českého, za zákonné zástupce národa českého se pokládajících. Projeviv radost svou, že „jest lze stavům českým po osm a čtyřiceti létech spatřiti opět dědičného mocnáře na této královské stolici v blesku Jasnosti své k lidu svému mluvícího“, proslovil nejvyšší purkrabí řeč, která čtoucímu zdá se býti sloučením historicko-politických názorů se směrem doby osvícenské, neboť řečník mluvil jménem jediného národa českého k dědičnému králi a kladl váhu na vzájemný poměr krále i národa, obapolnými smluvami se zakládající. Přísaha stavů králi jest jemu největší slavností, „jenž v tovaryšstvu městském (in der bürgerlichen Gesellschaft) se vymysliti může.“

„Nebo“, pokračuje, „která věc vznešenější a vážnější býti může nežli přísaha, kterou národ svému dědičnému pánu se zavazuje, že zboží a krev s neporušitedlnou věrností pro své vlastní a všeobecné dobré obětovati chce?“ Řečník prohlašoval, že den tento, sám sebou veliký každému vzdělanému národu, jest tím větší „věrnému českému lidu, kterýž tuto nejvěrnější stavové zemští podle práva představují“, vzpomíná kriticky, nastoupení králova, „v nejnebezpečnějších okoličnostech, ježto zkázou a skoro vyvrácením celé monarchie pohrožovaly“, načež přichází k vládnímu směru Leopoldovu, jejž takto vymezuje: „Vaše Jasnost své veliké dílo — napravení obecné správy — s tím začala, že všecko to z cesty uklizela, co vůbec nelibost způsobilo a co aspoň na ten čas dobré býti nemohlo. Rovně jako laskavý otec, jenž se s dětmi a čeledí svou o budoucí prospěšnost domu svého poraditi chce, ráčila Vaše Milost Vaše věrné stavy ve všech krajinách k tomu pobízeti, aby žádosti své před trůn přinesli, chtíc tak společnou jich radou takový řád ustanoviti, kterýmžby obecné všech štěstí co nejjistěji upevněno býti mohlo (um mit ihrem gemeinschaftlichen Rathe eine Verfassung zu gründen, welche die Nazionalglückseligkeit am verlässigsten herstellen könnte). Jakožto pravý pastýř lidu, jenž lidskou přirozenost nejenom slovy ale i skutky ctí, nemínila Vaše Jasnost, by to věc Vašemu Důstojenství neslušná byla, na hlas obecného lidu pozor dáti, potřeby jeho a jemnost jeho vyzkoumati (auf die Stimme des Publikums zu horchen, seine Bedürfnisse, seine Empfänglichkeit zu erforschen)“. A ku konci opakoval řečník s důrazem, že jest to „obapolná smlouva,

kterouž pán země a lid jeho toho slavného dne holdování obnovují.“[1])

V německé své odpovědi pravil císař, že přál si alespoň částečné úlevy daní, ale obranný stav Dědičných Států že toho nedovoluje. Dále prohlásil, že chce království českému i stavům privilegií potvrditi, ne však zmenšiti, nýbrž spíše podle okolností je rozmnožovati.[2]) Potom předloženy byly královské postuláty za přítomnosti císařovy skrze královské kommissaře Vojtěcha hraběte z Klebelsberka, nejvyššího komorníka, Filipa hraběte Clary a guberniálního radu Josefa Matěje rytíře Smittnera, purkrabí kraje hradeckého. Dvůr žádal postuláty těmi proti reluici za mimořádnou daň z piva, aby daň z dluhů, masný krejcar a daň z dobytka byly vybírány k vojenským potřebám, pak obvyklou roční berni, platy pro úředníky zeměpanské, přídavek pro appellační soud a na vydržování dvorské kanceláře. Ochotě stavů dostává se v postulátech již předem uznání.[3])

Holdování účastnili se stavové v počtu neobyčejně hojném a z největší části přísahu skládali jazykem českým. Guberniální sekretář Emanuel Ledvinka z Adlerfelsa předčítal přísežnou formuli nejprvé česky a pak „pro ty nemnohé, kteří českého jazyka nebyli znalí“, předčítal ji i německy registrátor zemských desk Ferdinand Tadeáš Limbeck.[4]) Významným pro tehdejší

[1]) České, Dobrovským upravené, i německé znění uveřejnili Debrois, 61—65 a Krönungsgeschichte II, 97. 112.

[2]) Všechny tyto řeči čtou se v Krönungsgeschichte III, 135—143.

[3]) Krönungsgeschichte III, 145—149.

[4]) Debrois, 65.

názory státoprávní a tudíž i pro nynější právní poměry jest znění formule přísežní, které podáváme v plném českém znění, Dobrovským upraveném. „My společní stavové království českého, markrabství moravského a knížectví slezského přisaháme pánu bohu všemohoucímu a Vám nejosvícenějšímu, nejmocnějšímu a nepřemožitelnému knížeti a pánu, panu Leopoldovi Druhému, římskému císaři, v Germánii, uherskému a českému králi, arciknížeti rakouskému, markraběti moravskému, vévodě slezskému a markraběti lužickému jakožto českému králi, pánu našemu dědičnému, Vaší císařské královské Milosti, jakož i z Vaší Milosti královské krve a kmene podlé vyměřeného řádu posloupnosti budoucím dědicům a králům českým, markrabatům moravským a vévodám slezským věrni a poslušni býti aniž vědomě v raddě a v takovém shromáždění, kdeby se co proti Vaší císařské královské Milosti osobě, vzácnosti, důstojnosti, právu aneb ouřadu před se bralo, bývati, tím méně k tomu povolovati aneb to nějak zatajovati, nýbrž Vaší Milosti císařské a královské jakož i dědiců Vaší Milosti budoucích králův českých, markrabat moravských a vévod slezských vzácnosti, užitečného a dobrého hleděti a fedrovati, a kdybychom srozuměli, žeby proti Vaší císařské královské Velebnosti něco předse bráno a jednáno bylo, tomu máme a chceme věrně odpírati a Vaší Milosti císařské královské o tom bez meškání vejstrahu dáti, neméně všecko to konati, co poslušným a věrným poddaným své dědičné vrchnosti činiti náleží.“[1])

Z měst holdovaly Praha, privilegovaná

---

[1]) Debrois, 65.

města Kutná Hora, Plzeň, Budějovice, Cheb, Loket, Vary Karlovy, král. města Ústí n. L., Brod Český, Most, Čáslav, Boleslav Mladá, Kadaň, Kouřim, Klatovy, Kolín, Louny, Litoměřice, Nymburk, Pelhřimov, Písek, Rakovník, Rokycany, Žatec, Tábor — nezastoupeny byly Beroun, Brod Německý, Stříbro, Sušice, Vodňany —; dále holdovala svými zástupci všecka královská věnná města. Z horních měst neúčastnil se Jáchymov.

6 září korunoval arcibiskup hrabě Přichovský za assistence knížete arcibiskupa olomouckého a všech českomoravských biskupů Leopolda II korunou českou, načež císař ztvrdil přísahou veškera práva a privilegia zemská. Když po skončeném korunování celebranti vykonali modlitbu In hoc regni solio confirmet, zvolal nejvyšší purkrabí vysokým hlasem česky: „Pojďme k našemu korunovanému králi a pánu dědičnému přiznání učiňme!“ Odpoledne téhož dne konána hostina slavnostní za všech obvyklých obřadů, večer pak přítomen byl nově korunovaný král s dvorem svým v divadle Nosticově slavnostnímu představení Metastasiovy opery La Clemenza di Tito. 7 září opět byla dvorní hostina a večer dvorní ples. 8 září installoval arcivévoda František sestru arcivévodkyni Marii Annu za abatyši tereziánského ústavu šlechtičen. Večer téhož dne byl ples u nejvyššího purkrabí. 9 září konán veliký manévr na louce u invalidovny za přítomnosti všeho dvora. 10 září slavným spůsobem uděleno léno koruny české knížeti arcibiskupu olomouckému a knížecímu rodu schwarzburskému. 12 září korunována za obvyklých slavných obřadů císařovna.

Večer téhož dne uspořádán byl stavy

veliký ples řízením nejvyššího purkrabí, professora inženýrství Františka Hergeta, historického malíře Jiljí Jahna a civ. inženýra Sechtra. Za tou příčinou zřízena na nynějším Ovocném trhu zvláštní prostranná a ozdobná budova ze dřeva, spojená s divadlem Nosticovým tak, že dvorana budovy i nitro divadla jedinou obrovskou síň tvořily, mající vzdéli více než 100 a zšíři 25 *m*. V pozadí síně zřízen antický chrám, kdež prostřena byla tabule pro dvůr a nejvzácnější hosti. Kolem síně bylo dvanáctero výklenků, kdež byly připraveny tabule pro šlechtu; pro zvané honorace byla zvláštní tabule na druhé gallerii divadla. Z divadla upravena krytá chodba do Karolina, kdež přichystán kolikerý buffet, naplněný vybranými lahůdkami. 32 šlechticův a šlechtičen tančilo oblíbený tehdy contredanse, když pak dvůr k tabuli usedl, zesílený orchéstr přednesl kantátu slavnostní, složenou na slova prof. Meissnera Leopoldem Koželuhem, v níž prvý hlas zpívala slavná pěvkyně Dušková, z Prahy rodilá.[1])

Vlastní korunovační slavnosti tím ukončeny, ale slavnostní ruch potrval v Praze až do odjezdu císařova. Téměř každého dne byla slavnostní hostina, tu u arcibiskupů pražského a olomouckého, tu u nejvyššího kancléře, u praesidenta dvorské komory a u nejvyššího purkrabí. 15 a 18 září uspořádány byly u dvora maškarní plesy, vedle toho byl ples u knížete Lichtenštejna a u arcibiskupa pražského. 11 září přítomen byl veškeren dvůr plavbě balonem, již podnikl známý tehdy větroplavec Blanchard s Já-

[1]) Debrois, 153—156.

chymem hrabětem ze Šternberka na planině bubenečské. Pokus sám nezdařil se. Vznesl se sice balon do výše a letěl směrem. jihovýchodním, chtěl pak se za Prosíkem spustiti k zemi, ale náhlý vítr zahnal jej až k Dehnicům, kdež konečně pevné půdy dosáhl. Hraběti nebylo lze činiti zamýšlená pozorování fysikální.

Meškaje po celý měsíc září se svým dvorem v Praze, navštěvoval císař vedle hojných slavností dvorských a v domích šlechtických i ústavy obecně prospěšné. 17 září[1]) přijel do kolleje Klementinské, shlédl tamní sbírku přírodnin i veřejnou knihovnu, pak výstavu českých výrobkův a tovarů. Byla to prvá průmyslová výstava na pevnině evropské, o jejíž zřízení zjednali si zásluhu nejv. purkrabí hrabě Rottenhann a kommerční rada Schreyer. Hrabě Rottenhann vyzval skrze krajské úřady všechny továrníky a výrobce české, aby poslali po vzorcích výrobků svých v té spůsobě, v níž do obchodu přicházejí, spolu se zprávami kommerciálními a mýtnými registry, z nichž by důležitost každého druhu a spolu i obrat obchodní jím dosažený byly zřejmy. Schreyer došlé vzorky roztřídil dle hlavních odvětví. Kommerční rada Schreyer, organisátor této prvé průmyslové výstavy na pevnině evropské, císaře doprovázel a jednotlivosti jemu vysvětloval.[2]) Císař doprovázen byl císařovnou, arcivévody Františkem, Karlem, Leopoldem a Josefem, Antonínem princem Saským, nejvyšším purkrabím, ministry a vzácnými šlechtici, načež obdržev tištěný programm, bedlivě prohlížel

---

[1]) Datum toto podává Debrois,, 162.

[2]) Prager Oberpostamtszeitung 1791, čís. 75.

veškeru výstavu. Vznešené panstvo dotazovalo se přítomného kommerčního rady Schreyera a přijímalo vlídně jeho poučení i odpovědi. Úspěch byl veliký, ale nelibost vzbudilo podezření, jež pronesl knihtiskař šl. Schönfeld proti českému původu vystavených předmětů. Ve zvláštním podání jež předložil císaři, praesidentu dv. komory Janu Rudolfu hraběti Chotkovi a tajnému radovi baronu Spielmannovi, jal se Schönfeld dovozovati, že jsou mezi předměty, jež byly panovníku za domácí výrobky prohlašovány, podloženy věci cizozemského původu, podloudným spůsobem do země dopravené. Schönfeld dovolával se při tom svědectví celního kontrolora Arnošta šl. Pannovice.[1]) Ba prý i mezi výrobky továrny na muselín, pique a kartouny, jejímž majitelem byl sám nejv. purkrabí, vyskytují se věci cizozemské, ač bez vědomí nejv. purkrabí vystavené. Nejvyšší purkrabí předložil ihned Schönfeldovo podání gubernii a nařídil vyšetřování Schönfeld předvolán, sbírka zboží jemu za přítomnosti Schreyerovy předložena a tu on doznal sám, že to jsou domácí výrobky.[2]) Císař sám ujal se věci, dal ji přísně vyšetřiti, a když bezpodstatnost podezření proneseného seznána, rozhodl 7 ledna 1792, že nikomu není dovoleno podávati zeměpánu oznámení o věcech neprokázaných a neosvědčených, jimiž zlehčuje se jméno mužů bezúhonných, šl. Schönfeldovi pak, že ne snad ze zlého úmyslu, ale z lehkomyslnosti a neprozřetelnosti udal věci, jež aby prokázal, s to nebyl, udělena přísná

---

1) Prohlášení Pannovicovo tamže 1791, čís. 44.

2) Akta tohoto vyšetřování čís. 1–6 uveřejněna jako zvláštní příloha Prager Staats- und Gelehrte Nachrichten 1791, čís. 41.

důtka před úřadem, jemuž byl podřízen, a spolu nařízeno, aby příslušný dvorní dekret byl veřejnými novinami všestranně ve známost uveden.[1])

16 září účastnil se císař honu v okolí knížecího lichtenštejnského zámku Koloděj, téhož pak ještě dne večer navštívil s celým dvorem „vlastenské“ divadlo české, kdež česky provozován byl na výsost tehdy oblíbený Žebravý študent. Císař s celým dvorem vytrval až do konce hry a netajil se spokojeností svou.[2]) 17 září přijal pak deputaci českých stavů, skládající se ze světícího biskupa probošta Kriegra, Leopolda hraběte Clary, Jana Marcella svob. pána z Hennetu a purkmistra pražského Steinera, kteráž skrze guberniálního a sněmovního sekretáře Weisse předložila vedle starobylé zvyklosti korunovanému králi i královně po drahocenném daru, na stříbrné a bohatě zlacené mísce králi korunovační dar stavů, 100.000 zl. ve dlužním stavovském úpise a korunovační daň 45.000 zl., císařovně pak 5.000 dukátů,[3]) což vše bylo shromážděno bez ukládání zvláštních dávek poddaným. Císař věnoval ihned z daru tohoto 4000 zl. pro pohořelé Klatovské, k čemuž přidal 6000 zl. ze své pokladnice, zbývající pak peníz i s korunovační daní v úhrnu 45.000 zl. ponechal stavům, aby s ním volně k účelům dobročinným naložili. V sedění sněmu 28 ledna 1792 sneseno, aby 45.000 zl. bylo dáno donucovací pracovně, za 100.000 zl. pak aby zřízeno bylo výživné pro ženy a dcery členů

---

1) Prager Staats- und Gelehrte Nachrichten 1792, čís. 7.
2) Rulík, Kal. hist. I, 164.
3) Prager Oberpostamtszeitung 1791, č. 78.

panského a rytířského stavu, ročně po 150 zl., pro ženy pak a dcery členů městského stavu po 100 zl., celkem po desíti místech pro všechny tři světské stavy.[1])

Významna byla pocta, jíž se dostalo skrze stavy nejvyššímu purkrabí hraběti Rottenhannovi. Státník tento byl velmi obratným prostředníkem mezi králem i stavy a jeho ingerenci sluší přičísti, že v některých alespoň částech bylo žádostem stavů vyhověno. Při slavnosti korunovační byl hrabě Rottenhann náčelníkem a repraesentantem stavů ve mnohem větší míře než hlavou politického úřadu zemského a na vrub jeho takto sluší přičísti, že ubylo poněkud antipathií proti gubernii a jeho administrativnímu směru. Za toto jednání sklidil nejvyšší purkrabí vděk stavů, kteří 22 září 1791 u velikém počtu pěti praelátů, 51 pánů, 9 rytířů, purkmistra Steinera a dvou magistrátních radů pražských skrze světícího biskupa probošta Kriegra jemu podali děkovací adressu skvostně provedenou připomínajíce, že již při prvém sedění sněmovním získal si srdce všech.[2]) Z pozdějšího jednání sněmovního vysvitá, že stálo korunování Leopolda II stavy české 261.379 zl. 27$^1/_2$ kr.[3])

S národního stanoviska českého na výsost důležitou jest přítomnost císaře Leopolda, doprovázeného arcivévodou Františkem, Antonínem vévodou saským, nejvyšším purkrabím a mnohými členy šlechty, ve slavném veřejném

---

[1]) Zápisník sedění sněmovního ze dne 28 ledna 1792 v král. českém archivu zemském.

[2]) Krönungsgeschichte III, 185—189. — Znění adressy podává Debrois, 164.

[3]) Protokol sedění sněmovního ze dne 11 února 1793 v král. českém archivu zemském.

sedění České společnosti nauk, na den 25 září 1791 položeném. Praesident společnosti Prokop hrabě Lažanský za přítomnosti mnohých cizích učencův uvítal císaře řečí, v níž vylíčil dějiny památného tohoto vědeckého ústavu. Guberniální rada Riegger přednášel o ústavě státní a o zemědělství v Čechách za dob před Karlem IV. Následovala odměnění členů Preislera a Schmida skrze praesidenta za výsledky samostatného bádání přírodovědeckého zlatými médaillemi. Jáchym hrabě Šternberk hleděl pokusně způsobiti, aby démant sám se zanítil a shořel. Komorní stavební rada abbé Gruber pojednával o vodním tlaku, způsobeném stlačením vzduchu vodními parami. Prof. Strnad předložil způsob zatmění slunce, r. 1793 očekávaného, prof. Procházka demonstroval mikroskopicky nové druhy příživníků v lidských útrobách. Korunou byla však přednáška J. Dobrovského, který předčítal pojednání o oddanosti a příchylnosti národů slovanských k rodu Habsburskému, a podal císaři některé básně, vydané jazykem českým k oslavě a za doby korunovace. Řeč jeho došla všestranné pochvaly a byla nákladem Jáchyma hraběte Šternberka tiskem vydána, při čemž dovršena prosbou, aby císař poskytl ochrany jazyku českému jakožto vzácnému statku, jejž národ český po předcích zdědil, před „prudkým jednáním a neskromným nátlakem.“[1])

Na konec prof. Gerstner předložil návrh fysikální a výrobní mappy Čech.

Již o dva dni později, dne 27 září 1791,

---

[1]) Kalousek, Děje král. české společnosti nauk, 63.

dostalo se gubernii dvorního dekretu,[1]) jímž oznamováno, že po návrhu nejvyššího úřadu finančního přiřčen byl Učené společnosti dar 6000 zl. na potřebné cesty, pokusy a místní popisy, při čemž císař upozorňoval, aby bádavost Učené společnosti hleděla především k odvětvím způsobilým, kterými by povznesena byla přičinlivost veřejná, šířeny užitečné vědomosti a i dobré bydlo království českého.

Jednotliví členové dvora opouštěli Prahu již v polovici září. 17 září odcestoval arcivévoda Josef, 19 září arcivévoda Karel, 20 září arcivévoda Leopold, 25 září arcivévodkyně. 19 září opustila Prahu uherská šlechtická osobní stráž spolu s prvým oddělením hačířů, za nímž 20 září následovalo oddělení druhé.

2 října 1791 večer odjel císař s arcivévodou Františkem z Prahy skrze Hradec Králové, Ples, Olomouc a Brno do Vídně; císařovna nazejtří se svým dvorem odebrala se přímo do Vídně. Do Brna přibyl císař v pátek 7 října okolo 12 hodiny a zajel k „černému orlu“. Tam se jemu ihned představili praesident gubernia hrabě Ugarte, kníže arcibiskup olomoucký, biskup brněnský a všichni generálové. Večer bavil se císař s arcivévodou Františkem divadlem, v sobotu ráno navštívil před městem kláštery Milosrdných bratří a Alžbětinek, vojenskou oekonomii, kasárny i všeobecnou nemocnici. Večer bylo město osvětleno, mezi čímž císař se svým synem opět v divadle meškal. V neděli 9 října přítomen byl císař mši v chrámě stoličním, pak shlédl Špilberk, kdež navštívil i vězení. Odpoledne manévrovala před ním veškera brněnská posádka; u večer dne 10 října po-

---

[1]) Uveřejnil jej Debrois, 165 sld.

řádal v guberniálním paláci hostinu a ples hrabě Ugarte; při plesu provozovány národní tance s písněmi, u lidu moravského oblíbené. 11 října v noci odjeli císař i arcivévoda do Vídně.[1])

---

## Poslední sněmování za Leopolda II.

Stavové moravští spokojili se vyřízením, jehož se desiderím jejím dostalo, a proto také další sněmování jejich poskytuje obraz jednání formálně jednotvárného, unavujícího. Jinak bylo v Čechách, kdež stavové nikterak ústavní otázku nepokládali rozhodnutím císařským ze dne 12 srpna 1791 za vyřízenu. Vedle stavů byly tu však i vlastenecké kruhy české, které s bolestí pohřešovaly, že při veškeré slavnosti korunovační kromě jisté formální přednosti, jež jazyku českému byla přiznávána, ani slovem nebylo jednáno o obnově jeho jako prvého a historického jazyka ve veřejné správě i škole. V kruzích vlasteneckých ovšem netušili, kde vězela příčina, že císařské vyřízení nedotýkalo se žádosti o obnovu pěstování jazyka českého ve školách. Hlavní vinu toho měl neblahý směr byrokratický i u gubernia i při dvorské kanceláři. Příslušný stížný spis stavů byl totiž předložen císaři s dobrozdáním gubernia ze dne 18 února 1791, které vyslovovalo se rozhodně proti tomu, aby jazyk český stal se na pražských a některých venkovských gymnasiích jazykem vyučovacím, a důrazně há-

[1]) Wiener Zeitung 1791, čís. 83. — Prager Oberpostamtszeitung 1791, čís. 85.

jilo potřebu, aby v celé zemi zůstala němčina jazykem gymnasií a university. Gubernium domnívalo se, že německý jazyk vyučovací nemůže býti žákům překážkou, ježto prý „v Čechách jest již velmi málo pouze českých škol triviálných, počet pak těch, které ještě zbývají, že se každým rokem zmenšuje jako počet pouze českých chlapců.“ Jediná výhoda, jíž se mělo snahám po pěstování jazyka českého ve vyšších školách dostati, obsažena byla v následujícím dobrozdání, vyšlém z péra guberniálního rady J. A. Rieggra:[1]) „Znalost řeči české zajisté poskytuje požitek mnohý, a není lze popříti, že také její vzdělávání zasluhuje ve příčině mnohé pozornosti, avšak nesmí se tak díti ani na újmu ani na úkor řeči německé. Jako ti, kdož pouze česky mluví, svou mateřštinu sice mají důkladně znáti a vzdělávati, než také německy se učiti, měli by rovněž i ti, jichž mateřská řeč jest německá, míti více příležitosti, aby se řádně a soustavně češtině naučili. Prostředek k tomu nezdá se býti ani příliš neslavný ani příliš nákladný, neboť zvláštní učitelská stolice pro řeč tuto, již by některý z našich českých filologů ke cti, užitku a slávě národa i řeči české na se vzíti mohl, vyhovovala by v podstatě úplně všem těm přáním a účelům tak, jakož jest i na vídeňské universitě od mnohých let zvláštní učitel řeči české ustanovený, a protože máme tolik učitelů řečí jiných, tím spíše by toho zasluhovala řeč česká.“[2])

Není nesnadno v dobrozdání tomto roz-

---

[1]) Dle Dobrovského svědectví u Brandla, Život J. Dobrovského, 244.

[2]) Die Karl Ferdinands-Universität in Prag und die Čechen, 3—5.

poznati zásady nejvyššího purkrabí hraběte Rottenhanna, který nemohl opříti se germanisačnímu směru vídeňskému a nechtěl zneuznávati oprávněných tužeb českých, kteréž zásady si i Riegger osvojil. Myšlenka sama zamlouvala se i stavům i nejpřednějšímu z tehdejších vlastenců Dobrovskému, ale dvorská studijní kommisse v dobrozdání svém ze dne 6 dubna 1791, jehož původcem byl dv. rada Sonnenfels, příkře postavila se proti všem jazykovým požadavkům stavů. Zejména pohoršena byla tvrzením, že jen nemnohým kněžím v Čechách potřebou jest znalost jazyka německého. Nemůžeme se diviti odmítavému jejímu dobrozdání, když uvážíme, že referentem byl známý josefinista a osvícenec Sonnenfels. Dle jeho názoru nehodilo se přihlížeti k péči stavův „o jazyk Říma a o jejich provinciální řeč“, t. j. o jazyky latinský a český, nýbrž nejvyššímu úřadu školnímu prý náleží hájiti „obecný národní jazyk v této německé (!) říši.“ Sonnenfels soudil, že není možné, aby německý jazyk byl překážkou ke studiím a tudíž i ke stavu duchovnímu, zachovávají-li se platná nařízení vyučovací, ježto prý platným jest ustanovení, aby ti, kdož na gymnasii studovati hodlají, než jsou přijati, prokázali se tříletou návštěvou německé hlavní školy. K tomu připojil Sonnenfels poznámku, projevující zavilého osvícence a germanisátora. Stavové prý chtí míti duchovní německého jazyka neznalé „nepochybně z té příčiny, aby duchovenstvu nepřístupnými staly se zdroje, ze kterých by mohlo nasrkati několik kapek vzdělanosti a osvěty.“[1])

---

[1]) Toman, Das böhmische Staatsrecht, 203—206.

V dalším dobrozdání jejím praví se: „Slušno jest ovšem řeč českou vzdělávati, ale nemoudrým by bylo, aby dálo se tak na újmu jazyka německého, jenž den ode dne stává se ve Státech Dědičných potřebnějším. Ve Vídni byla zřízena stolice jazyka českého, ježto nebylo lze tam přiučovati se jazyku českému jiným spůsobem, v Praze bylo by ale zařízení takové prostě zbytečným.“ [1])

Odmítavé toto stanovisko dvorské studijní kommisse nezůstalo tajno ani stavovských ani vlasteneckých kruhův i bylo příčinou neobvyklých do té doby veřejných projevů tiskem. Největší dojem spůsobila óda mladistvého studenta Vojtěcha Nejedlého ze Žebráka, císaři Leopoldu před korunováním českým věnovaná a přání v sobě zavírající, aby brzo zavítal mezi své věrné Čechy a vyhověl vroucím jejich tužbám. Óda ta zůstavila dojem hluboký, jenž zračil se ve vyřízení příslušných přání, do třetího stavovského spisu stížného pojatých, 28 října 1791 datovaného. Leopold II v této důležité věci přišel stavům vstříc. Jemu zajisté připadalo nevysvětlitelným, že český jazyk a literatura, o jichž významu podávaly nově spořádané knihovny veřejné velmi skvělé svědectví, sice zastupován byl professorem zvláštním na universitě vídeňské, častěji již jmenovaným professorem Zlobickým, že však nebyl pěstován ani na universitě pražské ani na lycei olomouckém. Z těchto úvah plynulo rozhodnutí, aby byla zřízena na universitě pražské samostatná stolice pro řeč a literaturu

---

[1]) Toman, Das böhmische Staatsrecht, 181, 206 a sld. — Die Karl-Ferdinands-Universität in Prag und die Čechen, 5.

českou. V rozhodnutí císařském praví se výslovně: „Jeho Veličenstvo přiměřenou ráčilo shledati žádost stavův, aby v Praze zřízena byla stolice jazyka českého; pročež budiž dále v tom pokročeno a návrh, kterak věc zaříditi, sem předložen."[1] Dlužno při tom na paměti míti, že příslušné císařské rozhodnutí učiněno bylo sotva měsíc po památné slavnostní přednášce Dobrovského v král. české společnosti nauk.

Proto obnovili vlastenci úsilí své, pokud toho dovolovala zúžená již svoboda tisková, aby stavy v blížícím se zasedání sněmovním k novému v té příčině jednání přiměli.

Patrně únava korunovačními slavnostmi spůsobená byla příčinou, že sešel se sněm český až v lednu r. 1792. Mnohem dříve svolán byl k poradám svým sněm moravský. Slavné jeho zahájení dle dřevních zvyklostí dálo se 24 října 1791, kdež do sněmu uvedeni byli noví členové panského stavu Antonín hrabě Magnis a František baron Buol. Také tehdy na základě císařského svolení ze dne 4 srpna 1791 byli poprvé přítomni zástupci kapituly brněnské, děkan baron Waldstätten a kanovník baron Tauber. Když čtěny byly pověřující listy královských kommissařův, opomenut byl jazyk český. Berně žádána dle dřívějšího výměru a sice řádné berně 1,431.831 zl. 58 kr., mimořádné 317.771 zl. 52½ kr. Stavové patrně pod dojmem vyřízení svých stížností a přání povolili berni sice bez odporu, ale v jiných příčinách hleděli provozovati mírnou opposici. K tomu podána byla příležitost dne 29 října 1791. V sedění totiž toho dne konaném podali

---

[1]) Michl, Literaturní letopis, 27.

Petr hrabě Blümegen a rytíř Pillersdorf resignaci na členství své ve výboru zemském dokládajíce, že jakožto státní úředníci nejsou dle císařského rozhodnutí ze dne 21 dubna spůsobilí k členství ve výboru zemském Sněm resignaci tuto nepřijal, zakládaje snesení své tím, že stavům příslušný dvorní dekret nebyl dotud oznámen, a zvolil deputaci, Krištofa hraběte Blümegena a Aloisa hraběte Podstatského, která v té příčině měla se odebrati do Vídně a císaře za změnu řečeného dekretu žádati. Ostatní jednání nevyniklo nad pouhou všednost. Byly přečtěny a také ihned šmahem schváleny postuláty královské, k nimž jediné přidána prosba, aby počalo se již z jara 1792 se stavbou silnice znojemské. Dále přečtěna byla zpráva zemského výboru o korunování královském v Čechách a spojeném s ním holdování moravských stavů, jež prostě na vědomí vzata. Ne tak zpráva výboru zemského o žádosti vlády, aby připuštěn byl do sněmu a sice na lavici praelátskou administrátor komorních statků jako správce statků, zrušeným klášterům někdy náležitých. Sněm ve příčině té zaujal stanovisko odmítavé. Konečně předčítáno dvorní rozhodnutí ze dne 8 září 1791, jimž povoleno stavům moravským, aby si ve Vídni vydržovali stálého agenta s odměnou 200 zl. ročně. Následující sedění sněmovní konáno teprvé 29 listopadu 1791, ale pořad jeho jednání byl ryze formální.[1])

Zcela jinak vedli si stavové čeští, kteří byli ku sněmu svoláni na den 9 ledna 1792. Veškero jednání většiny sněmovní dosvědčo-

---

[1]) Dle původních protokolů v moravském archivu zemském.

valo, že nebyli vyřízením stížností a tužeb svých nijak uspokojeni. Oporu shledávali osvícení náčelníci stavů v kruzích vlasteneckých, které v řečeném již vyřízení pohřešovaly přízně k národním snahám českým. Ve Vídni ovšem nehodlali jazykovou otázkou v úřadech hýbati, oč se již postaraly kruhy byrokratické, obávající se právem, tehdy jako dnes, že by obnova jazykového stavu zákonně v království českém od věku platného poškodila hmotné zájmy jejich.

Do Prahy záhy o tom dostala se zvěst soukromá, kteráž přiměla V. M. Kraméria k publicistickému projevu na tehdejší doby pozoruhodnému. Psaltě 2 prosince 1791:

„Tisíce tisíců upřímných vlastenců v našem slavném království čekali na tu zprávu, již-li ta chvíle přijde, aby náš mateřský jazyk z prachu, v němž za celých sto let tak říkajíc zahrabaný ležel, vydobyt a k své předešlé ozdobě jako za času našich milých předků přiveden byl. Jak se zdá, nyní tedy tato radostná chvíle přichází, v kterouž naší milé řeči české všechen průvod otevřín bude; nebo, jak slyšíme, jeho cís. král. Milost náš nejlaskavější otec vlasti pohlédl na svůj věrný národ český, pohnul se v svém otcovském srdci a dal místo ponížené prosbě mnoha tisíců Čechů, aby v království jejich opět jazyk uveden byl. Podlé té zprávy tedy slyšíme, že z nejmilostivějšího povolení jeho cís. král. Milosti napotom na zdejších vysokých školách pražských veřejný professor české literatury zřízen a ustanoven bude, kterýžby mladý lid v českém jazyku cvičil a k tomu připravoval, v čemžby oni budoucím časem k dobrému své milé vlasti posloužiti mohli. Tuto radostnou zprávu bezpochyby po málo dnech bu-

deme moci tím lépe v známost uvésti. Vlastencové! Čechové!“[1])

Když 9 ledna 1792 shromáždil se český sněm, dosvědčovaly především hojné přihlášky nových členů, že zájem ku důležitosti sněmovního jednání mezi stavy neutuchal. Přihlásilič se toho dne a byli do sněmu nově uvedeni z panského stavu Josef svob. pán Vražda a Karel baron Villani, z rytířského Jáchym Zádubský ze Šentála a Ludvík Hubatius z Kotnova. V zahajovací řeči nejvyšší purkrabí hrabě Rottenhann dotkl se především císařského rozhodnutí ve příčině zřízení professury jazyka a literatury české, jež prohlásil za velecennou vymoženost stavů.[2]) Sedění toto bylo věnováno výhradně věcem berničním. Ježto nebylo lze na poddané větších břemen uvalovati, stavové pak právem se obávali, aby nebyli překvapeni novou nějakou soustavou berní, která by nelišila se v podstatě od zrušené soustavy josefinské, přejali stavové, jakož již výše (IX, 124) položeno, zbývajících 244.000 zl. od poddaných i pro r. 1792. Ochota tato vysvětlovala se také hrozivými zprávami, které docházely z Francie. V následujícím sedění dne 17 ledna 1792 usnesl se sněm na novém kroku ve příčině zachování úřadu nejvyššího zemského komorníka statku Dehnic, jejž komorní administrace o překot hleděla pronajati. Pohnuté jednání nastalo však, když předčítán dvorní dekret ze dne 21 října 1791, jímž stavové vyzýváni, aby připustili do sněmu vídeňského dvorního agenta Bres-

---

1) Kramériovy Vlastenské Noviny 1791, čís. 49.

2) Die Karl Ferdinands-Universität in Prag und die Čechen, 6. — Sněmovní protokol řeči té nevzpomíná.

slera von Sternau. Dvorní dekret odůvodňoval vyzvání ku stavům tou okolností, že prý řečený Bressler nabyl inkolátu českého ještě před snesením stavů, že má do sněmu toliko ten býti připuštěn, kdož má statek zemský (IX, 140). Sněm odmítl požadavek dvorním dekretem tímto vznesený se vší rozhodností, dovolávaje se Obnoveného zřízení zemského jakožto jediného v této příčině platného zákona. Snesení stavův opíralo se o mnohé důvody, z nichž nejzajímavější jest po řadě čtvrtý. Dokládalit stavové, že řečený Bressler nemá se stavy království českého žádného společného zájmu, který by v něm budil přání, aby místa a hlasu mezi nimi nabyl. Konečně pak oznámeno, že bude žádatel do sněmu připuštěn, až se vykáže, že drží statek zemský.[1]) Nám dnes může se zdáti příslušné snesení stavů názorům doby odporujícím, tu však dlužno uvážiti, že bránili se stavové proti rozmnožování živlů vládě naprosto oddaných v řadách svých.

Vláda měla velikou péči, aby došlo k nové berní úpravě, se souhlasem stavů poddaným ulehčující, která by spolu poskytla možnost poměrům přiměřené abolice úvazků. V sedění sněmu dne 19 ledna 1791, předloženo vyzvání opětné, vyzývající stavy, aby podali své dobrozdání ve příčině žádoucí nové berní úpravy. Stavové neměli chuti ihned přikročiti k meritornímu jednání a snesli se po návrhu zemského výboru, aby především bylo ustanoveno tříletí, ve kterémž by zrevidována a věcně přezkoumána byla data z r. 1785—1789 o výměře a plodivosti půdy. Byl to zakrytý odklad. Nebylo

---

[1]) Protokol zasedání sněmovního v král. českém archivu zemském.

sice lze upírati, že jest elaborát vyměřujících a odhadních kommissí josefinských ve mnohých věcech pochyben, bylo ale lze nápravy tam zjednávati, kde byly skutečné omyly shledány. Zkušenost učí, že někdy celé krajiny byly správně vyměřeny a co do plodivosti odhádány, návrh výboru zemského žádal ale aby veškera výměra půdy i s odhadem plodivosti její znova byly vykonány. Ve sněmovním sedění dne 21 ledna 1792 byly skutečně návrhy tyto přijaty; hlasoval pro ně i hrabě Bouquoi, jakkoli dříve stál na stanovisku jiném. Dle zprávy, již v té příčině podal 21 ledna 1792 nejvyšší purkrabí ze sněmu císaři, vzbudila snaha po obnově josefinské berní soustavy mezi stavy veliké zděšení (terreur panique). Toliko přičiněním barona Mac Nevena, jehož chytré spolupůsobení nejvyšší purkrabí chválí, bylo prý umožněno, že přijali stavové josefinskou soustavu alespoň provisorně vyhradivše si, že budoucně zpracují sami soustavu novou, o čemž císaři zvláštní deputací zprávu podati hodlají. Nejvyšší purkrabí sám provisorium doporoučel.[1])

23 ledna 1792 zahájeno ve sněmu jednání o císařském vyřízení stížností zemských a stavovských ze dne 12 srpna 1791. Již okolnost, že o vyřízení tom ve sněmu jednání zahájeno, v němž 25 ledna 1792 pokračováno, nasvědčuje zřejmě, že stavové neshledávali odůvodněné své stížnosti vyřízenými. Než pohříchu jednání nebylo ukončeno, neboť sedění sněmu dne 28 ledna 1792 věnováno rozdělení královského korunovačního itineráře i korunovačního daru ústavům a úko-

---

[1]) Rottenhann císaři. Archiv ministeria vnitra, opis v kr. českém archivu zemském.

lům dobročinným, načež z domestikálního fondu ustanoven roční důchod 20.000 zl. arcikněžně abatyši šlechtického ústavu Tereziánského. Nové sedění sněmovní konáno teprvé 22 února 1792, tu však předčítán především nový dvorní dekret ze dne 16 prosince 1791, jímž nařizovalo se stavům, že nová berní soustava má 1 května 1792 nabýti platnosti. Dvorní dekret měl v jednání sněmovním zákonnou přednost, pročež bylo se ihned sněmu jím obírati. Zemský výbor předložil spolu s řečeným již dvorním dekretem návrh, aby po několik let učiněna byla ve příčině berní a urbariální opatření provisorní, kterýž návrh s dodatkem hraběte Hartmanna z Klarštejna i přijat. Byla pak vyslána do Vídně i trojčlenná deputace, která by v této příčině učinila příslušnou předstávku. Tím získán opět odklad, poněvadž bylo se lze nadíti, že dvůr neschválí prozatímné ustanovení, definitivního pak nebylo lze bez svolení a souhlasu stavů se dočiniti. Teprvé 24 února 1792 mohl sněm opět přikročiti k jednání o vyřízení svých stížností i vzal na přetřes především třetí spis stížný (IX, 147), zvláště požadavky ve příčině zvláštního soudu pro osoby stavovské.[1]) V následujícím sedění mělo býti v jednání tomto pokračováno, při čemž ovšem nikdo nenadál se, že zatím nastane změna na trůně.

V době té sešel se 24 ledna 1792 i moravský sněm a tu oznámen dvorní dekret ze dne 4 června 1791, kterým volbě přísedících výboru zemského hraběte Blümegena, barona Rodena, rytíře Pillersdorfa a rytíře

---

[1]) Protokoly sněmovní v král. českém archivu zemském.

Hentschla odepřeno potvrzení, ježto byli státními úředníky. Sněm přestal na císařském rozhodnutí a vykonal ihned volbu novou. Zvoleni byli ze stavu panského František hrabě Blümegen a Josef svob. pán Madrovský, z rytířů pak Josef Sláma z Freyenštejna a František Diettrich.[1])

Jednání českého sněmu r. 1791 a za prvých dvou měsíců r. 1792 zračí se částečně v jeho artikulích, které teprvé 2 dubna 1793 byly uveřejněny. Prvým artikulem byla dána obvyklá odpověď k náboženskému postulátu královskému, která ovšem přihlížejíc ku skutečným poměrům, podstatně se lišila s podobnými odpověďmi dřívějšími. Arcibiskup oznamoval, jaká vydával nařízení duchovenstvu své diécése o povinnostech jeho jako učitelů lidu a občanů státních, ve příčině časté návštěvy školní a účinné podpory ústavu chudých. Duchovenstvu vydány příkazy, aby chovajíc se skromně a laskavě vůbec, pozorno bylo zvláště v jednání svém k jinověrcům, což generální vikář při visitacích všem správcům duchovním důtklivě na srdce kladl. Pro snazší správu a dozor zřízen byl nový arcibiskupský vikariát pro Prahu a osady v okruhu jedné míle v okolí rozložené, při čemž generálnímu vikáři dva sekretáři přiděleni, hranice pak ostatních vikariátů tak upraveny, aby každý vikariát byl zeměpisně zaokrouhlen a v témž kraji rozložen. V Úševicích kraje plzeňského shledána potřeba samostatné duchovní správy, jež oddána klášteru teplskému, spolu pak tam zbudován a vysvěcen nový chrám. V litoměřické diécési zkoušeli

---

[1]) Dle protokolů v moravském archivu zemském.

vikáři při kanonických visitacích bedlivě mládež, nově pak jmenovaný biskup Kindermann, dříve než podjal se úřadu svého, sezval všechny vikáře a obšírnou řečí je napomínal, aby dbalí byli svých povinností k duchovní správě, ve vyučování mládeže dle platných předpisů, v podpoře ústavu chudých a v zachovávání pravidel přesné bohoslužby. Berně v úhrnu 4,156.146 zl. 54 kr. na rok 1791 sice povolena, rozvržena však tak, že na majetek dominikální připadlo celkem 29%, na každého pak osedlého po 60 zl., při čemž důrazně podotčeno, že jest země válkami a neobvyklým zdaňováním téměř po 50 let trvajícím vyssáta, ba i kmenové jmění její zmenšeno, tak že oprávněnou vidí se prosba, aby požadavky aerární nebyly zvyšovány, představce pak stavů ve příčině pivovárství do sněmovního spisu pojaté aby bylo vyhověno.[1])

Stavové čeští domnívali se, že povolujíce dvoru v naléhavých potřebách finančních, domohou se přiměřené změny císařského rozhodnutí ze dne 12 srpna 1791, kterým by alespoň křivdy v ohledu státoprávním byly odčiněny. Ale naděje tato selhala. Poměry ku konci r. 1791 byly stavům velice nepříznivy. Měltě císař kromě Nizozemska na všech stranách volné ruce a strašidlo revoluce francouzské mělo dosti působivosti, aby zmírnilo horlivost stavů. Zkrátka státoprávní otázka česká zůstala nevyřízena a nové poměry na úkor Obnoveného zřízení zemského zavedené podržely skutečnou platnost. Sám císař změnil stanovisko své, původně zaujaté.

Zřejmě projevily se nepříznivé tyto po-

---

[1]) Artikeln des allgemeinen Landtagschlusses, welche . . . am 2ten April 1793 publizirt wurden.

měry, když se v sněmovním sedění dne 29 ledna 1792 jednalo o odmítnutí stížností a tužeb stavovských císařským rozhodnutím ze dne 12 srpna r. př. Zemský výbor ve zprávě své navrhnul prosbu k císaři, aby některé částky řečeného rozhodnutí určitěji byly stilisovány, zejména pak aby obnoven byl v plné platnosti článek A, 3 Obnoveného zřízení zemského, omezující moc královu právy a privilegii zemskými a vylučující samostatné změny ve zřízení zemském se strany královy. Sněm přistoupil k prosbě této a v sedění dne 22 února 1792 schválil navrženou osnovu její. Rozhodnutí bylo ovšem smrtí císařovou oddáleno.

---

## Leopold II proti revoluci francouzské. Náhlá smrt jeho.

Nejvážnější péče kromě věcí vnitřních, která zaměstnávala veškeru bytnost Leopoldovu, byl bouřlivý průběh revoluce francouzské. Obracejíc se výslovně proti králi Ludvíku XVI, jehož choť, královna Marie Antonie, byla sestrou císařovou, hrozila revoluce francouzská zkázou allianci habsbursko-francouzské, ve Vídni pak těžce pociťovány sympathie revolučních kruhů francouzských se vzpourou nizozemskou. Leopold tušil zcela dobře, že průběh událostí strhne Státy Dědičné do obtížné války s nejistým výsledkem, při všech však sympathiích svých ku dvoru francouzskému nechtěl podniknouti rozhodný krok bez souhlasu všech mocností evropských a bez spoluúčastenství Pruska.

Již za dob Josefových hnutí ve Francii mohutně se probouzející vybízelo k vážným úvahám, Josef II ale je podceňoval. Jemu bylo spíše hnutí to vítáno, neboť při jednání o výměnu Bavor a ve sporu s Hollandskem přesvědčil se o nespolehlivosti francouzské alliance. Klada všechny své naděje na allianci s Ruskem a pomýšleje na výbojnou válku s Turky, byl Josef II spíše povděčen průběhu revolučních snah, které úplně ochromily moc dvora francouzského a zdály se býti zárukou, že Prusko při chystaném svém útoku na Státy Dědičné nebude moci spoléhati na podporu Francie. Dokud revoluce francouzská odnímala monarchii moc aniž by ji ničila, nezdála se býti nebezpečnou. Jinak bylo, jakmile počala vážně ohrožovati trůn Bourbonův a svými armádami v obavy přiváděla státy sousední.

Leopold II nastoupiv trůn, nekladl váhu na allianci s Francií uvnitř rozeštvanou a na venek vzpouru nizozemskou povzbuzující. Jemu na mysli tanul nový spolek mocností proti přehmatům francouzským namířený a když s počátku ledna 1791 anglický vyslanec lord Elgin nabízel spolek s Anglií proti Rusku, odvětil císař, že uznává potřebu spolku s Pruskem, Ruskem a Anglií za zajistěním obecného míru a neporušitelnosti území států jednotlivých.[1]) Idea tato v plném obsahu se neuskutečnila, zatím ale objevovaly se již zárodky budoucí alliance s Pruskem proti Francii. Hertzberg a kníže z Kounic jí nepřáli, ale na dějiště vstupovali noví činitelé, v Prusku generál Bischoffswerder, osobností Leopolda II uchvácený, ve Vídni pak místo-

[1]) Sorel, L'Europe et la révolution française II, 162.

kancléř Filip hrabě Cobenzl. Bischoffswerder snažil se zřejmě spůsobiti spolek mezi Pruskem a dvorem vídeňským proti revoluční Francii namířený. 23 února 1791 přijal Leopold Bischoffswerdera v pověstné audienci, již dlužno pokládati za počátek prvé války s revoluční Francií.

Zatím vystoupili v popředí francouzská emigrace a vůdce její hrabě Artois, který proti vůli bratra svého krále Ludvíka XVI snažil se povzbuditi evropské mocnosti k válce proti revoluci. Jeho jednatel hrabě d'Escars byl již dříve zajel do Vídně, aby připravoval půdu myšlence války protirevoluční. V novoročním přání, jež r. 1791 hrabě Artois císaři Leopoldu zaslal, žádal tento princ o schůzku, kteráž byla povolena. V době masopustní zavítal Artois v průvodu markýza Calonna do Benátek a tam očekával odpověď císařovu, která patrně s ohledem na krále zněla ještě záporně, Calonne přes to odebral se do Vídně a vyzval poštou hraběte Artois, aby rovněž do Vídně se dostavil. Císař ale zvěděl o tomto kroku a starostliv jsa zvláště o bezpečnost královny francouzské, odmítl rozhodně teď všechny návrhy ku schůzce s vůdcem francouzské emigrace.

Než mezi tím se poměry změnily. Královna francouzská jsouc v největších obavách o budoucnost rodiny své, sama potají naléhala na císaře Leopolda, aby nestavěl se příkře proti emigraci. Hrabě Artois měl o krocích královniných důvěrnou zprávu a jednal dle toho. 18 května 1791 došlo následkem toho k audienci jeho u císaře v průvodu pana de Durfouta v Mantově. Císař viděl jedinou spásu královské rodiny francouzské v odchodu z Paříže. Obrysy budoucí koalice ne-

zdály se mu býti ještě zřejmými, toliko slíbil uvažovati o přípravách k ní.

Z Mantovy odebral se císař do Milána, kdež jej již očekával generál Bischoffswerder s návrhem krále pruského, aby oba panovníci smluvili spolu osobní sjezd. V audienci, již 18 června 1791 Bischoffswerderovi povolil, projevil císař souhlas svůj s navrhovaným sjezdem. Sneseno bylo, že konati se bude sjezd obou mocnářů, k němuž by pozván byl i kurfürst saský, na letohrádku Pilnicích bliže Drážďan. Hlavním úkolem sjezdu měla býti porada o prostředcích, jakých by bylo třeba užiti k obnově veřejného pořádku ve Francii. 25 srpna 1791 přijel z Prahy do Pilnic císař Leopold s arcivévodou Františkem, maje v průvodu maršála Lacy a barona Spielmanna. V týž den o některou hodinu později přijel do Pilnic i král pruský v průvodu korunního prince, prince Hohenlohe-Ingelfingen a generála Mannsteina. Kurfürst saský přijal hosti své velmi okázale. Nazejtří dostavil se i hrabě Artois, maje ve svém průvodu hlavy francouzské emigrace, kromě jiných prince Condé, markýza Calonna, generála Bouillé a vévodu Polignaca. Bouillé předložil panovníkům operační plán, sestavený na konferenci, jíž se súčastnili druhý bratr krále francouzského hrabě de Provence a maršálové vévoda Broglie a de Castries. Císař i král pruský vzali na vědomí návrhy a přání francouzské emigrace, ale nerozhodli se jednati dle nich, nýbrž zaujali stanovisko vyčkávací, zřejmé z prohlášení jejich, daného dne 27 srpna 1791, jež vyšlo z péra Spielmannova. Marny byly námitky, jež proti deklaraci téhož ještě dne Calonne pronesl v konferenci se Spielman-

nem a Bischoffswerderem. Panovníci v Pilnicích přítomní uznávali sice, že bude potřebí ve Francii zakročiti s prospěchem veřejného pořádku, ale chvíle nezdála se jim býti ještě vhodnou.

K válce tudíž ještě nedošlo, ale v Dědičných Státech i v Prusku konány chvatné přípravy k ní, k čemuž přispěly úzkostlivé dopisy královny Marie Antonie a zřejmě nepřátelské smýšlení ve francouzském sboru zákonodárném. Nedaleká již válka ohrožovala v prvé řadě země koruny české, otevřené po čáře dunajské i mohanské. Marně snažil se Leopold II nebezpečenství válečné zažehnati aneb alespoň oddáliti, povoluje v německé říši požadavkům francouzským. Zákonodárný sbor 1 října 1791 zahájený mařil překotnými sneseními veškery naděje do zachování míru, ba obíral se již i výpovědí války. Leopold II byl tudíž k zbrojení donucen. O vánočních dnech r. 1791 vyšel rozkaz, aby pohotovu bylo 6000 mužů jízdy, pěchoty i dělostřelectva, ještě pak v posledních dnech roku dal se oddíl tento vedením generála Oliviera hraběte Wallisa na pochod do Nizozemí. 17 ledna 1792 konána ve Vídni porada státní rady za přítomnosti císaře, arcivévody Františka a nejpřednějších hodnostářů vojenských, v níž uznána potřeba branné intervence ve Francii s přispěním Pruska. Ihned vyjednáváno s králem pruským o spolek proti Francii, při čemž již vystupovala v popředí osobnost známého pruského vojevůdce z války sedmileté, Františka vévody Brunšvického, jakožto vrchního velitele spojených vojsk proti Francii.[1]) Po-

[1]) Sorel, L'Europe et la Révolution française II, 252 sld., 347 sld.

sledním podnětem k přípravám válečným bylo zjevné nepřátelství francouzské vlády vůči kurfürstu Trevírskému, jehož císař odhodlán byl chrániti. Když docházely zprávy o vyzývavém chování republikánské levice v zákonodárném sboru francouzském, která chtěla válce za každou cenu, aby za nálady válečné krále s trůnu svrhla, jakož bylo zřejmo ze snesení dne 25 ledna 1792 učiněného, uložena císařem hotovost vojenskému sboru o 30.000 mužích s rozkazem, aby připraven byl k pochodu do Nizozemska, vůdcem pak jmenován polní zbrojmistr kníže Hohenlohe. 6 února 1792, pod dojmem válečně naladěné debatty, kterou 14 ledna v zákonodárném sboru podnítil poslanec Gensonné a jež vyzněla resolucí k opovědi války vybízející, dán císařem rozkaz třetímu sboru rovněž o 30.000 mužův, aby připraven byl k pochodu, aniž by však ihned směr byl udán nebo velitel jmenován. Mezitím 7 února 1792 podepsána úmluva o obranný spolek Dědičných Států s Pruskem, kterou zavazovali se oba panovníci vzájemnou pomocí, kdyby země jejich k Německu příslušné — a k těm věru s podivením přičítány byly i země koruny české — buď byly Francouzi napadeny anebo v nich vznikly vnitřní nepokoje. Zvláštní tajné články této úmluvy dotýkaly se velice blízko i práv koruny české. Kurfürstský rod saský zdál se totiž blízek vymření a tu Prusům zachtělo se markrabství dolnolužického, kteréž jsouc od Saska pruským územím chotěbuzským téměř zcela odtrženo, doléhalo téměř až k branám berlínským. Ježto však míry Pražský z r. 1635 a Westfálský z r. 1648 králi českému lenní svrchovanost nad obojí Lužicí ponechávaly

a, by kurfürstský kmen saský po meči vymřel, obojí markrabství právem by na korunu českou spadlo, pospíšil si král pruský a tajnými články prvým a druhým žádal, by kurfürst saský bez mužských potomků vymřel, takovou úpravu hranic, která „by pokoj a bezpečnost ve vzájemném sousedství" zaručovala,[1]) jinými slovy král pruský žádal Dolní Lužici k zaokrouhlení zemí svých a ve Vídni nebylo nikoho, kdoby hrabivost jeho do příslušných mezí odkázal. Mimořádný francouzský vyslanec Marbois, který přijel do Vídně s návrhy již předem nepříjetnými, přijat byl knížetem z Kounic velmi odměřeně, současně však ve Vídni meškajícímu vyslanci v emigraci žijících francouzských princů princi Nasavskému povolena císařem několikerá audience a konečně i přípověď dána, že volno 3000 emigrantův ovšem neozbrojených usaditi se na půdě habsburské ve Freiburce Breisgavském. Zdálo se již, že válka jest otázkou několika krátkých dnů, když překvapen byl svět zprávou o náhlém úmrtí císaře Leopolda II.

Uprostřed nejčilejšího jednání politického i diplomatického, stroje se právě těžiti ovoce úspěšné snahy své, zchvácen byl v nejkrásnějším věku mužném císař a král Leopold II nenadálou smrtí. Když vrátil se z Toskány do Vídně, aby přejal po bratru dědictví v poměrech na výsost rozháraných, byl Leopold II mužem kyprého zdraví, k tělnatosti se na-

---

[1]) „tel arrangement de limites, qui sans empêcher essentiellement la réalisation de Son droit (i. e. de la Maison d'Autriche) éventuel sur ces Provinces, seroit toutefois propre à mieux assurer la tranquillité et sûreté du voisinage mutuel", u Ranke, Ursprung und Beginn der Revolutions-Kriege 1791 und 1792, 349.

chylujícím, naproti tomu na choti jeho jeviti se počaly znaky vysílení, hojnými porody způsobeného. Korunování české vykonáno při dobrém zdraví obou královských manželův a účastníci domnívali se i ve tváři císařovnině spatřovati znaky zotavení. Když však císař z Prahy se navrátil, počal trpěti trvalým průjmem, který patrně podrýval tělesné síly jeho. Lékaři radili císaři největší zdrželivost v jídle i pití, ale císař nedbal rad těchto a maje zálibu v lučbě, připravoval si sám léky po vlašském spůsobě, jimiž sice na okamžik chorobu stavoval, ale za krátko opět a mnohem silněji byl postižen. 26 února 1792 byl císař chorobou přinucen přerušiti slavné slyšení nového tureckého vyslance, načež z nevrlosti užil léků svých v množství takovém, že spůsobil si zánět. Přes to ale 28 února vyjel si s ředitelem svého kabinetu knížetem Karlem z Lichtenštejna, nepocítil však již v přírodě úlevy, nýbrž po návratu ulehl a oddal všecky vládní úkony i audience na den ten ustanovené arcivévodě Františkovi. Osobní lékař znepokojen jsa stavem císařovým, uchýlil se k pouštění krve a ku prostředkům čisticím, vedle toho však neopomenul císaře prositi, aby svoláno bylo consilium lékařské. Císař svolil po delším zdráhání a 29 února dopoledne consilium sešedši se, shledalo císaře zdánlivě osvěženého, přece ale radilo císařovně, aby dostalo se churavému panovníku útěchy církevní. Císařovna domnívajíc se, že nastalo v chorobě manželově zlepšení, odkládala s povoláním kněze, v noci ale několikráte císař vrhl a nepokojně spal, ač horečky ubývalo. Stav tento potrval beze změny až do poledne 1 března; tu císař maličko pojedl a byl klidné mysli až do třetí

hodiny s poledne. O této chvíli opět přinucen silně dáviti, při čemž zpozorováno bylo ochrnutí, a v několika okamžicích skonal císař v přítomnosti choti své a jediného komorníka. Když po přání zesnulého třetího dne mrtvola pytvána, shledali lékaři sněť, která již veškery útroby zachvátila.[1])

Leopoldem II odešel z dějiště panovník vlastností vzácných. Vynikaje nad Josefa II věcným vzděláním i imponujícím klidem duševním, který jej neopouštěl ani za chvil nejpohnutějších, byl povolán, aby státní loď josefinskou politikou na úskalí zahnanou uvedl do klidných vod. To se mu také podařilo. Na celé téměř čáře odzbrojil odpor proti bratrovým novotám vzbuzený, ale nezadal při tom pranic centralistickému stanovisku vídeňskému. Státní převrat tereziánsko-josefinský byl jím formálně sankcionován, aniž by stavové jakožto repraesentanti súčastněných království a zemí byli důrazněji se vzepřeli. To, co se po 12 srpnu 1791 dálo na sněmu českém, nebylo již s to, aby odčinilo hotovou událost. Jinak byl císař smýšlení mírně liberálního; ponechalť v platnosti hlavní náboženská ustanovení svého předchůdce a snažil se, aby ulevil lidu poddanému. V důležitostech národních zjednával sice také přednost němčině, ne však zásadnou, propouštěje neněmeckým národům některé koncesse. Zvláštní předností jeho byl způsob, jímž dovedl si získati i živly odporující. Známý současný měsíčník německý charakterisoval ve výročním svém přehledu za r. 1790 Leopolda II takto: „Josef II obdržel nástupcem moudrého a do-

1) Dle vídeňského dopisu ze dne 5 března 1792 v hamburském Politisches Journal 1792, str. 241 sld.

brotivého knížete, který nechtěl dobývati zdí a niv, nýbrž srdcí, a tak stal se vítězem obecným".[1])

Veřejný smutek za Leopolda II měl ráz neobvykle srdečný a proti smutku nad úmrtím Josefa II téměř demonstrativný. V Čechách počal 18 března 1792 a potrval po celých šest neděl. Dne 16, 17, a 18 března zvonilo se od 12 až do prvé hodiny s poledne po Praze všemi zvony. Odpoledne 18 března počaly se vigilie ve chrámu svatovítském, 19, 20 a 21 března konány slavné exequie.[2])

---

1) Politisches Journal, Hamburk 1791, str. 8.
2) Rulík, Kal. hist. I, 175.

# Obsah.

| DATE DUE | | | |
|---|---|---|---|
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |